

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ

25 ΜΑΡΤΙΟΥ 1950

ΣΠΥΡΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

ΠΑΛΛΗΚΑΡΙ (ΣΧΕΔΙΟ)

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΔ' — 1950
ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1950

ΤΕΥΧΟΣ 546

ΤΗΣ ΕΞΟΔΟΥ ΤΟΥ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙΟΥ ΔΗΜΟΤΙΚΟ

[Πολύ πριν ἡ Ἱστορία ἀποθέσῃ τὸ στεφάνι τῆς Ἀθανασίας στὸ μεγάλο της κεφάλαιο τὸ γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα «Ἐξοδὸς τοῦ Μεσολογγίου» (10 Ἀπριλίου 1826), πρῶτη ἢ Αἰτωλικὴ Δημοτικὴ ποίησις ἐψάλε ἀπὶνὰ στὰ αἱματόθρεχτα ἐρείπια τῆς ἱερᾶς πόλεως τὸν πα-
ρακάτω θρήνο, ποῦ δίνει τὴν ἡρωϊκὴ καὶ μαρτυρικὴ μαζὶ εἰκόνα τῆς πολιτοκρίας, τῆς
ἐξόδου καὶ τοῦ χαλασμοῦ τοῦ Μεσολογγίου, αὐτοῦ τοῦ «ἐνδοξοτάτου κατὰ ξηρὰν
μεγαλουργήματος τοῦ Ἀγῶνος», κατὰ τὸν Παπαρρηγόπουλο. Ἐπειδὴ, καθὼς γράφει ὁ Γάλ-
λος ναύαρχος Ντὲ Ριγνὸ στὴν ἐκθέσῃ του γιὰ τὴ ναυμαχία τοῦ Ναυαρίνου: «λυπηρὸν δὲ εἶ-
ναι νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν ὅτι οὐδ'αμὲν ἄλλοτὸς ἐκτὸς τοῦ Μεσολογγίου εὗρεν ὁ Τούρκος στα-
θερὰν ἀντίστασιν». — Κ. Σ. Κ.]

Ποῖος θὲ ν' ἀκούσῃ κλάϊματα, γυναῖκεια μοιρολόγια
ὅς διάβῃ ἀπὸ τὸ Κάρελι κι' ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι
κι' ἐκεῖ θ' ἀκούσῃ κλάϊματα, γυναῖκεια μοιρολόγια
πὼς κλαῖνε οἱ μάννες γιὰ παιδιὰ, γυναῖκες γιὰ τοὺς ἄντρες
κι' οἱ ἄδερφες γιὰ ἀδερφούς—πάλι ἀδερφούς δὲν κάνουν!
Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ σκοτωμὸ, δὲν κλαῖν γιὰ τὴν ἀστένεια,
μόν' κλαῖνε ποὺ τοὺς ἔλειψε ὁ ζαῖρὸς τρεῖς μῆνους.
Δίχως ψωμί, δίχως νερὸ καὶ δίχως καὶ μενιάτι
φάγανε γάτες καὶ σκυλιὰ κι' ἄλογα καὶ μουλάρια.

Ἦταν Σαββάτο ἀποβραδύς, ἀνήμερα Ἀη-Λαζάρου
κι' ἐπιασε μιὰ ψιλὴ βροχὴ κι' ἦταν λαμπρὸ φεγγάρι.
Τρανὸ ντελάλι βάρεσαν μέσα στὸ Μεσολόγγι
σιτὲς ἐκκλησιᾶς νὰ μαζωχτοῦν δλοὶ μικροὶ μεγάλοι
συνέλευση νὰ κάμουνε, τὸ πὼς νὰ πορευτοῦνε
τὸ πὼς νὰ νταγαντήσουνε μ' ἓνα Σουλτὰν-Μαχμουτή.

Στίχ. 2: Κάρελι, κατάλοιπο τῆς Ἑνετικῆς κατοχῆς τοῦ τόπου. Κατὰ τὴ συνήθειά τους εἶπαν
ἔτσι τὸ 14ο αἶωμα τὴν Αἰτωλία οἱ Ἑνετοὶ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ πρὶν κυριάρχου τῆς Κάρολου τοῦ Τόκου. Σή-
μερα ὁ τύπος σώζεται σὲ ἀρκετὰ Δημοτικὰ τῆς Ἐξόδου στερεότυπα στὸ στίχο: «Ἐδῶ τὸ λένε Κάρ(λ)ελι,
τὸ λένε Μεσολόγγι».

Στίχ. 7: ζαῖρ (δ) [τουρ.] = κάθε εἶδους ἐφόδιο.

Στίχ. 8: μενιάτι (τὸ) [τουρκ.] = ἐπικουρία, ἐνίσχυση.

Οἱ στρατηγοὶ συνάχτηκαν στὴν Πιτροπή νὰ πᾶνε
στοῦ Παπαδιαμαντόπουλου καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ τόπου.

Κι' ἓνας τὸν ἄλλο ἔλεγε, κι' ἓνας τὸν ἄλλο λέει :

- « Ἀδέσφια, τί θὰ κάμουμε στὸ χάλι πὺν μᾶς βοήγη ;
» Τρεῖς μῆνοι τώρα πέρασαν, πὺν ὁ ζαῖρες ἐσώθη.
» Φάγαμε ἀκάθαρτα σκυλιὰ καὶ γάτους καὶ ποντίκια...
» Τὸ Βασιλάδι ἔπρεσε, τ' Ἀνιλικὸ ἐχάθη.
» Ἦρθαν καὶ τὰ καράβια μας καὶ πάλε πίσω πᾶνε.
» Παιδιά, νὰ προσκυνήσουμε, παιδιά, νὰ μὴ χαθοῦμε. »
Κι' ὁ Κότσικας τοὺς φώναξε κι' ὁ Κότσικας τοὺς λέει :
— « Μηνάρις εἶμαι νιόνυφη νὰ βγῶ νὰ προσκυνήσω ;
» Πυιδιά μ', νὰ νταγιαντήσουμε ἀκόμα μιὰ βδομάδα.
» Θὰ ῥθοῦν τὰ Σπετισονδραιώτικα κι' αὐτὸς ὁ Μιαούλης
» καὶ θὰ μᾶς φέρη ζαῖρέ, θὲ νῆρθη καὶ μεντάτι.
» Μεντάτια θὰ μᾶς ἐρθοῦνε κι' ἀπ' τὸν Καραϊσκάκη. »

Βαρεῖα Τουρκιὰ τοὺς πλάκωσε στεριᾶς καὶ τοῦ πελάου
τὸ Βασιλάδι ἐκλείσανε στὴν Κλείσοβα διαβῆκαν.

Κι' ὁ Κότσικας κυαλάρει ἀπ' τὴ Μεγάλῃ Τάπια
τ' εἶν' τὸ κακὸ πὺν γένηται δῶο στὸ Βασιλάδι.

- « Νὰ στείλουμε μιὰ πάσσαρα χαμπέρι νὰ μᾶς φέρη
» μὴν ἦρθαν τὰ Σπετισονδραιώτικα κι' αὐτὸς ὁ Μιαούλης. »
— « Τί λές, Θανάση Κότσικα, μεγάλε ἀρχηγέ μας ;
» Ποῦθε νὰ πάη πάσσαρα, ποῦθε νὰ πάη προῖον
» πὺν ἡ θάλασσα πλημμύρισε ἀπ' τῶν Τουρκῶν τὰ πλοῖα
» καὶ γίμωσαν καὶ τα ρηχὰ ταράτσες καὶ λαντσόνια ;
» Μπροστὰ εἶναι τ' Ἀλιζερίνικα καὶ πίσω οἱ Τριπολῖνοι
» καὶ μέσ' στὴ λίμνη τσάταρες, λάντσες τῶν καραβιῶνε
» κι' ὅλο τριγύρω στέκεται ὁ στόλος τοῦ Σουλτάνου ; »
— « Νὰ στείλουμε ἕναν ἄνθρωπο νᾶχη φτερά στὰ πόδια
» γιὰ νὰ μᾶς πάη τὰ γράμματα εἰς τὸν Καραϊσκάκη
» γιὰ νᾶρθη αὐτὸς ἀπέναντι μεντάτι νὰ μᾶς κάμῃ. »
— « Ποῦθε νὰ πᾶν τὰ γράμματα καὶ ποῦθε νὰ περάσουν ;
» Στοὺς Μύλους εἶν' ὁ Κιονταχῆς καὶ στὸ Μποχώρι Ἀράνης

Στίχ. 16: (Ε) Πιτροπή. Ἀπὸ τὴς ἀρχῆς Ἀπριλίου 1825 ἡ Κυβέρνηση ἔστειλε στὸ Μεσολόγγι Διευθυντικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος τοὺς βουλευτὰς Ι. Παπαδιαμαντόπουλο, Γεώργιο Καναβὸ καὶ Δημ. Θέμελη, πὺν ἔφτασαν ἐκεῖ στίς 12 Ἀπριλίου 1825. Ὁ Θέμελης ἔπρεσε στίς ἐπάλξεις τοῦ φρουρίου τὸ Μάρτιο τοῦ 1826.

Στίχ. 22: Βασιλάδι. Νησί στὸ ἀλάκι τῆς λιμνοθάλασσας, ἀπὸ τὰ θαλασσινὰ προπύργια τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ θέση του, σημαντικὴ καὶ δεσποῦσα τοῦ κυριότερου εἰσπλου, ὀνομάστηκε Βασιλάδι, ὁ κυρίαρχος, ὁ βασιλιάς τῆς λιμνοθάλασσας δηλαδὴ. Τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀσφακίου τὴν εἶπαν Βασιλικιὰ Πόρτα. Στὰ χέρια τῶν Τούρκων ἔπεσε στίς 23 Φεβρουαρίου 1826. Ἀνιλικὸ, τὸ νησί μὲ τὴ γραφικὴ κομόπολη τοῦ Αἰτωλικοῦ. Ἡ ὀλιγάριθμη φρουρά του μὲ τὴς 4 χιλ. γυναικόπαιδά του, μετὰ τὴν πτῶση καὶ τοῦ Ντολμά, γιὰ ν' ἀποφύγῃ τὴ σφαγὴ κι' ἀτίμηση παραδόθηκε. Τὸ Μεσολόγγι εἶναι πιά καὶ ἀπὸ τὴ θάλασσα κυκλωμένο.

Στίχ. 25: Κότσικας. ὁ διορισμένος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς Ἐθνεγερσίας στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς τῶν συμπολιτῶν τοῦ στρατηγὸς Ἀθανάσιος Ραζηκότσικας.

Στίχ. 32: Κλείσοβα (ἡ) [τουρκ.] = κάμπος τῆς ἐκκλησιᾶς (Μ. Φιλήντας). Νησί καὶ αὐτὴ τῆς λιμνοθάλασσας, 2 χιλ. νοτίως τοῦ Μεσολογγίου, μὲ τὸ μοναστήρι τῆς Ἁγ. Τριάδας. Μάταια ὁ Κιονταχῆς μὲ τὸν ἱμνητὴν βάλθηκαν νὰ γίνουν κύριοι τῆς. Στὴ φονικώτατη μάχη τῆς 25 Μαρτίου 1826 τὰ νερά τῆς λιμνοθάλασσας κοκκίνισαν ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν Ἀράβων καὶ τοῦ ἰδίου τοῦ Χουσεῖν-μπεη, γαμπροῦ τοῦ ἱμνητῆ, ἀπὸ τοὺς 131 γενναίους ὑπερασπιστὰς τῆς, πὺν τοὺς ἐμφύχωνε ὁ λεοντόκαρδος Κίτσος Τζαβέλλας.

Στίχ. 33: Μεγάλῃ Τάπια. Ἐνας ἀπὸ τοὺς πῶς ἐπικίδυνους προμαχῶνες τοῦ φρουρίου [τάπια, (ἡ) [τουρκ.] ὀχύρωμα, προμαχῶν, λέξη πολὺ συχνὴ στὰ Μεσολογγίτικα τραγούδια], γνωστὸς καὶ μὲ τὸ ὄνομα πρωτεύουσας Μάρκου Μπότσαρη, γιὰ τὸ ὀχυρωματικὸν ἱστορικὸν προσώπου. Γιὰ τὴν ὀχύρωση τοῦ Μεσολογγίου κτ. Ὁδυσ. Μαρούλη: «Τελευταία Πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου», Ἀθήναι 1926.

Στίχ. 48: Μποχώρι ἡ λαϊκὴ ὀνομασία τοῦ γνωστοῦ κεφαλοχωρίου Εὐνηνοχωρίου, δεξιὰ τοῦ Εὐήνου καὶ ἐπὶ τῆς Σιδηροδρομικῆς γραμμῆς.

- «κι' ἔχουν καὶ τουλεμένηδες εἰς τὴν καβαλλαρία. . .»
 — «Ὅρκο νὰ πᾶμ' νὰ κάνουμε, γλυκὰ νὰ φιληθοῦμε
 »τὸν τελευταῖο ἀσπασμὸ ὅλοι νὰ φιληθοῦμε·
 »νὰ πᾶμ' νὰ μεταλάβουμε, νὰ γίνουμε χαῖρι
 »κι' εἰς τρεῖς κολῶνες δυνατές, σὲ τρεῖς νὰ χωριστοῦμε·
 »μπροστὰ ἢ κολῶνα ἢ δυνατὴ, ἢ ἀδύνατη σὴ μῆση
 »καὶ παραπίσω τὰ παιδιὰ μὲ τὰ σπαθιὰ βγαλμένα
 »νὰ στέκωνται νὰ πολεμοῦν, νὰ βοηθοῦν τοὺς ἄλλους.»
 — «Ἀυτὰ καλὰ εἶναι, Ἀρχηγέ, κι' ὅλα θὰ τὰ δεχτοῦμε·
 »οἱ λαβωμένοι κι' οἱ ἄρρωστοι, αὐτοὶ τί θέλα γίνουν ;»
 Θανάση Κότσικας φώναξε, Θανάση-Κότσικας λέει :
 — «Γιὰ μάστε τὰ μικρὰ παιδιὰ, βάλτε τα στὰ ξεμπιλία
 »καὶ μάστε καὶ τοὺς γέροντες, ἀρρώστους, λαβωμένους,
 »βάλτε τους στὸν τουμπχανέ, στὸ Μύλο νὰ καοῦνε,
 »νὰ μὴν τοὺς εὖρη ἢ Ἀρβανιτὰ καὶ τοὺς περιφρονέψη.
 »Ἦρθε δ' καιρὸς τοῦ χωρισμοῦ, πὺν θ' ἀποχωριστοῦμε.
 »Παιδιὰ μ', νὰ μεταλάβουμε, νὰ ξεμολογηθοῦμε.
 »Ἀδέρφια, ἄς πολεμήσουμε τοὺς Τούρκους σὰ λιοντάρια
 »καὶ τὸ γιουρούσι ἄς κάμουμε γιὰ νὰ διαβοῦμε πέρα.»
 Ἐπῆγαν καὶ συνάχτηκαν στὸ ἔρημο Σαράγι.
 Φιλεῖ ἡ μάννα τὸ παιδί καὶ τὸ παιδί τὴ μάννα.
 Στὶς πέντε ἀρχινήσανε, στὶς ἑξὶ φτάνει ἡ ὥρα
 καὶ στὶς ἑπτὰ ἐκάμανε τὸ φοβερὸ γιουρούσι.
 Τρεῖς κολωνοῦλές ἔγιναν μέσ' στοῦ Μακρῆ τὴν τάπια.
 Μπροστὰ παγαῖν' οἱ δυνατοὶ καὶ πίσω οἱ ἀδυνατοὶ
 καὶ παραπίσω τὰ παιδιὰ, γυναῖκες καὶ κορίτσια.
 Πρῶτη κολῶνα πῶβγαίνε μέσ' στοῦ Μπραῆμ τὴν τάπια
 — ποῖος ἔχει ἀτσάλι στὴν καρδίᾳ νὰ στέκεται νὰ βλέψη !—
 χέρια μὲ χέρια πιπίστηκαν, μὲ τὰ σπαθιὰ χτυπιοῦνται.
 Τὸν Κότσικα σκοτώσανε, τὸν Κότσικα βαροῦνε
 καὶ «π ἄ λ ε π ἰ σ ω !» φώναξαν, τσακίσαν τὸ γιοφύρι
 καὶ μέσ' στὴ χώρα μπήκανε καὶ μέσ' στὸ κάστρο πᾶνε.
 Ἄλλοι τραβοῦν στὴ θάλασσα, κι' ἄλλοι στὴ ράχη - ράχη,
 πᾶνε καὶ στὴν Τερζιμπιλε, πᾶνε καὶ στὴ Δουνέττα,
 βρίσκουν Ἀράβους κι' Ἀλβανούς, πὺν ἴειχανε πιασμένα. . .

«Ὅσοι ἐπῆραν τὸ βουνὸ βουνό, τὸν Ἅγιο Συμεῶνα
 βοήκων τὸ Μουσιτάμπη, τὴ ράχη εἶχε πιασμένη.
 Μιὰ μπαταριά τοὺς ἔδωκε, τοὺς κόβει μέσ' στὴ μῆση.

Στίχ. 62: τοῦ μ π χ α ν ἑ ς (δ) [τουρκ.] = μπαρουταποθήκη. — Μ ὅ λ ο ς· ἀνεμόμυλος στὰ νότια τῆς πόλεως, πὺν τὸν ἀνατίναξε ὁ Ἀρχιερέας τῶν Ρωγῶν Ἰωσήφ, ὅταν, δυὸ μέρες μετὰ τὸ χάλασμὸ τοῦ Μεσολογγίου, ἔφτασαν στὴν ἀπόκεντρη θέση τοῦ οἱ Τούρκοι. Τὸ ἴδιον τοῦτο περιστατικὸν ἔστι μνημονευέται ἀπὸ ἄλλο Δημοτικὸν τῆς Ἐξόδου :

«Ἀρρώστοι μέσᾳ μέινανε μαζὶ μὲ τὸ Δεσπότη.
 Φωτιά στὸ κάστρο βάλανε, κανέναν δὲ σκλαβώθη.»

(κύτ. συλλογὴ Passow, Lipsie 1840, σελ. 193).

Στίχ. 63: Σ α ρ ἄ γ ι· τὸ παλιὸ Τούρκικο Διοικητήριον ἢ «Βοϊβογνικό», πὺν ἀργότερα τὸ ὠνόμασαν Σ ε ρ ἄ (γ) ι.

Στίχ. 72: Μακρῆ τ ἄ π ι α· προτεῖχισμα στὴν ἀμυντικὴ γραμμὴ τοῦ Μεσολογγίου, πὺν τὸ ὅπο- στήριζε ὁ ἥρωϊκὸς ἀριατωλὸς τοῦ Ζυγοῦ στρατηγὸς Δημήτρης Μακρῆς.

Στίχ. 82: Τ ε ρ ρ ἰ μ π ι λ ε· τὸ ἀλλοιῶς γνωστὸ ὀχυρωματικὸ τοῦ φρουρίου πύργωμα Φραγγλίνος, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ θεμελιωτοῦ τῆς Ἀμερικανικῆς ἐλευθερίας. Σ' αὐτὸ κερδήθησαν οἱ περισσότερες νίκαις — Πλατεῖα τῆς Νίκης· τὸ κάλεσε ὁ Κοκκίνης. Γιὰ τίς φρικώδεις μάχας, πὺν δόθηκαν γιὰ τὴν ὑπεράσπισή του, ἀργότερα τὸ εἶπαν ἀκριβῶς «φ ο β ε ρ ὀ» (terrible). — Λ ο υ ν ἔ τ τ α (lunette· μηννοειδὲς πύργωμα) ἢ π ρ ὀ φ ρ α γ μ α· Γουλιέλμου τῆς Ὁ ρ ἄ γ γ η ς, ἀπὸ τὸν ὀμώνυμον κυβερνήτη καὶ γεν- ναῖο στρατηγὸν τῆς Ὁράγγης στὰ 1672.

Στίχ. 86: Ἅ γ ι ο ς Σ υ μ ε ῶ ν α ς· μοναστήρι τοῦ Ζυγοῦ, 8 χλμ. ἀνατολικά τοῦ Μεσολογγίου. Ἡ θέση τοῦ εἶχε προσυμφωνηθῇ ὡς σημεῖον συναντήσεως τῆς φρουρᾶς.

Τότε ὁ Μακρῆς ἐφώνηξε, τότε ὁ Μακρῆς τοὺς λέει :
 — « Παιδιά μου Φουνελιῶτες μου, καὶ σεῖς παιδιὰ δικὰ μου
 » τραβᾶτε τὰ λάμπρὰ σπαθιὰ νὰ μὴ μᾶς πάρη ἡ μέρα. »
 Καὶ τὰ σπαθιὰ τραβήξαν, πειᾶνε τὰ ντυφέκια.
 Σὰν τὰ λιοντάρια ῥίχτηκαν καὶ σὰν ἀητοὶ περῶσαν.
 Τότε ὁ Μονοτάμπης φώναξε : — « Κονιάροι κι' Ἀρβανίτες,
 κάμετε τόπο νὰ διωβοῦν, γιὰτ' εἶναι πεινασμένοι
 δὲ συλλογιῦνται θάνατο, κούρασμα δὲ φοβοῦνται ! »

Κι' ἀφοῦ τοὺς ἐξημέρωσε, κι' ἀφοῦ τοὺς πῆρε ἡ μέρα,
 ἄλλοι διψᾶνε γιὰ νερὸ κι' ἄλλοι ψωμὶ ζητᾶνε.

Πάλε ὁ Μακρῆς τοὺς φώναξε, πάλε ὁ Μακρῆς τοὺς λέει :
 — « Παιδιά μ', νὰ νταγιαντήσουμε σιτὸν Πλάτανο νὰ πᾶμε.
 » Νὰ μετρηθοῦμε, μιὰ φορὰ, νὰ ἰδοῦμε ποιοὶ μᾶς λείπουν.
 » Μήνα μᾶς λείπουν ἑκατό, μηνάρας καὶ διακόσιοι ;
 » Πέντε χιλιάδες εἴμαστε καὶ μείναμ' ἑφτακόσιοι !
 » Παιδιά μ', μᾶς λείπει ὁ Κότσικας, μᾶς λείπει ὁ ΑΡΧΗΓΟΣ μας ! »

(Ἀνακοίνωση καὶ σημειώσεις : Κ. Σ. ΚΩΝΣΤΑ)

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Κ' ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

“ΤΡΕΜΩ ΤΩΡΑ...,,

Ἐπιτέλους, τὸ μεγάλο ἐθνικὸ πανηγύρι
 θὰ γίνῃ μὲ καθαρό, ἀνοιξιάτικο οὐρανό.
 Δέκα χρόνια, βαριά καὶ μαῦρα τὰ σύννεφα.
 Οὔτε μιὰ λουρίδα γαλάζιου. Κι οὔτε ὑπο-
 ψία ἥλιου. Οἱ πολῖτες, μεγάλες καὶ μι-
 κρές, βυθισμένες στὰ δάκρυα καὶ στὸ πέν-
 θος. Τὰ βουνὰ πολὺ συλλογισμένα καὶ
 ντροπιασμένα ἀπ' τὸ ἀδερφικὸ αἷμα. Καὶ
 μόνο φέτος θὰ μπορέσουν νὰ δεῖξουν πρό-
 σωπο στὸν ἥλιο καὶ νὰ λάμπουν μὲ τὰ χιό-
 νια τους καὶ μὲ τὰ καινούρια τους τὰ δεν-
 τρά, ποὺ πέταξαν ἀπὸ πάνω τους τὸ χει-
 μῶνα καὶ ὑψώσαν πάλι νέο κορμί, νέα
 μπράτσα στὸν οὐρανό, νέες φωνές καὶ νέα
 κελαηδήματα. Ὁ ἥλιος θ' ἀνοιξὲι πελώρια
 μάτια ἀπάνω ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ ἀνοιξή, θὰ
 σταθεῖ καὶ θὰ πανηγυρίσει. Θὰ δεῖ τὸ
 πρόβατο στὴν πράσινη πλαγιά, τὸ στάρι
 νὰ παίρνῃ μπόι καὶ τὸν καρπὸ νὰ δέ-
 νει στὸ κλαρί, καὶ θὰ καταλάβῃ πὼς εἶ-
 ναι ἀληθινὸ τὸ πανηγύρι τῆς λευτεριᾶς.

Κι ὅταν δεῖ καὶ τὸν ἄνθρωπο ξαρκιάτωτο
 σὲ πολῖτες, σὲ κάμπους καὶ σὲ κορφές, θὰ
 βεβαιωθεῖ πιά, θὰ ξεχαστεῖ καὶ δὲ θ' ἀ-
 φήνῃ τὴν ἡμέρα, τὴ μεγάλ' ἡμέρα τῶν Ἑλ-
 λήνων, νὰ τελειώσῃ.

Ὅταν ὅμως θὰ περάσῃ ἡ ἡμέρα, ἡ με-
 γάλῃ καὶ ἱερῇ, ὅς ἦταν νὰ μείνῃ ἡ γαλήνη
 καὶ ὁ ἀνοιξιάτικος ψίδυρος κι' ἡ καλωσύνη
 στὴν κορφή, στὴν πλαγιά, στὸν κάμπο, στὸ
 χωριό, στὴν πολιτεία, σὲ κάθε ψυχὴ, κα-
 θαρὴ ἢ καὶ κορματισμένη, ἐκεῖ ποὺ στέναζε
 ὡς χτές ὁ ἄνθρωπος καὶ ὅπου δὲ ζύγωνε ἡ
 Ἐλευθερία ἀπὸ τρόμο μὴν πέσει σὲ παγίδα
 καὶ πάρῃ νέες πληγές.

Καὶ πρέπει, τώρα ποὺ πρώτη φορὰ
 ἔπειτ' ἀπὸ τόσα χρόνια καὶ τόσες συμφο-
 ρές γιορτάζουμε πικραμένοι πάντα, — ποὺ
 εἶναι τὰ παιδιὰ ποὺ μᾶς ἔκλεψαν, πὼς νὰ
 πάψουν νὰ βογγάνῃ οἱ μανάδες τους ; —
 πικραμένοι μὰ καὶ ἥρεμοι, πρέπει νὰ ἔχουμε
 τὸ θάρρος νὰ φτάνουμε ὡς τὴν ἐξομολό-

Σελ. 98 : Πλάτανος· κομπολή τῆς ὁρεινῆς Ναυπακτίας. Σ' αὐτὴν εἶχε ὀρισθῇ νὰ καταφύγουν
 ὅσοι θὰ γλύτωναν, ἀκολουθώντας τὴν κοιλιά τοῦ Εἰδῆνου.

Σελ. 101 : Ἀπὸ τοὺς 3 χιλ. πολεμιστές, τίς 5 χιλ. γυναικόπαιδα καὶ 1.000 ἐργάτες ὅσοι σώθηκαν,
 τραγικὰ ἀπομεινάρια, τραβήξαν ἄλλοι γιὰ τὴ Δερβέκιστα καὶ ἄλλοι ρίχτηκαν στὸ Ναύπλιο καὶ. ἄλλα μέρη
 τοῦ Μωρηῶ.

γηση καὶ νὰ μὴν κρύβουμε τίς ἀνησυχίες μας. Τί νὰ σᾶς πῶ : Τοὺς Ἕλληνας ποτὲ δὲν τοὺς φοβήθηκα στὸν κίνδυνον. Θὰ κά-
νουν θυσίες, θὰ χύσουν αἷμα πολὺ, θᾶρθει
στιγμὴ πού θὰ νομίσαις πῶς ὅλα τᾶχασαν,
μὰ σὲ λίγο πάλι θὰ τοὺς δεῖς ὄρθιους καὶ
πάλι δυνατοὺς. Στὸν κίνδυνον, οἱ Ἕλληνας
εἶναι ἐλευθεροὶ ὅσο σὲ καμὴν ἄλλη ὥρα
τῆς ζωῆς τους. Καὶ πολὺ φοβάμαι ὅτι οἱ
ἐχθροὶ τῆς Ἐλευθερίας ἀρχίζουν νὰρχονται
μαζὶ μὲ τὴν εἰρήνην, μαζὶ μὲ τίς λογῆς-λο-
γῆς συζητήσεις, μαζὶ μὲ τίς διχογνωμίες.

Πανηγυρίζω, λοιπόν, τῇ μεγάλῃ ἡμέρᾳ,
μὰ καὶ τρέμω. Θέλω τοὺς Ἕλληνας ἀ λ η-
θ ι ν ἄ ἐ λ ε ὑ θ ε ρ ο υ ς καὶ στὴν ὥρα
τῆς εἰρήνης καὶ στὸν τομέα τῆς δουλειᾶς.
Τοὺς ξαίρω, ἐλπίζω, ἀλλὰ καὶ ἀνησυχῶ.
Ἀνησυχῶ τώρα ἀκριβῶς πού ὁ συμμοριτι-
σμός ἐγινε κακὴ ἀνάμνηση καὶ ἀρχίζει νὰ
καθαρίζει ὁ ἐλληνικὸς οὐρανός. Ἐχῶ τὸν
τρόμο τοῦ Κανάρη, ὅπως τὸν διηγεῖται ὁ

Βλαχογιάννης στὴν «Ἱστορικὴ Ἀνθολο-
γία» του : «Μεγάλο συμβούλιο στὸ Παλάτι.
Ὁ Κριμαϊκὸς πόλεμος, ἀρχὴ τοῦ 1854. Ὁ
Κανάρης, στὴ συζήτηση ἀπάνω, εἶπε πῶς
«τρέμει» γιὰ τοὺς κιντύνους ποὺ βλέπει νὰ
περικυκλώνουν τὸ κράτος. Τότε ὁ πρωθυ-
πουργὸς Ἀντ. Γ. Κριεζῆς, ἄλλος αὐτὸς
θαλασσομάχος, εἶπε : — Ἀπόρησα ν' ἀ-
κούσω ἀπὸ τὸ γενναῖο Κανάρη πῶς τρέ-
μει ! — Τρέμω τ ὁ ρ α, εἶπε ὁ Κανάρης,
γιὰ νὰ μὴν τρέμω ὅ σ τ ε ρ α.»

Ἄμποτε αὐτὸς ὁ τρόμος ν' ἀπλωθεῖ
σ' ὅλους τοὺς Ἕλληνας καὶ σήμερα, ἡμέρα
τῆς Ἐλευθερίας, καὶ κάθε μέρα, καὶ σὲ
κάθε ψυχὴ ἐλληνικὴ. Οἱ γενηαῖοι τρέμουν
ὅταν ἔχουνε ἀσφαλισμένη Ἐλευθερία,
ὅταν τὴ νιώθουν στὰ χέρια τοὺς βαρὺ καὶ
πολύτιμο ἀγαθό, γιὰ νὰ μὴν τρέμουν
ὅ σ τ ε ρ α. Οἱ ἄλλοι κομπορημονοῦν
καὶ φλυαροῦν.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΜΟΣ

Εἰκοσιπέντε τοῦ Μαρτιοῦ ἀκούστηκε ἓνα ἀηδόνι :
«Πρὶν κλείσῃ χρόνος δίσσεχτος, πρὶν μαραθοῦν οἱ κλώνοι,
» Ἑλλάδα, πέρα ὡς πέρα
» Τῆς Νίκης τὰ λευκὰ φτερὰ θ' ἀστράψουν στὸν ἀγέρα.»

Καὶ τὸ τραγοῦδι πέταξε μὲ τ' ἀγεριοῦ τὰ χάρδια,
Τάφους ἡρώων ξύπνησε στὰ ὄρη, στὰ λαγκάδια,
Ἦ δάφνη τὸ μοσχόκλεισε μέσα στὰ φυλλοκάρδια,
Κι' ὅσοι ὁρμήνεια παίρνουνε στοὺς λόγγους, στὰ ρουμάνια,
Εἶδαν μιὰ νύχτα, μιὰ βραδυά, ποῦλεγες τὰ οὐράνια
Ὅλοχρονσα φιλόβρεχαν φεγγάρια,
Μὲ χίλια παλληκάρια,
Καβάλλα σὲ ἄσπρο ἄλογο τὸν Γέρω τοῦ Μωρηά.

Νέα Ὑόρκης 1944

Ν. Γ. ΛΕΛΗΣ

Η ΑΡΡΩΣΤΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΡΑΪΣΚΑΚΗ

... "Ετσι ή τύχη, έτσι ή δύναμη ίσως ή παράβολη που ήτανε γιγαντωμένη μέσα του, τέλος έτσι ή μοίρα ή γνωστική, που φύλαγε του Καραϊσκάκη τη ζωή, αφού τον πέρασε με χίλια δυό γυρίσματα από της φωτιάς τη δοκιμή και τον έβγαλε πέρα λαγυρό και πιάτο σκληρό, καθώς το σίδερο στ' άμω, και πιάτο λιγερό παρά τ' άτσάλι, κι' αφού τον έκανε το μίσος, την όργη, της φυλακής τη νύχτα, του θανάτου τη φοβέρα να γευτεί και να περάση από της ζωής κάθε κακοτοπιά, γκρεμούς κι' άνεμοζάλες, τον έφερε πλέρια άρματωμένο με τη γνώμη την πολύξερη και τη βασανισμένη, την καρδιά την ήρωϊσμένη ένάντια στο κακό, τη φλογισμένη για τη δόξα, τη διψασμένη για του θανάτου τ' άθάνατο πιστό, τον έφερε και τον έκαμε να μπή στο δρόμο τον καινούργιο, τον 'Αγώνα τον ιερό.

Και μοναχά το πολύπαθο κορμί του βγήκε από την πύρινη τη δοκιμή βαθεία πληγωμένο, τόσο που δύσκολα ν' άκολουθη του νοού και της καρδιάς του το ξεφτέρωμα στο δρόμο τους, και μάλιστα συχνά να τ' αέρνει κάτω σκλαβωμένα. 'Από τον πρώτο χρόνο του ιεροού 'Αγώνα ο Καραϊσκάκης κρύβει μι' ας χρονικής άρρώστειας το σπέρμα το άκατάλυτο, μι' ας σιγαλής λιμόκαψας το κουφοδρόμισμα που τότε άνάβει και μανιάζει, τότε λουφάζει άθώρητη, σαν το σκουλίκι που δουλεύει μέσα σε γιγαντόδεντρο και του κόβει την πρόσ τα πάνου δύναμη. Στον άγώνα αυτόν ο ήρωας μι' άπεφτε μι' ας σηκωνόταν πάλι και πόσες φορές παράτησε τον Τουρκο για να πιαστή, χέρια με χέρια,

με τουτον τον πιο δολερόν έχτρώ. Και πόσο πιο τρανός θα στυλωνόταν όλόμερα, αν δεν είχε αυτό τον πόλεμο, χειρότερο και πιο σκληρό από τον πρώτο. Γιατί αν ο Τουρκος του χάριζε χαρές και πανηγύρια, ή άρρώστεια δεν τον έφερνε στα μαρμαρένια άλλωνια, με τον έφερνε στο στρώμα τ' άχαρο και τον πότιζε τη θλίψη, της καρδιάς το πλάκωμα και το χαμό του νοού.

"Ισως είχε άρπάξει το κακό στα Γιάννινα, φυλακωμένος εις το Τεπελένι. Χτικιό ήτανε τάχα ή συκώτι ή θερμές χρονικές; Μας είναι δύσκολο να ξεχωρίσουμε. "Αμα τον πλάκωνε ή κατάρρα τούτη, άφινε τον πόλεμο στη μέση (και ποιός ξέρει με τί άνοστη καρδιά και νοού που φρίμαζε από την άνημπόρεια του κορμιού) και τότε σηκωτό σε ξυλοκρέβατο τον παίρνανε τα παλληκάρια του και τον πηγαίναν άπάνου στα βουνά, σε κανένα μοναστήρι, ώσπου πάλι ν' ανάλαβη και να ξαναθυμηθί τον πόλεμο.

"Ετσι ή μοίρα του ή πικρή που τον έφόρτωσε με χάρδια, θέλοντας να γελάση με κείνον που μ' όλο το βάσανό του ποτέ δεν άφινε το γέλοιό από το στόμα του, γέλοιό συχνά βαμμένο στο φαρμάκι, του έβαλε στο πλάϊ του σύντροφο μοχτερό, κακό τελώνιο, να του κόβη την όρμη; καρτέρια να του στήνι, άντιπóδι να του γίνεται, πίσω να τον έσέρνει από το δρόμο του. "Ομως και πάλι ο ήρωας δέ νικήθηκε σ' αυτόν τον κρύφιο πόλεμο. Τέτοια δύναμη, όπως ή δική του, δέ μπορούσε παρά μόνο σ' άγώνα φανερό, στο διάπλατο της μέρας φώς κι' από το θάνατο τον ίδιο τον καταλυτή των παληκάρων, που αφού χίλιες φορές τον τρώμαξε και παραμέρισε, στάθηκε, τέλος, άντίμοχος στο φλογερό του πέρασμα, στερνή φορά τον άντιπάλεψε και τον έπηρε.

* 'Απόσπασμα από ανέκδοτη ιστορική έργασία του Γιάννη Βλαχογιάννη για τον άθάνατο ήρωα της Ρούμελης. Βρέθηκε στα χαρτιά του μετά την έκτύπωση της γνωστής λεπτομερειακής εισαγωγής του στον Καραϊσκάκη και άνακοινούται από τον κ. "Αγγελό Παπακώστα.— Σ η μ. τ. «Νέας 'Εστίας».

ΟΙ ΠΡΟΣΦΥΓΕΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑ- ΝΑΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Ο SAMUEL GRIDLEY HOWE

Στις τόσο ενδιαφέρουσες και διαφωτιστικές πληροφορίες σχετικά με τους πρόσφυγες κατά την 'Ελληνική 'Επανάσταση του 1821 που έδωσε ο κ. 'Εμμ. Πρωτοψάλτης από τις στήλες της «Νέας 'Εστίας»¹ είναι σωστό και επίκαιρο, νομίζω, να προστεθεί και έξαρθεί η σημαντικώτατη συμβολή του Samuel G. Howe στο έργο περιθάλψεως των 'Ελλήνων προσφύγων κατά την 'Επανάσταση.

Είναι όπωσδήποτε γνωστό ότι ο μεγάλος αυτός 'Αμερικανός φιλέλληνας κατέβηκε στην 'Ελλάδα και υπηρέτησε σά γιατρός και αγωνιστής στο στρατό και στο στόλο από το 1825 ως το 1827, και πώς κατόπιν έκανε φιλανθρωπικό έργο, διανέμοντας, μαζί με τους συναδέλφους του, τα τρόφιμα, ρούχα και φάρμακα που έστελναν τα Φιλελληνικά Κομιτάτα της 'Αμερικής στην 'Ελλάδα για τον άμαχο πληθυσμό που είχε πλήξει ο πόλεμος. Δέ νομίζω όμως πώς είναι γενικά γνωστό το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που έδειξε ο Χάου για τους πρόσφυγες, ούτε ο πρωτότυπος και ώριμος τρόπος με τον οποίο τους συνέδραμε, πρό πάντων αυτών που είχαν καταφύγει στην Αίγινα από την 'Αθήνα, και μερικούς από τη Χίο και τις Κυδωνίες της Μικράς 'Ασίας, και που δέ μπορούσαν να επιστρέψουν στις έστιές τους, γιατί ο τόπος τους ήταν ακόμη στά χείρια του έχθρου. Δέν άρκέστηκε να τους δώσει βοήθημα, να διαμοιράσει το σιτάρι και τα άλλα έφόδια που είχε στη διάθεσή του, σάν άπλη έλεημοσύνη, παρά θέλησε να τους βρεί εργασία καθημερινή που να την πληρώνει, ώστε να κερδίζουν το ψωμί τους, και τελικά να τους δώσει γαίες και σπιτία για να μπορέσουν ν' άρχίσουν μιάν καινούρια ζωή.

Και το κατάφερε. Σκέφθηκε, δηλαδή, πρώτα να αναλάβει την έκτέλεση κάποιου κοινωφελούς έργου στην Αίγινα, που ήταν τότε πρωτεύουσα. "Ετσι, όχι μόνο στους άνηργους πρόσφυγες θάδινε άπασχόληση και θεώρησε την άξιοπρέπεια τους, αλλά και το νησί θά όφελουσε. 'Αποφάσισε λοιπόν να έπισκευάσει το λιμάνι της Αίγινας που βρισκόταν τότε σέ κακή κατάσταση. 'Η εργασία βάσταξε από το Δεκέμβριο του 1828 ως το Μάρτιο του 1829. Στην άρχή προσέλαβε τρακόσιους εργάτες—άνδρες και γυναίκες—και σιγά-σιγά τους άνέβασε σέ

έφτακόσιους. Τους πλήρωνε κάθε βράδυ σέ είδος: από μιá όκά καλαμποκένιο άλευρι στους άνδρες, από 350 δράμια στις γυναίκες (3 λίμπρες και 2 1/2 λίμπρες). 'Ο Χάου διηύθυνε και έπιστατούσε σ' όλα προσωπικά. Αυτός ό όργανωτής, αυτός ό μηχανικός, έπιστάτης όλη τή μέρα, ταμίας τό βράδυ, έμψυχώτης πάντα. Και όλα αυτά χωρίς να παραμελήσει τό άλλο του φιλανθρωπικό έργο—θεραπεία άσθενών, άποστολή τροφίμων στην Πελοπόννησο, σπόρων στά Μέγαρα, κ. ά. Είναι για να θαυμάζει κανείς τό ζήλο και τή δραστηριότητά του. 'Η μέρα του άρχιζε από τις τρεις ή τέσσερις τό πρωί (και ας μην ξεχνούμε πώς ήταν χειμώνας) και δέν τελείωνε πριν από τις δέκα τό βράδυ. 'Από τό σχετικό κεφάλαιο του γεμάτου από ενδιαφέρον ήμερολογίου του², που κρατούσε όλα τα χρόνια που ήταν στην 'Ελλάδα και που τού άξιζει να έχει μεγαλειότερη δημοσιότητα ανάμεσα στό έλληνικό κοινό από ό,τι έχει τώρα, άποσπώ και μεταφράζω μερικές χαρακτηριστικές περικοπές:

«Δεκεμβρίου 23. Προχωρούμε περίφημα. Οι φτωχοί που δουλεύουν είναι τώρα πεντακόσιοι, και εύφραίνεται ή καρδιά μου να πηγαίνω ανάμεσά τους και να βλέπω τήν άλλαγή που έχει έπέλθει. 'Αντί, όπως πριν, να μοι άποτείνουν τό λόγο ταπεινά και τρέμοντας, και να μοι ζητούν βοήθεια, με κυττάζουν χαρούμενα και με έμπιστοσύνη, και φωνάζουν. Καλώς όρισε ανάμεσά μας, κύριε, και πολλές φορές προσέβητον καθώς φεύγω, ό Θεός να εύλογεί τόν πατέρα και τή μητέρα σου· ό Θεός σχωρέσει τα πεθάνενα σου· ζήτω οι 'Αμερικανοί, ή άλλα τέτοια στοργικά λόγια που μοι δίνουν ένα ρίγος έγκάρδιας ίκανοποίησης και με άποζημιώνουν για όλους τους κόπους και τις στενοχώριες που συνοδεύουν τα καθήκοντα τόυ έλέους».

«'Ιανουαρίου 15, 1829. Πάει καλά ή δουλειά μου στό λιμάνι, και χαιρώ βλέποντας τή χαρά, ακόμη και εύθυμία, με τήν όποία οι άνθρωποι εργάζονται με τήν έλπίδα του γλίσχρου μεροκάματου που θα πάρουν τό βράδυ. Για να διατηρήσω ένα πνεύμα άμύλλας και εργατικότητας ανάμεσά τους, φροντίζω να σημειώνω κατά τή διάρκεια τής ήμέρας καμμιά μισή δωδεκάδα όνόματα εκεί-

1. Τεύχη 509-511, 15 Σεπτ.—15 'Οκτ. 1948, σελ. 1154-57, 1237-41, 1298-1303.

2. Letters and Journals of Samuel Gridley Howe, edited by his daughter Laura E. Richards, Boston and London, vol. I, The Greek Revolution, 1906.

νων που διακρίθηκαν, γιά νά λάβουν τό βράδου επίδομα μιά λιμπρα άλευρι παραπάνω».

«Ιανουαρίου 28, 1829. Είμαι άναγκα-σμένος νά έπινοώ τά πάντα, νά έπιβλέπω τήν εκτέλεση του κάθε πράγματος, νά κάνω διδασκαλία στους έργατες... "Όλα αυτά, μαζί μέ τό ότι είμαι υποχρεωμένος νά δίνω τήν προσοχή μου σέ πολλές λεπτομέρειες, στή συνάθροιση και κατανομή των έργων (που τώρα άνέρχονται σέ έφτακόσιους), νά τους δίνω τό σιτηρεσιό τους, νά περιποιού-μαι εκείνους που άρρωσταίνουν, και κάθε μέρα νά εξέτάζω τίς περιπτώσεις πολλών που έρχονται και ζητούν βοήθεια, μέ άπα-σχολούν τόσο άκατάπαυστα ώστε δέν έχω σχεδόν ούτε μία στιγμή ήσυχίας γιά νά έπιδοθώ στις μελέτες εκείνες που είχα αποφασίσει νά κάνω. Πλαγιαζώ στις δέκα και σηκώνομαι μεταξυ τρις και τέσσερις. "Από κείνη τήν ώρα άσπου νά ξημερώσει έχω σχεδόν τρεις ώρες ήσυχίας, μά γράφω γράμματα ή εξέτάζω πιστοποιητικά των φτωχών, γιατί χωρίς προσεκτική εξέταση ύπάρχει διαρκώς κίνδυνος νά πέσει κανείς θύμα άπάτης. Τήν αύγή έπιβλέπω τή συγ-κέντρωση των έργων, παίρνω τό πρωινό μου στις έννιά, περνώ τή μέρα μου μέ τήν εργασία στό λιμάνι, δειπνώ στις έξ, και πέφτω στό κρεβάτι στις δέκα».

«Μαρτίου 24, Αίγινα. Πλούτισα τό νησί της Αίγινας μέ μιά ώραία, ευρύχωρη, και μόνιμη προκουμιά, και συντήρηση έφτακό-σιους φτωχούς γιά τέσσερις σχεδόν μήνες κατά τόν πιό δριμύ καιρό του έτους. Τους φύλαξα από τήν άργία, όμως δέν τους έθρεψα σά ζητιάνους. Κέρδισαν μέ εύκολο τρόπο τή δική τους διατροφή και έν μέρει των οικογενειών τους».

«Από τόν "Άμερικάνικο μώλο" (δπως ήταν γνωστή ή αποβάθρα του Χάου) δέ μέ-νει σχεδόν τίποτε πιά, έχομε όμως άρκετές σύγχρονες μαρτυρίες ότι ήταν ώραίο και καλοκαωμένο έργο. Τό άκόλουθο άπόσπα-σμα έπιστολής που δημοσιεύθηκε στή Γε-νική 'Εφημερίδα άμέσως μετά τήν άποπε-ράτωση του έργου, δείχνει τί αίσθάνονταν γι' αυτό και τόν δημιουργό του οι κάτοικοι της Αίγινας :

«Πρός τόν Συντάκτην της Γενικής 'Εφημερίδος της 'Ελλάδος.

... 'Ο δόκτωρ Κύριος "Αου έδέχθη προ-θυμότητα τήν έπιμέλειαν, τήν όποιαν τόν ένεπιστεύθησαν οι συμπατριώται του, γενόμενος όργανον της προς τήν 'Ελλάδα ευνοίας των' καθότι μετασχών αυτός του άγώνος των, ήδυνήθη νά καταμάθη τάς άρε-τάς έθνους, τό όποιον, άν και έξηυτελισμέ-νον εκ της άθλιότητος, δέν απέβαλε τά έν-τιμα της εύγνωμοσύνης αίσθηματα... 'Η Κυ-βέρνησις έτίμησε τήν Αίγινα, καταστήσασα αυτήν καθέδραν της' έγινετο λοιπόν καθε-κάστην πόλις επί τό μάλλον ακμάζουσα και

έμπορική, αλλά τήν έλειπε σκάλα, διά νά εύ-κολύνη τήν φόρτωση και τούς άποβα-σμούς... Είς τότο λοιπόν ο Κύριος "Αου ήθέλησε νά δώση τήν προσοχήν του, και καλλωπίζων τήν πόλιν της Αίγινης, παρε-μυθείτο έν ταυτώ πλήθος δυστυχών στερη-μένων παντός προς τό ζήν πόρου... Χάρης εις τάς φροντίδας του Κυρίου "Αου, έγινε μιά ώραία σκάλα 600 περιού ποδών μή-κους· 700 'Αθηναίοι εκέρδισαν, εργαζόμενοι κατά τους τελευταίους τέσσαρας μήνας εις τήν οικοδομήν ταύτην, τόν καθημερινόν άρ-τον... 'Εάν καταχωρίσετε, Κύριε Συντάκτη, τήν έπιστολήν ταύτην εις τήν έφημερίδα σας, θέλω μακαρίσει έμαυτόν ότι... προσέ-φερον εις τόν άξιον τοτόν φιλέλληνα, και δι' αύτοϋ εις τους 'Αμερικανούς των 'Ομο-σπόνδων Πολιτειών, φόρον εύγνωμοσύνης παρ' εκείνων, εις τους όποιους εκαμε μεγά-λην ύπηρεσίαν.

"Εχω τήν τιμήν κτλ.

'Εν Αίγινη, τήν 7 Μαρτίου 1829.

Γ. Α.»

Προτού άκόμη τελειώσουν τά λιμενικά έργα ο Χάου άρχισε νά σκέπτεται τί νά κάμει μέ τους ανθρώπους που θά έμεναν και πάλι χωρίς δουλειά. Καί αύτή τή φορά σχεδίασε και εκτέλεσε κάτι άκόμη πιό με-γαλεπήβολο. "Ιδρυσε τό 1829 έναν προσφυ-γικό συνοικισμό, έναν πρότυπο γεωργικό συ-νοικισμό, στό 'Εξαμίλια της Κορινθίας. "Υ-στερα από έπίμονες ένέργειές του, ή Κυβέρ-νηση του παρεχώρησε πέντε στρέμματα γιά τήν ίδρυση συνοικισμού, άπηλλαγμένου γιά πέντε χρόνια από κάθε φόρο. "Ο Καποδί-στριας ένδιαφέρθηκε προσωπικά γιά τήν υπόθεση αύτή, όπως βλέπουμε από τήν έπι-στολή που έστειλε του Χάου :

«Τώ Κ. Δόκτορι "Οη, πληρεξούσιϋ της φιλανθρωπικής εταιρίας των της 'Αμε-ρικής όμοσπόνδων πολιτειών.

Ναυπλιϋ, 12 Μαρτίου 1829.

Λυπούμαι ότι διά τήν έξ Αίγινης άπου-σίαν μου βραδύτερον φθάνει ή άπόκρισις της Κυβερνήσεως προς τό γράμμα σας της 4 Μαρτίου.

"Η Κυβέρνησις έπευλογοεί πάση ψυχή τό άγαθόν έργον όπερ μέλλετε νά έπιχειρή-σετε, τόν συνοικισμόν, λέγω, πτωχών τινών οικογενειών εις τό μέρος τό λεγόμενον *επάνω εξαμίλι*, και προθύμως παραχωρεί εις αυτούς τά τε 5,000 στρέμματα άπερ ζητείτε, και τήν πενταετή άσυδοσίαν. Τοϋτο δέ τό δεύ-τερον, και τοι ύπερβάλλον τήν έξουσίαν της κυβερνήσεως, αυτός έγώ άνενδοιάστως άνα-δέχομαι, υπεύθυνος καθιστάμενος προς τήν έθνικήν συνέλευσιν, της όποιας και μη δού-σης τήν έπίκουρσιν, ή ζημία θέλει πέση όχι

3. Γενική 'Εφημερίς, έτ. Δ', άρ. 26, 30 Μαρτίου 1829, σελ. 100—101.

4. Βλέπε Γεν. 'Εφημ., έτ. Δ', άρ. 32, 29 'Απριλ. 1829, σελ. 123, όπου τό σχετικό ψήφισμα.

εις τούς πτωχούς, ἀλλ' εἰς ἐμέ και εἰς τούς ὁμοίως ἐμοὶ διαταθειμένους ὑπὲρ τῶν πτωχῶν.

Ἀρχίσατε λοιπὸν ἀνυπερθέτως τὸ ἔργον σας, καὶ ὑποδείξατέ μοι καὶ ὅτι ἄλλο βοήθημα ἢ Κυβέρνησις δύναται νὰ σᾶς δώσῃ, πεποιθότες ὅτι ἀπὸ πάσης προθυμίας θέλετε τὸ λάβρῃ⁵.

Ὁ Χάου γιὰ τὸ συνοικισμό ἐφθανε νοτιοανατολικά ὡς τὸν κόλπο καὶ τὸ λιμάνι τῶν Κεγχρεῶν. Ἐδῶ λοιπὸν ὁ Χάου ἔφερε καὶ ἐγκατέστησε τούς πρόσφυγες τοῦ ἀπὸ τὴν Αἴγινα, εἰκοσιεῖς οἰκογένειες στὴν ἀρχή, ποὺ σὲ ἓνα χρόνὸ γίνηκαν πενήντα. Γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῶν σπιτιῶν χρησιμοποίησε ντόπιους Κορινθίους καὶ μερικοὺς Μεγαρίτες, ἐνῶ τούς οἰκιστὲς τούς ἴδιους τούς ἔβαλε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ νὰ καλλιεργήσουν τὰ νέα τους χωράφια. Ἀρχισαν τὸν Ἀπρίλιον (τοῦ 1829) καὶ ὡς τὸν Ἰούνιον εἶχαν κιόλας φυτέψῃ διακόσια στρέμματα μὲ καλαμπόκι καὶ μπαμπάκι. Τούς προμήθεψε σπόρο, ζῶα, γεωργικά ἐργαλεῖα. Στὴν ἀρχή, καὶ ὡς τὸ θερισμό, ἔδινε καὶ συσσίτιο σὲ κάθε μέλος τῆς ἀποικίας, μὲ τὴ συμφωνία ὅταν θερίσουν τὰ μισὰ γεννήματα νὰ δοθοῦν στὸ ταμεῖο τῆς διοικήσεως τοῦ συνοικισμοῦ γιὰ τὰ ἔξοδα τοῦ χωριοῦ καὶ γιὰ τὴν ἐγκατάστασιν νέων ἐποίκων. Τούς ἔχτισε ἐκκλησίαν καὶ σχολεῖο καὶ μόνος τοῦ διάλεξε τὸ δάσκαλο γιὰ τὰ παιδιά. Σὲ λίγο τὸ σχολεῖο αὐτό, ποὺ ἴσως ἦταν τὸ μοναδικὸ τῆς περιοχῆς τὴν ἐποχὴ ἐκείνην, ἀπέκτησε τέτοια φήμην ποὺ ἐρχόνταν καὶ φοιτοῦσαν σ' αὐτὸ παιδιά ἀπὸ ὅλα τὰ τριγυρινὰ χωριά. Καὶ οἱ ἄρρωστοι ἀπὸ τὰ γύρω χωριά στὰ Ἐξαμίλια ἐρχόνταν γιὰ νὰ τοὺς κυττάξῃ ὁ γιατρός Χάου. Γιὰ ὅλα ἔβρισκε καιρὸ ὁ ἀκούραστος αὐτὸς ἀνθρωπιστὴς καὶ ἔβαζε ὅλη του τὴν ψυχὴ σὲ ὅτι ἔκανε. Πολλὰ χρόνια ἀργότερα, ἀναπολώντας τὴν περίοδον αὐτὴ τῆς ζωῆς του, γράφει στὸ φίλον του Horace Mann: «Ἦταν ἡ εὐτυχέστερη ἐποχὴ τῆς ζωῆς μου. Ἐργαζόμουν ἐδῶ νύχτα μέρα, σὲ καλὸ καιρὸ καὶ ἄσχημο, καὶ ἤμουν διοικητής, νομοθέτης, ὑπάλληλος, ἀστυνόμος, ὅλα».

Ὁ Χάου ἔμεινε στὰ Ἐξαμίλια ὡς τὸν Ἰούνιον τοῦ 1830. Ὅταν εἶδε πόσο καλὰ πῆγαιναν τὰ πράγματα καὶ ὅτι οἱ προστατευόμενοί του μποροῦσαν νὰ συνεχίσουν μόνοι τους, ἐπέστρεψε στὴν Ἀμερικὴ, ὕστερα ἀπὸ πεντέμιον ἐτῶν ὑπηρεσίας στὴν Ἑλλάδα γεμάτῃ ἀφοσίωσιν καὶ αὐτοθυσίαν. Τί

5. Ἰωάννου Καποδιστοῦ Ἐπιστολαί, μετὰφρ. ἐκ τοῦ γαλλικοῦ ὑπὸ Μιχ. Σχινᾶ, 1841-1843, τ. Γ', σελ. 66-67.

ἀπόγινε τελικὰ ὁ συνοικισμός δὲ γνωρίζουμε. Εἶχε συνέχεια; Ρίξωσιν, προόδουσε; Θὰ εἶχε ἐνδιαφέρον νὰ γνωσθῇ ἂν οἱ σημερινοὶ κάτοικοι τοῦ χωριοῦ αὐτοῦ τῆς Κορινθίας εἶναι ἀπόγονοι Ἀθηναίων καὶ ἄλλων προσφύγων ποὺ εἶχαν συρρεῦσαι στὴν Αἴγινα κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν—μερικοὶ τοῦλάχιστον, γιὰτὶ ἀπὸ τίς πενήντα οἰκογένειες, ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, οἱ δέκα ἦσαν ντόπιοι Ἐξαμιλιῶτες, ποὺ εἶχαν ἀναγκασθῇ πρωτίτερον νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ χωριὸ τους, ὅταν καταστράφηκε, καὶ νὰ ζοῦν σὲ σπηλιές στὰ γύρω βουνά, καὶ ποὺ ὁ Χάου εἶχε βοηθήσῃ νὰ ξαναχτίσουν τὰ σπίτια τους καὶ νὰ ἀρχίσουν νέα ζωὴ στὸ χωριὸ τους. Ὅπως εἶδαμε, στὴν ἀρχὴ τοῦλάχιστον ὁ συνοικισμός εἶχε μεγάλη ἐπιτυχία. Μὰ ὁ Pellion γράφοντας τὸ 1855 λέγει ὅτι ὁ συνοικισμός ἐγκαταλείφθηκε ἐπειδὴ δὲν εἶχε ἐνίσχυση ἀπὸ τὸ κράτος⁶. Ὁ Δημ. Α. Ζωγράφος νομίζει—ἐσφαλμένα, ὅπως ἀποδεικνύεται—ὅτι οἱ ἐνέργειες τοῦ Χάου γιὰ συνοικισμό στὰ Ἐξαμίλια δὲν καρποφόρησαν διόλου⁷. Πάντως ξέρουμε ὅτι ὁ συνοικισμός ὑπῆρχε καὶ ὡς τὸ 1844. Ἐκείνον τὸν χρόνον ὁ Χάου ξαναῤῥε στὴν Ἑλλάδα, γιὰ λίγες βδομάδες μόνο αὐτὴ τὴν φορὰ. Τοῦ ἔγιναν μεγάλες τιμές. Ὅπως ἦταν φυσικὸ, ἐπισκέφθηκε καὶ τὸ συνοικισμό του στὰ Ἐξαμίλια. Καθὼς περνοῦσε καβάλλα ἀπὸ τὸν κεντρικὸ δρόμον τοῦ χωριοῦ, γράφει ἡ γυναῖκα του, οἱ γεροντότεροι ἄρχισαν τὸν παρατηροῦν καὶ νὰ λένε ὁ ἕνας στὸν ἄλλον:—Αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος μοιάζει τοῦ Χάου. Ἐπὶ τέλους φωνάζανε:—Πρέπει γὰ εἶναι ὁ Χάου ὁ ἴδιος. Τὸ ἄλογόν του περικυκλώθηκε καὶ δὲν μπόρεσε νὰ προχωρήσῃ. Τραπέζι ἐτοιμάστηκε ἀμέσως σὲ μεγαλεῖον σπῆτι τοῦ τόπου καὶ πλῆθος φίλοι, παλαιοὶ καὶ καινούριοι, μαζεύτηκαν γύρω του, ζητώντας νὰ ἐκφράσουν τὴ χαρὰ τοῦς ποὺ τὸν βλέπανε. Αὐτὴ εἶνε μόνον μιὰ ἀπὸ τίς πολλὰς σκηνὰς ποὺ δείχνουν μὲ πόσον εὐγνώμονα αἰσθήματα θυμόταν ὁ λαὸς τῆς Ἑλλάδος τίς ὑπηρεσίας τοῦ Χάου»⁸.

ΕΥΡΥΔΙΚΗ ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ

6. Pellion, La Grèce et les Capodistrias pendant l'occupation française de 1828 à 1834, Paris, 1855, σελ. 102.

7. Δημ. Α. Ζωγράφου, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Γεωργίας, 1921-1924, τ. Β', σελ. 230-235 τοῦ ἴδιου, Ἡ Νέα Σμύρνη καὶ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1829 (ἔφημ. «Ἀκρόπολις», ἔτ. ΑΗ', 12 Μαΐου 1919). Καὶ ὁ Ἀπ. Βακαλόπουλος (Πρόφυγες καὶ προσφυγικὸν ζήτημα κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821, 1939, σελ. 115) κάνει τὸ ἴδιο λάθος.

8. Julia Ward Howe, Memoir of Dr. Samuel Gridley Howe, Boston, 1876, σελ. 30.

ΦΟΡΕΣΙΑ ΚΙ' ΑΡΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ

· Η εποχή της Τουρκοκρατίας, κι' αυτή ή 'Επανάσταση, μένει ακόμα σέ πολλά σημεία σκοτεινή κι' ανεξερευνήτη. Πόσα και πόσα θέματα δέ θάχουν νά ξεκαθαρίσουν και νά φέρουν στη δημοσιότητα οί μελλούμενοι Ιστορικοί κι' έρευνήτες. Νά ένα απ' τά πολλά κι' ίσως τό κυριώτερο : ή ζωή του λαού σέ κείνα τά χρόνια. Τί ξέρουμε γι' αυτή; Σχεδόν τίποτα. 'Απ' τούς σημερινούς κι' από παλιούς ακόμα Ιστορικούς, δέν υπάρχει γιά τό ζήτημα αυτό ούτε ή παραμικρή μελέτη. Γνωρίζουμε μονάχα ό,τι μάς διαφυλάξανε στά πολύτιμα περιηγητικά τους συγγράμματα οί Εύρωπαίοι ταξιδιώτες στήν υπόδουλη τότε 'Ελλάδα. Οί μοναδικές πηγές γιά κείνο τόν καιρό, "Αν πείς και γιά τό διάστημα του 'Αγώνα. Ποιός νά προσέξει τέτοια μικροπράγματα !... Οί Εύρωπαίοι πού κατέβηκαν τότε έδώ—γιά τούς "Ελληνες δέν γίνεται λόγος γι'αί" είχαν άλλες σκοτούρες—ρίξανε όλη τους τήν προσοχή στό μεγαλούρηγμα του ξεσηκωμού. Δικαιολογημένα. Στέκονταν όλοι τους κι' αντίκρουζαν μέ θαυμασμό ένα λαό πού αγωνίζονταν τόν ήρωϊκότερο μά και πιό ιερό αγώνα του: Τόν αγώνα γιά τή λευτεριά. Πάνω σ' αυτόν είναι άφιερωμένα όλα τους τά βιβλία. Ποιός νά νοιαστεί τότε γι' άλλα μικροζητήματα και νά μάς αφήσει γι' αυτά λίγα κατεβατά ή κάμποσες αράδες ;

Μέσα, λοιπόν, στόν κύκλο του βίου του έλληνικού λαού νομίζω πώς έχει τή θέση του και τό ντύσιμό του. Κι' έπειδή οί έποχές είναι τόσο κοντινές, δέν είναι εύκολο σ' αυτό τό θέμα νά ξεχωρίσει κανείς τά υπόδουλα, τίς παραμονές και τά κατά τήν επανάσταση, χρόνια. Γιά τά ύστερα, τά πρώτα τής λευτεριάς, είναι όλότελα άλλη, διαφορετική, καινούργια εποχή. Τό ντύσιμο των 'Ελλήνων τότε, από διάφορες Εύρωπαϊκές έπιρροές, παίρνει μιá αλλοιώτικη μορφή. Μπορεί νά μη ντύνονται όλοι τήν ευρωπαϊκή φορεσιά, μά κι' ή ελληνική τους λαβαίνει πολλές μεταλλαγές. 'Αλλά γιά τά χρόνια απ' τό 1690—1829, νομίζω πώς είναι ένα σπουδαίο θέμα γιά έρευνα. Γιατί; Γιατί είναι ζήτημα άν ποτέ, από τότε πού πάτησε τό χώμα τουτό ανθρώπινο πόδι, βρέθηκε τόσο μεγάλη άνομοιότητα στό ντύσιμό τους. Σ' όλες τίς έποχές, μπορεί τό ντύσιμο σέ μιá χώρα νά μ'ην ήταν παντού τό ίδιο. Φυσικό είναι νά υπάρχουν σέ μακρινά μέρη μικροπαραλλαγές. Βασικά όμως έμοιαζε. Μά τό θέμα πού παρουσιάζει ή υπόδουλη 'Ελλάδα δέν τό βρίσκουμε σέ καμιά άλλη χώρα. 'Εδώ δέ βλέπουμε μικροπαραλλαγές στή φορεσιά τους απ' τή μιá άκρη τής χώρας ως τήν άλλη, ή από περιφέρεια

σέ περιφέρεια. Βρίσκουμε όλότελα αλλοιώτικο ντύσιμο από ένα χωριό στό άλλο, χωριά πού ή απόστασή τους δέν ήταν δυό ώρες δρόμος. Σχεδόν, κανείς γειτονοχωρίτης δέν ήταν όμοιος ντυμένος. Κι' ή διαφορά αυτή ξεχώριζε περισσότερο στό γυναικείο ντύσιμο. Είναι καταπληχτικό τό τί γινότανε τότε μέ τίς γυναίκες φορεσιές !

"Αν πιάσουμε λοιπόν απ' τό Ταίναρο γιά νάβουμε πάνω στή Β. "Ηπειρο, τί θές και δέ θά δούμε. Τί νά πρωτοαναφέρεις ; "Αν πείς και γιά τά νησιά ; Δέν υπάρχει νησί πού νά μοιάζει ή φορεσιά του μέ τού γειτονικού τού νησιού. Μονάχα πού στούς άντρες ναυτικούς ήταν καθιερωμένη ή βράκα, ένώ στή στεριά ή φουστάνελλα. Κείνα τά χρόνια μπορούσε μιá χαρά νά καταλάβεις άμέσως πούθε κρατάει ό ξενοχωρίτης "Οχι απ' τήν προφορά και τούς ιδιωτισμούς του, μά απ' τή φορεσιά του. "Εφτανε ή ντυμασιά του, τό χωριό του νά προδώσει.

Και χώρα άν άρχίσει κανείς νά τούς ξεχωρίσει έπαγγελματικά ή ταξικά. 'Αλλοιώς ντυνότανε ό κοτζαμπάσης, αλλοιώς ό προύχοντας, ό προεστός, ό γεωργός, ό τσοπάνης, ό ξωτάρης, ό μεροκαματάρης. Τό ίδιο και γιά τίς γυναίκες τους. Και τό διαφορετικό ντύσιμό τους δέν περιορίζονταν από πόλη σέ πόλη, χωριό σέ χωριό, μά εύρισκες λογιά—λογιά ντυμασιές στό ίδιο μέρος.

Γι' αυτό κατά τή γνώμη μου τουτό τό θέμα είναι απ' τά σπουδαιότερα μά και τά πιό δύσκολα γιά κείνη τήν εποχή. Κι' είναι τόσο πλατύ ! Μέ ποιá περιφέρεια, μέ ποιá πόλη, ποιό χωριό νά καταπιαστείς ; Πούθε νά πρωταρχίσεις ; Στεριά γιά νησιά ; "Όπου κι' άν πέσει τό μάτι σου, όπου νά ψάξεις, αλλοιώτικη φορεσιά θέ νάβρεις. Μέτρησε πόλεις και χωριά στό χάρτη και θά πρέπει τό πιό λίγο, άλλα τόσα είδη από φορεσιές νά λογαριάσεις. Θά κουραστεί πολύ ό έρευνητής νά καταπιαστεί μ' αυτό τό ζήτημα και τού ειδικού ένδυματολόγου ό νους θά σκοτισθεί άρκετά γιά νά ξεχωρίσει και μάς περιγράψει κάπως τίς ελληνικές φορεσιές σέ κείνα τά μακρινά μας χρόνια. Μά θά έχουν μιá άστείρευτη άνεκτίμητη πηγή πού θά τούς βοηθήσει όσο κανείς άλλος. Είναι αυτή : Οί Εύρωπαίοι ταξιδιώτες στή δουλωμένη 'Ελλάδα. Μας αφήσανε τόσες περιγραφές, τόσες ζωγραφικές πού ή συντρομή τους αυτή είναι πολύτιμη. 'Απ' άλλου βοήθεια μ'ην καρτεράτε. Τά μουεία μας λιγοστά θά σάς συντράμουν. Κι' ό,τι έχουν και γλύτωσε απ' τόν καταλότη χρόνο και τό

σκόρο, εἶναι γιά τὰ χρόνια ὕστερα ἀπ' τὸ Εἰκοσιένα.

Ὅπως λέω ἀπὸ τὴν ἐπικεφαλίδα στοῦ σημειώματός μου αὐτό, θὰ καταπιασθῶ δῶ μονάχα γιὰ τὴ φορεσιά καὶ τ' ἄρματα τῶν ἀρματολῶν καὶ τῶν ἀγωνιστῶν. Τὸ σύνολο αὐτὸ τῆς φορεσιᾶς λεγότανε *τακίμι*. Θὰ πασχίσω νὰ εἶμαι ὅσο μπορῶ πιὸ σύντομος γιὰ τοῦτο τὸ μεγάλο θέμα. Καὶ πάλι δὲν πρόκειται νὰ ἀπλωθῶ σ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα, γιὰ ὅλους τοὺς ἀγωνιστές. Ποῦ νὰ ἐξετάσουμε νησιώτες, Σουλιῶτες, Ἡπειρώτες, Κρητικούς, Μακεδόνες καὶ τόσοις ἄλλους. Μονο τοὺς Ρουμελιώτες καὶ Μοραίτες θὰ δοῦμε. Καὶ ἂν τοὺς βάζω ταῖρι, εἶναι γιὰτὶ τότε μοιάζανε ἢ καλλίτερα δὲν παραλλάζανε στίς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς τους.

Τὸ ντύσιμο στήν ἐπανάσταση κρατήθηκε τὸ ἴδιο ποῦχαν οἱ κλέφτες κι' οἱ ἀρματολῶι. Μήπως τί χρόνια εἶχαν περάσει ἀπὸ τότε! Ἄς κάνουμε ἀρχὴ ἀπ' τὸ κεφάλι. Φορούσανε ἓνα μικρὸ στρογγυλὸ καὶ κοφτὸ κόκκινον *φέσι*, ποῦ γύρα στὴ βάση του τὸ τυλίγανε μὲ μαντηλοδεσιά. Ἡ μαντηλοδεσιά εἶτανε τριῶ λογιῶ: μὲ μεταξωτὸ μαντήλι, ἢ *κασπασιή*, τὸ χρυσοκέντητο *πόσι*, καὶ ἡ ἄσπρη βαμπακερὴ πλουμιστὴ *σερβέτα*. Στὸ σημεῖο αὐτὸ τῆς φορεσιᾶς τοὺς βρῖσκει κανεὶς τὴν τούρκικη ἐπίδραση. Φυσικὸ ἦταν νὰ πάρουν κάτι ἀπ' τὸν κατάχρητὴ τους ὕστερα ἀπ' τὸν τόσο συγχρωτισμὸ τους. Κι' ἀναφέρω σάν παραδείγματα ὀνόματα γνωστῶν καπεταναίων, ποὺ ἀπὸ χαλκογραφίες κεινῆς τῆς ἐποχῆς φανερώνεται τί φορούσανε στὸ κεφάλι. Κάσπαστὴ εἶχανε μονάχα οἱ Ἀθηναῖοι, πόσι ὁ Νικηταρᾶς, οἱ Μαυρομιχαλαῖοι, ὁ Μακρυγιάννης καὶ πότε πότε ὁ Γέρος τοῦ Μοριά. Μὲ *σερβέτα* μᾶς εἶναι γνωστὸ ὁ Ὀδυσσεύς Ἀντροῦτος κι' ὁ Πανουργιάς. Κάμποσοι δὲ φορούσανε μαντηλοδεσιά, μὰ σκέτο τὸ μικρὸ κοφτὸ *φέσι*, ποῦ στὴν κορφὴ του εἶχε λίγη φούντα. Τέτοιο συνήθιζε πάντα ὁ Γκούρας κι' ὁ Κολοκοτρώνης. Τὴν περικεφαλαία του ὁ Γέρος τὴν εἶχε ἀπὸ τότε ποῦ ἦταν μαγγιῶρος — ταγματάρχης — τοῦ ἐγγλέζικου στρατοῦ στὰ ἐφτάνησα τὸ 1808, τὴν ἐβάζε στίς ἐπίσημες στιγμὲς τῆς ζωῆς του, ὅπως καὶ τὸ θώρακά του. Ἄλλοι πάλι φορούσανε μεγάλο τουρλωτὸ κόκκινον *φέσι*, ὅπως ὁ Καραϊσκάκης, οἱ Πετμεζάδες, κι' ἡ φούντα του ἦταν μικρὴ καὶ σ' αὐτὸ, καὶ στέκονταν στὴν κορφῇ. Μακριὰ φούντα ὅσο σχεδὸν ὀλόκληρο τὸ *φέσι*, φορούσανε ἀργότερα στὰ χρόνια τοῦ Ὁθωνα κι' ἦταν παρμένη ἀπ' τοὺς Σουλιώτες ποῦ τόσο τὴ συνηθίζανε. Ἀπ' τὴ μαντηλοδεσιά τους ἢ τὸ *φέσι*, ἐξήχονταν ὡς τίς πλάτες τὰ ὁμοφοχτενισμένα μακρὰ μαλλιά τους. Γιὰτὶ τότε δὲν κόβανε κοντὰ τὰ μαλλιά τους, μὰ τ' ἀφήνανε περήφανα σὰ χαίτη ἀπὸ ἀτίθασσο ἄτι, νὰ ξανεμίζουν στοὺς ὤμους τους. Γιὰ νὰ γυαλίζουν καὶ νὰ στέκοιν καλοχτενισμένα, τὰ ἀλείβανε λάδι ἢ *μεδουλάρι*, ἀλοιφὴ καμωμένη

ἀπὸ μεδούλι καὶ μυρουδικά. Οἱ Μοραῖτες συνηθίζανε πιὸ μακρὰ τὰ μαλλιά τους ἀπ' τοὺς Ρουμελιώτες. Κι' ἀπόμειναν ξακουστά τότε τὰ ξανθα πανῶρια μακριὰ καὶ σγουρὰ μαλλιά ποὺ εἶχαν οἱ νεαῖδογέννητοι τῆς Μάνης: Οἱ Μαυρομιχαλίδες.

Στὸ κορμί, φορούσανε ἐσωτερικὰ τὸ ἄσπρο πουκάμισο, ὅχι ὅμως φαρδομάνικο ὅπως στὰ μεταγενέστερα χρόνια. Πάντα ξεκούμπωτο κι' ἀνοιχτὸ μπροστὰ στοῖς λαιμοῖς ἄφηνε νὰ φαίνωνται τὰ λάσια στήθεια τους. Ὑστερα βάζανε τὸ *γελέκι*, κι' ἀπὸ πάνω τὴ *φέρμελη* μὲ τίς δυὸ ἀράδες τ' ἄσημοκεντημένα μεγάλα κουμπιά τους. Μαρικοῖ, κι' ἀργότερα ὅλοι, ἀντὶ γιὰ *φέρμελη* βάζανε τὸ *μειντάνι*, ποῦ ἡ διαφορά τους ἦταν στὸ ὅτι στὴ *φέρμελη* φορούσανε τὰ μανίκια, ἐνῶ στὸ *μειντάνι* ἦταν ψεύτικα φοδραρισμένα μὲ κόκκινο πανί, καὶ βρισκόνταν στίς πλάτες πίσω σταυρωτά. Τὰ *μειντανόγελεκα* ὅπως λέγανε τὸ *γελέκι* ἢ τὸ *μειντάνι*, ἦταν πάντα κεντημένα μὲ *χάρτσια* μεταξένια πολυχρώμα καὶ χρυσοῦ *τεστήρια*, κορδόνια. Ζωσμένη στὴ μέση τους κρεμοταν γύρα τοὺς ἡ *φουσανέλλα*. Στους καπεταναίους καὶ τοὺς γέροντες ἦταν μακριὰ ἴσα μὲ τὸ γόνατο καὶ κάτω ἀκόμα, μὲ πυκνὲς καὶ πολλὰς πτυχές, *δίπλες* ἢ *λαγκιῶλια*, ὅπως τίς λέγανε. Γιὰ τὰ παλληκάρια καὶ τοὺς νεώτερος ἦταν κοντὴ ἡ *φουσανέλλα* ὡς τοὺς μηροὺς καὶ πιὸ λαφριά μὲ λιγώτερες *δίπλες*. Στὴ Ρούμελη συνηθίζονταν πιὸ πολὺ ἡ κοντὴ μὲ πολλὰς *δίπλες* — ὅπως σήμερα τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς — ἐνῶ στὸ Μοριά μακρὰ κι' ὅχι πολὺ πυκνὴ. Ἡ *φουσανέλλα* ἦταν καθιερωμένη σ' ὅλην τότε τὴν Ἑλλάδα. Γιὰ τοῦτο ὅσοι Ρωμιοὶ ἔρχονταν ἀπ' τὸ ἐξωτερικὸ ντυμένοι «εὐρωπαϊκά» τοὺς λέγανε πειραχτικὰ *βαλιδουκένδε* ἢ *σπινιάντερος*. Τοὺς νησιώτες καὶ τοὺς ναυτικούς μὲ τίς βράκες τοὺς *νιουντοῦμδες* ἢ *χαλτοῦπιδες*. Ἡ *φουσανέλλα* μ' ὅλο ποῦ ἦταν καμωμένη ἀπὸ ἄσπρο ὕφασμα, σπάνια κρατοῦσε γιὰ πολὺ τὴν ὄψη τῆς. Τὴ χραιομοιοῦσαν γιὰ πολλὰς δουλειές: Μ' αὐτὴ σκουπίζανε τὸ πρόσωπό τους, τὰ χέρια τους, τὸ σουγιά τους καὶ καμιά φορὰ τ' ἄρματα τους. Δίκαια λοιπὸν ὁ Ζαλοκώστας λέει «καὶ λερὴ *φουσανέλλα* μαυρίζει». Πολλὰ παλληκάρια γιὰ νὰ μὴν πιάνει ἡ *φουσανέλλα* τοὺς εὐκόλα «λέρα» — βρώμα — τὴν ἀλείβανε μὲ ξύγγι!

Ἐδῶ εἶμαι ὑποχρεωμένος ν' ἀνοίξω μιὰ παρένθεση. Καλὸ θὰ ἦταν οἱ ντροπαλὲς κοπέλλες κι' οἱ ἠθικολόγοι γιὰ νὰ μὴ σοκαριστοῦν ν' ἀποφεύγαν νὰ διαβάσουν. Πολλοὶ ἀπ' τοὺς ἀγωνιστὰς Μοραῖτες καὶ Ρουμελιώτες, δὲ γνωρίζανε τί θὰ πεῖ σῶβρακο. Τὸ ἀποφεύγανε μὰ καὶ τοὺς σκέπαζε τόσο καλὰ ἡ *φουσανέλλα* τους. Εἶναι γνωστὸ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ Καραϊσκάκη μὲ τὸν Ἀλῆ Πασά. Κάποια μέρα στὰ Γιάννενα, σέρνοντας πρῶτος τὸ

χορό, τὴ στιγμή πού ἔφερνε γύρους ἀθελά του ἢ φουστάνελλο του, ξεσκέπασε πολλά ἀκατάλληλα μέρη. Πάνω σὴν ὥρα νὰ καὶ διάβαινε ὁ γιὸς τοῦ Τεπελενλή Μουχτάρ πού θεώρησε προσβλητικό τὸ κάμωμα τοῦ Γύφτου—ὅπως λέγανε τὸν Καραϊσκάκη γιὰ τὴ μαυρίλα του.—Παραπονέθηκε στὸν πατέρα του καὶ σὰν ὁ βεζύρης ἔκραξε τὸν Καραϊσκάκη ν' ἀπολογηθῇ, κεῖνος γιὰ ν' ἀποδείξει πὼς ἦταν συμπτωματικό ξανάκανε τὸ κάμωμα μπροστὰ στὸν ἀφέντη του. Γελώντας τοῦ τὸ χάρισε ὁ Ἀλῆ πασᾶς, ἀφοῦ στάθηκε κι' ὁ ἴδιος μάρτυρας σὲς ἀποκαλύψεις τῆς φουστάνελλας τοῦ Καραϊσκάκη. Καὶ φαίνεται πὼς ὁ γιὸς τῆς καλογριᾶς θεωροῦσε τὸ ἐσώρουχο αὐτό, μόνο σὰν μέρος τῆς γυναικείας φορεσιάς. Γιὰ τοῦτο ἔσερνε μαζὶ του πάντα ἓνα παλιόβρακο γνωστό μὲ τ' ὄνομα «τὸ βρακὶ τῆς Κατερίνας», κι' ὑποχρέωνε νὰ τὸ φορᾶνε δious ἀποκάλυπτε σὴ μάχη φοβιτσάριδες. Πολλὲς φορές, γιὰ νὰ ντροπιᾶσουν οἱ Ἕλληνες τὸ νικημένο ἐχθρὸ πού ἔτρεχε νὰ γλυτώσει, οἱ πὺ τολμηροὶ ἀνεβαίνανε στὸ ξάγγαντο ἢ τὸ καραούλι καὶ σήκωναν τὶς φουστάνελλες τους δείχνοντας γιὰ περιφρόνηση τὰ γυμνά πιανὰ τους. Μερικοὶ ἀπ' τοὺς καπεταναίους, ὅπως ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Νικηταρᾶς κι' ἄλλοι, πού ζήσανε καὶ συναναστραφήκανε κι' ἄλλο κόσμο στὰ Ἐφτάνησα, φαρούσανε αὐτὸ τὸ ἐσώρουχο, ἂν καὶ οἱ συμπατριῶτες τους τὸ θεωροῦσαν περιττὴ πολυτέλεια Ἀλλὰ καὶ τοῦτοι τὸ εἶχαν μοναδικό. Νὰ τί γράφει κάποτε ὁ Γέρος τοῦ Μοριάς σ' ἓνα του γράμμα: «Νὰ προσπαθήσης νὰ εὑρῃς μερικὸν πανὶ καὶ νὰ μοὺ κάνουν ἓνα σῶβρακον, τὸ ὁποῖον νὰ γίνῃ ὀλίγον μακρὺ· μάλιστα τὰ καλαμόποδα νὰ γίνονιν ἔως κάτω, καὶ μὲ κάθε τρόπο νὰ μοὺ τὸ ἐξαποστείλης, ὅτι δὲν ἔχω διόλου καὶ τὸ προοιμένω ἀφευκτα...» Καὶ κλείνω τὴν παρένθεση γιὰ νὰ ξανάμπω στὸ θέμα μας.

Τὰ πόδια τους τὰ σκεπάζανε ὡς πάνω στὰ σκέλια, μὲ τὶς μακριὲς ἄσπρες κάλτσες, πού τὶς λέγανε *βλαχόκαλτσες*. Τὶς ὑφαίνανε ἀπὸ τραγόμελλο καὶ εἶχαν εἰδικότητα σὴν κατασκευὴ τους στ' Ἄγραφα. Οἱ τσόχινες μαῦρες κάλτσες, κι' ὕστερα κόκκινες—μοιάζανε μὲ τὶς σημερινὲς γκέτες—σκεπάζανε μονάχα τὴ γάμπα καὶ τὸ πάνω μέρος τοῦ παπουτσιοῦ καὶ φορεθῆκανε στὰ ὀθωνικὰ χρόνια. Στὸ Εἰκοσιένον καὶ πρὶν αὐτὲς οἱ κάλτσες ἦταν ἄγνωστες. Ἡ *ποδεμή*, ὅπως ὀνομάζανε τὴν ποδεσιά τους, ἦταν τὰ *σαρούχια*. Ὅχι ὅμως μὲ φούντα μπροστὰ ἀλλὰ μυτερὰ. Τὰ φτιάχνανε ἀπὸ ἀκατέργαστο βοϊδινὸ δέρμα, κι' ἦταν πολὺ ἐλαφρὰ μὰ καὶ γερά. Στὰ πόδια τους τὰ στηρίζανε δένοντάς τα γύρω σὴ γάμπα τους μὲ φαρδί λουρί—τὶς *θηλιές*—καὶ τὸ λουρί αὐτὸ τὸ πιάνανε ἀπ' τὴν κάλτσα τους κάτω ἀπ' τὸ γόνατο μὲ τὸ *σαρουχοτσά*. Ἦταν κι' ἄλ-

λος τρόπος νὰ πιάνουν τὰ *σαρούχια* τους μὲ ἓνα πσινὸ λουρί, τὸ *σαγκαρόλουρο*. Τὰ πρῶτα φοριόντανε σὴ Ρούμελη, ἐνῶ τ' ἄλλα στο Μοριά. Καὶ τελειώνω τὴ φορεσιά τους μὲ τὸ *πουλάμι*. Τὸν ρίχνανε πάνω τους σὰν ἐπιανε κρῦο κι' ἦταν φτιαγμένος ἀπὸ τσόχα πού τὴν κεντούσανε μὲ μαῦρο μετάξι. Ὁ ντουλαμᾶς ἔφτανε ὡς τὴ μέση. Γιὰ τὴ βαρυχειμωνιά ὅμως εἶχαν τὶς *φλοκάτες*. Ἦταν χωρὶς μανίκια, σὰν τὶς παλιὲς μπέρτες, κι' ἔφταναν ὡς κάτω ἀπ' τὸ γόνατο. Τὶς ὑφαίνανε μὲ «φλόκο»—κρόσια—πού τὸν φοροῦσαν ἀπὸ μέσα γιὰ νὰ ζεσταίνονται πὺ πύ, καὶ τὸ συνηθισμένο χρῶμα ἦταν τὸ ἄσπρο. Κι' εἶναι ἡ φλοκάτα πού γι' αὐτὴ λέει ὁ Βαλαωρίτης:

«Ἐβρόντησαν τὰ χαϊμαλιά, ἀνέμιος ἡ φλοκάτη».

Σὰν νυχτώνονταν ἔξω τὸ χειμῶνα, χρησιμοποιοῦσαν τὴ φλοκάτα γιὰ στρωσίδι καὶ γιὰ σκέπασμα. Γιὰ τὸν ἴδιο σκοπὸ ἄλλοι εἶχαν τὴν *κάπα*—ἴδιο σχέδιο μὲ τὴ φλοκάτη φτιαγμένη ὅμως ἀπὸ τραγόμελλο καὶ βαλμένη σὲς νεροτριβὲς γιὰ νὰ πῆξει καὶ νὰ μὴν περνάει βροχὴ καὶ κρῦο. Ἰδιαίτερη πού χρησιμοποιοῦν σήμερα οἱ τσοπάνηδες τῆς Ρούμελης.

* *

Αὕτη εἶναι ἡ κυρία φορεσιά τους. Ὑπάρχει ὅμως καὶ τὸ συμπλήρωμα: τὸ *σελλάχι*. Τὸ ζῶνανε σὴ μέση τους, ἀλλὰ νὰ πιάνει στὰ πλάγια τὴν ἀριστερὴ μεριά καὶ μπροστὰ τὸ μισὸ ἀριστερὸ πλευρό. Ἦταν φτιαγμένο τὸ σελλάχι ἀπὸ τσόχα κόκκινη, σπᾶνια μαῦρη, φύλλα-φύλλα, γιὰ νὰ κάνουν τὶς θήκες, καὶ κεντημένο μὲ λογιῶ-λογιῶ χρυσοῦ κεντήματα, μὰ τὰ πὺ συνηθισμένα δράκοντες καὶ γοργόνες. Ἀνεξήγητο μοὺ μένει γιὰτί οἱ στεριανοὶ αὐτοὶ ἀγωνιστὲς ἀγαποῦσαν τοῦτο τὸ θαλασσινὸ πλουμίδι. Κι' αὐτὸ ἐξακολουθαίει καὶ σήμερα ἀκόμα στοὺς τσοπάνηδες τῆς Ρούμελης. Μὰ γοργόνες στολίζουν τὴ γλίτσα τους καὶ τὶς πίπες τους! Τὸ πέτιονο σελλάχι φορέθηκε στὰ χρόνια τοῦ Ὀθῶνα. Στὶς μέσες θήκες τοῦ σελλαχιοῦ βάζανε τὸ ἀσημένιο *τάσσι* τους γιὰ νὰ πίνουν νερό, τὸ *σαγκαροσουβλι* γιὰ νὰ μακαλῶνουν τὰ *σαρούχια* τους, τὴν *ῶρα* τους, ὅπως λέγανε τὸ ρολόγι, κι' ἂν ἔβρνε γράμματα καὶ μπορούσαν νὰ χαράζουν τὴν ὑπογραφή τους, τὸ ἀσημένιο καλαμάρι μὲ τὸ φτερό. Σὲ κάποια ἀκρούλα, πάντα θὰ βρίσκονταν καὶ τὸ ἀντίδοτο φάρμακο γιὰ τὰ δηλητήρια, τὸ *παντισοχί*. Μὰ δὲν ἦταν μονάχα αὐτὰ πού ἔπαιρνε μέσα τὸ σελλάχι. Πὺ κάτω θὰ δοῦμε καὶ τὰ ὑπόλοιπα.

Τὴν ὅλη φορεσιά τους συμπληρώνανε καὶ τὰ στολίδια τους, τὰ *σαπαράζια* ἢ *τουσλοῦνια* ὅπως τὰ λέγανε. Πρῶτο ἦταν τὸ *κουσέκι*. Στόλισμα ἀσημένιο πού σὲς τέσσερες πλευρὲς του κρεμόνταν σειρὰ ἀπὸ ψιλὲς ἀλυσίδες κι' ἔπαινε ὀλάκερο τὸ στήθος. Στηρίζονταν μὲ θηλιὲς σὲς τέσσερες ἄκρες τοῦ

στήθους, μὲ τρίγωνα θηλικωτήρια πού εἶχαν ζωγραφισμένο πάνω τους μὲ *σαββάτι* τὸ διλέφαλο αὐτό καὶ στὴ μέση τὸ κουτσέκι σὲ μεγάλην πλάκα εἶχε τοὺς πελεμικοὺς ἀγίους, τὸν Ἀη-Γιώργη καὶ τὸν ἠ-Δημήτρι. Ἐπειδὴ τὰ πῖο πολλὰ τοσπράζια ἦταν ζωγραφισμένα μὲ *σαββάτι*, τὰ λέγανε *σαββατλίδικα*. Ἀπ' τὸ ζερβὶ τοὺς ὅμοιαν ἦσαν κρεμασμένο μ' ἀσημένια ἀλυσίδα τὸ στρογγυλὸ *χαϊμαλί* πού ἔκλεινε μέσα τοῦ διαόρου φυλαχτά. Στὶς δυὸ ὕψεις τοῦ εἶχε σκαλισμένα τὸν προστάτη ἀγίου τοῦ καὶ τὸ Βαγγελισμό ἢ τὴν Ἀνάσταση. Δεξιὰ μεριά εἶχαν τὸ γυριστὸ ἀσημένιο σουγιά τοὺς. Στὸ πίσω μέρος, στὴ μέση τους, στὸ λουρί τοῦ σελλαχιού, ἦταν περασμένες οἱ δυὸ *μπαλάσκες* πού πάνω τους εἶχον πελεκημένη ἀνάγλυφα ἢ ζωγραφισμένη μὲ *σαββάτι* τὴν Παρθέναν Ἀθηνά. Μέσα βάζανε τὰ φουσέκια γιὰ τὰ ντουφέκια τους. Ἀριστερά πάλι ἀπ' τὴ λουρίδα τοῦ σελλαχιού κρεμόντανε καὶ *φουσέκλια*, μὲ φουσέκια γιὰ τὶς κουμποῦρες καὶ μὰ θήκη πού βάζανε τὶς *τοακμακόπτρες*, τὸ *μεδουλάρι*, ἄλοιμα γιὰ τὰ ντουφέκια φλεγμένο ἀπὸ μεδούλι κι' ἄλλες λιπαρές ὕλες. Δεξιὰ μεριά κρεμόνταν κι' ἡ πέτοινη καπνοσακκούλα τους. Ὅλα τοῦτα δένανε μ' ἀσημένια καὶ πλουμιστὰ *ζωστάγια*. Μπροστὰ στὸν ἀριστερό μηρό, σὲ μακριὰ λουρία περασμένα—σὲ δυὸ σὲ τρεῖς ἀράδες—κρέμονταν τὰ στρογγυλὰ ἢ καὶ τρίγωνα ἀσημένια *γαντούδια* ἢ *τοκάδες*. Δυὸ ὅμοια γαντζούδια σκεπάζανε τὰ γόνατά τους. Τοῦτο τὸ στόλισμα τὸ συνηθίζανε πολὺ πρὶν τὸ 1800. Καὶ βλέπουμε νὰ φορᾷται κατὶ τεράστια ὁ πατέρας τοῦ Ὁδυσσεά, ὁ γέρο Ἀντρούτσος, ὅπως μᾶς τὸν παρουσιάζει κάποια παλιά ζωγραφιά.

* *

Ἐδῶ πιά τελειώνει πρόχειρα γραμμένη ἡ ντυμασιά καὶ τὰ στολίδια τους. Μὰ πῶς μπορεῖ νὰ νοηθεῖ γιὰ κείνα τὰ χρόνια ἢ φορεσιά τους χωρὶς ἄρματα; Ἦταν ἀναπόσπαστο μέρος. Ποίος ἦταν ξαρμάτωτος. Γυμνοὶ καὶ κουρελῆδες πολλοί, μὰ χωρὶς ἄρματα κανεῖς. Καὶ τί ἄρματα! Τὰ πῖο διαλεχτά. Φλωροκαπνισμένα, ἀσημοστόλιστα, σκαλιστὰ καὶ *σαββατλίδικα*. Δὲν εἶχε σημασία, φτωχὸς ἢ πλούσιος, καπετάνιος γιὰ παλληκάρι. Τὸ μεράκι γιὰ τ' ἄρματα ἦταν τὸ ἴδιο. Καὺμός, πού πολλές φορές ἀδόμεινε ὡς τὰ τελευταῖα τους καὺμός!... Γιατὶ τ' ἄρματα τὶς πῖο πολλὰς φορές δὲν ἦταν ἀγορασμένα, μὰ λάφυρα ἀποκτημένα μὲ παλληκαριά κι' ἀξιάδα ἀρπαγμένα σταγνικά ἀπ' τοῦ ἐχθροῦ τὸ χερί ἢ τὸ κορμί. Καὶ τότε πιά ἦταν πού καμάρωνε ὁ κάτοχος τους!

Ὅπως λοιπὸν ρίξαμε πρόχειρες ματιές στὴ φορεσιά καὶ τὰ στολίδια τους, ἔτσι ἄς δοῦμε καὶ τ' ἄρματά τους.

Ἀπ' τὸ σελλάχι μέσα ξεπεταχόντανε πάντα, δίδυμες ἀδερφάδες, καμαρωτὲς καὶ

περήφανες, οἱ δυὸ *κουμποῦρες*. *Παφίλια* καὶ λαβὴ μαλαματοκαπνισμένα ἢ ἀπὸ ἀσημι ὀλοκάθαρο. Στὴν ἔξω θήκη τοῦ σελλαχιοῦ, νὰ καὶ τὸ *χαρμπι*—ὀβελος ὅπως τὸν θέλανε οἱ λογιώτατοι. Τοῦτο ἔκανε πολλές δουλειές. Ὅπως ἦταν μέσα στὴ θήκη του, τὸ χρησιμοποιοῦσαν βέργα γιὰ νὰ γιομίζουν τὶς κουμποῦρες. Ὅταν τὸ ξεθηκαρώνανε, τότε γίνονταν ἓνα φοβερὸ φονικὸ ὄπλο στὰ χέρια τοῦ πολεμιστῆ. Κοφτερό καὶ μυτερό, στρογγυλεμένο ἀπ' ὅλες τὶς μεριές καθὼς ἦταν μνηγόνταν στὸ κορμὶ τοῦ ἀνθρώπου ὅπως τὸ μαχαίρι στὸ προζύμι. Διχαλωτὸ μπροστὰ τὸ μεταχειρίζονταν γιὰ νὰ πιάνουν τὰ κοψίδια—ἀντὶ γιὰ πηροῦν—καὶ μὲ τὴ διχάλα πιάνανε τὸ κάρβουνο ἀπ' τὸ τιμποῦκι τους, Ἀκόμα ἀπ' τὸ σελλάχι ἦταν ἔξω-ἔξω πιασμένο τὸ *γιαταγάνι*. Μαχαίρι μὲ μισὸ μέτρο λάμα ἢ καὶ περισσότερο, φιαγμένο ἀπὸ γερὸ ἀτσάλι. Τὰ πῖο καλὰ ἦταν τῆς Δαμασκοῦ γνωστὰ μὲ τ' ὄνομα *δαμασκή*. Ἦταν τόσο γερὰ πού λαμαρίνα σκίζανε κι' ἀντέχανε χοντρή ἀλυσίδα νὰ κόψουν. Τὸ *γιαταγάνι*, εἶχε τὴ λαβὴ ἀργυροσκαλισμένη καὶ τὸ θηκάρι τοῦ κι' αὐτὸ ἀσημοκαπνισμένο καὶ πλουμιστὸ μὲ γοργόνες κι' ἄγρια πουλιά. Μερικὲς φορές τὸ θηκάρι ἦταν ἀπὸ ἀγριομερινὸ ἢ φειδιοῦ τομάρι.

Στὴ μέση τοῦ πολεμιστῆ, δεξιὰ μεριά, ἀπ' τὸ λουρί τοῦ σελλαχιοῦ βρίσκονταν πιασμένο τὸ δικοπο μικρὸ μαχαίρι, τὸ *μπέλχαντζάρι*. Πῖο πολὺ τοῦτο τὸ μεταχειρίζονταν οἱ Τοῦρκοι, γι' αὐτὸ οἱ Ἕλληνες εἶχαν ὅσοι ἀπὸ λάφυρο ἀπόχτησαν. Κατὰ τὴν ἴδια μεριά, πῖο πέρα λίγο, ἦταν ζωσμένο καὶ τὸ τοεκοῦρι τους. Τέτοιο συνηθίζανε νὰ φέρουν μονάχα οἱ καπεταναῖοι, κι' ἦταν συμβολικόν. Εἶχαν ὁ Κολοκοτρώνης, ὁ Καραϊσκάκης, οἱ Μαυρομυχαλαῖοι κ.ἄ. Ἄλλο πρᾶμα ἢ στρατορρχικὴ ράβδος. Αὐτὴ ἦταν τὸ τουρκικὸ *τοπούζι*. Ἐνα ραβδί, δυὸ πῖθα-μὲς μακρὸς πού στὴ μιά μεριά εἶχε ἓνα στρογγύλεμα μὲ χυτὸ μολύβι μέσα γιὰ νὰ βαθαίνει, καὶ στὴν ἄλλη μεριά τελείωνε σὲ βέλος ἀγκαθωτό. Ἀπὸ παλιά τὸ εἶχαν οἱ πασάδες. Καὶ σὰν φέρνανε μπροστὰ τους κανένα φταίχτη καὶ θέλανε οἱ ἴδιοι νὰ τιμωρήσουν, ἀν' τὸ φταίξιμό του ἦταν μικρό, μὲ τὸ στρογγύλεμα ἀπὸ τὸ τοπούζι τοῦ δίνανε κάμποσες στὸ κεφάλι, ἀν' πάλι ἦταν βαρὺ τὸ κρίμα του μὲ τὸ βέλος τὸν τρυποῦσαν στὴν κοιλιά. Οἱ Ἕλληνες στρατάρχες ἢ καπεταναῖοι, κρατοῦσαν κι' αὐτοὶ στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Ἀγῶνα, τὸ τοπούζι.

Ἀπὸ τὸ ζερβὶ μέρος τοῦ κορμιοῦ τους, ἀπὸ μεταξόπλεχτη λουρίδα, κρεμόντανε ἀστραφτερὴ ἡ καμπυλωτὴ *πάλα*. Ἡ λαβὴ τῆς πάντα ἔμοιαζε μ' ἄγριου δράκοντα κεφάλι, πού τὰ λαίπερά του μάτια πετράδια πολὺτιμα στόλιζαν. Καὶ τὸ θηκάρι τῆς ἦταν ὁμορφα πλουμισμένο, μὲ σερπετά, λιοντάρια, ἀγριομερινά, κι' ἡ ἄκρη τοῦ θηκαριοῦ ἔκλεινε, μοιάζοντας μὲ οὐρά δράκοντα. Τὶ καὶ τὶ στόλισμα δὲν εἶχε τοῦτο τὸ ὄπλο.

Μὰ τοῦ ἄξιζε! Σὲ πιδέξια χέρια ἦταν ἀπ' τὰ πιὸ φονικά. Μὲ μιὰ σπαθιά, ἀνθρωπο ἀπ' τὸν ὦμο ἔσκιζε κάτω κάτω, στὰ δυό. Ἀπόμεινε ἑξακουστὴ ἡ τέχνη κι' ἡ δύναμη τοῦ Γκούρα καὶ τοῦ Νικηταρά στὴν πάλαι.

Καὶ τελειώνω τὴν ἄρματωσιὰ μὲ τὸ *καριοφίλι*, τὸ χιλιотραγουδῆμένο καὶ ἑξακουστὸ τοῦτο ντουφέκι τοῦ Εἰκοσιένα. Στὴν Ἑλλάδα πρωτοφάνηκε στὰ 1700 καὶ τὸνομά του καθénas βγάζει ὅπως θέλει. Ὁ Ρουμελιώτης ἱστορικός Σάθας μᾶς λέει πὼς ὠνομάστηκε ἔτσι ἀπ' τὸν κατασκευαστὴ του στὴ Βένετιὰ Carlo Figlio (Καρόλου Ὑός). Ὁ Βαλαωρίτης, στίς σημειώσεις του γιὰ τὸ Διάκο, δίνει μιὰ ποιητικὴ ἐξήγηση γιὰ τ' ὄνομά του: «Ὤνομάσθησαν οὕτω, διότι ἔφερον κεχαραγμένον ἐν κυκλοειδεῖ ζώνῃ τὸ ὁμώνυμον εὖο-σμον φυτὸν ὅπερ καλοῦμεν καρυοφύλλι». Ἄλλος πάλι, ὁ Λεβίδης, τὸ θέλει ἀπ' τὸ φυλλοκάρδι «κατὰ μετὰθεσιν τῶν γραμμάτων καρδιοφύλλι, ἦτοι τὸ φίλτρον τῆς καρδίας ἐνός ἐκάστου τῶν ἀρματωλῶν»! Ἄλλο σὲ πολὺ, ὅλοι σας ἔχετε δεῖ καριοφίλι κι' ἔτσι περιττεῦει κάθε περιγραφή του.

Ὅλα τὰ ντουφέκια τοὺς τὰ λέγανε καριοφίλια, ἀντίθετα μὲ κεῖνα ποὺ κρατοῦσαν οἱ ξένοι ταχτικοὶ στρατοὶ ποὺ τοὺς εἶχαν δώσει, κατὰ τὸν Ψύλλα, τ' ὄνομα «σολντάτοι». Ἄν ὅμως στ' ὄνομα καριοφίλι κλείνανε τὸ σύνολο τῶν ντουφεκίων τοὺς, τὰ ξεχωρίζανε ὅμως σὲ εἶδη ἀνάλογα μὲ τὸ *λαμνὶ* (κάννη) τῆς *φωτιᾶς*, τὸ μακρὸς τοῦ καὶ τὰ *παφίλια* ποὺ τὸ κρατοῦσαν δεμένο στὸ *κοντάκι*, πέντε ὥς ὀκτὼ παφίλια.

Σὲ κάθε εἶδος εἶχαν δώσει καὶ ξεχωριστὸ ὄνομα. Νὰ μερικά εἶδη, *Φιλύτρια*, *Λαζα-*

ρίνα, *Μιλῶνι*, *Νταλιάνι*, *Τρικιώνι*, *Ἀρμουτι*, *Γκιζαήρ*, *Σιοανές*, *Νιάνιοικα*, *Σαρμάς*, *Σαρμά-Σιοανές*, *Χαρὲ Σαρμά*, *Παπὰ Καριοφίλι*, *Ψαλιδιάς*, *Σαντέ*, *Μαντζάρι* κ. ἄ. Καὶ τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι δὲν παράλειψε νὰ χαρακτηρίσει μερικά εἶδη.

«Νταλιάνι μου στὸν πόλεμο κι' Ἀρμουτι στὸ ση-
[μάδι,
καὶ καριοφίλι στὴ φωνὴ σὰν ἄξιο παλληκάρι»

Τὸ καριοφίλι ἦταν ἓνα ἀπ' τὰ πιὸ ἀγαπημένα του ποὺ εἶχε τότε ὁ ἀγωνιστής. Ἀκόμα τὸ βάφτιζε καὶ μ' ὄνομα ξεχωριστό, ὅπως «παπαδιά» τὸ ἔλεγε ὁ Θανάσης Διάκος. ὁ Καραϊσκάκης «Βασιλική», «Λιάρο» ὁ Μεσολογγίτης Δ. Μακρῆς κλπ. Καὶ γιὰ νὰ νοιώσετε τὸ πόσο ἀγαπητὸ καὶ πολὺτιμο ντουφέκι ἦταν στὸν Ἕλληνα τότε, τὸ λέει ἡ παροιμία «γυναῖκα, ντουφέκι κι' ἄλλοιο δὲ δανεῖζεται».

Μὲ τὸ καριοφίλι τελείωσε τὸ σημειῶμά μου γιὰ τὴ φορεσιὰ καὶ τ' ἄρματα τοῦ Εἰκοσιένα. Καταλαβαίνω ὅτι δὲν εἶναι κεῖνο ποὺ πρέπει καὶ ταιριάζει. Γιὰ νὰ γραφεῖ κάτι ολοκληρωμένο πάνω σ' αὐτὸ τὸ ἀνεξερεύνητο θέμα χρειάζονται πολλὰ. Τί καὶ τί; Μᾶς τὸ λέει ὁ ἀθηναιογράφος Δ. Γρ. Καμπούρογλου σὲ δυὸ τοῦ ἀράδες σὰν ἔγραψε σχετικὰ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό: «Ἐάν ἡμουν νέος θὰ ἤρχιζα μιὰν τοιαύτην ἐργασίαν, διὰ νὰ τὴν τελειώσω στὰ γεράματα»!...

Δυστυχῶς οὔτε νέος εἶμαι πιά, μὰ μήτε καὶ καιρὸ διαθέτω γιὰ ν' ἀκολουθήσω τὴ συμβουλὴ τοῦ ἀειμνήστου δασκάλου μου.

ΤΑΚΗΣ ΛΑΠΠΑΣ

ΤΟ ΧΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

Ἐδῶ κάτου στὸν θαλάσσιο τύμβο τοῦ Αἰγαίου
δίπλα σ' ἓνα λαγὴνι μὲ πηγαδίσιο ροδόσταμο,
δίπλα σ' ἓνα πινάκι μὲ τὸ λειτουργικὸ σύκο τῆς προσφορᾶς,
—γαλανὸ ἀεράκι πνοίξει ἀπὸ τὰ μυστικὰ περιβόλια τῆς αἰωνιότητος—
Τ' ὁρατόριό του κατὰ Ματθαῖον ἐνορχηστρώνει τὰ πέλαγα,
Ὁ τυμπανοκρούσσης γρογολεβάντες καμπυλῶνι τὸ κῆμα...
Βογγερεὲς καμπάνες σφυρηλατοῦν τὸν ψαλμὸ στὴ βαθυκύανη ἄβυσσο,
ἀηδονολάλητα σήμαντρα ψιχαλίζουν τὸν αἶνο
στὸ ἐπικολυρικὸ ἀμμοθαλάσσι...
Ἡ καρaboπαναγιά ζωσμένη μὲ ἀσημοκέντητα ἄρματα,
μὲ γυνὸ πέλμα πατάει στὴ φιγούρα τῆς πλώρης·
Ἡ καρaboπαναγιά μὲ γιορτάνι ἀπὸ ἀχιβίδες καὶ ὄστρακα
λασκάρει τάνεμοδαρμένο πανὶ τῆς μαῦτρας...
Τὸ κανόνι στὸ μῶλο βομβαρδίζει μὲ βιολέτες τὸ στήθος τῆς τελετῆς,
Τὸ κανόνι βροντᾶει μὲ τὴν δρειχάλικην ἀπαλάμη τῆς προσταγῆς
τὸν σιδεροπυλῶνα τῆς Ἱστορίας!

Στὸ σεπτὸ κατώφλι τοῦ πρωῒνοῦ ρεμβασμοῦ
 τὸ μαβὶ τομπέρι τῆς Ὀστρίας,
 στὸ κεφαλοσκαλο τοῦ ναυτοῦ τὸ λιγερόηχο κύμβαλο τοῦ πουνεντογάρμπη,
 κρεμεζὶ γαρούφαλλο στὴ γλάστρα τὰρχοντικοῦ,
 κρεμεζὶ φέσι πυράκανθα στὸ λυβωμένο μουσὶδ τῆς ἐποποιίας !
 Στὸ κατάγιαλο ἡ Δόξα τοῦ Γκύζη ἀναζητᾷ τὰ σβυσμένα
 πέλματα τῶν ταπεινῶν τῆς θεῶν,

- πὺν ἀναπαύονται στὸ θαλασσινὸ κοιμητήρι τῶν —
 μὲ τὰ φουφουλωτὰ κοντοβοράκια τῆς Ὑδρας,
 μὲ τὰ γεμενιά μουσκεμένα στὸ αἷμα.
 Κι' ἡ σημαία τοῦ Ἀγῶνα, ματιήλι π' ἀνεροπιρίζει
 τὸ Σταυρό, τὸ σπαθὶ καὶ τὴν ἄγκυρα,
 δακρυοπίνει τὸ πικρὸ μοιρολόδι τῶν χαμένων ψυχῶν
 π' ἀποζητᾷ τὸ ἐντάφιο σάβανο,
 σιωπηλὴ σύναξη τῶν χαμένων ψυχῶν π' ἀνεβαίνουν ἀπὸ τὸν ἄδη
 γιὰ τὸ λίδι καὶ τὸ μαῦρο κρασί τοῦ τρισάγιου.
 Στὸ μαρμάρινο βάθρο τοῦ γιγάντιου Σταυροῦ τοῦ ναυμάχου τῆς Ἑλλης.
 Οἱ χοηφόρες τῶν μελεμιῶν,
 Στὸ μῶλο τῶν προεστῶν οἱ σκουριασμένες καδένες τῶν θρύλων !
 Στὰ μουράγια ἡ Σιωπὴ κηδεύει τοὺς πανάρχαιους ἱσκιούς τῆς,
 Στὰ πελὶη ἡ ἀστροφεγγιὰ φαίνει μὲ ἀστέρινο κόλλυβο
 τοὺς θαλασσινοὺς τῆς νεκρούς !
 — γαλανὸ ἀεράκι πνοῖται ἀπὸ τὰ μυστικὰ περιβόλια τῆς αἰωνιότητος —
 Στὴ μακάγια σιγμὴ πὺν ἐχνογραφεῖται τὸ ὄνειρο,
 στὴν τρισόλβια φωνὴ πὺν χρησιμοδοτεῖ τὸ Αἰγαῖο...

ΠΑΥΛΟΣ ΚΡΙΝΑΙΟΣ

25 ΜΑΡΤΙΟΥ

Γεννᾶν οἱ κάμποι τὸ ψωμί καὶ τὰ βουνὰ τὴ λευτεριά,
 κ' ἔχει βουνὰ γιὰ πόλεμο, κλέφτες γιὰ πανηγύρι,
 στὴν Ἀλαμάν' ἀχολογᾷ λεβέντικη μιὰ μπαταριά,
 ὁ Διάκος ζώνει τ' ἄρματα κι ἀφίνει τὸ ψαλτήρι.

Γεννᾶν οἱ κάμποι τὸ ψωμί καὶ τὰ βουνὰ τὴ λευτεριά
 κ' ἡ κλεφτουριά σμίγει ταχιά μὲ τὴ δροσιά τοῦ Μάη,
 τῆς μάννας ἔχει τὴν καρδιά τὸ γιαταγάνι στὴ θωριά
 καὶ μιὰ ψυχὴ, ψυχὴ βυθιεῖα, χρόνους νὰ πολεμάει.

Γλυκοφιλάει ὁ λυτρωμὸς κάθε κορφοῦλα λυγερή
 κ' εἶναι τὸ φίλημα ἀπαλό, ὁμοιο μὲ χὰδι κρίνων.
 Λεβέντες σέγγουν τὸ χορό, γελᾷ ἡ τραγὸνα ἡ θλιβερή,
 λημέρι στὴν ἡ λευτεριά στὰ στήθη τῶν Ἑλλήνων.

ΠΑΝΟΣ ΛΑΜΨΙΔΗΣ

Ο ΜΑΚΡΥΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΙ Ο ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΜΥΘΟΣ

Οι μεγάλες ιστορικές στιγμές, λένε πολλοί, γεννοῦνε τοὺς μεγάλους, κάθε λογῆς μεγάλους. Ἰσως νάχουμε δίκιο, ἴσως κι ἄδικο. Ἐκεῖ ὅμως ποὺ ἀναμφισβήτητα ἐπαληθεύεται ἡ γνώμη τους εἶναι ἡ Ἑλληνική Ἐπανάσταση τοῦ 21. Ἦταν ἡ τελευταία, ἡ τέλεια διαμόρφωση καὶ τὸ ξέσπασμα τῆς δυναμικότητος ἐνὸς λαοῦ, ποὺ σιγά κι ἀθόρυβα πολλές φορές μέσα στὰ χρόνια ἐπαίρνε μορφή κι ἀντρίωνονταν γιὰ νὰ πεῖ τὸ «παρὸν του». Ἀπ' τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους καὶ πῶς μπροστά, ἀγνωστες καὶ τυφλές φλέβες μέσα στὴ γῆ πλήθαιναν καὶ μεγάλωναν, ὥσπου ξεπετάχτηκαν ἐνωμένες στὸ γεμάτο ὄργανο ἔδαφος. Κι ἦρθε ὁ Σολωμός νὰ δώσει καινούργιο ἀγέρα στὴν ποίησή μας, κι ἦρθε ὁ Μακρυγιάννης στὴν πεζογραφία μας. Εἶναι καὶ οἱ δύο παιδιὰ τῆς ἱερῆς ἐκείνης ἐποχῆς κι ἔκαναν πίστη καὶ τραγοῦδι τὸ μόχθο τῆς Ἑλλάδας καὶ μαζί Εὐρωπαῖοι στὴ σκέψη ὁ Σολωμός, σπουδασμένος στὰ ξένα καὶ θρεμμένος ἀπ' τὴν πλούσια ποιητικὴ παράδοση τῆς Ἑσπερίας, ἐνωίωσε τὴν ἐφηβικὴ δύναμη τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος, τὸ ξαναγεννῆμά της, κι ἔσκυψε μὲ προσοχὴ καὶ λατρεία στὰ πνευματικὰ ἐπιτεύγματά της, στὶς πνευματικὲς πηγές καὶ κατευθύνσεις της. Καὶ παραμερίζοντας σάν ἄχρονη κι ἄχρωμη τὴ σχολαστικὴ παραγωγὴ τοῦ καιροῦ του, ἀναμόχλευσε μέσα του κι ἀφομοίωσε τοὺς καρποὺς τῆς πνευματικῆς νεοελληνικῆς ζωῆς καὶ τοὺτους ἔχοντας βάση, προσπάθησε νὰ δώσει ποίηση ἑλληνικὴ μαζί κι εὐρωπαϊκὴ, ποίηση γιγαντωμένη στὸ ἑλληνικὸ χῶμα μὰ ποὺ ὁ ἴσκιος τοῦ ὕψους της νὰ πέφτει πάνω σ' ὁλόκληρο τὸ πνευματικὸ εὐρωπαϊκὸ πεδίο. Ρουμελιώτης ἀπλὸς κι ἀγράμματος ὁ ἄλλος, ὁ Μακρυγιάννης, μὰ μὲ ψυχὴ φλογερὴ καὶ δυνατὴ, ἔμεινε ριζωμένος στῆς φυλῆς τῇ γῇ καὶ τὴν πραγματικότητά ἀπ' ὅπου γαλουχήθηκε καὶ ξεπετάχτηκε σάν συνισταμένη δημοτικῶν πνευματικῶν δυνάμεων, ποὺ ἀπ' τὴν ἐποχὴ τῶν βυζαντινῶν χρονογράφων καὶ συναξαριστῶν, εὗρισκαν ὁλόπλευρὴ ἀπήχηση καὶ γόνιμο ἔδαφος γιὰ νὰ καρποφορήσουν στὴ λαϊκὴ ψυχῇ.

Τὴν ἐποχὴ ποὺ ὁ Σολωμός καὶ ὁ Κάλβος ἔγραφαν τοὺς ὕμνους στὴν ἐλευθερίαν, ἔγραφε κι ὁ Μακρυγιάννης τὸν ὕμνο τὸ δικό του μὲ τὸ αἷμα του μέσα στὴ βράση τοῦ ἀγῶνα. Ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Ρούμελη, τὸ Νιόκαστρο καὶ οἱ Μύλοι, ἡ Ἀκρόπολις τῆς Ἀθήνας εἶναι οἱ μεγάλες στροφές τοῦ ὕμνου αὐτοῦ. Ἀργότερα, ὅταν ὁ καιρὸς δὲν ἦτανε πιά ματωμένοι, πέταξε σὲ μιὰν ἄκρη τὸ καρποφίλι

κι ἔπιασε τὴν πέννα ἀφοῦ ἔμαθε νὰ σχεδιάζει λειψὰ καὶ δυσανάγνωστα στὸ χαρτὶ τὸ ρωμαλεὸ προφορικὸ τοῦ λόγου. Μὰ καὶ τὴν πέννα τὴ χειρίστηκε σάν καρποφίλι. Πάντα, σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ, ὑπῆρξε ἕνας μαχητὴς σ' ἀγῶνες ἐθνικοὺς καὶ πολιτικοὺς. Κι ὁ λόγος ποὺ βγῆκε ἀπὸ τὴν πέννα αὐτῆς, τ' «Ἀπομνημονεύματά» του, ἦτανε λόγος γεμάτος θέρμη, ἐμπάθεια, μαχητικότητα.

Συγκινητικὴ εἶναι κι ἡ παλλικαριὰ του ν' ἀποφασίσει αὐτός, ἕνας ἀγράμματος, νὰ γράφει, συγκινητικὴ κι ἡ φροντίδα του νὰ περισώσει τὰ χειρόγραφα του, σὰ νάχε συνείδηση τοῦ ὅτι ἀφίνει στὸν Ἑλληνικὸ λαὸ ἕνα «κτῆμα ἐσσεῖ» κι ὅχι ἀπλὰ τὴν ἀλήθεια τὴν ἱστορικὴ τῆς ἐποχῆς του. Ὅπως καὶ νάχει τὸ ἔργο του τὸ θεωροῦσε ἱερό. Καὶ ἱερό καὶ μεγάλο ἦταν καὶ τὸ ἔργο τοῦ ἄλλου Ρουμελιώτη, τοῦ Βλαχογιάννη, τοῦ λάτρη καὶ τοῦ οὐραγοῦ τοῦ 21, ποὺ πρῶτος ἐνωίωσε τὴν ἄξια του καὶ πρῶτος μὲ πολλὴ φροντίδα τὴ δώσει στὸ κοινόν.

Ἡ ἐποχὴ τοῦ Μακρυγιάννη εἶναι μιὰ ἐποχὴ ποὺ τὴ φλογίζει τὸ ὄραμα τῆς ἐλευθερίας. Οἱ μικροί, οἱ ἀσήμαντοι μ' αὐτὸ τὸ ὄραμα ζοῦν καὶ γιὰ τοῦτο παλεύουν. Κι οἱ μεγάλοι μας τεχνίτες τοῦ λόγου τοῦτο θὰ στήσουν σάν κατακόρυφο, τοῦτο θὰ εἶναι «ὁ θεμελιώδης ρυθμός» καὶ θὰ «οὐλωθῇ εἰς τὸ κέντρον» καὶ «θὰ ὑψώνεται κάθετα» στὸ μέσο τῆς ποίησής τους. Ἔτσι ὁ Σολωμός. Ἔτσι κι ὁ Κάλβος, μ' ἕναν ἀξεδιάλυτο κι ἀξεχώριστο σύνδεσμο τῆς ἐλευθερίας μὲ τὴν ἀρετὴ, θὰ δώσει τὴν κυρίαρχη μορφή, τὴν οὐσία τῆς μούσας του. Ἔτσι ὁ πόθος ποὺ φλογίζει καὶ τὸν Μακρυγιάννη θὰ εἶναι ὁ πόθος τῆς ἐλευθερίας. Μὰ πόσο διαφορετικὰ τὴ νοιώθει! Ὁ Κάλβος μὲ τὸ κλασικὰ ἀναθρεμμένο πνεῦμα του, θὰ τὴ δεῖ σὰ δύναμη ποὺ ξαναγεννᾷ τὴ λαμπρότητα τῆς Ἀρχαιότητος, τὴν ἀρχαίαν «Ἀρετὴν». Ζώντας μακριὰ ἀπ' τὴ γῆ του, ὁ πόθος του γιὰ τὴ λευτερίαν τῆς θὰ πάρει μιὰ μορφὴ φιλελληνικὴ πῶς πολὺ. Ὁ Σολωμός, στὰ ὀριμότερα ἔργα του, θὰ πάρει τὴν ἑλληνικὴ ἐλευθερίαν ἀπ' τὴν συγκεκριμένη πραγματικότητά της, ἀπ' τὶς ἀδυναμίες της, καὶ θὰ τῆς δώσει, προχωρώντας ἀπ' τὰ ἠθικὰ μονοπάτια τῆς γερμανικῆς φιλοσοφίας, πανανθρώπινο πλάτος καὶ ἠθικὸ βάθος.

Ὁ Μακρυγιάννης θὰ τὴ νοιώσει ἀπλὰ, λαϊκὰ, συγκεκριμένα. Δὲ θὰ τὴν ξεχωρίσει ἀπὸ τὶς ἀδυναμίες της, ἀπ' τὴν τοπικὴ καὶ χρονικὴ μορφή της. Θὰ τὴν ἐνώσει μὲ πράγματα, μὲ πράξεις καὶ ἀφελήματα, μὲ πρόσωπα. Θὰ μᾶς τὴ σκιαγραφήσει μὲ μιὰ

μάχη, με μιά συνομιλία, πάντα συγκεκριμένη. Απ' την άλλη μεριά όμως θα τη δέσει με την πράξη και τον αγώνα και θα δώσει μυθοπλαστικά, παραστατικά το νόημα της «κι αυτήνη την λευτερίαν δεν την ηύραμεν εις το σοκάκι και δεν θα μπορούμεν εύκολα πίσου εις τοῦ αὐγοῦ τὸ τέφλοιο» διὸν δὲν εἴμαστε πουλάκι νὰ χωρέσουμεν πίσου, ἐγίσαμεν πουλί και δὲν χωροῦμεν».

«Τὰ λόγια εἶναι γράμματα», εἶπε ὁ Τερτσέτης, προσπαθώντας νὰ πείσει τὸν Κολοκοτρώνη νὰ ρίξει στὸ χαρτί τίς ἀναμνήσεις του. Ἀπὸ μιά τέτια συμβουλή δὲν ἔχκε ἀνάγκη ὁ Μακρυγιάννης. Γιατί τὰ γράμματα του δὲν εἶναι γράμματα, εἶναι λόγια. Δὲν εἶναι γραφτὸς λόγος, εἶναι προφορικός. Λέξεις και σύνταξη βγαίνουν πηγαία, αὐθόρμητα, ὄχι γιὰ νὰ γραφοῦν στὸ χαρτί με προσοχή και συγγραφικότητα, μὰ γιὰ ν' ἀποτυπωθοῦν, θάλεγε κανεὶς, φωνογραφικά πάνω σ' αὐτό. Δὲ γράφει· μιλάει. Κι ὁ ἀναγνώστης νομίζει πὼς ἀκούει τὸν ἀγωνιστὴ τοῦ 21 νὰ τοῦ δηγιέται με θερμὴ ὑποβλητικὴ φωνὴ τὰ γεγονότα τῆς ἐποχῆς του. Ἐτσι κι ὁ λόγος του ἔχει τὴ χάρη τῆς ἐκφραστικῆς ἀμεσότητας, τῆς παραστατικότητας και τῆς ἐλλειπτικότητας. Μιὰς ἐλλειπτικότητας ποὺ βγαίνει ἀπ' τὴν ἴδια φύση και ὀφεί τὸ λόγου του. Δὲν τὴν ἐπιζητεῖ προμελετημένα, ὅπως μερικοὶ σημερινοὶ λογοτέχνες, ποὺ θάπρεπε, νομίζω, νὰ τὴ ζηλεύουνε. Ἡ διήγηση περνάει ζεστὴ, δυναμικὴ. Μιὰ λέξη ἐδὼ φορτώνεται μόνη τῆς μιά ζεστὴ παράσταση ἢ φράση κομμένη ἐδὼ, και στὴ νοητικὴ προέχταση τοῦ ἀναγνώστη ἔρχεται στὸ τέλος νὰ προστεθεῖ μιὰ λέξη πολλές φορές, μιὰ λέξη ὅμως γεμάτη δύναμη και οὐσία. Ἡ λαϊκὴ παρομοίωση και εἰκόνα, ὁ τύπος και ἡ λέξη ἀκόμα, ἔχει τὴν ἀρχικὴ τῆς δροσερότητας, δυναμικότητας και ποιήσης. Δὲν εἶναι κάτι κενὸ ποὺ γίνεται ἀπὸ συνήθεια ἢ ἀπὸ φιλολογικὴ ἐφευρετικότητα. Μπαίνει με συνείδηση, με πόνο και παλμὸ τῆς ψυχῆς. Κι ἔρχεται ἔπειτα μιὰ δραματικὴ πνοὴ νὰ τὰ τυλίξει ὅλα και νὰ δώσει μιὰ γεμάτη εὐλυγισία, ρωμαλεότητα και πιδὸ πολὺ ζωντάνια στὴ διήγηση. «Τότε οἱ ἀνθρώποι μου ἀνακατώθηκαν με τοὺς Τούρκους. Σηκάνομαι ἄξαφνα ἐκεῖ ὅπου» εἴμουν γεμμένος, κόλλησα εἰς τὴν ντάπια. «Μὲ ντουφέκισαν οἱ Τούρκοι, τοὺς ντουφέκισα κ' ἐγὼ εἰς τὸ σωρό. Μοὺ δίνουν ἕνα ντουφέκι και με πληγώνουν εἰς τὸν λαιμόν. Τότε κάνω τὸ ποδάρι μου νὰ κατεβῶ ἀπὸ τὴν ντάπια, ἔπεσα. Ὁ τόπος ἦταν στενός, οἱ ἀνθρώποι τζακίστηκαν ἀπὸ τὴν δέω ντάπια. Πατοῦσαν ἀπάνω μου και διάβαιναν και, στενός ὁ τόπος, μ' ἀφάνισαν». Μιὰ ἀναμμένη ψυχὴ με συνείδηση τῆς ἀποφασιστικῆς στιγμῆς και τῆς εὐθύνης ποὺ ἀπορρέει ἀπ' τὴν ἀπόφαση αὐτή, δὲ θάβρισκε, νομίζω, καταλλήλοτερο ὕψος γιὰ νὰ ἐκδηλωθεῖ. Ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὸ μιάσιμό του στὴ Φιλικὴ Ἑταιρεία. Ζήτησε ἀπὸ

τὸν κατηχητὴ τοῦ 8 μέρες καιρὸ γιὰ νὰ σκεφτεῖ κι ἔπειτα... «Πῆγα, στοχάστηκα και τὰ βάλα ὅλα ὀμπρὸς και σκοτωμόν και κιντόνους και ἀγῶνες, θὰ τὰ πάθω διὰ τὴν λευτερίαν τῆς πατρίδος μου και τῆς θρησκείας μου. Πῆγα και τοῦ εἶπα. «Εἴμαι ἄξιος». Τοῦ φίλησα τὸ χέρι, ὀρκίστηκα». Αὐτὸ και δεμένο, κάθε λέξη του χτυπᾷ στ' αὐτιά με συναρπαστικότητα και περνάει στὴν ψυχὴ με δύναμη, μ' ἀποκλειστικότητα και σιγουράδα· βιβλικὰ οχεδόν.

Εἶναι πολὺς καιρὸς ποὺ ὁ Βλαχογιάννης πρῶτος παρατήρησε ὅτι «ὁ Μακρυγιάννης γράφει τρόπον τινὰ διὰ τῆς σπάθης και οὐχὶ διὰ γραφίδος». Κι ἀληθινὰ μιὰν ἐσώτερη δύναμη σπρώχνει στὴν ὀρμητικὴ, μαχητικὴ, γεμάτη πολεμικὸ μένος διήγηση Πολεμὰ δταν δὲν γράφει και γράφει δταν δὲν πολεμᾷ. Σὰ νὰχε ἀποτραβηχτεῖ ἀπὸ τὴ μάχη και μ' ἀναμμένη ὄψη κι ἀναμμένη ψυχὴ, με χειρονομίες, δηγιέται τὴ μάχη ποὺ πρὶν ἀπὸ λίγο ἔδωσε. Κι ὄχι ξηρὰ, παθητικὰ, ἀντικειμενικά, ὅπως διηγούμεστε κάτι ποὺ μᾶς συνέβη ἐδὼ και χρόνια, μὰ σὰ νὰ συνεχίζει τὸ γεγονὸς αὐτό, σὰν τὸ γεγονὸς αὐτὸ νὰ ζεῖ μέσα στὴν ψυχὴ του με τὴν ἴδια ἔνταση τοῦ πραγματικοῦ, ποὺ αὐτὴ τὴ στιγμή συντελεῖται. Ἡ διήγηση εἶναι ἢ προέχταση τῆς μάχης και δὲν εἶναι καθόλου κατώτερη ἀπ' αὐτὴ σὲ ὀρμὴ. Κι αὐτὸ γιατί τὰ γεγονότα δὲν ὀρθώνονται μπροστὰ του στατικά, ἀντικειμενικά, ἱστορικά, ἀλλὰ ζοῦν μέσα του, ἔτω και σὰν αἰτία ἄλλων, κατοπινῶν. Κάτι ποὺ με τόσες θυσίες κερδίστηκε, πρέπει ἀκέραιο νὰ διατηρηθεῖ, μὴ σμένο στὸ σωστὸ του δρόμο. Τὰ πράγματα ρέουν ἀκόμα, δὲν ἔχουν ἀποκρυσταλωθεῖ ἱστορικά, ἢ συνείδηση τὰ ζεῖ στὴ ροὴ τους και γι' αὐτὸ μάχεται νὰ τοὺς δώσει ὀρθὴ μορφή στὰ πεδία τῆς μάχης και στὸ χαρτί. Ἡ ἱστορία εἶναι ἐδὼ βίωμα ζυμωμένο με πόνο και πόθο.

Στὴν ἐσώτερη αὐτὴ ἀνάγκη, στὴ ζωντανὴ αὐτὴ κίνηση τῆς ψυχῆς, ἔρχεται νὰ ὑπηρετήσῃ μιὰ γλώσσα τὸ ἴδιο ζωντανὴ και δυναμικὴ. Εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ σύνδεσμος γλώσσας και ψυχῆς εἶναι μεγάλος, διαρκής, και δραστικώτατος. Ἡ ψυχὴ τοῦ Μακρυγιάννη ἀνάβει και πάλλεται. Κι ἡ γλώσσα του εἶναι γεμάτη παλμὸ, κυματίζει, ζεῖ, ἀγωνίζεται. Ἐρχεται κι αὐτὴ ἀπὸ δυνατότες κι ἀρχαῖες πηγές, ἀπ' τὸ λαϊκὸ προφορικὸ λόγο, τὸ λόγο ποὺ ἔπλασε τὸ δημοτικὸ τραγοῦδι και ποὺ ἔβρισκε ἀπήχηση στὸ πανελλήνιο γλωσσικὸ αἶσθημα. Γιατί και κοντὰ στ' ἄλλα πλεονεκτήματα, εἶχε ὁ Μακρυγιάννης τὸ εὐτόχημα νὰ ζήσει σὲ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας. Στὴ Ρούμελη και στὴν Ἠπειρο, στὸ Μωριά και στὴν Ἀθήνα. Αὐτὸ τὸν βοήθησε νὰ στρώσει τὴ γλώσσα του, νὰ καταπιέσει τοὺς ἰδιωματισμοὺς και νὰ πάρει τὸ γλωσσικὸ του ὄργανο πανελλήνια χροιά. Κ' ἔτσι πολὺ σωστὰ παρατηρήθηκε ὅτι ἡ γλώσσα του ἐγκυμονοῦσε ὀλόκληρο τὸν κατο-

πινό δημοτικισμό. Βέβαια, έδω κ' έκει πα-
ρουσιάζονται στο έργο του ιδιωματισμοί,
της ζτερεάς πιδ πολύ, μαστό σύνολο της
ή γλώσσα του είναι ή πανελλήνια δημοτική
της έποχής. Σπανιώτατο το λόγιο στοιχείο
στη γλώσσα του. Γιατί τού Μακρυγιάννη
είναι τέλεια άναπτυγμένη ή άφομοιωτική
και γλωσσοπλαστική ικανότητα. Κάθε τύ-
πος περνάει άπ' το «καθαρήριον πύρ» και
δοκιμάζεται πάνω στη λυδια λίθο του γλωσ-
σικού του αίσθηματος, πού παρ' όλες τις
λογής-λογής επιδράσεις είναι σταθερό και
δυσκίνητο. Θάβρισκε ίσως κανείς μέσα στο
λόγο, στη γλώσσα τού Μακρυγιάννη μία
ιδιοτυπία πού σέ συναρπάζει, μά και μία
παρξενιά πού σ' άφίνει έκπληκτο. Βέβαια
μεγάλο μέρος της ιδιοτυπίας αυτής όφει-
λεται στη χρονική απόσταση πού μάς χω-
ρίζει από τη δημοτική της έποχής. Μά είναι
και ζήτημα ύφους. «Τό ύφος είναι ό άνθρω-
πος» είπε, άν θυμάμαι καλά, ό Μπουφόν.
Ποιός θά ζητούσε άπ' τόν Κάλβο και τόν
Καβάφη, άπ' τούς μεγάλους ιδιοτύπους,
άλλοιωτική γλώσσα; Ποιός κι άπ' τού Μα-
κρυγιάννη πού από μία μεριά είναι ιδιότυ-
πος και για τούτο άνεπανάληπτος; Η λέξη,
ή γλώσσα είναι, άξεχώριστη άπ' τη συνο-
λική ύφή τού έργου τους, άπ' την προσωπι-
κότητα τους, έτσι, πού τη σκέψη της άλλα-
γής της γλώσσας νά διαδέχεται ή ιδέα ότι
τό έργο μ' αυτήν άκριβώς την άλλαγή θά
καταστραφεί.

Μά δέν είναι βέβαια μονάχα ή γλώσσα
πού άπαρτίζει το ύφος και την προσωπικό-
τητα. Πλήθος στοιχεία σέ μία άδιαίρετη
και οργανική έότητα έρχονται νά τη δια-
μορφώσουν. Είπανε πολλοί πώς ή μεγαλο-
σύνη μιάς τέχνης έξαρτάται, έξόν άπ' τ'
άλλα, κι άπ' τη μυθοπλαστική ικανότητα
τού λογογράφου. Ο Μακρυγιάννης όμως δέν
μυθoγραφεί. Δέν προσπαθεί νά πλάσει μύθο,
πού έκει μέσα θά δράσουν, σ' όλη τους την
όποκειμενικότητα, οι επιδόσεις του κι οι
άρχες του. Είναι στενά δεμένος με την
πραγματικότητα κι ή αλήθεια είναι ή θεά
πού λατρεύει. Δέν έχει ανάγκη νά πλάσει
μύθο γιατί θηρεύοντας την αλήθεια, γνήσιο
παιδί τού ελληνικού λαού, έξυπηρετεί ύπο-
κειμενικά, άθέλητα κι άσυνείδητα, θαυμά-
σια όμως, τό συνολικό νεοελληνικό μύθο
πού όλοι τόν θεωρούν δικό τους. Η άλλη,
ή καθαρή και μερική μυθοπλαστική δύναμη,
φαίνεται μέσα στους μύθους πού μπάζει
στη διήγησή του. Κι αλήθεια, πόσο μεγάλη
είναι αυτή ή δύναμη, πόσο θαυμαστή! Σέ
κάθε σημείο έρχεται νά δώσει παραστατι-
κότητα, νά τονίσει, νά ζωτανέψει, νά συμ-
πληρώσει τη διήγηση. Έρχεται νά δώσει
στο έργο μια τέλεια αισθητική όμορφιά και
κάτι άπ' την πανάρχαια Έλληνική ψυχο-
σύνθεση. Γιατί κι αυτός ό καθάρος, ό μερι-
κός, ό Αισώπειος θά λέγαμε, για νά γίνει
τό πράμα κατανοητό, μύθος, δέν μπαίνει
για νά έξυπηρετήσει κάποιον συγγραφικό

σκοπό, μά για νά στηρίξει και νά μορφώ-
σει έξωτερικά και ψυχολογικά τό διηγημα-
τικό λόγο. Η λαϊκή παροιμία είναι στενή
συγγενής του κι οι ρίζες άπ' όπου άντλεί
την ποίηση, τη φρεσκάδα του και τό στα-
θερό κι άλάθητο δίδαγμα του, ή λαϊκή θυ-
μοσοφία.

Μέ τούτο λοιπόν το στοιχείο έρρηκτα
συναρμολογμένο είναι τό στοιχείο της φιλο-
σοφίας. Άπ' αρχής όμως δέ θάτανε σωστό
νά μιλούμε για φιλοσοφία στο Μακρυ-
γιάννη. Ο Μακρυγιάννης δέ φιλοσοφεί,
τρυγιά τό άπάνθισμα της λαϊκής σοφίας.
Δέν θά μπορούσαμε δηλαδή νά βρούμε
στο έργο του μία φιλοσοφική κοσμοθεωρία,
ένα ένιαίο φιλοσοφικό σύστημα, ένα προ-
σωπικό φιλοσοφικοηθικό δίδαγμα. Βέβαια
μία ήθική εύρωστία κ' ευγένεια άναβρύζει
από κάθε σελίδα του. Μά ό συγγραφέας
δέν έχει σκοπό νά σκεφτεί και νά δώσει
δικό του κοίταγμα της ζωής και τού κα-
λού της. Δέ μπαίνει καθόλου στόν κόπο
αυτό. Είναι μερικές έννοιες, μερικές άρ-
χές κι «αλήθειες» από μοναχές τους νοη-
τές σ' ένα λαό. Με μακρόχρονη έμπει-
ρική έπεξεργασία τό λαϊκό ένστικτο τις έ-
κρινε και τις ένέκρινε. Κι αυτό πού κατα-
στάλαξε είναι ή σοφία όχι ένός ανθρώπου,
μά ένός λαού. Αυτό είναι και ή ήθική του.
Έκει μέσα βρίσκεται και τό πρόσωπο τη δική
του ήθική και τη δική του σκέψη για τά ύ-
ψηλά. Τά χρόνια και ή λαϊκή σκέψη έγλυ-
ψαν τις άρχές αυτές, πού στάθηκαν πάντα
κολόνες άντράνταχτες στη σκέψη και στην
ήθική τών Έλλήνων. Αυτές οι κολόνες της
λαϊκής φιλοσοφίας στηρίζουν και τό ήθικο-
φιλοσοφικό έπιστέγασμα τού Μακρυγιάννη.
Κι είναι τό ίδιο άδρές, μονοκόματες, μονο-
λιθικές και στην πρώτη και στο δεύτερο.
Δίνεται δηλαδή τό δίδαγμα, λιτά, δωρικά,
με βεβαιότητα κι άποκλειστικότητα.

«Μεγάλοι άντρες, βασιλέας πλούσιος
από σοφία, από κατάστασιν, από ύπηκό-
γους εργάζεσαι ν' αλλάξη την θρησκείαν
ένου ξεψυχισμένου και μικρούτζικου έ-
θνους — νά πάρη μισό δράμι νερόν νά τό
ρίξη εις την θάλασσαν νά τη γλυκάνη,
νά πγῆ νερό αυτός. Μεγάλε βασιλέα,
δέν είναι δική σου δουλειά αυτήνη. Οι
θρησκείες είναι έργα ένου άνωτερου βα-
σιλέα, τού Θεού. Θέλει αυτός ν' άκούγη
δοξολογίαν ξεχωριστή από τη δική σου,
θέλει κάθε έθνος κατά την θρησκείαν
του νά τόν σέβεται, νά τόν λατρεύη και
νά τόν δοξάζη».

Η άρχική ζωντάνια και δροσερότητα της
λέξης πού αναφέραμε παραπάνω, ό στενός
σύνδεσμός της με την ψυχή είν' αυτό πού
την κάνει νά ζει και νά κινείται, νά συμ-
πλέκεται και ν' άντιτίθεται σέ μίαν άλλη,
νά παρουσιάζει γενικά ένωμένη με άλλες
μία πολύμορφη έκφραστική κοινώνια. Η
λέξη και ό τύπος εύλόγιστα όπως είναι

πάνω στὴ γέννησή τους, φωνάζουν, μάχονται, παίζουν, εἰρωνεύονται. Ἀπ' αὐτὴ τὴ νεανικὴ δύναμη τῆς λέξης βγαίνει καὶ τὸ λογοπαίγνιο, πολὺ συχνὸ στὸ Μ. «Ἐνα λογοπαίγνιο ποὺ δὲν πάει νὰ ἐπιδείξει τὸ πνεῦμα τοῦ συγγραφέα, ποὺ δὲν ἐπιδιώκεται μὲ τὴ γαλλικὴ καὶ ἀνεκδοτικὴ λεπτότητα καὶ σπιρτάδα, σὰν ἐκείνη τοῦ Ραγκαβῆ. Εἶναι ἕνα λογοπαίγνιο μὲ ἀπλὴ δημοτικὴ ἐξυπνάδα καὶ ἀνεπιτήδευτὴ δροσερότητα ποὺ ἔρχεται σὰν ἀναπόφευκτὴ ἀνάγκη τῆς συμπλοκῆς τῶν λέξεων. «Ἦταν γενναῖο παλληκάρι. Γιάννη Σπαθὶ τὸν ἔλεγον» καὶ δὲν τὴν ντιμισκί σπαθὶ ἦταν». Κι ἡ ἐριστικὴ καὶ μαχητικὴ διάθεση, ποὺ ἀναφέραμε, εἶν' ἐκείνη ποὺ δίνει στὸν γοργὸ καὶ πολεμικὸ λόγο του, σὰν δῖπλο, τὴν εἰρωνεία. Εἶναι μιὰ εἰρωνεία καφετερὴ καὶ χοντροκομμένη, μὰ γεμάτῃ μπῆρο καὶ ρουμελιώτικὴ ἐξυπνάδα. «Ἐχει δίκιον ὁ κύριος Μαῦρος νὰ λέγει αὐτό, ὅτι ὅταν πολεμοῦσαμεν ἐμεῖς καὶ σκοτωνόμαστε, ὁ κύριος Μαῦρος πῆγε μὲ δυὸ μάτια στὴν Εὐρώπη καὶ γύρισε μὲ τέσσερα—σπούδαξε κ' ἔβαλε γυαλιὰ μάτια».

Ἀπ' ὅσα παραπάνω εἶπαμε, βγαίνει, νομίζουμε, τὸ συμπέρασμα πὼς τὸ ὕφος τοῦ Μ. σχηματίζεται ἀπὸ δυὸ κύριους παράγοντες. Ἀπ' τὴ μιὰ μεριά εἶναι τέλεια προσωπικὸ ἔξω ἀπὸ κάθε ἐπίδραση, γιατί κανένα λόγο στοιχεῖο δὲν ἔχει εἰσχωρήσει σ' αὐτό, καὶ μόνο μιὰ ἐπαφὴ βλέπει κανεὶς, τὴ στενὴ ἐπαφὴ, τὴν ταυτότητα, θὰ λέγαμε, μὲ τὸ λαϊκὸ λόγο. Κι ἀπ' τὴν ἄλλῃ μεριά ἡ ὁρμητικότητα καὶ τὸ πάθος, ἀπαύγασμα ἀγώνων στρατιωτικῶν καὶ πολιτικῶν, εἶν' ἐκεῖνο ποὺ δίνει στὸ Μ., ἐκεῖνο ποὺ πάντα ζήταγε ὁ Τέννυσον: «ζεστό αἷμα»

III

Τώρα ἂν ἄφινε κανεὶς κατὰ μέρος τὴν ἱστορικὴ μορφή τοῦ ἔργου, μορφή ἄλλωστε ποὺ δὲν ἐνδιαφέρει αὐτὴ ἐδῶ τὴ δοκιμὴ, σὲ ποῖο σκαλοπάτι τῆς περιλάλητης ἱεραρχίας τῶν λογοτεχνικῶν εἰδῶν θὰ τὸ τοποθετοῦσε; Τί θὰ τ' ὀνόμαζε; Ἀμέσως παρουσιάζεται ἡ δυσκολία. Γιατὶ στὸ ἔργο αὐτὸ ὑπάρχει δρᾶμα καὶ ἡθογραφία, ἱστορία καὶ ποίηση, φιλοσοφία, δηλ. θυμοσοφία καὶ παραμῦθοι, καὶ πάντα ἀπ' ὅλα μιὰ μεγάλη ψυχὴ ποὺ κυριαρχεῖ σ' ὅλα, ποὺ τὰ κινεῖ ὅλα. Πολλοὶ τὸ χαρακτηρίσαν ἡθογραφία. Κ' ἴσως νάχουν δίκιο. Γιατὶ παρ' ὅλη τὴν προσωπικότητα τοῦ συγγραφέα ποὺ ἐξχωρίζεται κυριαρχικὰ παντοῦ, τοῦτος, ὁ τελευταῖος δρᾶ μέσα σ' ἕνα σύνολο ποὺ κινεῖται καὶ ἀγωνίζεται σύσσωμο. Δὲν θὰ βρεῖς σ' αὐτὸ κανέναν ἥρωα ποὺ ὁ συγγραφέας βῆμα πρὸς βῆμα νὰ τὸν ἀκολουθεῖ μὲ τὴν ἀφήγηση, ὅπως ἔκανε ὁ Φωτάκος γιὰ τὸν Κολοκοτρώνη. Ὁ κεντρικὸς, ὁ μεγάλος ὁ ἥρωας εἶναι τὸ πλῆθος, πολλὰς φορὲς μάλιστα τὸ ἀνώθυμο. Περνάει κάτω ἀπ' τὸ μάτι τοῦ συγ-

γραφέα βουερό, φλογισμένο, κι ὁ συγγραφέας, παρὰ τὸν ὑποκειμενισμό του δὲν μπορεῖ αὐτὸ τουλάχιστο νὰ τὸ ἀγνοήσει, γιατί μέσα σ' αὐτὸ εἶναι καὶ κείνος. Κι ἀληθινὰ τὸ πλῆθος τοῦτο περνάει, ζωγραφίζεται ἡθογραφικὰ. Εἶναι ἕνας κόσμος ἄλλοπρόσαλλος καὶ ποικίλος μπερδεμένος σὲ λογῆς ἀγῶνες καὶ μ' ἀναμφισβήτητο πρωτογονισμό πού, στίς ἐκδηλώσεις τοῦ πρωτογονισμοῦ αὐτοῦ, τίς κάποτε φρικιαστικές, ὁ σημερινὸς τουλάχιστον ἐρευνητὴς πρέπει νὰ βλέπει μονάχα τὸ δυναμικὸ ἐφηβικὸ ὄργασμ' μιᾶς φυλῆς ποὺ ἀτσαλώθηκε μέσα στὴν πίκρα. Εἶναι ὁ κόσμος τῆς ἐπανάστασης μὲ τίς συνήθειες του, μὲ τὴ λεβεντιά του, μὲ τὴν ἄλλοπρόσαλλή τὸλμῃ του, μὲ τὴν ἀπλότητά του, μὲ τὴν ἀγάπη του στὸ Θεὸ καὶ στ' ἄρματα, μὲ τὴν πονηριά του, μὲ τὴν πίστη του στοὺς φίλους, τὴν ἀνοιχτὴ του καρδιά, μὲ τὴν μπαγαποντιά του καὶ τὴ φιλοχρηματία του. Καὶ σὰν ἡθογράφος πέτ' ἔχε, μπορούμε νὰ ποῦμε, ἀπόλυτα, γιατί χωρὶς νὰ ἀναλύει καὶ στερῶναι ψυχολογικὰ τύπους καὶ χαρακτῆρες, πράμα ἄλλωστε ποὺ δὲν τὸν ἐνδιαφέρει, δίνοντάς τους ἔτσι ἀνάλαφρα καὶ σκιτισογραφικὰ, σχηματίζει καὶ ἀντιγράφει περίφημα τὸ κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ πλᾶισιο τῆς ἐποχῆς του. Καὶ γίνεται ἔτσι ὁ πρῶτος ἡθογράφος τοῦ ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ βασιλείου, χωρὶς νὰ ὑπολείπεται σὲ τίποτα ἀπὸ τοὺς κατοπινούς του, γιομάτος ποίηση καὶ φρεσκάδα. Μὰ παρ' ὅλο ποὺ σελίδες, ἀκόμα καὶ κεφάλαια ὀλόκληρα, εἶναι καθαυτὸ ἡθογραφικὰ, δὲν μπορεῖς μ' ἀλαφρὴ τὴ συνείδηση νὰ χαρακτηρίσεις τὸ ἔργο του ἡθογραφία, ὅπως καὶ κάθε ἔργο μεγάλο δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κατατάξεις σ' ἕνα ὀρισμένο λογοτεχνικὸ εἶδος. Συνήθισμα λόγου χάρη νὰ λέμε τὸν Παπαδιαμάντη ἡθογράφο, μὰ θὰ μπορούσαμε νὰ τὸν ἐξεχωρίσουμε ἀπόλυτα ἀπ' τὸν ποιητὴ; Ἐτοί κι ἡ ψυχὴ τοῦ Μ. εἶναι σύνθετη, ἡ διάθεσή του ποικίλη, αἰσθάνεται καὶ συγκινεῖται ποικιλόμορφα, ἔτσι, ποὺ νὰ μὴν τὸν ἱκανοποιεῖ μιὰ μονάχα συγγραφικὴ διέξοδος, ἡ ἡθογραφία.

Βγαίνει ἀπ' ἕνα λαὸ ποὺ «τραγουδαὶ στὴν ἀγκαλιὰ τοῦ ἡλίου», ὅπως λέει νεώτερος ποιητὴς μας. Κάθε πνευματικὴ του ἐκδήλωση εἶναι λίγο ἢ πολὺ ποιητικὴ. Ἡ γλώσσα του, τὰ ἔπη καὶ τὰ ἔθιμά του, οἱ γιορτὲς καὶ τὰ πανηγύρια του. Ἀπ' τὸ λαὸ ποὺ ἔκανε τὸ σκληρὸ μόχθο τοῦ κλέφτη τραγουδοῦ μοναδικό. Ἐτοί ἂν ὁ Μ. δὲν εἶχε τόσο δυνατὴ καὶ τραγικὴ προσωπικότητα θὰ βυθιζότανε ἴσως μέσα στὴν ἀγνώστη στρατιά τῶν δημοτικῶν τραγουδιστῶν, ποὺ ταπεινά καὶ ἀθόρυβα λαξεύανε τὸ ὑπέροχο ἄσμα τους, καὶ θὰ μᾶς ἦταν ἀγνωστος. Μὰ ἡ προσωπικότητά του τὸν ὤρσασε στὸ ἔργο του κι ἀπ' τὴν ἄλλῃ μεριά ὁ δημοτικὸς τραγουδιστὴς δὲν ἔλειψε ποτέ γιατί ἦταν μέσα στὴ φύση τοῦ Μ. Ἀπὸ παρὰδειγμα στέκει μιὰ δική του παραλλαγή δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, ἕνα δικό του, νὰ ποῦμε, δημοτικὸ

ποίημα πού βρίσκεται στ' «'Απομνημονεύματά» του.

- «Ο ήλιος εβασίλευε—'Ελληνά μου βασίλευε
- και τὸ φεγγάρι ἐγάθη
- κι ὁ καθαρός Ἀνγερινός πού πάει κοντὰ στὴν [πούλια
- τέσσαρα κουβέντιαζαν και κρυφοκουβεντιάζουν.
- Γυρίζει ὁ ήλιος και τοὺς λέει, γυρίζει και τοὺς [κρένει
- Ἐπὲς ὁπὺ βασίλευα πίσον ἀπὸ μιὰ σαρούλα
- ἔκ'σ'α γυναίκεια κλάματα κι ἀντροῶν τὰ μυρξιο- [λόγια
- γι' αὐτὰ τὰ ρωϊκὰ κορμιά στὸν κάμπο ξαπλωμένα
- και μες στὸ αἷμα τὸ πολὺ εἶν' ὅλα βουτηγμένα.
- Γιὰ τὴν πατρίδα πῆγανε στὸν "Ἀδὴν τὰ καίμενα».

Μὰ δὲ μιλάμε γιὰ ποίηση μὲ τὴν καθαρή, τὴν τεχνικὴ τοῦ ὅρου ἔννοια, γιατί ἔτσι ποτὲ δὲν θὰ τὸν ὀνομάζαμε ποιητὴ. Μιλάμε γιὰ τὴν ποιητικὴ ἐκείνη διάθεση πού κρύβεται πίσω ἀπ' τὶς ἀπλὲς λέξεις και τοῦ προφορικοῦ ἀκόμη λόγου. Ὁ λόγος εἶναι γιὰ τὴν ποίηση στὴν εὐρύτερη ἔννοιά της κι ἀπ' τὴν ποίηση αὐτὴ εἶναι πλούσια προικισμένος ὁ Μακρυγιάννης. Βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ μιὰ πρωτόγονη φύση πού τὸ λογικὸ της και τὸ συναίσθημά της δουλεύουν συγχρόνως, πού ἔνα μονάχα τὴν ἐνδιαφέρει: πὼς νὰ ἐκφράσει τὸν ἐνδιάθετο λόγο της πού τὸν γεννᾷει κι ὁ νοῦς και πολὺ περισσότερο ἡ καρδιά, μὴν ἔχοντας τὸν εἰδικὸ καταμερισμὸ πού ἔχει στὴν ἔκφραση ὁ λόγιος τύπος. Ἔτσι κοντὰ στ' ἄλλα τὰ πολυάριθμα στοιχεῖα πού στεριώνονται πάνω στὸ σύνθετο πρωτογονισμὸ τοῦ Μ. ἀναφαίνεται και τὸ ποιητικὸ στοιχεῖο, κρυμμένο πίσω ἀπὸ λέξεις συμβατικές πολλές φορές, κρυμμένο γενικά πίσω ἀπὸ τὸ διηγηματικὸ λόγο. Κι εἶναι, ἀλήθεια, τὸ στοιχεῖο αὐτὸ ἀπελήκτο, καθόλου λεπτὸ, ἀδρό, ὅπως ἀκριβῶς τὸ διαμάντι στὴ φυσικὴ του κατάσταση.

Μὰ τὸ ἔργο αὐτὸ ἀφίνει στὸν ἀναγνώστη του μιὰ γεύση δραματικῆς. Γινόμαστε μάρτυρες σὲ μιὰ πάλι δραματικῆ, σὲ μιὰ φωνὴ πού βγαίνει ἀπὸ ἀσπὴς πού μέσα του βράζει τὸ πάθος. Ἀλήθειες σωτήριες γιὰ τὴ φυλὴ τὸν πνίγουνε. Πρέπει νὰ βγοῦνε, νὰ γίνουνε κτῆμα κοινό. Καί καθώς μάχη καὶ ἀφήγηση ταυτίζονται στὸ Μ., ὅλα παίρνουν μιὰ δραματικὴ χροιά. Γεγονότα πού στὸ χαρτί ἐνὸς ἱστορικοῦ ἢ ἀκόμα κ' ἐνὸς χρονογράφου κ' ἤθο-γράφου θὰ παίρνανε ἄλλη μορφή, θὰ γινόντανε ἴσως ἐπιστῆμη «κοινωφελὴς», ἀφήγηση, σκιτσογράφημα, ἔστω, ἀπλὸ μιᾶς ἐποχῆς και μιᾶς κατάστασης, στὸν Μ. γίνονται γεγονότα τῆς ἴδιας του ψυχῆς, δέ-νουνται μὲ τὸν ἐσώτερο κόσμον τοῦ συγγραφέα και μαζί φουσκώνουν, ἀντρεϊεύονται και κινιόταναι μ' ἓνα δραματικὸ κυματισμὸ. Ἡ ψυχὴ εἶναι γιγάντια, ἡ σιδερένια ἀνέμη, πού ἀπ' τὸ γοργό, τὸ γεμάτο ἀγωνία και πάθος γύρισμά της ξετυλίγονται τὰ γεγο-

νότα σὰ νῆματα ἀλληλοδιαδοχικά κι ἀδιάσπαστα. Ὅλα προδίδουν μιὰ μορφή τραγικὴ στὸ βάθος πού νοιώθει κάτι σὰ βάρος πάνω της, δηλαδὴ τὴν εὐθύνη πού ἔχει ἀπέναντι στοὺς συγχρόνους της και στοὺς ἀπογόνους, νὰ δώσει σ' αὐτοὺς τοὺς ἀγῶνες και τὶς θυσίες πού ἀπαίτησε ἡ ἐλευθερία, νὰ δώσει τὴν ἀλήθεια και τὴν ὠφέλεια τὴν κοινὴ τῆς φυλῆς. Στὸ ἀπλό του μυαλό τοῦτα ὅλα εἶναι ἀλήθειες ὀλοφάνερες κι ἀπορεῖ, γι' αὐτὸ ἄλλωστε γράφει, πὼς μερικοὶ δὲν τὶς βλέπουν, κι ἀνάβει ὀλόκληρος ἐπειδὴ ἄλλοι τὶς καταπατοῦν. Τὸ ὅτι ἔπιασε ἄλλωστε τὴν πέννα και τὸ ὅτι τέλειωσε τὸ ἔργο αὐτὸς ὁ ἀπλὸς κι ἀξεστός ἀγωνιστῆς πού μόνο μὲ τὸ καρποφίλι ἤξερε νὰ γράφει, και τοῦτο ἀκόμη προέρχεται ἀπὸ τὴν δραματικὴ αὐτὴ ἔξαψη και ἔξαρη, ἀπ' τὴν δραματικὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του. Βέβαια σ' αὐτὸ τὸν βοήθησε ἡ λογοτεχνικὴ του φύση, μὰ δίχως τὴν δραματικὴ ἔξαρη κι αὐτὴ ἡ ἔμφυτη χάρις θὰ χανόντανε γιὰ τὸν ἀπλούστατο λόγο ὅτι ποτὲ δὲν θάβρισκε τὴ δύναμη νὰ γράψει, τὴ στιγμή μάλιστα πού ὁ ἴδιος θεωρεῖ τὸ γράψιμο «ἀδυναμία». Ἐξηγήσαμε παραπάνω, λειψὰ βέβαια, τὴν καθολικὴ και γενικὴ δραματικὴ πνοὴ πού περνάει ἀπ' ὅλο τὸ ἔργο. Γιὰ νὰ δοῦμε ὅμως καλλίτερα τὸ πρᾶμα, ἀνάγκη νὰ σταθοῦμε σὲ κάτι μερικώτερο και σαφέστερο: στοὺς διαλόγους πού ὑπάρχουν μέσα στὸ κείμενο. Τοῦτοι οἱ τελευταῖοι μᾶς παρουσιάζουν λιτὰ, ἀναγλυφικά τὸ στοιχεῖο τῆς δραματικότητας.

«Τὴν αὐγὴν, ἦταν Κυριακὴ, πῆγε ὁ Κυβερνήτης στὴν ἐκκλησιὰ και γὼ πῆγα και τῷπιασά τὸ σπῆτι. Ἦρθε μ' εἶδε. «Τὶ θέλεις; μοῦ λέγει.—Τὸν Κυβερνήτη τῆς Πατρίδας μου.—Δὲν ἔχω καιρό, μοῦ λέγει.—Δὲν ἔχω και γὼ καιρὸ νὰ σὲ ἰδῶ ἄλλη βολὰ (ὅτι ψάχναν νὰ με βροῦνε νὰ με πᾶνε εἰς τὸ Παλαμῆδι). Φεύγα, μοῦ λέγει, δὲν ἀδειάζω.—Πουθενὰ δὲν πάγω!... Ἀρχισαν οἱ ἄνθρωποι του νὰ με κακομεταχειρίζονται. Τότε μαλλώσαμεν. Ἔστειλε καὶ πῆγα μέσα. «Τὶ θέλεις μοῦ λέγει.—Νὰ μ' ἀκούσης, τὴν κατάστασίν μου τὴν ξόδιασα, τὰ ὑποτακτικά μου και τὸ σπῆτι μου τᾶχ'ωσα. Εἰκοσιεῖς ἀνθρώπους πῆγαν νὰ μᾶς κρεμάσουνε, μόνος μου γλύτωσα. Ἐβδομήντα πέντε ἡμέρες με τυραγνοῦσαν με σίδερα εἰς τὰ ποδάρια κι' ἄλλους παιδεμούς νὰ μαρτυρῶμαι τὸ μυστικὸ τῆς ἐταιρίας, τρώμαξα νὰ γλυτώσω. Πέντε πληγὲς πῆρα εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς πατρίδας. Τοῦτα τ' ἄρματα δὲν μοῦ τὰ ντροπίασε ὁ θεός, ὁπὸυ τᾶχ'ω ἀπὸ δέκα πέντε χρόνων παιδί—θέλει νὰ μοῦ τὰ ντροπιάσῃ ὁ κυβερνήτης τῆς πατρίδας μου. Λάβε τα (ἔβαλα τὸ σπαθί, τὶς πιστόλες τᾶβαλα στὸ τραπέζι) Κάμε δτι ἀγαπᾷς τώρα. Στείλε με ἐκεῖ ὁπὸυ θέλεις. (παίρνει και μεταβαίνει ὁπίσου τ' ἄρματα εἰς τὸ ζουνάρι μου) Δὲν τὰ θέλω, τοῦ λέγω. Κάμε μοῦ ὄρκο δτι δὲν με ντροπιάσεις κι' ἔτι

τὰ βαίνω ἀπάνω μου». Τότε μᾶκανε ὄρκο καὶ τὰ πῆρα κ' ἔφυγα...»

Ὁ διάλογος γοργός, θερμός προχωρεῖ μόνος του χωρὶς καίένα συγγραφικὸ βοήθημα γιατί ἡ οὐσία του εἶναι μόνη ἡ δραματικὴ δύναμη. Μέσα στὸν ἀέρα τῆς τελευταίας κινεῖται. Οἱ λέξεις, οἱ φράσεις ποὺ τὸν διακόπτουν εἶναι βαλμένες νομίζεις σὲ παρένθεση, κ' ὁ Βλαχογιάννης πράγματι τίς ἔβαλε σὲ παρένθεση στὴν ἐκδοσὴ του. Εἶναι ἀληθινὰ οἱ ἀπαραιτήτες τεχνικὲς ὁδηγίες τοῦ δραματικοῦ τεχνίτη. Δὲν ξαίρω γιατί, μὰ ὅσες φορὲς τυχαίνει νὰ διαβάζω τοὺς διαλόγους τοῦ Μακρυγιάννη μοῦ ἔρχονται στὸ νοῦ ἀνάλογες στιχομυθίες ἀπὸ τὸ ἀρχαῖο δράμα:

«Ποῦ τὸ τζάκισες αὐτὸ τὸ χέρι; — Στὸ
» μισολόγγι, μοῦ λέγει. — Ποῦ τὸ τζά-
» κισα ἐγὼ αὐτό; «Στοῦς Μύλους τοῦ
» Ἀναπλιοῦ. — Διατί τὰ τζακίσσαμεν; Διὰ
» τὴν λευτεριά τῆς πατρίδος. — Ποῦναι ἡ
» λευτεριά καὶ ἡ δικαιοσύνη; Σῆκου ἀ-
» πάνου! «Τὸν παίρνω καὶ πᾶμε καὶ τὸν
» ὀρκίζω».

IV.

Μὰ ἴσως ἔτσι ποῦ μιλῶ θὰ γεννήσω στὸν ἀναγνώστη τὴ σκέψη ὅτι βάλληκα ἀπὸ πρὶν νὰ ἐπαινέσω ἕναν συγγραφέα, καὶ ἀπὸ τὴν πρόθεση αὐτὴ ξεκινώντας, ἀπέδωσα στὸ ἔργο του προτερήματα ποὺ μονάχα μεγάλοι τεχνίτες θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν. Χωρὶς νὰ θέλω νὰ ἐλαττώσω τὴ μεγαλωσύνη τοῦ ἔργου τοῦ Μακρυγιάννη, θάλεγα πὼς ἀληθινὰ, ἂν τὸ ἔργο τοῦτο θεθεῖ μέσα στὰ πλατεῖα τῆς λόγιας λογοτεχνικῆς παραγωγῆς, ὁ ἀναγνώστης θάχει δίκιο. Γιατί πραγματικὰ ἂν θελήσουμε νὰ ἐξετάσουμε τὸ ἔργο αὐτὸ ἀπὸ τὴ σκοπιά ποῦ ἐξετάζουμε τὴ δόκιμη λογοτεχνία, θὰ τοῦ βρίσκαμε πολλὰ ἐλαττώματα. Θὰ μπορούσαμε νὰ ἀναφέρουμε ἐδὼ πρόχειρα τὴν ἑλλειψὶ οἰκονομίας καὶ τεχνικῆς στὸ ἔργο, τὴς ἐπαναλήψεις, δηλ. τὴν πλατεῖα ἀναγραφὴ γεγονότων πολλῶ μικρῆς σημασίας, τὴν ἀβεβαιότητα πολλῶς φορὲς στὴν ἔκφραση, τὴν ἑλλειψὶ ψυχολογικῆς παρατήρησης ἀπὸ μέρος τοῦ συγγραφέα. Ἔτσι τὸ ἔργο αὐτὸ ἔταν μπεῖ στὴ χορεία τῶν ἔργων τῆς δόκιμης παραγωγῆς κ' ἔρθει σὲ σύγκριση μαζί τους, ἀπὸ πολλὰς πλευρῆς, ἰδιαίτερα τεχνικῆς, θὰ βγεῖ μειωμένο. Κάθε ἔργο ὅμως ἔχει τὸ δικό του αἰσθητικὸ κοίταγμα. Κάθε ἔργο ὀρθώνει μπροστὰ στὸ μελετητὴ του δικὰ του αἰσθητικὰ προτερήματα, ὑπακούει στὴ δικὴ του νομοτέλεια. Κι ἡ ἀξιολόγησή του δὲ βγαίνει ἀπὸ τὴ σύγκριση μὲ ἄλλα, μὰ ἀπὸ τὴν κρίση τῶν δικῶν του ἀξιών ποὺ βλασταίνουν στὸ δικό του ἔδαφος. Κι ἔτσι πρέπει νὰ κριθεῖ ἀνάλογα μὲ τίς προθέσεις καὶ τίς δυνάμεις ποὺ τὸ γέννησαν, ἀνάλογα μὲ τὸ κλίμα του καὶ τὴν ὕψή του. Πολὺ

περισσότερο τοῦτο ἰσχύει γιὰ τὴ δημοτικὴ παραγωγή γενικά, ποῦ σ' αὐτὴν ἀνήκει καὶ τὸ ἔργο τοῦ Μακρυγιάννη. Πὼς θὰ μπορούσαμε λόγου χάρι ν' ἀξιολογήσουμε ἕνα δημοτικὸ ποίημα συγκρίνοντάς το μὲ τὸν «Φάουστ»; Ἡ ἀξιολόγησις τοῦ ἔργου τοῦ Μακρυγιάννη εἶναι, ἀκόμη καὶ ἔτσι, ἰδιαίτερη, πρέπει νὰ γίνῃ μὲ ξεχωριστὸ τρόπο. Γιατί, ἐξόν ποῦ εἶναι ἔργο δημοτικῆς προέλευσης, οἱ προθέσεις καὶ οἱ δυνάμεις ποὺ τὸ δημιούργησαν εἶναι ἐντελῶς ἰδιάζουσες. Πρῶτα-πρῶτα τοῦτο πρέπει νὰ τονιοθῇ: ὅτι ὁ Μακρυγιάννης γράφοντας τὸ ἔργο του οὔτε τὴν πρόθεσιν οὔτε καὶ τὴν ἰδέαν εἶχε πὼς κάνει τέχνη. Τοῦτο ἄλλωστε οὔτε τὸ θέλει, οὔτε τὸ ἐπιδιώκει, μὰ οὔτε καὶ τὸ ξαίρει, ὅπου συνειδητὰ μόνον τὸν σπρώχνει ἡ λογοτεχνικὴ τοῦ φύση. Ἐπειτα εἶπε κάποιος, ὅτι κάθε μεγάλος, σ' ὁτιδήποτε μεγάλος, ἔχει καὶ τὸν πρόδρομό του. Ὁ Μακρυγιάννης ὅμως κανέναν δόκιμο πρόδρομο δὲν εἶχε. Ἀπὸ τὴ γενικὴ γραμματεία κανένα τμῆμα τῆς δὲν εἶχε οὔτε κἀν ἀκούσει.

Ἱστορικὰ ἦταν τελείως ἀστοιχείωτος. Καὶ τοὺς ἀρχαίους ποῦ κάπου-κάπου ἀναφέρει στὸ ἔργο του, τοὺς ἔχει ἀκούσει ἀπὸ τὸ στόμα διαφόρων λογίων ἢ κι ἀκόμα τοὺς ἔχει μάθει θαμπὰ ἀπ' τὴν ἐντονὴ διάθεση ἐκείνης τῆς ἐποχῆς νὰ παραλληλίζει τὴν ἀρχαία Ἑλλάδα μὲ τὴ νεώτερη στὰ κατωρθώματα καὶ στὴ δόξα. Καὶ τοὺς ἔχει ρίξει ἔτσι ἀνάκατα στὸ χαρτί πολιτικούς καὶ στρατιωτικούς καὶ σύγγραφεις. Κανένα, λοιπόν, λογοτεχνικὸ ἢ κι ὁτιδήποτε κείμενο δὲν ἔπιασε ποτὲ στὸ χέρι του κι οὔτε εἶχε καμμιά γραμματολογικὴ προπαιδεία. Ὁ Μακρυγιάννης, ἀνθρωπιστὸς ποῦ ποτὲ δὲν τοῦ πέρασε ἀπ' τὸ νοῦ πὼς κάνει τέχνη, ποῦ δὲν πάτησε κανένα πνευματικὸ σκαλί γιὰ ν' ἀνεβεῖ ὡς ἐκεῖ, ὥσῳ εἶναι μὲ τοὺς ὀγκολίθους τῆς γλώσσας, τοῦ ὕφους καὶ τῆς ψυχῆς του τὸ ἐπιβλητικὸ τοῦ ἀρχιτεκτόνημα. Μέσα σ' αὐτὲς λοιπὸν τίς προϋποθέσεις πρέπει νὰ κρίνουμε τὸ ἔργο τοῦ Μακρυγιάννη, καταχωρίζοντάς το, καὶ τοῦτο πρέπει νὰ τονιστεῖ, ἀνάμεσα στὰ ἔργα τῆς δημοτικῆς παραγωγῆς. Κι ἀπ' αὐτὴ τὴν πλευρὰ ἂν τὸν κρίνουμε θὰ τὸν βροῦμε ὄχι ἀπλῶς μεγάλο, θὰ τὸν βροῦμε κορυφὴ, ποῦ ξεπερνάει κατὰ πολὺ σὲ ὕψος τοὺς ὁμοίους του τεχνίτες. Σὲ τέτοιο σημεῖο μάλιστα, ποῦ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πεῖ πὼς τὸ ἔργο του στὸ εἶδος του εἶναι μιὰ μεγάλῃ κληρονομία στὴν Ἑλληνικὴ φυλὴ, κληρονομία ποῦ θὰ τὴν ζηλεύανε ἄλλα ἔθνη μὲ περισσότερο μακρόχρονη καὶ πρὸ πλούσια λογοτεχνικὴ παράδοσι, ἀπ' τὴν παράδοσι τοῦ νεοελληνικοῦ ἔθνους.

Κι ἀλήθεια, τοῦτο τὸ ἔθνος τᾶζησε ὁ Μακρυγιάννης σὲ μιὰ ἀπὸ τίς μεγαλύτερες κι ἱερότερες στιγμῆς του. Πίκρα καὶ αἰδερὰ, δυνάμεις ποὺ ξεχειλίζουν, φλέβες ποὺ τεγνώνονται καὶ φουσκάνουν. Τ' ὁσφραίνεται

κανείς τουτο διάχυτο στὸν ἀγέρα. Κ' ὕστερα ὁ ἀγώνας. Ἀγώνας σκληρὸς ἀπὸ αἵμα καὶ ἰδρώτα, ἀγώνας χωρὶς ἀνάπαυσι, πολὺ-πλευρος. Κ' ἔπειτα πάλι ἀνακάτωμα, φωνές, μπερδεμα κ' ἐρίδες γιὰ τὸ χτίσιμο ἑνὸς κράτους πού βρίσκεται ἀκόμα στὴ νηπιακὴ τοῦ κατὰστάσι καὶ μέσα σ' ὅλα αὐτὰ ἡ πάλη τῶν ἰδεῶν. Ἡ Εὐρώπη ὅλη εἶν' ἓνα καμίνι. Ἡ γαλλικὴ ἐπανάσταση ἔχει ἀκόμα μὲ φρέσκια, μὲ πρόσφατη ἔνταση στὴν ἀκοὴ τῆς οἰκουμένης. Ὁ φεουδαλισμὸς ὑποχωρεῖ σὲ μιὰ νέα ἐφηβικὴ κοινωνικὴ δύναμη. Ὅλα τοῦτα τὰνοίωσε ὁ Μακρυγιάννης. Τὴν ἀγωνία, τὴν ἀναμονὴ καὶ τὴν αἰσθητικὴν δύναμιν τῆς προεπαναστατικῆς περιόδου. Ἀγωνίστηκε τὴν ἱερὴ πάλη τοῦ 21. Ἐβαλε ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ στὴ δίκαια κι ὀρθὴ κρατικὴ συγκρότηση ἑνὸς λαοῦ. Ἐγινε ἐλληνικὸς δέκτης τῶν ἰδεῶν τῆς γαλλικῆς ἐπανάστασι καὶ τῶν προοδευτικῶν τάσεων καὶ ρευμάτων. Κι αὐτὰ τὰ ρεύματα, γιὰ νὰ μὴν παρεξηγηθοῦν τὰ λόγια μας, τὰ δέχτηκε ὄχι γιὰτὶ διάβασε τοὺς γάλλους φιλόσοφους τῆς ἐποχῆς τοῦ διαφωτισμοῦ καὶ τὸ σύνταγμα, οὔτε γιὰτὶ τὸν κατήχησε κανένας γιακωβίνος ἢ κανένας καρμπονάρος. Τὰ δέχτηκε ἔτσι, μὲ τὸ πλάτεμα τοῦ κύκλου τοῦ, ἀβέλτητα, ἀσυνειδήτητα τὰ πολλά, ἀν καὶ ὑπρέτησε μὲ πίστη. Ἰσως νὰ τὰ γέννησαν ἔτσι πρωταρχικὰ μέσα στὴ σκέψη τοῦ οἱ περιστάσεις, ἰσως πάλι νὰ τὰ διαιστανόθηκε διάχυτα στὴν ἀτμοσφαῖρα τῆς ἐποχῆς τοῦ, ὅπως συμβαίνει συχνὰ μὲ τὶς ἰδέες. Γιατὶ τὸν εἶπαμε καὶ Ἑλληνικὸ δέκτη. Γιατὶ εἶναι στεριωμένος στὸ Ἑλληνικὸ ἔδαφος. Ὁ φακὸς πού μ' αὐτὸν βλέπει τὰ πάντα ἢ Ἑλλάδα κι ὁ λαὸς τῆς. Ἐτσι λοιπὸν θεμέλιωσε καὶ σudaύλιζε τὴν ἀνησυχία καὶ τὴν κοσμογονία τῆς φυλῆς καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ, γνήσιο παιδί καὶ τῶν δυῶν, καὶ τῶν δυῶν κυριώτατος ἐκφραστής. Μ' αὐτὰ διέπλασε τὴν προσωπικότητά του τόσο ἐντονὴ μέσα στὴ φυλὴ τοῦ, μέσα στὴν ἐποχὴ τοῦ καὶ στὸ δράμα τῆς, τόσο κίρραρχη κι ἀντιπροσωπευτικὴ, πού τὴ δεύτερη τουλάχιστο, τὴν ἐποχὴ τοῦ δηλαδή, τὴν ξεπέρασε μὲ τὸ ἔργο τοῦ.

Μὰ ὁ Μακρυγιάννης στὴ συγγραφὴ τοῦ ἔργου τούτου δὲν εἶχε μιὰ μόνο ἀφετηρία: τὸ παρόν. μ' ὅλες τὶς δυνάμεις καὶ τάσεις πού τὸ συγκροτοῦν. Ὅπως οἱ μεγάλοι τεχνίτες δὲν ἀγνοοῦν τὴν παράδοσι καὶ στάθηκε γερὰ δεμένος μαζί της. Μιὰ παράδοσι ὄχι βέβαια φιλολογικὴ. Δὲν εἶχε μέσα του καθόλου τὴ γραμματολογικὴν ἀλληλουχία τῶν ἔργων τοῦ λόγου, πού δὲν τὰξερε ἄλλωστε. Καὶ γι' αὐτὸ ἰσως νὰ μὴν ταίριαζε ἐδῶ ὁ ὅρος: παράδοσι. Ἐκεῖνο πού κάτεχε σ' ἀξέπεραστο βαθμὸ ἦταν ἡ ἀλληλοδιαδοχικὴ, ἡ ζωντανὴ σειρά τοῦ ψυχικοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος. Δὲν τοῦ τὴν ἔμαθε κανεὶς. Ἀνέβηκε ἀπὸ μοναχοῦ τῆς σὰν τὸ χυμὸ ἀπὸ τὶς ρίζες τῆς ἐθνικῆς ψυχικῆς ζωῆς, ὡς τὸ ξώκλαδο τοῦ 21,

ὡς τὸν Μακρυγιάννη. Γιατὶ τὸ ξώκλαδο αὐτὸ ἦταν γερὰ ἐνωμένο, συνέχεια νὰ ποῦμε τοῦ ὑπολοίπου δέντρου. Στὴν ψυχὴ τοῦ Μακρυγιάννη, ἀτόφια ἐλληνικὴ, σὲ ἄμεσο ἀπόγονο, μαζεύτηκε ἡ μεγάλη καὶ πλούσια κληρονομία τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς. Καὶ ὅπως λέγει ὁ Βλαχογιάννης «Ἰσως αὐτὴ ἡ φωνὴ τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς εἶναι ἡ ψιθυρίσασα εἰς τὸ οὖς τοῦ Μακρυγιάννη τὴν ἱερὰν παραγγελίαν τῆς συγγραφῆς τοῦ παρόντος ἔργου.» Γιατὶ στὸ ἔργο αὐτὸ μιλάει ὅλη ἡ καλλιτεχνικὴ, στὴν εὐρύτατὴ τοῦ ὅρου ἐννοία, φύση τοῦ Ἑλλήνα. Εἶχε τὴ δύναμη ὁ Μακρυγιάννης νὰ συγκεντρώσει σ' ἓνα ἔργο τὰ ἰδεώδη καὶ τὰ αἰσθητὰ ὁλοκλήρου τοῦ ἔθνους, σὲ μιὰ ἐστία πού ἀχτιδοβολεῖ ἀπὸ αὐτὰ, καὶ πού εἶναι συνάμα πιστὸ ὁμοίωμα τῆς δικῆς τοῦ ψυχῆς. Καὶ τοῦτο εἶναι πού μᾶς θυμίζει δταν διαβάζουμε «Τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη» ὅλη τὴ δημοτικὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή.

Αὐτὴ ἡ παραγωγή εἶναι ὁ λογοτεχνικὸς πρόδρομος τοῦ Μακρυγιάννη. Κ' ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ ξεχωρίσει κανεὶς πού μιλάει ὁ Μακρυγιάννης καὶ πού ὁλόκληρο τὸ ἔθνος τοῦ στὴ γοργὴ ζωὴ τοῦ. Ἡ προσωπικότητά του, ἡ ἀναμφίλεκτα ὑπαρκτὴ, ταυτίζεται μὲ τὴ συνολικὴ ἐθνικὴ προσωπικότητα καὶ μορφή. Ἀν πάρουμε γιὰ παράδειγμα ἓνα Ἀκριτικὸ ποίημα καὶ τὸ συγκρίνουμε μὲ τὸν Μακρυγιάννη θὰ δοῦμε μιὰν ἐσώτερη ἀλληλουχία, θὰ ἔλεγα μιὰν ὁμοιότητα στὴν ψυχικὴ διάθεσι, ὅμοια ψυχὴ θὰ βροῦμε καὶ στὰ δυῶν. Ἡ νεοελληνικὴ ἐθνότητα ἀπὸ τότε πού ἀρχισε νὰ ὑπάρχει, ἀπὸ τότε πού στὰ βουνὰ τῆς Καπαδοκίας ἀντήχησε τὸ Ἀκριτικὸ τραγούδι, ὥσαμε τὸ γιγάντωμα τῆς καὶ τὸ ξέσπασμά της στὸν ἱερὸ ἀγῶνα τοῦ 21, αὐτὴ ἡ ἐθνότητα ἔδωσε τὴν ποίησίν της, τὴ γλώσσά της, τὶς προσδοκίες της, τὸν πολιτισμὸ τῆς, τὸ μῦθο τῆς τέλος, γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιοῦσε ὁ Μακρυγιάννης καὶ νὰ φανεῖ ἡ συνισταμένη ὅλων τούτων. Καὶ εἶναι ἅπειρες οἱ δυνάμεις πού ἐσύνθεσαν τὸ ἔργο του καὶ τρέχουν μέσα σ' αὐτὸ τὰ νερά ἀπ' τὶς πηγές τους καὶ κελαρύζουν. Μιλοῦν μέσα οἱ ταπεινοὶ βυζαντινοὶ συναξαριστὲς καὶ χρονογράφοι, οἱ Ἀκρίτες τῆς Καπαδοκίας, οἱ κλέφτες τοῦ Βάλτου καὶ τῆς Ρούμελης, οἱ λαϊκοὶ τραγουδιστὲς τῆς στεριάς καὶ τῆς θάλασσας. Ὅλη ἡ Ἑλλάδα, ἡ ἀπλή, ἡ ἀγράμματη, ἡ λαϊκὴ, ἡ Ἑλλάδα ὅμως ἡ δυνατὴ, ἡ γεμάτη ὄργασμο καὶ φυλετικὴ δύναμη. Ἐτσι μὲ τὴν τέλεια ἰσσηροπία ἀνάμεσα στὴν ἐποχὴ τοῦ, μὲ τὸ δράμα τῆς καὶ στὶς περασμένες ἐποχές, μὲ τὴ συνταύτισι τῆς προσωπικότητάς του μὲ τὴν καθολικὴ μορφή τοῦ ἔθνους τοῦ, δούλεψε ὁ Μακρυγιάννης. Κ' ἔδωσε ἔτσι στὸ ἔργο τοῦ ὄχι μόνον τὴν ζεστὴ πραγματικότητα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασις, μὰ καὶ τὸ συνολικὸ μῦθο τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος, δηλ. τὸ σύνολο τῶν μορφῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ «πιστεῶ»

ΠΡΟΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΑΙΤΗΣΙΣ ΤΩΝ ΥΔΡΑΙΩΝ ΠΡΟΣ ΕΠΟΙΚΙΣΜΟΝ ΤΟΥ ΕΡΗΜΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

Τὸ Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ὑδρας καὶ πάντες τῆς νήσου οἱ ἱστορικοὶ βεβαίουν, κατὰ τρόπον ἀναμφισβήτητον, διὰ ἀπὸ τοῦ 1789 μέχρι τοῦ 1792, εἴτε μόνος ὁ πρόδρομος τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας καὶ περίφημος καταδρομεὺς Λάμπρος Κατσώνης, εἴτε συνεργαζόμενος μετὰ τὸν Ἀνδρουτσὸν, πατέρα τοῦ Ὀδυσσεύς, ἢ μετὰ τὸν διάσημον ληστοπειρατὴν τῶν χρόνων ἐκείνων Γουλιέλμον τὸν Μαλτέζον, εἴτε, τέλος, μόνος ὁ τελευταῖος οὗτος, πολλὰς φορές προσέβαλλον τὴν εὐημεροῦσαν τότε Ὑδραν διὰ τὴν λεηλατήσασιν, παρ' ὅλον διὰ αὐτὴν συνέδραμε μετὰ πλοῖα καὶ ἄλλα τὸν Λάμπρον, μετὰ χρήματα δὲ καὶ τροφὰς τὸν Γουλιέλμον. Αἱ πράξεις αὗται τοῦ Κατσώνη, ἅς μοι ἐπιτραπῇ νὰ ἔχω τὴν γνώμην, δὲν πρέπει νὰ φανοῦν παράδοξοι, οὔτε νὰ κριθοῦν καὶ νὰ κατακριθοῦν συμφώνως μετὰ τὰς συγχρόνους περὶ πειρατείας ἀντιλήψεις. Τότε, ποῖος λίγοις πολὺ, ὅλοι οἱ ποντοποροῦντες δὲν ἀπέσπεργον, δταν τοὺς ἐδίδετο ἡ εὐκαιρία, νὰ ἐπιχειροῦν ἐπιδρομὰς κατὰ τῶν ἀσθενεστέρων, τοὺς ὁποίους κατὰ τύχην συνήντων εἰς τὸ πέλαγος, ἢ κατὰ τῶν νήσων ἢ τῶν παραλίων, φιλίῳ ἔστω, τὰ ὁποῖα παρέπλεον. Ἐναπομείνασα συνήθεια τοῦτο ἦτο τοῦ παλαιοτάτου κανόνος τῆς παρὰ πάντων ἐξασκήσεως τῆς πειρατείας κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς καὶ κατὰ τοὺς μετέπειτα σκοτεινοὺς χρόνους. Ματαίᾳ, λοιπόν, εἶναι ἡ προσπάθεια τῶν ὀλίγων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι, ἀσχοληθέντες μετὰ τὴν βιογραφίαν τοῦ Κατσώνη, ἀποκρύπτουν τὰς ἐπιδρομὰς τοῦ κατὰ τῆς Ὑδρας ἢ καταφέρονται ἀβασανίστως κατὰ τῶν περὶ τούτων γραψάντων. Ἡ ἀπόκρυψις τῆς ἱστορικῆς ἀληθείας οὔτε τὸ κλέος τοῦ ἥρωος διαφυλάσσει, οὔτε ἔργον εἶναι τοῦ σεβομένου ἑαυτὸν ἱστορικοῦ.

Βεβαίως τὸ σύντομον τοῦτο σημείωμα δὲν ἔχει θέμα τὴν ἐξισότησιν τῶν τοιούτων ἐπιδρομῶν. Ἰσως, κάποτε ἄλλοτε, ἀσχοληθῶ ἐκτενέστερον περὶ αὐτῶν καὶ γενικώτερον περὶ τῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐπιδρομῶν διαφόρων προεπαναστατικῶν προμάχων τῆς Πατρίδος. Τοῦτο φρονῶ, οὐδόλως θὰ μειώσῃ τὴν πρὸς αὐτοὺς ὀφειλομένην ἐθνικὴν ἐγγνώμοσιν ἢ θαυμασὴν τὴν δόξαν τῶν. Ἄλλοι καιροί, τὰ ἦρῃ ἄλλα.

Τελοσπάντων, τὰς ἐπιδρομὰς αὐτάς, διὰ

νὰ εἰσέλθω πλέον εἰς τὸ προκείμενον, καὶ τοῦ Κατσώνη καὶ τοῦ Γουλιέλμου, ἀπέκρουσαν οἱ Ὑδραῖοι. Ἀξιωμακτικὸς δὲ εἶναι ἡ ἱστορουμένη ἀπόκρουσις παρὰ τῶν γυναικῶν κυρίως τῆς νήσου, ἐπικεφαλῆς τῶν ὁποίων εὐρέθη ἡ περίφημος ἡρώς, ἡ πελωρία κατὰ τὸ ἀνάστημα χοντρο - Παναγιώτα, ἡ μητέρα τοῦ μέχρι παραφροσύνης τολμηροῦ πλοιάρχου τοῦ Ἀγώνος Λαζάρου Παναγιώτα.

Ἄλλ' ἂν εἰς τὴν βίαν τῶν ἀνθρώπων τὸσον ἐπιτυχὴ ἄμυναν ἀνέταξαν οἱ Ὑδραῖοι, τελικῶς ὑπέκυψαν εἰς τὸν ἐπιδρομὰ μὴ δυνηθέντες ν' ἀντιστοῦν καὶ εἰς τὴν ὀργὴν τῆς ἐναντίον τῶν στραφείσης μοίρας.

Τοῦτο συνέβη κατὰ μῆνα Ἰανουάριον τοῦ 1792. Τότε ἐνέσκηψεν εἰς τὴν Ὑδραν καὶ πάλιν ἡ τὸσον συχνὰ τὰ Ἑλληνικά παραλία λυμαίνουμένη, κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, βροτολοιγὸς πανώλης. Πολλοὶ ἀπέθανον ἀπ' αὐτὴν «καὶ ἐπειδὴ, ὡς ἀναφέρει εἰς τὸ κατὰ 1833 ἐκδοθὲν ὑπόμνημά του περὶ τῆς νήσου, ὁ πρῶτος γράψας τὴν ἱστορίαν τῆς Ἀντώνιος Ἀνδρ. Μιαούλης, δευτερότοκος υἱὸς τοῦ ἐνδόξου τῆς ἐπαναστάσεως ναυάρχου, ἡμέραν παρ' ἡμέραν τὸ κακὸν τοῦτο ἤδξανε, φοβηθέντες οἱ κάτοικοι μετώκησαν εἰς διάφορα τῆς Πελοποννήσου μέρη. Οἱ περισσότεροὶ καὶ σημαντικώτεροι ὤπηξαν εἰς τὴν κωμόπολιν Ἑρμιόνην. Τότε ὁ Μαγγιὸς Λάμπρος (ὁ Κατσώνης) καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ὑπὸ τὸν Ἀνδρουτσὸν ὠφελοῦμενοι ἀπὸ τὴν περιστάσιν ἐπέτυχαν νὰ γυνώσκουν τοὺς Ὑδραίους καὶ ἐλθόντες διὰ νυκτὸς εἰσέβαλαν εἰς τὸν αἰγιαλὸν τῆς Ἑρμιόνης καὶ ἐκυρίευσαν τὴν κωμόπολιν. Ἀπὸ τοὺς Ὑδραίους ἄλλοι μὲν εὐρέθησαν εἰς ἐλευθέραν κοινωνίαν, ἄλλοι δὲ εἰς τὸ καθεστῆριον, καὶ ὅσοι ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν ἔξυπνοι κατ' αὐτὴν ὥραν, ἐπρόλαβαν νὰ φύγουν — κατέφυγον εἰς τὰ φιλόξενα παράλια τῆς Κυνουρίας — οἱ δὲ συλληφθέντες ἐγυμνώθησαν ὀλοτελῶς. Ἀφ' οὗ οἱ Ἀλβανοὶ ἐπύρην ὅσα πράγματα ἤσαν τῶν Ὑδραίων καὶ ἐληλάτησαν τὴν κωμόπολιν ἀνεχώρησαν· αὐτὸ συνέβη περὶ τὸν Μάρτιον μῆνα τοῦ αὐτοῦ ἔτους».

Ἔτσι ἐπέτυχεν ἡ κατὰ τῶν Ὑδραίων ἐπιδρομὴ τοῦ Κατσώνη καὶ τοῦ συμμάχου του Ἀνδρουτσου, ἀφοῦ ἀπέτυχεν ἡ κατὰ τὸ προηγουμένον ἔτος ἐπιχειρηθεῖσα παρὰ τοῦτων ὁμοία ἐναντίον αὐτῆς ταύτης τῆς νήσου. Κατὰ δὲ τὴν λεηλασίαν τῶν παρεπιδήμων εἰς τὴν Ἑρμιόνην Ὑδραίων, τῶν φευ-

* Σ η μ. «Νέας Ἑστίας». — Ἀπαγορευμένο καὶ τὸ κείμενον τοῦτο ἀπ' τῆς λογοκρισίας τῶν κατηγμένων. Ἐπιχειρήσαμε νὰ τὸ δημοσιεύσουμε στὴν Ἑθνικὴ Ἑορτῇ τοῦ 1942.

γόντων τὴν μάστιγα τῆς πανώλους, ἔλαβον μέρος καὶ οἱ γείτονες Κρανιδιώται, τιμωρήθεντες ἀργότερον διὰ τοῦτο, ὥς τὸ Ἱστορικὸν ἀρχεῖον τῆς Ὑδρας ἀναφέρει.

Ἀπὸ τὴν περιπέτειαν αὐτὴν οἱ Ὑδραῖοι ἐπανήλθον εἰς τὴν νῆσον τῶν τῶν Ἀπρίλιον (τοῦ 1792), ἐλεεινοὶ ὅμως καὶ πένητες. Τότε εὐρεθέντες εἰς τὴν δεινὴν ἐκείνην θέσιν, διότι εἶχον χάσει ὅλην τὴν περιουσίαν τῶν, πλὴν τῶν πλοίων καὶ τῶν οἰκιῶν, καὶ κυριολεκτικῶς εἰς ἀπόγνωσιν ἀπὸ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐπιδρομάς, ἀπεφάσισαν, ὥς γράφει ὁ αὐτὸς Μιαούλης διττῆς ἡκουσεν ἀπὸ τοὺς γεροντοτέρους, νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν νῆσον τῶν καὶ νὰ μετακινήσουν εἰς τὸν ἔρημον τότε Πειραιᾶ. Ἀλλὰ οἱ Ἀθηναῖοι, κύριοι μαζὶ μετὰ τὸ ἐκεῖ Μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Σπυρίδωνος ὅλου τοῦ τόπου, «δὲν τὸ ἔστερξαν καὶ ἐπειδὴ διὰ νὰ τὸ κατορθώσουν οἱ Ὑδραῖοι ἦτον ἀνάγκη νὰ ἐκβάλλουν βασιλικὰς διαταγὰς, τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ πολυέξοδον καὶ δύσκολον, παρητήθησαν».

Καὶ τώρα ἔρχεται εἰς τὰ χεῖλη τοῦ περιέργου καὶ τοῦ ἐρευνητοῦ τὸ ἐρώτημα: διατί ἔπραγε οἱ Ἀθηναῖοι δὲν ἱκανοποίησαν τὴν αἴτησιν ταύτην τῶν Ὑδραίων; Οἱ ἱστορικοὶ τῆς νήσου καὶ τὸ Ἀρχεῖον τῆς σιωποῦν. Ὅμως, ἄλλος σχεδὸν σύγχρονος τῶν γεγονότων, βεβαίως τὴν εἴησιν, συμπληροῖ τὸ κενόν. Οὗτος εἶναι ὁ ἐκ πλουσίου οἴκου καταγόμενος Ἄγγλος περιηγητὴς καὶ τοπογράφος Γουίλλιαμ Γκέλλ (William Gell) ἐπισκεφθεὶς τὴν Πελοπόννησον, μετὰ τὴν περιοδείαν του ἀνὰ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν, κυρίως δὲ ἀνὰ τὴν ἀρχαίαν χώραν τοῦ Πριάμου, κατὰ τὴν πρώτην δεκαετίαν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος.

Γράφων, λοιπόν, καὶ περὶ τῆς Ὑδρας εἰς τὸ κατὰ τὸ 1823 ἐκδοθὲν βιβλίον του «Narrative of a Journey in the Morea» ἀναφέρει, μετὰ τὸ περίκομψον πλὴν στρυφνὸν ὕφος του, καὶ τὴν ἀκόλουθον σχετικὴν μετὰ τὸ παρὸν θέμα περικοπὴν, εἰς μεταφραστικὴν, βεβαίως, δοκιμὴν μου:

«Οἱ Ὑδραῖοι ἐσχάτως ἐγιναν πραγματικοὶ ἀπόγονοι τοῦ Λεωνίδα, τοῦ Φιλοποίμενος καὶ τοῦ Ἐπαμεινώνδα (ἀναφέρεται εἰς τὰ πρῶτα ἔτη τῆς Ἐπαναστάσεως) ἀλλὰ

κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας (τῆς περιοδείας του) ἐθεωροῦντο ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους καὶ τοὺς γείτονας τούτων, ὑπερφανευομένους ἀρκετὰ διὰ τὰ κλέη τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὥς τὸ χεῖριστον καὶ κατώτερον γένος τῶν Ἀλβανῶν. Χωρὶς νὰ ὑποστηρίξω τοῦτο, ἡ εὐημερία τῶν Ὑδραίων εἶχεν αὐξηθῇ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε οἱτοὶ εἶχον φοβῆσαι τοὺς Ἀθηναίους μετὰ κάποιαν πρότασιν τῶν, πλὴν θὰ κατέληγεν, ὅχι πρὸς τῆς παρελεύσεως ἀρκετοῦ χρόνου, εἰς τὸν σφετερισμὸν τῆς διοικήσεως αὐτῶν τούτων τῶν Ἀθηνῶν, τὸν ὁποῖον οἱ Ὑδραῖοι θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπιτύχουν ἀπὸ τὸν Κισλάρ Ἀγά εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, προσφέροντες εἰς αὐτὸν μεγαλύτερα εἰσοδήματα, τὴν στιγμὴν ποῦ ἦσαν βέβαιοι διττῆς προσφορά τῶν θὰ ἐγίνετο δεκτὴ. Εἰς τὴν περιπτῶσιν αὐτὴν οἱ μὲν Ἀθηναῖοι ἄρχοντες θὰ ἔχαναν τὴν ἰσχὺν τῶν, ἡ δὲ τυραννὴ τοῦ διοικητοῦ τῆς Ὑδρας, περισσότερον καταθλιπτικὴ τῆς τῶν Τούρκων, θὰ ἐκκαθίστατο εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐνῶ, φρονῶ δὲ διττῆς προφητεῦσιν φοβερὰν περιπέτειαν, αἱ ἀρχαῖοι τοῦ Ἀστεως θὰ μετεβάλλοντο εἰς ἀσβεστον, διὰ νὰ παρεμποδίζετο ἡ εἴσοδος ξένων καὶ συγχρόνως διὰ ν' ἀνεγείροντο νέα οἰκήματα. Εἰς ὅλα αὐτὰ οἱ ἄρχοντες θὰ ἔχανον τὴν ἐπιρροὴν τῶν, ἐνῶ ὁ λαὸς δὲν θὰ ἐκέρδιζε τίποτε».

Ἔτσι οἱ Ὑδραῖοι δὲν ἐγκατεστάθησαν τότε εἰς τὸν ἔρημον Πειραιᾶ, ἀλλὰ παρέμειναν εἰς τὸν ἀπρόσιτον βράχον τῶν. Ἀπὸ ἐκεῖ, ὥς ἀπὸ ὀρμητηρίου, παλαίοντες ἀνὰ τὰ πελάγη, ὑπερέβησαν κατὰ πολὺ τὴν προτέραν εὐημερίαν τῶν, ἠνδρώθησαν καὶ ἐπλούτισαν. Καὶ ὅτε ἦλθε τὸ εὐλογημένον τοῦ χρόνου πλήρωμα, χωρὶς δισταγμόν, τὰ πάντα προσέφεραν εἰς τὸν βωμὸν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐλευθερίας.

Ἀλλὰ ἂν δὲν μετώκησαν τότε εἰς τὸν Πειραιᾶ, κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ Ἀγῶνος καὶ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἀποκαταστάσεως τοῦ κράτους, μαζὶ μετὰ τοὺς πρόσφυγας Χίους ἐγιναν οἱ πρῶτοι φιλότιμοι οἰκισταὶ τῆς σημερινῆς πολυανθρώπου πόλεως τοῦ Θεμιστοκλέους.

ΑΝΤΩΝΗΣ Ν. ΜΑΝΙΚΗΣ

ΟΙ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΣΤΟΝ ΑΓΩΝΑ

Τὰ φορέματα έσφυρίζαν
Καί τὰ ξέπλεκα μαλλιά
Κάθε γύρο πού γυρίζαν
Κι' από πάνω έλειπε μιά.

Με τὰ άπλά καί δμορφα αὐτὰ λόγια χαϊδεύει ὁ έθνικός μας ποιητής Διον. Σολωμός τὸ μεγαλόσυγγραμμά τοῦ Ζαλόγγου καί έξυμνεῖ τὸν μακάβριο έκείνον χορὸ πού έσυραν οἱ Σουλιώτισσες άπάνω στοὺς άπόκρημνους βράχους τοῦ.

Ἡ θυσία τοῦ Ζαλόγγου δέν εἶνε χορός. Εἶνε Ἰδέα, πού συμβολίζει τὴ λευτεριά στήν πιὸ άπλή, τὴν πιὸ έντονη, τὴν πιὸ υπέροχη έκδήλωση καί τοποθετεῖ τὴν Ἑλληνίδα στὸ έξεχωρὸ έκείνου βάθρου, πού τὸ στολίζει ἡ δάφνη.

Τὸ Ζάλογγο εἶνε ὁ λσμπερός φάρος πού άκτινοβολεῖ από έθνικά ἰδεώδη καί μετὴ λάμψη τοῦ φωτίζει τὴν Ἑθνική μας κληρονομιά. Καί εἶνε βαρειά αλήθεια ἡ κληρονομιά αὐτὴ τῆς φυλῆς, γιὰ τὴς γυναῖκες τῆς ράτσας μας. Γιατί εἶνε μιά ἱερὴ παρακαταθήκη, ζυμωμένη μετὰ δόξα, μετὰ αἷμα, μετὰ άγωνα καί πίστη, πού βροντοφωνά στὴν άνθρωπότητα δλόκληρη, πὼς ἡ Ἑλληνίδα γυναῖκα έχει τὸ δικαίωμα νὰ ζήσει ἐλεύθερα.

Εἶναι μιά κληρονομιά, πού φυλάγεται βαθεῖα μέσα στίς καρδιές όλων μας καί μᾶς κάνει νὰ σηκώνουμε τὸ κεφάλι ψηλά από περηφάνεια, γιὰ τὴν τύχη πού μᾶς έλαχε νὰ γεννηθοῦμε Ἑλληνίδες. Ἔτσι, τὸ κομπολόι τῆς έθνικῆς μας αὐτῆς κληρονομιάς πλουτίζεται συνεχῶς μετὰ καινούργιες ἡρωίδες καί ὅλο μεγαλώνει. Πλάι στὴ Μπουμπουλίνα, στὴ Μόσχω καί Σόφω Τζαβέλα καί στίς τόσες άλλες γνωστές καί άγνωστες άγωνίστριες τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, παίρνουν σήμερα δικαιωματικά θέση καί οἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου. Οἱ νεώτερες αὐτές Σουλιώτισσες δέν έπεσαν στὸ βάραθρο χορεύοντας, γιὰ νὰ σωθοῦν από τὴν άτίμωση καί τὴ σκληριά Ἄλλά φορέθηκαν μπαρούτι καί σκαρφάλωσαν στὰ κακοτράχαλα βορειοηπειρωτικά βουνά, μεταφέροντας τὸ πολύτιμο ὕλικό γιὰ τὴ μάχη. Οἱ σφαῖρες τοῦ έχθρου, αὐτές κυνηγοῦσαν περισσότερο καί ὅλο πιὸ σφιχτὰ τὴς έζωναν. Ἄλλά οἱ γυναῖκες τῆς Πίνδου, σάν γνήσιες Ἑλληνίδες, άψηφοῦσαν τὸν κίνδυνο καί μετὰ κάθε τρόπο προσπαθοῦσαν νὰ φτάσουν έγκαίρως γιὰ νὰ έφοδιάσουν τὸ στρατό μας μετὰ πολεμοφόδια.

Μερικές άπ' αὐτές λαμπάδιαζαν δλόκληρες καμιά φορά. Τὸ θέαμα τοῦ ζωντανοῦ αὐτοῦ πυροτεχνήματος ἦταν άγριο, μεγαλόπρεπο καί άπίστευτο γιὰ ὅλους τοὺς πολιτισμένους λαούς. Ὅμως πολὺ γνώριμο

σέ μᾶς έδω, πού μετὰ τέτοιο άτίμητο νερό συνηθίσαμε νὰ ποτίζουμε τὸ δέντρο τῆς λευτεριάς, γιὰ νὰ γιγαντωθῇ καί νὰ γίνη Συνείδηση. Ἄλλες πάλι, τοὺς πλήγωνε βαρειά τὸ έχθρικό βόλι καί τὴς άνάγκαζε νὰ σταματήσουν. Ἄλλά καμιά δέν παραπονήθηκε γι'αυτό. Καμιά δέν έβγαλε μιλιὰ, γιὰ νὰ μὴ λιποψυχήσουν οἱ ὑπόλοιπες, πού ποσχωροῦσαν ἢ πού άκολουθοῦσαν. Καί κάθε φορά, πού γιορτάζουμε κάποια έθνική έπέτειο, μού έρχονται πάντα στὸ νοῦ τὰ λόγια μιᾶς τέτοιας λεβέντισσας καί νοιώθω τὸ στήθος μου νὰ φουσκώνει από συγκίνηση καί ἡ ψυχὴ μου από περηφάνεια.

Ἦταν μιά μεσόκοπη, πανύψηλη ἡπειρώτισσα, πού εξαφνα χτυπήθηκε βαρειά στὸ στήθος. Ἐκανε ἓνα «ᾠχ» καί έχασε γιὰ μιά στιγμή τὴν ἰσορροπία της. Ἡ κόρη της πού τὴν εἶδε, φοβήθηκε πὼς θὰ γκρεμιζόταν από τὴν άπόκρημνη έκείνη πλανιά καί πὼς θὰ χανόταν μέσα στὸ βάραθρο πού άνοιγόταν κάτω από τὰ πόδια της. Ἐτρεξε νὰ τὴν πιάσει. Μερικές άλλες ακόμα κοντοστάθηκαν γιὰ μιά στιγμή καί έκαναν τὸ σταυρὸ τους. Ἄλλά εξαφνικά, εἶδαν τὴ λαβωμένη ν' άγριεύῃ καί νὰ τοὺς φωνάζει δυνατά.

— Προχωράτε !... Δέν εἶνε ὥρα γιὰ χάσμερία !...

Οἱ άλλες ὑπάκουσαν καί συνέχισαν τὸ δρόμο τους. Ἡ κόρη της ὅμως άκούμπησε στὴ γῆ τὸ φόρτωμα πού εἶχε στὴ ράχη καί έκανε νὰ πλησιάσῃ τὴ μάνα της, πού τὸ αἷμα τὴν εἶχε τώρα πλημμυρίσει γιὰ καλά.

Ἄλλά έκείνη κακὰ δέχτηκε τὸ φέρισμα τοῦ παιδιοῦ της. Ἀνασηκώθηκε λιγάκι καί μετὰ δση δύναμη άπόμενε ακόμα στὸ πληγμένο της στήθος φώναξε :

— Δέν εἶνε ὥρα γιὰ χάσμερία ! εἶπα. Τ' άκους ;

Καί τὴν ἴδια στιγμή, τὸ λεβεντόκαρδο κορμί της έπεσε άναίσθητο. Καί σέ λίγο ξεψύχησε...

Στὴ σημερινὴ μεγάλη έπέτειο, ᾶς μεταφερθοῦμε νοερά κι' ᾶς γονατίσουμε μπροστά στὸν άγνωστο τάφο τῆς γυναῖκας τῆς Πίνδου. Τὰ δάκρυα τῆς άγάπης καί τῆς εὐγνωμοσύνης μας ᾶς γίνουν λουλούδια καί ἤχοι καί ᾶς ξεπεράσουν τὰ βουνά τῆς Πατρίδας μας, γιὰ νὰ διαλαλήσουν στὸν κόσμο ὅλοκληρο τὴν ἡρωική προσφορά τῆς θυσίας, ὅπως ξέρεῖ νὰ τὴν δίνει μιά Ἑλληνίδα.

—...Προχωράτε, δέν εἶνε ὥρα γιὰ χάσμερία !...

BETA NIATH

Η ΔΟΚΙΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Δέν είναι βέβαια ή πρώτη φορά στην Ιστορία πού ό άνθρωπος βλέπει νά γκρεμίζονται γύρω του τά κοινωνικά, τά ήθικά, τά πνευματικά του έρείσματα, εκείνα πού τόν ώδηγοῦσαν στην πορεία του, όρίζοντας τόν προσανατολισμό του, εκείνα πού έξηγοῦσαν καί έδικαίωναν γι' αὐτόν τήν εξέλιξη τών πραγμάτων, μέ μιá λέξη, εκείνα πού έδιναν σταθερή μορφή στόν έξωτερικό κοινωνικό καί στόν έσωτερικό ψυχικό του κόσμο. Τής σημερινής όμως κρίσης τά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά νομίζω ότι είναι δυό : ό έντονα πολιτικός χαρακτήρας τής τωρινής κρίσης καί ή αύξημένη συνειδητότητα τών ανθρώπων πού τήν δοκιμάζουν. Τοῦτο τό τελευταίο συμβαίνει γιατί πρώτη φορά ό άνθρωπος έφθασε νά έχη μιá τόσο ολοκληρωμένη, Ιστορική αὐτογνωσία, πρώτη φορά τοποθετεί τόσο συνειδητά τόν έαυτό του καί τήν έποχή του μέσα στό χρόνο καί, συσχετίζοντας καί συγκρίνοντας τό παρόν μέ τό παρελθόν, πρώτη φορά μέ ένα γενικότερο μέτρο μετρά τήν αξία μά καί τήν σχετικότητα τοῦ παρόντος. 'Ετοι ή τωρινή κρίση, εισδύοντας βαθύτερα στην ψυχή τοῦ ανθρώπου, άποχτά καί μεγαλύτερο βάρος, μεγαλύτερη κρισιμότητα. Σέ αὐτό όφείλεται καί ότι ό σημερινός άνθρωπος όχι μόνο άγωνιά, αλλά έχει καί συνείδηση τής άγωνίας του, τής μορφής καί τής αίτίας της.

* *

'Η καταπληκτική πρόοδο τών θετικών έπιστημών πού ώδήγησε τόν άνθρωπο στή λατρεία τοῦ συγκεκριμένου, τοῦ έποπτειακά άπτοῦ καί παράλληλα ή κατάπτωση τοῦ μεγάλου φιλοσοφικοῦ έτασμοῦ, είχαν ως αποτέλεσμα τήν επικράτηση ενός άκρατου σχετικισμοῦ, ενός έντονου σκεπτικισμοῦ, πού διάβρωσε καί φιλοσοφικές άρχές καί ήθικά αίτήματα καί άφησε τή συνείδηση άδέσμευτη μέν αλλά άνερμάτιστη καί άπροσανατόλιστη. Καί άλλοτε, έπειδή ξέρει ότι δέν έχει έρμα, γυρεύει νά βρῇ ένα οποιοδήποτε, έστω καί τεχνητό. Άλλοτε πάλι πιστεύει πώς δέν υπάρχει έρμα καί πώς ένα άμείλικτο «ignotum» είναι ή τελευταία κατάληξη τής γνώσης. 'Επειδή βλέπει γύρω του βάθρα τεχνητά καταντάει νά νομίζει ότι κάθε βάθρο είναι δέσμευση τής έλευθερίας του καί δέν τολμά νά όμολογήσῃ ότι ή άρνηση

κάθε βάθρου, κάθε πρώτης άρχής είναι καί αὐτή μιá δέσμευση, μιá ύποταγή στην άρνηση, μιá έκμηδένιση τής ίδίας τής έλευθερίας χάριν τής οποίας έπίμένει νά άρνηται.

Πρώτος ό σκεπτικισμός έσπασε τīs θεωρητικές, τīs ήθικές καί τīs αισθητικές άκόμη μορφές, αὐτές πού ήταν σταθερά βάθρα, μέτρα κρίσεως, άφετηρίες καί μέθοδοι τής σκέψης, τής πράξης καί τής καλλιτεχνικής δημιουργίας. Οι μορφές αὐτές, πού άλλοτε ή φιλοσοφία τīs δνόμαζε δλες μαζί μέ μιá λέξη,—λόγο ή νοῦ ή πνεῦμα—αὐτές οι μορφές χωρίς στό σχετικισμό καί τό σκεπτικισμό άντιδικοῦν μέ τά αντίθετά τους καί έκθρονίζονται άπό αὐτά. 'Εναντίον τοῦ λόγου, πού είναι ή συνειδητή λειτουργία τής ψυχής ύψώνεται τό άλογο, τό ύποσυνείδητο, ή άίσθηση, ή διαίσθηση, μέ κάποια έξωλογική, έξωδιανοητική λειτουργία. Αὐτό συμβαίνει στή φιλοσοφία. 'Αλλά προχωρεί ή ίδια ροπή στόν τομέα τής πράξης. Καί εκεί, μόλις γκρεμισθοῦν τά ήθικά αίτήματα, παίρνει τή θέση τους, ή μοίρα, τό τυχαίο, ή άκόμη ειδικώτερα, μπαίνει ή πράξη, φεύγοντας άπό τή σφαίρα τοῦ πνεύματος, στην τροχιά τοῦ αίσθητοῦ καί ύποτάσσεται στόν νόμο τοῦ αίσθητοῦ, στην αίτιότητα καί κρίνεται καί μελετιέται πιά μόνο μέ βάση τοῦτο τό νόμο, πού συσχετίζει αιώνια τήν κάθε ένέργεια μέ τήν έπακόλουθη, χωρίς νά ύπάρχει τέρμα ή τελικός σκοπός. Προχωρεί άκόμα ή σκεπτικιστική αὐτή ροπή καί στην τέχνη. Καί εκεί σπάζουν οι μορφές καί οι έσωτερικές καί οι έξωτερικές, όπως ό στίχος καί γενικώτερα τά είδη τοῦ ποιητικοῦ λόγου.

* *

Είναι φυσικό μπρός σ' αὐτόν, τόν κατακερματισμό τών μορφών καί τών αξιών ό πνευματικός άνθρωπος πού ζητάει άπάντηση στά έρωτήματα : τί είναι αλήθεια, πιά είναι ή σωστή μέθοδο τής γνώσης, τί είναι ήθικό, πώς πρέπει νά ρυθμίζει τήν πράξη ό άνθρωπος, τί είναι αισθητικό, πιά είναι τά όρια τοῦ αισθητικοῦ,—είναι φυσικό νά δοκιμάζεται σκληρά καί νά άγωνιά, άναζητώντας, χωρίς πιά καμμία σταθερήν άφετηρία, τīs άπαντήσεις καί τīs λύσεις πού θά πληρώσουν καί θά αναπαύσουν τό

πνεῦμα του. Εἶναι φυσικό τὸ γένος τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων ποὺ σὲ ἄλλους καιροὺς καὶ παρ' ὅλες τὶς διαφορὰς, διακρίνονταν ἀπὸ μιᾶ γενικώτερην ὁμοιογένεια, νὰ ἔχει γίνεи σήμερα ἕνας λαὸς διασπορᾶς με τιποτα τὸ κοινὸ, ὅχι μόνο στὶς ἀπαντήσεις ἀλλὰ ἀκόμα καὶ στὰ ἐρωτήματα.

* *

Ἐνας τέτοιος πνευματικὸς κόσμος σκόρπιος, διαποτισμένος ἀπὸ σκεπτικισμό καὶ διαβρωμένος ἀπὸ ἀμφιβολία εἶναι φυσικὸ νὰ μὴν μπορεῖ νὰ χαράξῃ κατευθύνσεις, νὰ δώσῃ λύσεις, νὰ κρίνῃ καὶ νὰ πάρῃ θέση μπροστὰ στὰ προβλήματα ποὺ θέτει ἡ ζωὴ Θεᾶται σχολιάζοντας τὰ συμβαίνοντα. Ἡ ἐλευθερία του εἶναι ἀρνητική, ἐφεκτική. Εἶναι ἡ ἐλευθερία τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀρνήσεως. Ἡ ζωὴ δὲν μπορεῖ νὰ περιμένῃ ἀπὸ μιὰ τέτοια ἐλεύθερη θεωρία οὔτε ἐντολές, οὔτε λύσεις, οὔτε διδάχες. Ἡ φιλοσοφία τοῦ σκεπτικισμοῦ σταματᾷ ἐντὸς ἐρώτημα καὶ δὲν μπορεῖ νὰ προχωρήσῃ στὴν ἀπάντησιν.

* *

Τὸν καιρὸ ποὺ τὸ πνεῦμα ἔπαιρνε ἕναν τέτοιο δρόμο, ἡ ἱστορικὴ ζωὴ πορεύονταν πρὸς ἄλλους σταθμούς, ἐπηρεασμένη καὶ ἀπὸ τοῦτο τὸ πνευματικὸ γεγονός ποὺ ἀνάφερα καὶ ἀπὸ ἄλλα ἐξωτερικὰ αἷτια.

Ὁ κατακερματισμὸς τῶν ἀξιών, τῶν μορφῶν, τῶν σκοπῶν ἔφερε καὶ τὴ διασπορὰ μέσα στὶς κοινωνίες. Ὅχι μόνο οἱ πνευματικοί, ἀλλὰ καὶ οἱ κοινὸι ἄνθρωποι σκόρπισαν ἰδεολογικά καὶ ὁ ἕνας ἐλύσθη ἀπὸ ἕναν, ὁ ἄλλος ἀπὸ ἄλλο σκοπὸ. Ἀπὸ τοῦτη τὴ διασπορὰ χαλαρώθηκαν οἱ ποικίλοι δεσμοὶ ποὺ συγκρατοῦσαν τὶς ἀνθρώπινες ὁμάδες σὲ μιὰ κοινὴ καὶ ὀργανωμένη ζωὴ. Καθὼς γκρεμίσθη ἡ ἰδέα τοῦ ἔθνους χαλαρώθηκαν καὶ οἱ δεσμοὶ τοῦ ἀτόμου με τὸ ἔθνος του καὶ με τὴν πολιτεία, ποὺ συνήθως ἀποτελεῖ τὴν ὀργανικώτερην ἔκφρασίν του. Χαλαρώθηκαν κατὰ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ οἱ οἰκογενειακοὶ καὶ οἱ κοινοτικοὶ δεσμοὶ καὶ ἀπόμειναν κάπως στερεώτεροι μόνο μερικοὶ δεσμοὶ ὕλικῶν συμφερόντων, ρευστοὶ καὶ αὐτοὶ ὅπως καὶ τὰ ὕλικά συμφέροντα.

* *

Ἡ χαλάρωσις αὕτη τῶν κοινωνικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν δεσμῶν ἐπροκάλεσε τὴν μοιραίαν ἀντίδρασιν. Ἡ κοινωνία ἡ ἴδια καὶ ἡ ἴδια ἡ πολιτεία ἐπιδιώσανε νὰ ξαναστερεώσουνε τοὺς χαλαρωμένους δεσμούς. Σ' αὕτη τὴ στάσιν συνέβαλε καὶ ἕνα ἄλλο γεγονός, ποὺ προέρχεται ἀπὸ τὸ πεδίο τῆς οἰκονομίας. Καὶ ἐκεῖ βέβαια ἀπὸ τὴ γαλλικὴ ἐπανάστασιν καὶ πέρα κατακερματίσθηκαν ὅλες οἱ ἐπαγγελματικὲς ὀργανώσεις καὶ παραδόθηκαν ὅλα στὸ νόμο τῆς ἀτομικῆς πρωτο-

βουλίας. Καθὲ ἀτομὸ εἶχε τοὺς σκοποὺς του ἀσχετους με τὸ σύνολο. Ἀλλὰ δὲν ἔφτανε αὐτό. Ὅχι μόνο, χαλαρώθηκαν οἱ παλαιοὶ δεσμοὶ ποὺ ὑπῆρχαν μέσα στὸ πλαίσιο κάθε πολιτικῆς κοινωνίας, ἀλλὰ δημιουργήθηκαν καὶ ἄλλοι καινούργιοι πανίσχυροὶ καὶ ἀντίθετοι πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνία, ποὺ σπάζαν τὰ σύνορα τῆς καὶ ἀντιμάχονταν με τοὺς σκοποὺς τῆς. Δημιουργήθηκε ἡ διεθνὴς ἀλληλεγγύη τοῦ κεφαλαίου καὶ ἡ διεθνὴς ἀλληλεγγύη τῆς ἐργατίας. Καὶ τῶν δύο τούτων νέων δεσμῶν ἡ βάση εἶναι οἰκονομική. Καὶ ἔτσι ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά διατηροῦνταν ἡ πολιτικὴ κοινωνία σὰν ἕνας βασικὸς δεσμὸς τῶν ἀνθρώπων, σὰν τὸ χῶρο ὅπου ἐβλάσταιναν ὅλοι οἱ πνευματικοὶ δεσμοί, οἱ κοινὲς πνευματικὲς παραδόσεις καὶ ἐπιδιώξεις, ἡ ὁμοιοτυπία τῶν ἐθίμων, τῶν νόμων, τοῦ ρυθμοῦ τῆς ζωῆς, καὶ ἀκόμη καὶ τῆς κοινωνικῆς ψυχολογίας καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά δημιουργοῦνταν ἄλλοι ἐχθρικοὶ πρὸς τὴν πολιτικὴν κοινωνία δεσμοί, κεφαλαιοκρατικοὶ ἢ ἐργατικοί, ποὺ μοιραῖα ἐπιδιώκανε τὸ σπᾶσιμό τῆς πολιτικῆς κοινωνίας καὶ ὅλων τῶν δεσμῶν ποὺ αὕτη περικλείνει. Καὶ ἔξομε πὼς καὶ αὐτοὶ οἱ δεσμοί, οἱ πνευματικοί, εἴτανε, ἀπὸ ἄλλες αἰτίες κίβλας χαλαρωμένοι ἢ σπασμένοι.

Βρέθηκαν τότε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, συνειδητὰ καὶ ἀσυνεῖδητα, μπροστὰ στὸ δίλημμα, νὰ ἀφήσουν τὴ χαλάρωσιν καὶ νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ διαλύσῃ τοὺς παλιούς κοινωνικοὺς δεσμούς, αὐτοὺς ποὺ ἄλλοτε διαμορφώσανε τὶς ἐθνικὲς πολιτείες καὶ νὰ προχωρήσουν πρὸς καινούργιους δεσμούς, πρὸς μίαν νέαν ὀργάνωσιν τοῦ κόσμου ἢ νὰ ἐμμεῖνουν ἐντὴν ἐθνικῇ μορφῇ τῆς κοινωνίας; Καὶ ἄραγε θὰ στηρίζονταν ἡ νέα ὀργάνωσις σὲ οἰκονομικοὺς ταξικοὺς δεσμούς ἢ σὲ πνευματικούς κατὰ πρῶτον λόγον; Καὶ ἂν τὸ δεύτερον εἶναι σωστό, ποῦ θὰ βρεθοῦν οἱ πνευματικοὶ δεσμοὶ ποὺ ξεπερνῶν τὰ σύνορα τῶν πολιτειῶν καὶ τῶν ἐθνῶν;

Τὴν ἀπάντησιν στὰ κρίσιμα τοῦτα ἐρωτήματα τὴν ἔδινε μέσα στὶς πολιτικὲς κοινωνίες ἄλλοι ἢ πλειοψηφία, ἄλλοι ὅμως καὶ μία ὕλική δυνατὴ μειοψηφία. Ἀλλὰ καὶ μέσα ἐντὸς διεθνῆς οἴκου κάποτε τὴ λύσιν τὴν ἐπέβαλε ἡ δυνατότερη πολιτεία ἐντὸς ἀσθενέστερης. Ἔτσι ἡ ἀρχαία Βία, τοῦ Προμηθεῖος ὁ τιμωρὸς, ξαναμπεῖκε θριαμβευτικὴ ἐντὸς τῆς ἱστορίας γιὰ νὰ ρυθμίσῃ τὴν φορὰ τῶν στοιχείων σὲ μίαν ὥρα καθολικῆς ἀποσυνθέσεως.

* *

Ἀλλὰ ἀκριβὲς τοῦτο εἶναι τὸ ἀμάρτημα τῆς ἐποχῆς μας, γιατί ἡ Βία μόνη τῆς δὲν μπορεῖ τίποτα νὰ ρυθμίσῃ, χωρὶς νὰ ὑποβιβάζῃ αὐτὸ ποὺ ρυθμίζει. Μόνο ὅπου ἡ βία εἶναι ἐκτελεστικὴ ἐνὸς πνευματικῆς, ἐνὸς ἐλεύθερα διαπλάσμενου κανόνα, μόνο τότε γίνεται θεμιτὸ καὶ ἀναπότρεπτο ὄργανο τῆς

ιστορικῆς ζωῆς. Ἀλλὰ καὶ στὴν τελευταία αὐτὴ περίπτωση ἡ ζημία εἶναι λιγώτερη, ὅταν ἡ βία περιορίζεται στὸ ἐλάχιστο ἀπαραιτήτο μέτρο. Καὶ μιὰ ἄλλη διάκριση ἀκόμα.

Στὸν πολιτικό τομέα ἡ βία μπορεῖ νὰ εἶναι ἀπλῶς ἡ ἀναγκαία πολιτειακὴ βία ποὺ ρυθμίζει θέματα τῆς ὕλικης ζωῆς. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀρνηθῇ ἐκεῖ, ὅταν τηρεῖ τὸ σωστὸ μέτρο. Ὅταν ὁμως ρυθμίζει θέματα τῆς πνευματικῆς ζωῆς, μόνο παιδαγωγικὰ μέσα, μὲ τὴν ἐπιβολὴ ποὺ κάποτε συνεπάγονται, εἶναι παραδεκτά. Ἀλλοιῶς ἡ βία στὸν πνευματικὸ τομέα συντρίβει καὶ καταστρέφει. Θέλω μὲ αὐτὲς τὶς διακρίσεις νὰ ξεκαθαρίσω πῶς ἡ βία, κατ' ἀρχὴν κακὸ μέγα, εἶναι συμφασμένη μὲ τὴν ἔννοια τῆς ἱστορίας καὶ τῆς πολιτείας, πῶς, σὰν κακὸ πρέπει νὰ εἶναι παντοῦ τὸ ἔσχατο μέσο, πῶς, ὡς ἔσχατο μέσο, σὲ ὀρισμένους τομεῖς εἶναι παραδεκτὴ, σὲ ἄλλους, —στὸν πνευματικὸ εἰδικότερα— ὄχι καὶ ἀκόμη πῶς ὑπάρχει ἡ ὡμὴ βία καὶ ἡ παιδαγωγικὴ βία καὶ πῶς ἡ τελευταία αὐτὴ μπορεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ στὸν πνευματικὸ τομέα. Μὲ αὐτὲς τὶς ἀναγκαίεις διακρίσεις πρέπει νὰ ἀντικρύσωμε τὴν ὑπερτροφία τῆς βίας στὴν ἐποχὴ μας.

* *

Ἔχομε τὴν καθολικὴ βία τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου, ὅπου καταλύεται τὸ ἄτομο ὁλότελα καὶ ζῇ μονάχα ὁ ἄνθρωπος σὰ μόριο τοῦ κρατικοῦ ὀργανισμοῦ. Οὔτε ὕλικὴ οὔτε πνευματικὴ ζωὴ δὲν ἔχει ἐκεῖ αὐτενέργεια, παρὰ μέσα σὲ πολλὸ στενὰ καὶ πολλὸ συγκεκριμένα πλαίσια, ποὺ τὰ προσδιορίζουν ὄχι ἰδέες ἀφηρημένες καὶ ἀπόλυτες, ἀλλὰ ἐπικαίρες κάθε φορὰ οἰκονομικὲς ἢ πολιτικὲς σκοπιμότητες. Τὴν ἴδια ποιότητα εἶχε καὶ ἡ βία τοῦ φασισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνικοσοσιαλισμοῦ.

Ἔχομε ὕστερα τὴ βία τῆς διευθυνόμενης οἰκονομίας. Ἐδῶ ἡ βία εἶναι κατὰ πολὺ μιὰ ἐπίφαση. Εἶναι ἀμφίβολο ἂν ἡ βία ὑπάρχει ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῆς πολιτείας ποὺ ἐπιτάσσει τὴ δικαιοτέρα ὀργάνωση τῆς ὕλικης ζωῆς ἢ ἀπὸ τὴν πλευρὰ ἐκείνων ποὺ προσπαθοῦν νὰ ἐκμεταλλεθοῦν τὴ σοβοῦσα βία ποὺ βρίσκεται συχνὰ ἐναποθηκευμένη σὲ ἀδικους πολιτικούς θεσμούς. Πάντως ἡ βία, ὅταν δὲν εἶναι ὄργανο ἰδιοτέλειας, ἀλλὰ ὄργανο δικαιοσύνης, ἀναγνωρίζεται, ἂν καὶ πάντα ὡς ἔσχατο μέσο, σὰ μιὰ θεμιτὴ ἀνάγκη τῆς πολιτικῆς ζωῆς.

Ἔχομε ὕστερα τὴ βία τῆς πλειοψηφίας ἀπάνω στὴ μειοψηφία. Καὶ αὐτὴ ἡ βία εἶναι ἓνα ἀναγκαῖο μέσο στὴ δημοκρατικὴ διακυβέρνηση τῶν λαῶν. Ὅπου εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑπάρχῃ ὁλότητα, ἡ ὁλότητα αὐτὴ διευθύνεται ἀπὸ τὸ νόμο τῆς πλειοψηφίας. Ἀντὶ τῆς ποιότητος διευθύνει ἢ ποσότητα αὐτὸ εἶναι βία, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ σημαίνει δημο-

κρατία. Ἀλλὰ βέβαια, ἐπειδὴ κάθε βία εἶναι αὐτὴ καθ' αὐτὴν κακὴ, γι' αὐτὸ καὶ γιὰ τὴν ἀπόλυτὴ ἐπιβολὴ τοῦ νόμου τῆς πλειοψηφίας, κάθε μορφή δημοκρατίας καθορίζει μιὰ διαδικασίαν, διάφορα εἶδη ἀνασταλτικῶν φραγμῶν, ὥστε καὶ ἡ μειοψηφία τοῦλάχιστον νὰ ἀποφαίνεται ἐν ἰσοτιμίᾳ, ἀφοῦ δὲν μπορεῖ καὶ νὰ ἀποφασίζη.

Τέλος πρέπει νὰ σημειώσω τὴ μορφή βίας ποὺ ὑπάρχει σὲ κάθε παιδαγωγικὸ ἔργο, σὲ κάθε διδασχὴ, ποὺ μοιραῖα τείνει νὰ ἐπιβάλλῃ γνώσεις, γνώμες, πεποιθήσεις. Εἶναι καὶ αὐτὴ ἡ βία, ὡς ἓνα σημεῖο, ἀχώριστη ἀπὸ τὸ σχολεῖο, ἀπὸ τὸ δάσκαλο, ἀπὸ τὸν ὁδηγὸ τῶν ἀμορφῶν ἀκόμα συνειδησέων. Θὰ ἦταν δύσκολο νὰ πῇ κανεὶς ἐδῶ, κατὰ ποῖον τρόπο πρέπει νὰ μεθοδεύεται ἡ παιδεία γιὰ νὰ μὴν διολισθαίνει πρὸς τὴν ὑπέρμετρη ἐπιβολή.

Στὸ Δυτικὸ κόσμῳ, τὸ σημερινό, καὶ οἱ τρεῖς τοῦτες μορφές βίας ὑπάρχουν, καὶ εἶναι φυσικὸ καὶ θεμιτὸ νὰ ὑπάρχουν. Συμβαίνει ὅμως νὰ ξεπερνοῦν τὰ σωστά ὅρια καὶ τότε τὸ ἄτομο καὶ ὡς ἡθικὸς ἄνθρωπος καὶ ὡς πολίτης καὶ ὡς δημιουργὸς ὕλικων ἀγαθῶν καὶ πρὸ παντός ὡς πνευματικὴ ὄντοτητας πιέζεται καὶ συντρίβεται καὶ κινδυνεύει νὰ χάσῃ τὴ δημιουργικότητα, τὴν ποιότητα καὶ τὴν ἀξία του. Ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ κινδύνου ἐπαναστατοῦν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τοῦ δυτικοῦ κόσμου καὶ ἀξιώνουν νὰ περιορισθῇ ἡ βία καὶ νὰ πλατύνῃ ἡ ἐλευθερία στὸν ἓνα ἢ στὸν ἄλλο τομέα. Πρὸ παντός ἀγωνιοῦν γιὰ τὴ διείσδυση τῆς βίας στὴν πνευματικὴ ζωὴ, γιὰ τὴν ἀπαγόρευση τῆς ἐλεύθερης ἐκφράσεως, τῆς ἐλεύθερης συζήτησης, καὶ τῆς ἐλεύθερης διδασχῆς. Καὶ φυσικὰ ἀγωνιοῦν ὄχι μόνο γιὰ τὴ βία ποὺ ἡ ἴδια ἡ πολιτεία ἀσκεῖ ἀπάνω στοὺς δικούς της πολίτες ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴ βία ποὺ ξένες πολιτείες ἀσκοῦν ἀπάνω τους.

* *

Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά ὁ κατακερματισμὸς τῶν σκοπῶν, ἡ κατάλυση τῶν κοινὰ παραδεγμένων ἀξιῶν, ἡ διασπορὰ τοῦ πνεύματος καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἡ βία ποὺ προβάλλει σύγχρονα σὰν ἀντίρροπο κακὸ γιὰ νὰ πειθαρχήσῃ τούτῃ τὴ διασπορά, ἀποτελοῦν δυὸ βασικὰ δεδομένα γιὰ τὴ συνείδηση τοῦ σημερινοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου. Ἀνάμεσα σὲ αὐτὰ τὰ δύο συνθλίβεται καὶ δοκιμάζεται καί, μὲ ἀγωνία γυρεύει μιὰ διέξοδο, μιὰ κάθαρση, μιὰ διαφυγὴ μέσα ἀπ' αὐτὲς τὶς δυὸ καταστρεπτικὲς συμπληγάδες, τὴν αὐτόματη διάλυση μὲ τὴ διασπορά τὴν κατάλυση ἀπὸ τὴ βία.

Μὲ αὐτὸ τὸ πρόβλημα παλεύει ὁ Αἰμ. Χουρμούζιος στὸ δοκίμιό του «Ἡ δοκιμασία τοῦ πνεύματος» καὶ ἀπὸ αὐτὸ μοῦ δίνεται κ' ἐμένα σήμερα ἡ ἀφορμὴ νὰ διατυπώσω λίγες σκέψεις γύρω ἀπὸ αὐτὸ τὸ ἴδιο θέμα. Ἐπειδὴ μὲ τὴ «Δο-

κιμασία τοῦ πνεύματος» πρώτη φορά στὴν Ἑλλάδα παρουσιάζεται στὴν ὁλότητά του τὸ πρόβλημα αὐτό, πρώτη φορά ἀκούγεται μιὰ ἐλληνική φωνή νὰ συμμερίζεται τούτη τὴν παγκόσμια ἀγωνία, ἀξίζει τὸν κόπο νὰ μὴ οἰσθήσῃ αὐτὴ ἡ φωνή χωρὶς καμμιά ἀνταπόκριση. Πρέπει κάποια συνέχεια νὰ τῆς δοθῇ, ν' ἀνοίξῃ μιὰ συζήτηση, ἐξ ἀφορμῆς τῆς· γιατί δὲν εἶναι σωστό ἀπὸ ἕνα τέτοιο πνευματικὸ θέμα, κοινὸ σὲ ὅλους τοὺς δημοκρατικούς λαούς, νὰ ἀπουσιάζῃ ἡ Ἑλλάδα.

* *

Στὸν πολιτικὸ τομέα ἡ Δύση χρησιμοποίησε τὴ βία, ὄχι γιατί τὴν ἤθελε, ἀλλὰ γιατί τὴν νόμιζε. Κάποτε ὡς τὴ μόνη ἄμυνα κατὰ τῆς βίας τῆς Ἀνατολῆς. Στὸ φασισμό καὶ τὸν ἐθνικοσοσιαλισμὸ ἡ βία αὐτὴ ἐφθασε στὸ μέτρο τῆς ὁλοκληρωτικῆς βίας τῆς ἀνατολῆς. Στούς δημοκρατικούς λαούς οἱ πολιτείες προχώρησαν δειλὰ σὲ μιὰ κάποια μεγαλειότερη συγκέντρωση ἐξουσίας, ἐπιβάλανε στὶς πολεμικὲς περιόδους μιὰ μεγαλειότερη κοινωνικὴ πειθαρχία, ἀλλὰ δὲν ξεπεράσανε τὸ μέτρο τῆς βίας ποὺ ἐνυπάρχει στὴν ἔννοια τοῦ κράτους. Ἡ βία ἔμεινε πάντα, ὡς ἕνα ἔσχατο μέσο ἀμόνης κατὰ τῆς βίας καὶ δὲν ξεπέρασε τὸ μέτρο αὐτό. Ἀπεναντίας, σὰ δόγμα ὑποστηρίχθηκε ὅτι οἱ ἐλεύθεροι δημοκρατικοὶ θεσμοὶ εἶναι τὸ καλλίτερο ὄπλο κατὰ τῆς βίας ποὺ ἐνσαρκώνει ὁ ἀνατολικὸς κόσμος.

Τὸ θέμα περιπλέκεται στὸν οἰκονομικὸ τομέα. Ἐκεῖ ἡ ἐπιβολὴ τῆς πολιτείας σὲ ἄλλους φαίνεται βία ποὺ τραυματίζει τὸ ἄτομο, τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν πρωτοβουλία του, σὲ ἄλλους φαίνεται φυσικὴ ἄμυνα ποὺ παραμερίζει τὴν σοβοῦσα σὲ ὠρισμένους κοινωνικούς θεσμοὺς βία. Αὐτῆς τῆς βίας ὁ βίαιος παραμερισμός, μὲ περιορισμὸ τῶν ἀτόμων ποὺ ἀδικοῦσαν, δὲν εἶναι βία, ἀλλὰ ἐλευθέρωση ἀπὸ τὴν ἀδικη δύναμη ὠρισμένων ἀτόμων.

Οἱ σημερινὲς δημοκρατίες τῆς Εὐρώπης παραδέχονται τὴν τελευταίαν τούτην ἀποψη ὡς κατ' ἀρχὴν ὀρθή. Ἀναγνωρίζουν ὅτι ἐποὺ ἐπιβάλλεται δικαιοσύνη, δὲν εἶναι ἀδικη ἡ βία ἐπιβολὴ τῆς καὶ προχωροῦν ἄλλες γοργώτερα, ἄλλες σιγώτερα πρὸς τὴν ἄρση τῶν ἀδικιών. Τούτῃ τῆς ἄρσης τῶν ἀδικιών, τῆς παλιωμένης ἀπὸ τοὺς νομικοὺς θεσμοὺς βίας, ὁλοκληρώνει τὴν πολιτικὴ ἐλευθερία τῶν δημοκρατικῶν λαῶν καὶ ἀποτελεῖ τὴ συντριπτικότερη ἀπάντηση στὴ βία τῆς Ἀνατολῆς. Ἀποδείχνει ὅτι δὲ χρειάζεται ἡ δικτατορία τοῦ προλεταριάτου γιὰ τὴν κατάλυση τῆς ἀδικίας, ἀλλὰ ἀρκεῖ ἡ ὁμαλὴ λειτουργία τῶν ἐλευθέρων θεσμῶν, χωρὶς τὴ συντριβὴ τῆς ἀτομικότητος. Οὔτε λοιπὸν στὸν οἰκονομικὸ τομέα ἐνοχλεῖ ἡ βία τῆς διευθυνομένης οἰκονομίας, ὅταν ἀσκεῖται χάριν τῆς δικαιοσύνης καὶ μὲ τὸ

ρυθμὸ ποὺ προσδιορίζουν κάθε φορά οἱ συγκεκριμένες περιστάσεις.

Ἐκεῖ ὅμως ὅπου στὸν πολιτικὸ καὶ τὸν οἰκονομικὸ τομέα οἱ ἀνησυχίες εἶναι δικαιολογημένες καὶ μεγάλες εἶναι στὸ διεθνὲς πεδίο, ὅταν βλέπωμε ἕνα λαὸ ποὺ θέλει πολιτικά καὶ οἰκονομικά νὰ κυριαρχήσῃ στὸν κόσμον, μὲ μοναδικὸ μέσο τὴ βία ἢ καὶ τὴν συνεχῇ ἀπειλῇ τῆς βίας. Ἀπὸ αὐτὴ τὴν ἀπειλὴν βιάζονται οἱ ἐλεύθεροι λαοὶ στοὺς πολιτικούς τῶν θεσμῶν νὰ εἶναι λιγώτερο ἀνεκτικὸ ἀπὸ ὅ,τι ἄλλοιως θὰ ἦταν καὶ στὶς οἰκονομικὲς τῶν ἀκόμη μεταρρυθμίσεις πρὸς προσεκτικὸν. Κάτω ἀπὸ τὴν ἀπειλὴν αὐτὴ διαμορφώνεται τὸ πολιτικὸ σχῆμα τοῦ κόσμου, ἀναχαιτίζεται ἡ ἀδελφωσὴ τῶν λαῶν, ἡ διεθνὴς ἀλληλεξάρτηση, κάθε ἀγαθὸ ποὺ προκύπτει ἀπὸ τὴν προοπτικὴ τῆς εἰρήνης. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸ τούτῃ ἡ ἀπειλὴ νὰ προκαλεῖ τὴν ἀντίδραση τῶν ἀνθρώπων τοῦ πνεύματος, ποὺ βλέπουν πόσο πρὸς ἡμῶς θὰ ἦταν στὴ διεθνή κοινωνία ὁ νόμος τοῦ ἰσχυρώτερου, πόσο πρὸς ἀκίνδυνος γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ, ἂν οἱ ὕλικές πολιτικὲς δυνάμεις ἦταν μοιρασμένες σὲ πολλοὺς καὶ δὲν διαπνέονταν ἀπὸ ἕναν κυνισμό καὶ πρωτογονισμό, ποὺ παρόμοιον ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῆς μεταναστεύσεως τῶν λαῶν, δὲν εἶχε ξαναδῇ ἡ Εὐρώπη.

* *

Μέσα σὲ ἕνα τέτοιο κοινωνικὸ καὶ πολιτικὸ κλίμα ζῇ ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος. Θὰ τὸν θέλαμε, αὐτὸν τουλάχιστον, μέσα σὲ ὅλες αὐτὲς τὶς ἐξαρτήσεις καὶ τὶς δεσμεύσεις, ἀνεπηρέαστο καὶ ἐλεύθερο. Θὰ τὸν θέλαμε ἀνεπηρέαστο ἀπὸ τὰ καιρικά, πιστὸ στὶς αἰώνιες ιδέες, νὰ ὀδηγῇ τοὺς συνανθρώπους του πρὸς τοὺς σκοποὺς ποὺ οἱ ιδέες αὐτὲς χαράζουν. Ἀδιάφορο ἂν στὸν ἀγῶνα αὐτὸν θὰ ἔπεφτε νικημένος. Θὰ τὸν θέλαμε ἐσωτερικὰ νικητὴ, ἄτρομο καὶ ἀμείλιχτο στὴν ἔκφραση τῶν στοχασμῶν του. Ἀλάθητο δὲν τὸν θέλαμε, ἀλλὰ ὑπεύθυνον καὶ πάντα ἀδοῦλωτο.

Καὶ ἀντὶς αὐτό, τί βλέπομε; Στὸν ἀνατολικὸν κόσμον τὴν τέλειαν ἐξουθένωση τοῦ ἐλεύθερου πνεύματος. Μόνον τὸ κέλυφος τῆς οὐσίας ποὺ λέγεται πνεῦμα ἀπομένει ἐκεῖ. Οἱ τρόποι, οἱ τεχντροπίες, οἱ κενοὶ ἥχοι ἢ τὰ κενὰ σχήματα. Μιὰ γενικὴ στερεότητα, ποὺ μάταια ἀναζητᾷ τὸ ἀνάλογο τῆς στὴν ἱστορίαν βασιλευσίαν. Ἐκεῖ ἡ πέθαναν οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἢ παρατηρήθηκαν ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἀφομοιώθηκαν μὲ τὴν ἀγέλην.

Ἀλλὰ καὶ ὁ δυτικὸς κόσμος δὲν ἔμεινε ἀνεπηρέαστος ἀπὸ αὐτὴ τὴν πνευματικὴ κατάρρευση τῆς Ἀνατολῆς. Καὶ ἐκεῖ πολλοὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι στρατεύθηκαν, ὄχι γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τοῦ πνεύματος τοὺς αἰώνιους σκοποὺς του, ἀλλὰ γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν προσωρινὰς πο-

λιτικές σκοπιμότητες με προσωρινά μέσα. Ἀπὸ αὐτοὺς μερικοὶ δὲν ἀντεχαν νὰ σταθοῦν μόνοι τους στὸ ἀληθινὰ πνευματικὸ ἐπίπεδο· ἄλλοι παραοῦρθηκαν ἀπὸ τὸ πάθος τῆς ἀντίδρασης ἐναντίον τῆς ἀνατολικῆς βαρβαρότητας· ἄλλοι πάλι νόμισαν, σταθμίζοντας ψυχραῖμα τὸν κόσμὸ γύρω τους, πὼς εἶναι χρέος τους νὰ ὑποδυθοῦν τὸν στρατιώτη καὶ νὰ ὑπηρετήσουν τὰ καιρικά, γιὰτὶ αὐτὸς εἶναι στοὺς σημερινοὺς πολεμικοὺς καιροὺς, ὁ καλλίτερος τρόπος νὰ ὑπηρετήσουν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἴδιον. Τὸ πρῶτο καὶ τὸ δεύτερο εἶδος παρουσιάζουν μικρὸ ἐνδιαφέρον. Στὸ τρίτο εἶδος πρέπει νὰ στρέψωμε τὴν προσοχὴ μας. Σὲ αὐτὸ ἀνήκουν οἱ ἄνθρωποι ποὺ δὲν ἐκτιμοῦν τὸν ἄνθρωπο, δὲν τὸ λέγω αὐτὸ σὰ μιὰν ἐπίκριση, ἀλλὰ σὰ μιὰ διαπίστωση. Ὑπάρχουν ἐκεῖνοι ποὺ πιστεύουν πὼς ὁ ἄνθρωπος κερδίζεται μετὰ τὴν ἀλήθεια, ἄλλοι πάλι ποὺ πιστεύουν πὼς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἱκανὸς νὰ τὴν σηκώσει καὶ πὼς χρειάζεται κάποια φενάκη ποὺ κολλακεῖ τὰ πάθη του γιὰ νὰ βαδίσῃ τὸν ἴσιον δρόμο. Ἡ διαφωνία βρίσκεται στὴν ἐκτίμηση τῆς ποιότητος τῶν ἀνθρώπων μαζῶν. Ἡ ἱστορία ἐδικαίωσε καὶ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη γνώμη. Ἡ λύση ἐπομένως δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι γενικὴ, ἀλλὰ εἰδικὴ καὶ συγκεκριμένη. Ὑπάρχουν ἀκόμη ἐκεῖνοι ποὺ δὲν πιστεύουν πὼς μετὰ τὴν ἐλευθερίαν πολεμιάται ἡ ἀελευθερία καὶ ποὺ νομίζουν πὼς ἡ ὁρθὰ διευθυνόμενη νικεῖ τὴν λανθασμένη διευθυνόμενη σκέψη. Ὡς ἓνα ὀρισμένο σημεῖο ἔτσι παιδαγωγοῦνται τὰ παιδιά, καὶ μένει νὰ ἐξετάσῃ κανεὶς ὡς ποῦ μέτρο εἶναι παιδιά καὶ οἱ ἀνθρώπινες μάζες. Οὐτε νὰ δεχθῇ οὐτε νὰ ἀποκρούσῃ κανεὶς μπορεῖ τίς δυὸ τοῦτες γνώμες. Κάθε φορά στὴν ἱστορίαν ἄλλοι βρίσκονται τὸ μέτρο ποὺ χωρίζει τὸν ἄνθρωπο ποὺ εἶναι ἀνάγκη νὰ παιδαγωγῆται καὶ ἐκεῖνον ποὺ πρέπει νὰ ἀφήνεται ἐλεύθερος νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἀποφασίσῃ. Γεγονὸς εἶναι ὅτι ὁ ἀνατολικὸς κόσμος δὲ γνωρίζει ἄνθρωπο ἐλεύθερο. Αὐτὸ εἶναι εὐνόητο, ἀφοῦ ἡ φιλοσοφία του ἀρνεῖται τὴν ἐλευθερίαν. Ὁ δυτικὸς πάλι κόσμος πιστεύει στὴν ὑπαρξὴ πνευματικὰ αὐτοδυνάμει ἀνθρώπων καὶ ἀναζητεῖ ἓνα μέτρο ἀνάμεσα σὲ καθοδήγηση καὶ ἐλευθερίαν. Ὑπάρχουν μάλιστα καὶ οἱ εὐαίσθητοι καὶ οἱ φανατικοὶ—ἀπὸ φυσικὴ ἀντίδραση πρὸς τὴν Ἀνατολήν—ποὺ δὲν ἀναγνωρίζουν καθόλου τὴν ἀνάγκη τῆς καθοδήγησης.

Ὅλες τοῦτες οἱ διακρίσεις ὅμως, ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γιὰ νὰ καταλάβωμε τὸ πρόβλημα, δὲν καταλύουν ἓνα βασικὸ γεγονός· ὅτι στὴν ἐποχὴ μας βρίσκεται σὲ ὕψωση ἡ ροπὴ πρὸς τὴν ἐλευθερίαν σὲ ὅλους τοὺς τομεῖς τῆς ἀνθρώπινης δραστηριότητος. Πολιτικά, οἰκονομικά, πνευματικά, ποικίλα αἵτια ὁδηγοῦν σὲ αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Εἶναι

φυσικὸ λοιπὸν οἱ φορεῖς τῆς πνευματικῆς ζωῆς νὰ δοκιμάζονται, ἀφοῦ ἡ ὑπαρξὴ τους καὶ τὸ ἔργο τους εἶναι ἀχώριστα ἀπὸ τὸ νόημα τῆς ἐλευθερίας. Χάθηκε ἡ περιοριστικὴ ἡ ἐλευθερία τῆς ἑκφρασεως καὶ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς πνευματικῆς—αὐτὸ εἶναι ἓνα πολιτικόν, ἓνα ἐξωτερικόν γεγονός. Περιορίστηκε ὅμως καὶ ἡ δύναμις τῆς ἐλευθέρης σκέψης. Δὲν ἔχει πιά ἐρείσματα ἐλευθερίας ὁ ἄνθρωπος—καὶ αὐτὸ εἶναι ἓνα πνευματικόν, ἓνα ἐσωτερικόν γεγονός. Αὐτὸ βέβαια εἶναι καὶ τὸ κρισιμώτερο καὶ αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρηθῇ ἡ αἰτία τοῦ ἄλλου. Τὰ γεγονότα αὐτά, καθὼς ὑπάρχουμε σὲ μιὰν ἐποχὴ ἔντονα συνειδητῇ, τὰ ζοῦν σ' ὅλον τὸν δυτικὸν κόσμὸ οἱ ἀριστοεῖς τῆς διανοήσεως καὶ ὁ καθένας γυρεύει μιὰ λύση, μιὰ διέξοδο.

Ἀς ἀναφέρωμε πρῶτα μιὰν ἀρνητικὴν στάση: τὴν φυγὴν. Φυγὴ ἀπὸ τὸν κοινωνικὸ ἄγωνα—ἀπὸ τὴν πράξιν. Φυγὴ ἀπὸ τὰ κοινωνικά προβλήματα, ἀδιαφορία γι' αὐτά καὶ ἀξιολογικὴ ὑποτίμησιν των, ἔτσι ποὺ νὰ προκύπτει μιὰ ἐξωϊστορικὴ, μιὰ ἀπάνθρωπη σκέψη καὶ τέχνη. Αὐτὸ σημαίνει ἀρνήσιν τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν ἀνακατάκτησιν τῆς ἐξωτερικῆς ἐλευθερίας. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ μιὰ σημαντικώτερη φυγὴ: ἡ ἐγκατάλειψιν τῆς ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας. Αὐτὴ στηρίζονταν στὴν ὑπαρξὴ σταθερῶν ἀξιολογικῶν κριτηρίων, σὲ ἐκεῖνο ποὺ εἶναι στὸ πνεῦμα μορφὴ ἢ ἀρχὴ ἢ ἰδέα. Τὴν ὑπαρξὴ τους ἀρνήθηκε ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος καὶ βυθίστηκε κατ' ἀνάγκην στὸν ἄκρατον σχετικισμό, στὸν μηδενισμό κάποτε. Ἐκεῖνο ποὺ δνόμασε «λόγον» ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, σὰ σύνοψιν ὅλων τούτων τῶν μορφῶν καὶ ἰδεῶν, κατακερματίστηκε σὲ ἀπειρα ἐρωτήματα, πολεμήθηκε σὰ φραγμός, καταλύθηκε, καὶ ἡ λατρεία, ἡ συνειδητῇ καὶ προμελετημένη μάλιστα λατρεία τοῦ «ἀλόγου» πῆρε τὴ θέσιν του. Τοῦτο ὅμως σημαίνει μιὰ νέα μορφὴ δουλείας: τὴ δουλείαν στὶς ὑποσυνειδητὰς τάσεις, στὸ αἰσθητό, στὸ τυχαῖον ἴσως τὸ μοιραῖον, σὲ ὅ,τι καταλύει τὴν ἐλευθερίαν. Αὐτὴ ἡ φυγὴ ἔσπασε τίς ψυχὰς, τίς ἄφησε χωρὶς ἔρεισμα, τίς ὥριμασε γιὰ τὴ δουλοπῆσιν στὸ πρῶτον θεληματικὸν νεῦμα. Δὲν θὰ ἐβλέπαμε μιὰ τέτοια στρατιὰ πνευματικῶν ἀνθρώπων νὰ ἀποδεχόνται τὴ βίαν τοῦ κομμουνισμοῦ, ἂν δὲν εἶχε πρὶν μέσα στὴν ψυχὴν τους καταλυθῇ ἡ δύναμις τῆς ἐλευθερίας—ὁ ἑλληνικὸς λόγος. Δὲν εἶναι τυχαῖον ποὺ ὁ κατακερματισμὸς τῶν ἀξιών, τῶν μορφῶν, τῆς σκέψης καὶ τῆς τέχνης ὑπῆρξαν πρόλογος, τῆς διευθυνόμενης κομμουνιστικῆς τέχνης. Ἐπρεπε πρῶτα νὰ καταλυθῇ ἡ ἐσωτερικὴ ἐλευθερία, γιὰ νὰ καταλυθῇ ὕστερα καὶ ἡ πολιτικὴ, ἡ ἐξωτερικὴ ἐλευθερία.

Ἀς ἀφήσωμε τώρα τούτῃ τὴ λύσιν τὴν

ἀρνητική, πού καταστρέφει καὶ ἄς δοῦμε τίς λύσεις πού σώζουν. Σὲ αὐτὸ τὸ σημεῖο εἴμαστε πιά ἔτοιμοι νὰ συναντηθοῦμε μὲ τὸν Αἴμ. Χουρμούζιο, πού διανύοντας ἄλλους δρόμους, καταλήγει στὰ συμπεράσματα πού θὰ μᾶς βροῦνε καὶ ἐμᾶς σύμφωνους. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸ ὅτι ἀπὸ ἄλλες μεταφυσικὲς προϋποθέσεις ξεκινώντας καὶ διὰ μέσου ἄλλων συνειρμῶν βαδίζοντας, καταλήγουμε στὸ ἴδιο τέρμα.

Γιὰ νὰ καταλήξωμε ἐκεῖ πιανόμεστε στερεὰ ἀπὸ ἓνα πρῶτο ἔρεισμα: τὸν ἄνθρωπο. Τὸν ἄνθρωπο προικισμένο μὲ τὸ αἶτημα τῆς ἀτομικότητας, δηλαδή τῆς αὐτονομίας, δηλαδή τῆς ἐλευθερίας, τὸν ἄνθρωπο πού δὲν ξέρομε ἂν εἶναι ἐλεύθερος, ἀλλὰ πού *μπορεῖ* καὶ *πρέπει* νὰ εἶναι, τὸν ἄνθρωπο, πού δὲν ὑπηρετεῖ στὴν ὁμάδα, ἀλλὰ πού εἶναι αὐτοσκοπός, τὸν ἄνθρωπο, μὲ μιὰ λέξη, πού εἶναι προσωπικότητα, ἀντίποδας τῆς ἀγέλης.

* *

Τὸ κοινωνικὸ κλίμα τοῦ ἀνθρώπου αὐτοῦ βρίσκεται στὴ δημοκρατία. Ἡ πίστη στὴν ποιότητα τοῦ ἀνθρώπου δικαιολογεῖ τὴν ὑπάρξη τῆς δημοκρατίας. "Ὅταν ἡ ποιότητα αὐτὴ πέφτει, πέφτει μαζί καὶ ἡ ποιότητα τῆς δημοκρατίας καὶ γίνεται ὀχλοκρατία. Ἀλλὰ καὶ μόνο μέσα στὸ κλίμα τῆς δημοκρατίας ἀνεβαίνει ἡ ποιότητα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκεῖνοι πού ἐπιβάλλουν τὴ δημοκρατία γιὰ τὴν ἐποχὴ πού οἱ ἄνθρωποι θὰ γίνουν ἄξιοι τῆς δημοκρατίας, δὲν θὰ φτάσουν ποτὲ στὸ τέρμα. Ἀκριβῶς τοῦτο εἶναι τοῦ δημοκρατικοῦ ἡ πίστη: ὅτι καὶ ἡ ἀτελὴς δημοκρατία εἶναι καλλίτερη ἀπὸ κάθε ἄλλο πολίτευμα.

Καὶ ἀκόμα στὴν κρίσιμη ὥρα τοῦ πολέμου ἐναντίον τοῦ ἀνατολικοῦ κόσμου, ἡ ἐμμονὴ στὴ δημοκρατία εἶναι ἡ ὀρθώτερη λύση. Οἱ προσωρινές, χάριν τοῦ πολέμου, παρεκκλίσεις ἀπὸ τὴ δημοκρατικὴ ὀρθοδοξία, καὶ δυνατός εἶναι καὶ ἐπιτρεπτός, δταν γίνονται μὲ καλὴ πίστη καὶ μὲ δημοκρατικὴ συνείδηση. Εἶναι ἄλλο ὅμως αὐτές οἱ συγκεκριμένες προσωρινές παρεκκλίσεις ἀπὸ τὴν ἐπ' ἀόριστον ἀναβολὴ τῆς δημοκρατίας.

Ἡ δημοκρατία ἔχει τὸ μειονέκτημα ἀλλὰ καὶ τὸ πλεονέκτημα νὰ εἶναι τὸ πολίτευμα τῆς εἰρήνης. Γι' αὐτὸ εἶναι καὶ τὸ πολίτευμα πού ὀδηγεῖ στὴν παγκόσμια ὁργάνωση τῆς εἰρήνης, στὴ συνεργασία τῶν κρατῶν. Γι' αὐτὸ μόνο ἀνάμεσα στὰ κράτη τοῦ δυτικοῦ κόσμου μπορεῖ νὰ εὐδοκίμησῃ ἡ διεθνὴς συνεργασία, σὲ κράτη πού ἔχουν ἀνοικτὰ τὰ μάτια τους καὶ ἀνοικτὰ τὰ σύνορά τους. Μόνο ἀνάμεσα σὲ αὐτὰ μπορεῖ νὰ θεσπισθοῦν καὶ διεθνεῖς κανόνες πού νὰ ἐπιβάλλουν τίς κοινωνικὲς μεταρρυθμίσεις πού θὰ βαθύνουν τὴν οὐσία τῆς δημοκρατίας, ἀντικαθιστώντας τὴν τυπικὴ μὲ τὴν οὐσιαστικὴ κοινωνικὴ δικαιοσύνη.

Ἀλλὰ ὅλα αὐτὰ στηρίζονται στὴ βασικὴ προϋπόθεση: στὸν ἄνθρωπο, στὴν προσωπικότητα. "Ὅχι μόνο ἐλεύθερο ἀρνητικὰ πολίτη τῆς πολιτείας του καὶ τοῦ κόσμου, ἀλλὰ ἐσωτερικά, πνευματικά καὶ ἠθικά ἐλεύθερο τὸν χρειάζεται ἡ ἱστορία. Τὸν χρειάζεται ἀνυπόταχτο στὴ μάζα, στὴν ποσότητα, κυβερνημένο ἀπὸ τίς ἀπόλυτες ἐκείνες ἀξίες στίς ὁποῖες ἀναλύεται ἡ μιὰ καὶ πρώτη ἀρχή, ἡ ἐλευθερία. Ἡ ἀλήθεια μὲ τὸ λόγο καὶ ἡ δικαιοσύνη μὲ τὴν πράξη εἶναι οἱ δυνατόις πού τὸν διατηροῦν ἐλεύθερο καὶ στὴ σκέψη καὶ στὴν κοινωνικὴ του δραστηριότητα, εἶναι οἱ μέθοδοι τῆς αὐτόνομης ἐνέργειας, τῆς ἀτομικῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς ἀτομικῆς ἀπόφασης, ἐναντίον κάθε ἐπηρεασμοῦ τοῦ περιβάλλοντος ἢ τοῦ συρμοῦ ἢ καὶ τοῦ πάθους.

Μιὰ τέτοια διάπλαση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι φυσικὰ ἀντίθετη πρὸς κάθε τυφλὴ ὑποταγὴ τοῦ ἀτόμου στὸ σύνολο, ὅποιο καὶ νᾶναι. Εἶναι ὅμως σύμφυτη μὲ τὴ δημοκρατικὴ ἐξισορρόπηση ἀτόμου καὶ ὁλότητας. Εἶναι ἀντίθετη ἐπίσης πρὸς κάθε φυγὴ τοῦ ἀτόμου πρῶτα ἀπὸ τὴ λογικὴ πρὸς τὸ ἄλλο, ὕστερα ἀπὸ τὴ θετικὴ ἀντιμετώπιση τῶν ἀξιών τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἱστορίας πρὸς τὴν ἀκατάληκτὴ ἀμφιβολία καὶ τὸ σκεπτικισμό. Εἶναι ἀκόμη ἀντίθετη πρὸς τὴ φυγὴ ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ πράξη, ἀντίθετη πρὸς τὴν ἐγκατάλειψη τῆς δουλωμένης μάζας ἀπὸ τὸ ἐλευθερωμένο ἄτομο, πού γιὰ νὰ διασώσῃ τὴν ἐλευθερία του, καταφεύγει ἔξω ἀπὸ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ. Εἶναι ἀντίθετη σὲ αὐτὰ, γιατί ἀκριβῶς τὸ ἄτομο τὸ ἐλεύθερο, δὲν εἶναι μόνο ἀρνητικὰ ἐλεύθερο. Εἶναι δημιουργὸς ἐλευθερίας καὶ ἔργο του εἶναι ὄχι μόνο νὰ διατηρῇ τὸν ἑαυτὸ τοῦ ἐλεύθερο, ἀλλὰ νὰ δίνει ἐλευθερία στοὺς συνανθρώπους μὲ τὴ σκέψη καὶ μὲ τὴν πράξη καὶ μὲ τὴν αἴσθηση, ὅπως καλῶτερα μπορεῖ.

"Ὅχι δοῦλος, ἀλλὰ ἐλευθερωτὴς τῆς μάζας πρέπει νὰ εἶναι ὁ πνευματικὸς ἄνθρωπος. Σὲ αὐτὸν ἀνήκει ἡ ἡγεσία τῆς ἀνθρωπότητας στὴν ὥρα πού διακυβεύεται ἡ ἐλευθερία καὶ οἱ ἀπόλυτες ἐκείνες ἀξίες πού δὲν εἶναι παρὰ «τρόποι» τῆς ἐλευθερίας.

Δὲν εἶναι μόνο στὴν ἱδανικὴ πολιτεία πού πρέπει νὰ κυβερνοῦν οἱ «βασιλικοὶ ἄνδρες» ἀκριβῶς στὴν πραγματικὴ, τὴν παρεφθαρμένη πολιτεία καλοῦνται οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι νὰ γίνουν «οἱ βασιλικοὶ ἄνδρες», καὶ νὰ ἀναλάβουν τὴν εὐθύνῃ τῆς ἱστορικῆς ζωῆς. Αὐτοὶ καλοῦνται νὰ χαράξουν, ὄχι τοὺς ἰδεατοὺς νόμους τῆς ἰδεατικῆς κοινωνίας, ἀλλὰ τὸ διαλλακτικὸ μέτρο, τὴ χρυσὴ μεσότητα ἀνάμεσα σὲ ἀτομισμό καὶ ὁμαδισμό, σὲ μοναξιά καὶ σὲ πολιτικὴ δράση, σὲ πολιτικὴ ἐλευθερία καὶ σὲ πολιτικὴ τάξη, σὲ ἐθνικὴ αὐτοτέλεια καὶ σὲ διεθνὴ ἀλληλεξάρτηση. Αὐτοὶ καλοῦνται, ἀνάμεσα ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ διλήμματα νὰ διασώσουν τὸν πρωταρχικὸν ὁρο τῆς πολιτισμένης ζωῆς.

τὸ ἐλεύθερο πνεῦμα, τὴν αὐτόνομη βούληση, τὴν προσωπικότητα.

Τὸ μέγα τοῦτο ἄθλημα μπορεῖ καὶ πρέπει νὰ ἀρχίσῃ στὴ Δύση, γιὰτὶ ἐκεῖ μόνο διασώθηκε ἡ πρώτη ὕλη, ἔστω καὶ σκόρπια καὶ ἄορφη, γιὰ ἓνα τέτοιο σκοπὸ. Ἀπὸ τὴ Δύση ἀργότερα θὰ μεταδοθῇ τὸ καλὸ μήνυμα πρὸς τὴν Ἀνατολή. Τῆς Δύσης προμαχῶνας εἶναι ἡ δυτικὴ Εὐρώπη. Ἐκεῖ θὰ λάβει χώραν τὸ ξεκίνημα γιὰ τὴν ἀνακατάκτηση τοῦ κόσμου ἀπὸ τὴν οὐμανιστικὴν πνεῦμα, τὸ πνεῦμα ποῦ ἡ Ἀθήνα, ἡ Ρώμη, ἡ Ἱερουσαλήμ, ἡ Φλωρεντία καὶ τὸ Παρίσι ἠκοδόμησαν μέσα σὲ τριάντα αἰῶνες, χάρισμα τῶν ἀνθρώπων.

Ὁ Αἰμίλιος Χουρμούζιος διατυπώνει μὲ δικά του λόγια, αὐτὲς ἀπάνω κάτω, τίς λύσεις γιὰ τὴ σημερινὴ δοκιμασία τοῦ πνεύματος. Αὐτὲς οἱ λύσεις εἶναι καὶ οἱ δικές μου. Συνεπαρμένοι ἀπὸ τὰ ἐπίκαιρα οἱ Ἕλληνες διανοούμενοι δὲν στοχάζτηκαν, μὲ τὴν ὀφειλόμενη ἐπιμονή, τὸ πρόβλημα τοῦτο τοῦ καιροῦ μας, ποῦ ἐπικαλύπτει ὅλα τὰ ἄλλα, γιὰτὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἀπορρέουν ἀπὸ αὐτὸ καὶ καταλήγουν πάλι σὲ αὐτό. Ἀποτελεῖ λοιπὸν μιὰ πολὺ τιμητικὴ διάκριση γιὰ τὸν Αἰμ. Χουρμούζιο, ποῦ πρῶτος πῆρε στὰ χέρια του τοῦτο τὸ πρόβλημα καὶ τὸ πρόβαλε στὸ ἑλληνικὸ κοινόν. Γιὰ νὰ εἶμαι μάλιστα πιὸ ἀκριβολόγος, ὁ Αἰμ. Χουρμούζιος πρόβαλε πρῶτος τὸ θέμα στὸ ὄρθο, στὸ ὕψηλό του ἐπίπεδο, γιὰτὶ τὸ ἴδιο φαινομενικὰ θέμα διασύρεται κάθε μέρα στὸν τύπο καὶ στὸ καφενεῖο. Ἀλλὰ ἀκριβῶς τὸ ἐπίπεδο τῆς τοποθέτησής του εἶναι ἡ οὐσία του. Μόνο στὸ ἐπίπεδο αὐτὸ τὸ ἀληθινὸ φανερώνεται καὶ ἡ εὐθύνη τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τοῦ προβλήματος. Μόνο ἐκεῖ τὸ πρόβλημα παύει νὰ εἶναι ἓνα τοπικὸ ἢ ἓνα ἐπικαιρὸ πρακτικὸ πολιτικὸ θέμα καὶ παίρνει ὅλη τὴν πλατωσιά ποῦ τοῦ ἀνήκει. Καὶ μόνο ἐκεῖ παύει νὰ εἶναι ἀπλή θέα γιὰ τὸν πνευματικὸν ἄνθρωπο καὶ γίνεται ἀγωνία καὶ δοκιμασία καὶ πηγὴ δράσης καὶ θυσίας. Ὁ Αἰμίλιος Χουρμού-

ζιος δὲν τοποθέτησε μόνο τὸ πρόβλημα σωστά, ἀλλὰ διότι τὸ τοποθέτησε σωστά, τὸ πόνεσε. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ βιβλίον του δὲν εἶναι μόνο μιὰ θεωρητικὴ ἔκφραση στοχασμῶν, ἀλλὰ καὶ μιὰ ἠθικὴ πράξη, ἓνα κήρυγμα γιὰ ἐκείνους ποῦ μποροῦν νὰ τὸ καταλάβουν καὶ προπαντὸς νὰ τὸ αἰσθανθοῦν σὰ δικό τους. Ἔτσι μὲ τὴ «Δοκιμασία τοῦ Πνεύματος» ἐπανορθώνεται ἡ ἀργοπορία τῶν ἑλλήνων διανοουμένων στὴν εὐρύτερη ἀντιμετώπιση τοῦ προβλήματος αὐτοῦ, ποῦ ταραξίζει τὴ διάνοησιν τῆς βασιανισμένης Εὐρώπης καὶ προστίθεται ἔτσι καὶ μιὰ ἐγκυρη καὶ υπεύθυνη ἑλληνικὴ φωνὴ στὶς φωνές τῶν ἄλλων «εὐρωπαίων». Εἶναι ἀληθινὰ παρήγορο πῶς ὁ τόπος μας διαθέτει τόσο πλατεῖα πνευματικὰ περιθώρια, μέσα στὸ σάλιο τοῦ πολέμου, γιὰ μιὰν ἐπόπτευση ὕψηλὴ καὶ ψυχραίμη τοῦ βασικοῦ προβλήματος ποῦ συγκλονίζει σήμερα τὸν πολιτισμένον κόσμον καὶ δίνει πανανθρώπινον νόημα καὶ στὸ δικό μας ἔθνικόν ἀγῶνα. Εἶναι τοῦτο δεῖγμα πνευματικῆς ἀλκῆς καὶ πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ δικαιῶναι τὴν πίστη ἐκείνων ποῦ κηρύττουν πῶς ἡ Ἑλλάδα ἀνήκει στὴ Δύση μὲ τὸ πνεῦμα τῆς καὶ μὲ τὴν πολιτικὴ τῆς δραστηριότητά.

Πάντα πιστεύα πῶς ἀληθινὰ ἐπικαιρὸ εἶναι μονάχα τὸ αἰώνιο. Γιὰτὶ μόνο ὅταν τὸ ἐπικαιρὸ ἀνάγεται σὲ κάτι αἰώνιον, ἀξίζει νὰ τὸ προσέχῃς. Αὐτὸ ἔκανε ὁ Χουρμούζιος καὶ γι' αὐτὸ τὸ ἔργο του καταδιώκει τίς καιρικὰς ἀγωνίες μας, ἐντάσσοντάς τις μέσα στὴν ἀλυσίδα τῶν πεπρωμένων τοῦ ἀνθρώπου. Δὲν ξέρω ἂν τὸ βιβλίον του θὰ διαβασθῇ ἀπὸ πολλοὺς. Σὲ πολλοὺς πάντως δὲν ἀπευθύνεται. Ἄν ὅμως ξυπνήσῃ μερικὲς συνειδήσεις, ἂν ξαναφέρει μερικὲς στὴν αἰώνια τάξιν τοῦ πνεύματος, ἂν τίς μεταβάλλει σὲ υπεύθυνους ἡγέτες στὴ μάχην γιὰ τὴ διάσωση τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ποιότητος τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ τὴ διάσωση τοῦ ἴδιου τοῦ πνεύματος, θὰ ἔχει ἀσφαλῶς ἐκπληρώσῃ τὸν ὕψηλό προορισμό του στὴν ἀκραία τοῦτῃ ἐπαλξὴ τῆς γῆρας Εὐρώπης, τὴν μαρτυρικὴν Ἑλλάδα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΤΣΑΤΣΟΣ

ΜΑΝΙΑΤΙΚΟ

ΔΙΗΓΗΜΑ

ΣΤΟ ΣΤΑΥΡΟ

Ἡ γρηῃ Μπόταινα περπάταγε γνέθοντας. Μιά δυό φορές σήκωσε τὰ μάτια της στὸν οὐρανό. Δὲν τῆς ἄρσεε ἡ κοκκινιά πού εἶχε χυθεῖ γύρω. Θά χαλάσει ὁ καιρὸς, συλλογιζόταν, καὶ τὸ στόμα της ζάρωνε καὶ σφιγγόταν ἀκόμη πιὸ πολὺ. Μπροστὰ πήγαινε ὁ Δειθίσσης φορτωμένος λιόκλαδα, πὺλ λιχνίζονταν στὸ σαμάρι ρυθμικά, καὶ πίσω ὁ Κεράλ ὁ σκύλος. Πότε-πότε σιαματοῦσε, γαύγιζε ἀνήσυχτα.

— Σκάσε, τοῦ φώναξε ἡ γρηῃ, σκάσε!

Ἦταν μιὰ γυναίκα κοντούτσικη μὰ σβέλτη. Τὰ μάτια της, ὅμοιες γινόμενες ἐλίτσες, σπίθιζαν μ' ἓνα πειραχτικό ἀνάθλημα. Τὸ στόμα της μόνο κρατιόταν ἀδότηρό, μ' ἐντονες χαρακιές ὁλόγυρα, πεῦθιναν σ' ὅλο της τὸ πρόσωπο μιὰ σκληρότατα πέτρας.

Τὸ δειλινό ἦταν ἥσυχο, φύλλο δὲν κουνιόταν. Ὁ ἥλιος ὅτι εἶχε γείρει, κι' ὅλα μέναν ἔτσι κάπως σὺν σαστισμένα ἀπὸ τὴν πυρκαϊά του.

Λίγο πιὸ ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ ἀπαντήθηκε μὲ τὴν Ἀνθούλα τοῦ Παθέξ. Ἦταν νέα αὐτὴ ἡλιοφημένη καὶ ντροπαλὴ.

— Ὡσα καλῇ, θεῖά Μπόταινα!

— Γειά σου καὶ γιὰ ποῖ; ἀποκρίθηκε σύντομα ἡ γρηῃ. Κοίταξε τὴν κοπέλα ἀπὸ τὴν κορφή πρὸς τὰ νύχια καὶ τῆς ἄρσεε, ἔτσι ψηλὴ καὶ λυγερὴ μὲ τὸ ἄσπρο της μαντήλι στὸ κεφάλι. «Αὐτὴ ἦταν γιὰ τὸν Κυριακούλη μου». συλλογίστηκε, καὶ τὰ χεῖλη της πῆγαν νὰ χαράξουν σὲ χαμόγελο. Μὰ τὸ σταυρουδάκι πὺλ ἦταν κεντημένο στὴν ἄκρη τοῦ μαντηλιοῦ τη σταμάτησε.

«Βιάστηκαν νὰ τὴν ἀρρεβωνιάσουν δλέπεις, μὴ χάσουν τὸ γαμπρό!» ἔκαμε μέσα της θυμωμένα καὶ τὸ στόμα της σφίχτηκε πάλι.

— Ἄντε καὶ νύχτωσε, εἶπε ἀπότομα καὶ προχώρησε.

Ἡ Ἀνθούλα ἦταν καὶ ὁμορφὴ καὶ ἄξια κοπέλα. Ὅλες οἱ φαμίλιες τὴν εἶχανε στὸ μάτι, κι' ὅλα τὰ παληκάρια τῇ συλλογιζόνταν· κι' ὁ Κυριάκος ὁ δίκος της κι' οἱ γιοὶ τοῦ Νικολῆ τοῦ Γκιζα, ὅλοι... ὅλοι... Κι' ὁ Κωσταντῆς τῆς Πλάτσαινας, ἀκόμη καὶ αὐτός!

Ἡ γρηῃ Μπόταινα ἔκαμε λίγα θήματα συλλογιζόμενη καὶ πσιωγῶρισε ἀπότομα. Ἡ κοπέλα δὲν εἶχε στρίψει ἀκόμη στὸ κάτω μονοπάτι.

— Εἴ, μαρὴ εἴ, τῆς φώναξε. Μὴν ἀκουσεσ πῶς εἶναι ὁ γιός της Πλάτσαινας;

— Βαριά... βαριά εἶναι θεῖά. Καρτερᾶνε τῇ δειλινά νὰ τόνε πᾶν' στὴν Καλαμάτα.

Τὰ ματάκια τῆς γρηῆς παίξανε σὰ νὰ πέρασε ἀστραπὴ ἀντίκρυ καὶ τὰ σάστισε.

— Δόλια μᾶνα! εἶπε σιγὰ καὶ τράβηξε στὸ δρόμο της. Τὰ χέρια της πλέκανε... πλέκανε... κι' ὁ νοῦς τὴν γύριζε στὴν Πλάτσαινα.

— Δόλια μᾶνα... Δόλια μᾶνα... Θὰ τόνε χάσεις τὸν Κωσταντῆ σου, κακοντέλα!

Τὸν εἶχε δεῖ χτές τὸ πρωί. Πῆγε στὴ μᾶνα του μυριστικά καὶ βότανα. Εἶχε σταθεῖ κοντά του ὡς νὰ τὰ βρᾶσουν καὶ νὰ τὸν ποτίσουν. Τὸ παληκάρι ἦταν σὲ εὖθος, κι' οὐδ' ἄκουγε μὴδ' ἔδλεπε. Τὰ ματόκλαδά του ἦσαν γερά καὶ ἡ ὀφθαλμοὶ του μαραμένη.

Ἐνα πουλὶ χαμοπέταξε ἔτσι ὅπως πετᾶνε τὸ δειλινὸ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ Μπόταινα τὸ κοίταγε κουνώντας τὸ κεφάλι.

— Δόλια μᾶνα, εἶπε σιγὰ, κι' ἔπειτα συνέχισε λυπητερὰ.

«Πουλᾶκι δῆγῃ ἀπὸ τῇ γῇ
ἐδῆγῃ ἀπὸ τὸν Ἄδη...»

Αὐτὸ ἔκαμε ἕναν πλατὺ κύκλο ἀργοσπαθίζοντας τὸν ἄερα, κι' ἦρθε καὶ κάθισε σὲ μιὰν ἐλῆα ἀντικρὺ στὸ δρόμο. Κι' ἡ γρηῃ πὺλ τὸ εἶδε στάθηκε ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὸ κλαρί νὰ τὸ ρωτήσῃ ὅπως στὸ μοιρολόι:

«Πές μου νὰ ζεῖς, πουλάκι μου,
στὸν Ἄδη πῶς περνᾶνε;»

Τὸ πουλὶ χτύπησε τὰ φτερά του κι' ἔφυγε ὅπως εἶχε ρθεῖ...

— Θὰ πεθάνει ὁ Κωσταντῆς... θὰ πεθάνει, εἶπε ἡ Μπόταινα κι' ἀπεστράφηκε ἓνα γύρω καὶ μίλησε λυπημένα μὲ φωνὴ χαμηλὴ - χαμηλὴ, πὺλ σιγὰ σιγὰ δυνάμωνε, κι' ἄφηνε νὰ φαίνεται ἡ φουρτούνα τῆς καρδιάς της.

— Ὅμορφονεῖ, λεβέντη Κωσταντῆ,
Ἄχ, χορευτὰρὰ καὶ τραγουδιστῆ,
Δὲν σοῦμοιαζε στὴ μαύρη γῇ νὰ πέσεις...

Μιλοῦσε σὰ νᾶτανε ἐκεῖ δὰ τὸ παληκάρι. Σὰ νὰ μὴν ἔβλεπε γύρω τῇς ἐλῆδες, τίς πέτρες καὶ τοὺς φράχτες, ἢ καλλιτέρα σὺν ὅλα τοῦτα νᾶτανε ὁ Κωσταντῆς ὁ ἴδιος νεκρός καὶ πικραμένος πὺλ ἀποχαίρεταγε γιὰ πάντα πιά τὸ φῶς. Ὁ ρυθμός τοῦ θρήνου οὐδούριζε μέσα της καὶ τὴν παίδευε, καὶ σὲ κάθε θῆμα ἐρχόταν κι' ἄλλος στί-

χος πού πανόδαζε για τις χάρες του και για τη λεβεντιά του. Μά όλα αυτά είχαν ειπωμένα χρόνια και χρόνια πίσω για όλους τους νηούς που χάρθηκαν, πού βασιλεύσανε τα μάτια τους τόσο χωρίς. Τού Κωσταντή όμως πού χόρεψε τις αποκρυφές σαν τόν άητό τούπρεπε κάτι άλλο... νάναι φτιαγμένο μοναχά γι' αυτόν!

"Όταν έφτασε στο χωριό άφησε τα ζωντανά να πάνε μονάχα τους, κι' αυτή έστριψε στο καλντερίμι για της Πλάτσοινας τό σπίτι. Στο κατώι θρήκε κάμποσες γυναίκες, πού πηγαينوέρχονταν συλλογισμένες και πολυάσχολες. Δέ στάθηκε σ' αυτές, κι' ανέθηκε στο δώμα. Πάνω στην ώρα έβγαίνει ή Πανωρία.

— "Ε, πώς πάει ο άδερφός σου; τήν έρώτησε.

— Πώς να πάει, θειά Μπόταινα, πώς να πάει... αποκρίθηκε ή κοπέλα. Καρτεράμε τή βενζίνα, έτοιμοι είμαστε να τόν πάμε στο γιατρό... Δέν είναι άλλο.

Τα μάτια της γρηάς σπιθίσαν πάλι.

— Τι λές, μωρή; Ποιός σάς ξεσήκωσε τα μυαλά, μωρή; Πού θά τό πάτε τό παιδί έτσι πού είναι;

— Θά τόν κάνει καλά ο γιατρός στη χώρα, είπε ή Πανωρία άπλά και κατέθηκε τήν πετρόσκαλα.

"Η Μπόταινα μπήκε στο δώμα. Στ' αλήθεια είχε άρχει να θυμώνει! Πού θά τό πәне τό παιδί έτσι πού είναι; έλεγε μέσα της και δέν ήθελε να τό πιστέψει πώς περιμέναν τή βενζίνα.

Στάθηκε πάνω από τόν άρρωστο και τού χάλι-δεψε με τό τραχύ της χέρι τό κούτελο. "Ήταν ψιχαλισμένο...

— Είναι ήσυχος, είπε ή μάνα έτσι δίχως κανείς να τήν ρωτήσει. Σάν καλλίτερα δείχνει.

"Η Μπόταινα έσμιξε τά φρύδια. Τής ήρθε να πει: Δέν τότε βλέπεις πού είναι έτοιμος; "Ετοιμος! Μά δέν μίληζε.

"Η μάνα επέμεινε παρακαλεστικά.

— "Ε, ξαδέρφη, δέ σοϋ φαίνεται καλλίτερα κι' εμένα;

Και τότε πιά ή Μπόταινα δέν κρατήθηκε άλλο. Στράφηκε άγρια, στυγή, σαν ένα κομμάτι στουρνάρωπετρα όλο αιχμές και κόφες πού γρατσούνανε και πονάνε:

— Μωρέ, ούτε μιá σταγόνα γνώση δέν σάς έμεινε πιά; Κάμε μωρή τό σταυρό σου και πές, ό,τι θέλει ο Θεός κι' ή Παναγιά. Πού θά τό πάτε τό παιδί έτσι πού είναι; Πού θά τό ταξιδέψετε στην ξενιτιά; Σαν άμυαλες κίνετε!

Τό πρόσωπο της μάνας κέρωσε. Γύρισε άπελπισμένη και τήν έκοψε απότομα:

— Μή μου λές τίποτα, Μπόταινα! Και στην Καλαμάτα θά τό πάω, και στην Άθήνα, να τό γιάνω τό παιδί. Κι' όλα θά τά πουλήσω να τό γιάνω.

— Κακομοίρα... κακομοίρα δέν τό βλέπεις δα πώς είναι;

"Η φωνή της μάνας άκούστηκε ξερή σαν αποκρήθηκε όλο πικρό πείσμα:

— Είναι καλλίτερα... καλλίτερα!

Τα μάτια της ήσαν στενά και κόκκινα, όλόγυρα κι' ήταν όλόκληρη σαν ένας σθόλος χόμα φρυγμένος, όλότελα φρυγμένος πού να, λ'γάκι να τόν γλίξεις θά τριφτεί και θά χαθεί σέ σκόνη.

"Η Μπόταινα δέ μίλησε άλλο. Κάθισε όλη νύχτα πλάι στον Κωσταντή και τού δρόμισε τό κεφάλι. "Ο ύπνος δέν τήν τριγύρισε, ούτε πού τόν αποζηήτησε αυτή. "Όλη νύχτα στο νού της έρχόνταν και φεύγαν μόνα τους τά τραγούδια πού θρηνοϋν τά κλαδεμένα νεύτα. "Όλα τά μοιρολόγια πού είχε άκούσει και είχε πει στα έξήντα χρόνια της, κι' άκόμη δσα είχαν τραγουδήσει οι μανάδες κι' οι γιαγιάδες της κι' όλες οι γυναίκες της Μάνης χρόνια και χρόνια πριν. Μά πάλι ή εικόνα τού Κωσταντή, έτσι όπως τόν είχε δει να χορεύει δίχως να παττει τή γής, τάδιωχνε όλα τούτα. πού ήσαν καλά και άξια για τους άλλους, μά όχι γι' αυτόν... "Όχι, γι' αυτόν κάτι καλλίτερο έπρεπε να ειπωθεί πού σαν τ' άκούν κι' οι πέτρες να ραγίζουν!

Τήν αύγή ήσαν τα δύο παιδιά τού Γκιζα— φίλοι γκαρδιακοί τού Κωσταντή— φέραν τήν ξύκινη σκίλα, θάλαν άπάνω της δύο σανίδια, κι' εκεί πιώσανε τόν άρρωστο. Τόν είχανε κουκουλωμένο με παχειά βελέντια όλο σχέδια κεντημένα, λουλούδια κόκκινα άνοιγμένα και φύλλα καταπράσινα και μπουμπούκια, σκόρπια μπουμπούκια έτοιμα ν' ανοίξουν...

Τα δύο παιδιά σήκωσαν τή σκίλα, ένας μπρός ένας πίσω και ξεκίνησαν. Δίπλα έρχόταν ή Πανωρία, και πίσω ακολουθούσε ή μάνα κι' οι φίλοι τού σπιτιού πού θέλαν έτσι να τιμήσουν τή φαρμία.

— "Ωρα καλή, φώναξε ή Μπόταινα από τό δώμα. "Η Παναγία μαζί σας.

Κι' έπειτα στράφηκε στις άλλες τις γυναίκες πού παρακολουθούσανε άμίλητες τή συνοδεία:

— "Ε, μανάδες, έκαμε τραχειά. Μην καταριέστε τά ξένα σερνικά. Ποιανής κατάρα έτυχε σέ ώρα άνοιχτή, και νάτος ο λεβέντης!

Τό γυναικόλοϊ σάλεψε με τούτο τό λόγο λές και τις χτύπησε κατάστηθα ένα κύμα. Κοιτάξανε ή μιá τήν άλλη σά να φταίγανε στ' αλήθεια αυτές πού κατεδύξαν έτσι δα τόν Κωσταντή. "Όλες, ποιá λίγο ποιá πολύ, σαν φοβόκωνε ή όργή τους από τις ζκανταλιές των άγοριών, τήν έσομιζαν τήν κατάρα. "Όλες, κι' ή Μπόταινα μαζί, άναφοκοκκινισμένες ξεθυμαίναν έτσι:

— Μπά πού να σέ πәне στα ξύλα άπάνω, άγρίμι!

Και πιά... αν τύχαινε ή ώρα άνοιχτή...

Μισή ώρα απέχει τό Νηοχώρι από τήν παραλία. Τόσο χρειάζεται κι' ή βενζίνα να μπει στον κόρφο άπ' όταν φανεί στο πέλαγος. "Ενα μονοπάτι όλο κοφτή κατηγορία οδηγάει κάτω.

"Από ψηλά φαίνονταν ή θάλασσα έξήγαντη δαρμένη από τά ρεύματα και τόν άγέρα. Πάνω στα καταπράσινα νερά τά κύματα μοιάζαν πελώρια άσπρα θαλασσοπούλια πού κυνηγιόνταν άγριμένα.

"Ο Καπετά - Γιαννακός έβδινε τα μούτρα του

σάν εἶδε πάνω στὴ θάρκα τὴ σκάλα καὶ τὸ κορμί τὸ ξαπλωμένο.

— Χασομέριες... χασομέριες, γκρινίαζε. Καλλιτέρα νὰ μὴν ἐπιανὰ ἐδῶ.

Ὁ καιρὸς ἦταν θαρὲς κι' ἡ θενζίνα φορτωμένη. Καθόνταν οἱ ἐπιβάτες ὁ ἕνας κοντὰ στὸν ἄλλο, σιωπηλοὶ σάν κατάδικοι. Ἄντρες ἦσαν οἱ πρὶς πολλοί, δυὸ γυναῖκες, μιὰ γρηά μ' ἕνα παιδάκι, ὅλοι τους σαστισμένοι ἀπὸ τὴ θαλασσοταραχὴ. Ἡ ναυτία εἶχε χύσει μιὰν ἀδιάφορη ἐκφραση στὰ μάτια τους, κι' οὔτε ποὺ πρόσεχαν τὸ δόλεμα τοῦ Κωσταντῆ, τὴ μάνα, τὴν Πανώρια. Κάποιος μονάχα φώναξε :

— Βρὲ καπετάνιε, τί τοὺς παίρνεις; Ποῦ θὰ τοὺς θάλεις; Ἀπάνου μας;

Ὁ καπετάνιος δὲν εἶπε τίποτα. Μὰ λίγο ἀκόμη, καὶ νά... στὸ στόμα του ἦταν καὶ θὰ τὴν ἔδινε τὴ διάτα :

— Δὲν παίρνω κανέναν! Κατεβάτε ὅλοι!

Ἡ μάνα γύρισε σ' αὐτὸν ποὺ εἶχε μιλήσει.

— Ἀμαρτία, γιέ μου, ἀμαρτία! Στὸ γιατρό πᾶμε... Νὰ γιάνει τὸ παληκάρι...

Καὶ ξεκίνησαν.

Τὰ σύννεφα... ὁ ἀέρας... τὰ κύματα...

Ἔνα ράντισμα, ἔπειτα κι' ἄλλο, κι' ἄλλο. Μιὰ δροσιά ποὺ δὲν μοιάζει μὲ τὸ θρεγμένο μαντηλάκι τῆς μάνας. Κάτι σὰ μαστίγωμα. Κι' ἄλλο κι' ἄλλο, κι' ἄλλο πάλι.

«Ποῦ εἶμαι;» λέει ὁ Κωσταντῆς, μὰ τὰ χεῖλη του δὲ σαλεύουν.

Ποῦ εἶναι; Ὁ ἀνεμος σφυρίζει. Κάτι σὰ νὰ θέλει νὰ πεῖ. Γύρω δογγάνε ἀνθρωποὶ... Κι' ἄλλο ράντισμα, κι' ἄλλο... Ποῦ εἶναι;

«Τώρα θὰ περπατήσεις στὸ νερό!»

Ποιὸς τὸ εἶπε αὐτό; Ποιὸς τὸν προστάζει;

«Τώρα θὰ σηκωθεῖς νὰ περπατήσεις! Τώρα θὰ περπατήσεις στὸν ἄρρο νὰ φτάσεις τὴ στεριά.» Ὁ ἀνεμος σφυρίζει. Ὁ ἀνεμος προστάζει.

«Σήκω Κωσταντῆ. Θὰ περπατήσεις στὸ νερό... Σήκω! Σήκω λεδένη, Κωσταντῆ...»

Γιατί δογγάνε γύρω του;

«Σήκω... Σήκω...»

Τὸ κορμί σπαράζει ἀπὸ τὴν προσπάθεια. Γίνεται ὅλος μιὰ βατανισμένη ὑπακοὴ στὸν ἀνεμο... «Σήκω... Σήκω...»

— Κρατᾶτε τον, μωρέ, φώναξε κάποιος, ξεφυχάει!

Ἰσα ποὺ στῆθηκε τὸ κεφάλι του ὀρθό, ἴσα ποὺ γύρισε τὸ ἔλαμα πίσω καὶ καθρεφτίστηκαν στὰ μάτια του γιὰ μιὰ στιγμή, τὰ θράχια τὰ μαυριδερά, τὰ ἀγρια θράχια τῆς Μάνης, ποὺ ὅλο καὶ ξεμακραίναν... ξεμακραίναν. Ἐγειρε ἀπότομα σάν κομένο κυπαρίσσι.

Κι' ἡ μάνα ἔπεσε ἀπάνω του ὀλολύζοντας.

Στὸ στρίψιμο τοῦ κάβου ὁ καιρὸς ἄλλαξε, ἔπεσε ὁ ἀνεμος, κι' ἔμεινε μοναχὰ ἕνα δροσερὸ χαϊδευτικὸ ἀεράκι. Οἱ ἐπιβάτες πάνω στὴ θενζίνα ζωντανεύουν. Συγυρίζονται, πεινᾶνε, ἀρχίζουν νὰ μιλάνε, νὰ νοιάζονται γιὰ τὸν πλαῖνό. Κρυφοκοιτᾶνε τὸ νεκρὸ, λένε γι' αὐτὸ ποῦ γινε ἐκεῖ μπρὸς στὰ μάτια τους.

— Ἔλα, μὴν κάνεις ἔτσι, λέει μιὰ γυναῖκα στὴν Πανώρια καὶ τῆς χαϊδεύει τὴ ράχη. Ὁ Θεὸς τὸ θέλησε.

Ἡ κοπέλα ἔχει λύσει τὰ μαλιά της, τὰ τραβάει κουνώντας ρυθμικά τὸ κορμί της καὶ τραγουδαὶ τὸ νεκρὸ. Ἐῖναι ὅλη αὐστηρότητα καὶ συγκέντρωση σὰ νὰ βρίσκεται στὸ θῶμα τοῦ σπιτιοῦ της, κι' ὄχι στὴ θάρκα ποὺ σκαμπανεβάζει ἀλαφριά. Καὶ τοῦ λέει... τοῦ λέει ὅλα ἔκείνα τὰ παραπονεμένα λόγια γιὰ τὸ κακὸ ποὺ τὸν βρῆκε... Ποῦ δὲ θὰ ἐλῆπει πιά τὸν ἥλιο καὶ τὴς ἐληθῆς, ποῦ δὲ θὰ κυνηγήσει πιά στὸ λόγγο, ὅτε θὰ κάτσει μὲ τοὺς προεστοὺς στὸν καφενέ, ὅτε θὰ πάρει γδικιωμὸ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς...

— Βαρύμοιρε, λέει, καὶ ποῦ θὰ σὲ φυτέψουμε στὴν ξενιτειὰ ἔρρο καὶ μόνο καὶ πῶς θὰ φτάνουν ὥς ἐκεῖ τὰ δάκρυά μας καὶ τὰ τραγούδια μας νὰ σ' ἀλαφρύνουν...

Ἡ μάνα ἔχει σκυμένο τὸ κεφάλι της κι' ἀκούει. Ἀξία εἶναι ἡ κόρη της στὸ θρήνο. Ἀξία, μὰ σάν τὴν Μπόταινα καμιά!

— Ἀκλαφτος κι' ἀτραγοῦδιστος θὰ πᾶς, γιέ μου. Στὴν ξενιτειὰ γιέ μου, λέει σιγὰ.

Τὸ ξαναλέει πάλι καὶ πάλι. Βλέπει τὰ θράχια ποὺ θαμπώνουν πίσω, καὶ τὸ λέει ξανά, τραγοῦδιστὰ τούτη τὴ φορὰ σάν μοιρολόϊ.

— Ἀκλαφτο, ἀτραγοῦδιστο σὲ στέλνω, γιέ μου, στὰ ξένα περιβόλια...

Ἐκεῖ στέκει, σὰ νὰ μὴν τὸ ἀντέχει ἄλλο αὐτό: «στὰ ξένα περιβόλια».

Μισοσηκώνεται, σέρνεται σχεδόν, ἀκουμπάει στὸν ἑνα, στὸν ἄλλον, φτάνει ὥς τὴν πλώρη, ὥς τὸ τιμὸν, στριμώχνεται στὰ πόδια τοῦ Καπετάνιου.

— Ἀφέντη, λέει παρακαλεστικά. Ἀφέντη μου, καπετάνιο μου, γύρνα πίσω!

Ὁ καπετὰ - Γιαννακὸς κάνει πῶς δὲν ἀκούει. Καπνίζει, κοιτάζει πέρα.

— Ἀφέντη μου, γύρνα πίσω, νὰ χαρεῖς! τοῦ ἀγκαλιάζει τὰ πόδια, τὸν ταρακουνάει.

— Ζουρλιάθηκες, θεῖα; τῆς ἀποκρίνεται ἡσυχα καὶ γυρίζει στὸ ναυτὴ γελαστά.

— Ἀκούς τί λέει; νὰ γυρίσουμε!

Δὲν ἀπαντᾷ αὐτὸς, σκύβει μόνον τὸ κεφάλι του σάν ντροπισμασμένος.

Μὰ ἡ γρηά ἐπιμένει, ἔχει γίνε μιὰ φωνὴ ταπεινὴ - ταπεινὴ ὅλο ἱκεσία καὶ παράπονο.

— Ὁ,τι ἔχω νὰ σὸ δῶσω, ὅλα νὰ τὰ πουλήσω... Ἀφέντη μου, σκλάβο σου νὰ γίνω... Πές μου, καπετάνιο μου, τί γυρεύεις; Ὁ,τι θέλεις, πές μου!

Ὁ Καπετὰ - Γιαννακὸς ψευτογελάει πάλι.

— Τραχόσα ἑκατομμύρια, λέει. Ἔχεις τόσα; Δόστα μου καὶ γυρνᾶ!

Ἡ μάνα σαστίζει μιὰ στιγμή. Δὲν ξέρει ἂν εἶναι ὁ λόγος σοβαρὸς. Δὲν ξέρει ἂν πρέπει νὰ τὸν κουβεντιάσει. Τέτοιο νοῦμερο δὲν τὸ πιάνει ἂν πουλήσει ὅλο τὸ χωριό. Αὐτὸ τὸ ξέρει! Μὰ δὲ γίνεται ἄλλοιῶς. Τόσα; Τόσα!

— Θὰ τὰ βρῶ, θὰ τὰ μετρήσω. Ὁ,τι θές, ἀ-

φέντη μου, θά σοῦ δώσω, μόνο γύρνα πίσω νά χαρεῖς...

Ἡ φωνή της εἶναι σβουσμένη, σά φλογίτσα καντηλιού ποῦ τρέμει.

Ὁ καπετάνιος σά νά συγκινιέται.

— "Αντε, θειά... Τράβα στή θέση σου. Δέν γίνεται αὐτό, ὅσα κι' ἂν μοῦ δώσεις. Δέν εἶδες τί θάλασσα περάσαμε; Πῶς νά γυρίσω σέ κείνα τὰ νερά; Τράβα κάθησε. "Αντε τράβα...

Δέν τόν ἀκούει. Βλέπει μόνο τὰ βράχια ποῦ ξεμάκρυναν ὁλότελα πιά.

«Ἀκλαφτος, γιέ μου, στὰ ξένα περιδόλια». Κι' ἀγγριεῖ, κι' ἀγκριώνεται ἀπάνω του καί τραβάει, καί τοῦ φιλεῖ τὰ πόδια.

— Ἀφέντη μου, ἀφέντη μου, γύρνα πίσω!

Ὁ καπετάν-Γιαννακός νεύριασε. Φτάνει πιά, πολὺ τράβηξε τούτη ἡ ἱστορία.

— Ἀκου γρηά, κάνει ἀργά, φρονίμεψε. Τράβα στή θέση σου μὴν πῶ στοῦ μοῦσο νά τόν πετάξει στοῦ νερό. Ἀκούς;

Ὁ καπετάν-Γιαννακός καπνίζει καί συλλογίζεται. Δύσκολο ἦταν τοῦτο τὸ ταξίδι. Ὁ καιρὸς ἀνάποδος. Κι' ἦταν ἀνάγκη νά πεθάνει τὸ παληκάρι μέσα στὴ θάρκα; Τώρα, πῶς νά ζητήσει ναῦλο; Δὲ γίνεται! Θὰ δάλει τὸ μοῦσο νά τὸ πεῖ: "Ε, κυρά, τρία εἰσιτήρια νά πληρώσετε... Εἰσιτήριο γιὰ τὸν πεθαμένο! Ποῦ ἀκούστηκε; Τώρα πάει πιά. Ἐπρεπε νά τὸ εἶχαν πληρώσει ὅταν μπήκαν. "Ετσι ἐπρεπε! Τί πάει νά πεῖ ὅμως πεθαμένος... Τὸ βάρος του τὸ ἔχει καί τὸ ταξίδι του τὸ ἔκαμε...

Ὁ καιρὸς ἔσταξε ὁλότελα. Ὅσο πᾶνε καί πλησιάζουνε στὴν Καλαμάτα, φαίνονται πιά τὰ σπίτια, ξεχωρίζουνε οἱ δρόμοι.

Δυὸ πολεμικά στέκονται ἔξω ἀπὸ τὸ λιμάνι. Κάνουν σινιάλα στὴ θενζίνα, κάτι φωνάζουν ἀπὸ κεῖ.

Οἱ ἐπιβάτες σηκώνουν τὰ μαντήλια τους καί χαιρετᾶνε. «Ὁμορφα ποῦ εἶναι τὰ καράδια μας!» λέει κάποιος. Τὸ παιδάκι χτυπάει παλαμάκια. Μιά παράξενη ἔξαψη ἔχει ἀπλωθεῖ σὲ ὅλους καί μόνον οἱ δυὸ γυναῖκες οὔτε βλέπουν οὔτε ἀκοῦνε. Τραγουδᾶνε πάντα τὸ νεκρὸ τους μὲ μιὰ φωνὴ ἀχρωμάτιστη, σβουσμένη.

Μιά θάρκα λάμνει διαστικά πρὸς τὴ θενζίνα. Μέσα εἶναι ναῦτες κι' ἕνας ἀξιωματικός. Φορᾶνε κράνη κι' ἔχουν ὅπλα.

— Σταματήστε, φωνάζουν. Σταματήστε!

— Τί λέει, ρέ; κάνει ὁ καπετάν-Γιαννακός νευριασμένος.

Ἡ θάρκα ἔρχεται κοντά. Σκύβει ὁ καπετάνιος, κάτι τοῦ λέει ὁ ἀξιωματικός. Τὰ λόγια ἔρχονται κοφτά, σὰ μικρὲς μικρὲς λεπιδιές.

— Στὴν Καλαμάτα ἐπανάσταση. Ἀπαγορεύεται νά μπεῖς στοῦ λιμάνι. Τὰ πολεμικά ρίχνουνε. Διαταγὴ νά γυρίσεις πίσω!

Ἡ θάρκα ξεμακραίνει, λάμπουνε τὰ ναυτικά διαστικά καί τὰ κράνη τους λάμπουνε στὸν ἥλιο. Μὰ κανένας δὲν τοὺς χαιρετάει πιά.

Ὁ Καπετάν-Γιαννακὸς βλαστημάει τὰ πολεμικά—τὰ ὅπλα μας πολεμικά—τὸν οὐρανὸ, τὴ θάλασσα, τὸν κόσμον ὅλο. Βλαστημάει ἀγρία, θάναυσα καί παίρνει τὴ στροφή μαλακά, μαλακά...

Ἡ πολιτεία μένει πίσω. Φεύγει, φεύγει...

— Μάνα, λέει ἡ Πανώρια, σά νά μὴν τὸ πιστεύει. Μάνα, γυρίσαμε... Σήκω νά δεῖς... Γυρίσαμε!

Γιατί μурμουρίζουν ὅλοι ἔτσι;

Γιατί βλαστημάει ὁ καπετάν Γιαννακός;

Τί ἔχουν τὰ μοῦτρα τους κι' εἶναι κατσοφιασμένα;

— Μάνα, κοίτα... Ἀλήθεια σοῦ λέω. Γυρίσαμε!

Ἡ πολιτεία μένει πίσω... Φεύγει, φεύγει... Μαζί της εἶναι τὰ ξένα χρώματα κι' ἡ ἔρημιὰ τοῦ Κωνσταντῆ.

Μπροστὰ τους εἶναι μιὰ θάλασσα πλατειά, γαλήνια, καί στοῦ δάθος, στὴ στροφή—μιὰ ὥρα ἀκόμη, δυὸ ὥρες ἀκόμη—ὅπου νάιναι. θά φανοῦν τὰ βράχια!

Στὰ μάτια τῆς γρηᾶς πέρασε μιὰ ἀστραπή χαρᾶς, κι' ὅσοι τὴν εἶδανε ἀνατριχιάσαν.

Τεντώθηκε ἀπότομα, ἀνάσχησεν τὸ κεφάλι τοῦ νεκροῦ, κι' ἔκαμε ἀργά-ἀργά σάν πεισιωμένη:

— Γυρνᾶμε, Κωνσταντή. Γυρνᾶμε σπῖτι μας. Γυρνᾶμε στοῦ χωριό καί θά σέ κλάψει ὅπως σοῦ πρέπει ἡ Μπότταινα!

Κράτησε τὸ κεφάλι ὥρα πολλὴ σιγῇ, δίχως νά μιλάει, δίχως νά κλαίει. σιγνή, τραχιά, ἀποφασισμένη.

Τὸ ἀεράκι ἐπαίξε μὲ τὰ μαλλιά τοῦ Κωνσταντῆ, τάφερνε πέρα δῶθε, πέρα δῶθε.

Τὰ κοίταζε ἡ Πανώρια ἔτσι ποῦ παίζανε κι' ἄδικα ἀγωνιζόταν νά τὰ δεῖ ὅπως τὰ ἤξερε... ἕνα κύμα σγουρὸ, μαῦρο, ποῦ γυάλιζε μὲ γαλαζίες σχεδὸν ἀνταύγειες. Ἦσαν σταχτιά τῶρα, ἦσαν θαμπὰ τῶρα, ἦσαν πεθαμένα...

Ἐνας τρόμος τὴν κυρίεψε τότες, ἀπλωσε τὸ χέρι της καί τὸν σκέπασε σιγά-σιγά μὲ τὴ θελέντζα ποῦ ἦταν ὅλο σχέδια κεντημένα... λουλούδια κόκκινα καί φύλλα καταπράσινα καί μπουμπούκια, σκόρπια μπουμπούκια ἔτοιμα ν' ἀνοίξουν...

ΓΑΛΑΤΕΙΑ ΣΑΡΑΝΤΗ

ΚΩΝΣΤ. Γ. ΣΦΗΚΑ

Ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ», ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ*

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Αὐτὲς ὅμως οἱ ἀπαγορεύσεις δὲν ἔσχαυν σὲ τρεῖς περιπτώσεις: 1) Γιὰ τὴ μεταφορὰ στρατοῦ, 2) γιὰ τὴ μεταφορὰ βασιλικῶν ἀπεσταλμένων καὶ 3) γιὰ τὴ μεταφορὰ ὅπλων.

Στὶς περιπτώσεις αὐτὲς ὁ διοικητὴς ἔδινε τὴν ἀπαραίτητη γιὰ τὸ ταξίδι ἄδεια, καὶ τὸ ταμεῖο τῆς διοικήσεως πλήρωνε τὸ ὀφειλόμενο γιὰ τ' ἀμάξια καὶ τὰ ζῶα μίσθωμα.

Ὁ Ἀμμιανὸς Μαρκελλῖνος ἀναφέρει, ὅτι οἱ στρατιωτικοί, ποὺ ἐπῆγαιναν ἀπὸ τὴ Γαλικία στὶς πιδ μακρυνὲς χῶρες, εἶχαν πετρεῖ ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουλιανὸ τὴν ἄδεια νὰ χρησιμοποιοῦσαν τὸ *clabulare* γιὰ τὴ μεταφορὰ τους.

Ἀπὸ τὸν 80 νόμο τοῦ Θεοδοσιανοῦ κώδικος προκύπτει, ὅτι καὶ τὰ πλοῖα ἦταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ «δημοσίου δρόμου». Μὲ τὸν νόμο αὐτὸν παραγγέλλονται οἱ «κουριοσσοί» (1) νὰ μὴ καταπιέζουν τοὺς πλοιοκτῆτες, ποὺ εἶχαν τὴν ὑποχρέωση νὰ διευκολύνουν τὸν «δημόσιον δρόμον» στὴν ὑπηρεσίαν του.

Ὁ πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Γρηγόριος, διάδοχος Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, κατηγορεῖται, ὅτι καταπιέζε τοὺς ναυκλήρους καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ ἔπλεαν στὴ θάλασσα, ἐπιβάλλοντας γι' αὐτοὺς μαστιγώσεις καὶ ἄλλα βασανιστήρια, ἀκόμα καὶ φυλάκιση γιὰ νὰ τοὺς ἐξαναγκάξῃ νὰ παίρνουν τὰ γράμματα τοῦ (2).

Πολλὲς φορές συνέβαινε νὰ διακόπτεται προσωρινῶς ἡ λειτουργία καὶ τοῦ «δέεος δρόμου» γιὰ λίγον καιρὸ, ἐκτὸς ἐὰν ἐπρόκειτο γιὰ πρόσωπα, ποὺ κατεῖχαν ὕψηλὴ θέση. Τὴν παράβαση τὴν τιμωροῦσαν μὲ βαρύτατο πρόστιμο (3).

ΟΦΦΙΚΙΑΛΙΟΙ ΚΑΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΔΡΟΜΟΥ.— Ο «ΛΟΓΟΘΕΤΗΣ ΤΟΥ ΔΡΟΜΟΥ».

Προϊστάμενος ὅλης τῆς ὑπηρεσίας τοῦ «δημοσίου δρόμου» ἦταν ὁ «λογοθέτης τοῦ

δρόμου» (4) ὁ *Cancelarius viae*, ὅπως τὸν ἔλεγαν πρὶν ἀπὸ τὸν ἐξελληνισμό τῆς Αὐτοκρατορίας (5).

Τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη τοῦ εἶχαν ἀνάτατοι ἄρχοντες τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, «οἱ τοῖς δημοσίοις ἐφεστώτες λογισμοῖς» (6), ποὺ ἦταν προϊστάμενοι τῶν διαφορῶν κλάδων τῆς Διοικήσεως, εἶδος ὑπουργῶν, καὶ εἶχαν ἔδρα στὸ παλάτιο τοῦ Βασιλέως. Λογοθέτες μὲ διαφορὰς τίτλους καὶ ἀρμοδιότητες ἦταν οἱ ἑξῆς: 1) Ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου, 2) ὁ λογοθέτης τοῦ γενικοῦ, ποὺ ἀντιστοιχοῦσε μὲ τὸν σημερινὸ ὑπουργὸ τῶν Οἰκονομικῶν, 3) ὁ λογοθέτης τοῦ οἰκείου (I' αἰῶνας), ὁ ὑπουργὸς τοῦ Δημοσίου Θησαυροῦ, 4) ὁ λογοθέτης τοῦ Στρατιωτικοῦ, 5) ὁ λογοθέτης τῶν Σεκρέτων, ποὺ μποροῦσε νὰ χαρακτηρισθῇ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, 6) ὁ λογοθέτης τῶν ἀγέλων, ὑπουργὸς τῆς κτηνοτροφίας, ποὺ προοριζόταν γιὰ πολεμικοὺς σκοποὺς, 7) ὁ λογοθέτης τῶν πλωτῶν, ὑπουργὸς τοῦ ναυτικοῦ καὶ 8) ὁ λογοθέτης τοῦ Πραιτωρίου, ποὺ εἶχε ἀρμοδιότητα διευθυντοῦ τῶν φυλακῶν (ἀρχεῖς τοῦ II' αἰῶνα).

Πέντε ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους λογοθέτες (τοῦ δρόμου, τοῦ Γενικοῦ, τοῦ Στρατιωτικοῦ, τῶν πλωτῶν καὶ τοῦ Οἰκείου) μὲ ἄλλους ἀνώτατους ὑπαλλήλους ἀποτελοῦσαν τὸ συμβούλιο τοῦ βασιλέως.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου ἦταν ἀπὸ τὰ «διὰ λόγου» (μὲ βασιλικὴ δηλ.

(1) Τὸν ἔλεγαν καὶ λογοθέτη τοῦ δέεος δρόμου καὶ τοῦ δημοσίου δρόμου (Θεοφ. 703,4), ὁ ἐπίσημος ὅμως τίτλος του ἦταν «Λογοθέτης τοῦ δρόμου».

(2) Στὶς πρῶτες ἐκατονταετηρίδες τῆς αὐτοκρατορίας ἡ ἐπίσημη γλῶσσα τοῦ Κράτους ἦταν ἡ Λατινικὴ καὶ λατινικοὶ ἦσαν οἱ τίτλοι τῶν ὑπηρεσιῶν ἀρχόντων καὶ ὑπαλλήλων τῆς αὐτοκρατορίας. Στὴν ἑβδόμη ὅμως ἐκατονταετηρίδα ἔβηκε ἡ μεγάλη διοικητικὴ ἀλλαγὴ καὶ ἡ Κεντρικὴ Διοίκησις ἀλλάξε χαρακτῆρα καὶ ἐξελληνίστηκε κι' αὐτή. Ἀπὸ τότε δημιουργήθηκαν καὶ νέα πολιτικὰ ἀξιώματα, ποὺ συνήθως μετονομάζονταν μὲ ἑλληνικὰ ὀνόματα.

(3) «Λογοθέτην ἐλληνίζοντες τὴν τιμὴν ταύτην καλοῦσι Ρωμαῖοι» (Προκοπ. Γοτθ. III ἐκδ. Βόννης σ. 284). Ὁμοίως γι' αὐτὸν ὁ Γρηγόριος λέγει: «τῶν δημοσίων λογιστῶν, ὃν τὸ δημόσιον λογοθέτην καλοῦσιν, καὶ ὁ Χωνιάτης: ὥς ἡ Λατίνων βούλεται φωνὴν καγκελάριος, ὥς δ' Ἕλληνας εἴποιεν, λογοθέτην».

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

(1) Γι' αὐτὰ βλέπε πιδ κάτω στὸ σχετικὸ κεφάλαιο.

(2) Ἀθανασίου Ἐγκ. Ἐπιστολὴ: Migne: Patrologia Graeca XXV σ. 233.

(3) Θεοδ. Κωδ. VIII 5: 62.

ἀπόφαση) καλούμενα ἀξιώματα. Αὐτοί, κατὰ τὸν Φιλόθεο, στὸ κλητορολόγιό του «λόγῳ βασιλέως προσγιγνόμενα, πάλιν ραδίως ἀφαιροῦνται καὶ ἐκ προσώπων εἰς πρόσωπα μεθίστανται.»⁽¹⁾

Ὁ λογοθέτης ἐπομένως τοῦ δρόμου δὲν ἦταν μόνιμος δημόσιος ὑπάλληλος ἀλλὰ μετακλητός. Τὰ «διὰ λόγου» ἀξιώματα εἶχαν πραγματικὴν ἐξουσία, ἐνῶ τὰ «διὰ βραβείων» ἦσαν ἀπλῶς τιμητικά. Τὰ ἔδιναν μιὰ φορὰ καὶ δὲν τᾶπερναν πίσω.

Οἱ «διὰ λόγου» ἀξίεις ἦταν 60 καὶ τίς υποδιαορίζονταν σὲ 6 τάξεις (δομέστικοι, κριταί, σεκρετικοί, δημοκρατικοί καὶ στρατάρχαι).

Ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου ἀνῆκε στὴν τάξη τῶν «σεκρέτων», τῶν ὑπαλλήλων δηλαδή πού κάθονταν στὰ «σέκρετα» (γραφεῖα).

Ἡ τάξη τῶν σεκρέτων εἶχε τοὺς ἐξῆς ἔντεκα ἀνώτατους δημοσίους ὑπαλλήλους: τὸν σακελλάριο, τὸν λογοθέτη τοῦ Γενικοῦ, τὸν λογοθέτη τοῦ στρατιωτικοῦ, τὸν λογοθέτη τοῦ δρόμου, τὸν χαρτουλάριο τοῦ σακελλίου, τὸν χαρτουλάριο τοῦ βεστιάριου, τὸν πρωτασηκρήτην, τὸν τοῦ εἰδικοῦ, τὸν μέγα κουράτωρα, τὸν τῶν μαγγάνων καὶ τὸν ὀρφανοτρόφο.

Ἡ ἀξία τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου ἦταν 37η «τῇ τάξει». Στὶς τελετές, τίς δοχὰς καὶ ὑποδοχὰς τῶν αὐλικῶν καὶ ὑπαλλήλων καὶ στὰ βασιλικά συμπόσια ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου ἐρχόταν πρὶν ἀπὸ τὸν «δρουγγάριο τῶν πλωτῶν» καὶ ἀκολουθοῦσε τὸν «δρουγγάριο τῆς βίγλας.»⁽²⁾

Στὴ μέση Βυζαντινὴ περίοδο καὶ ἰδίως ἀπὸ τὸν 11^ο αἰῶνα, ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου ἔγινε ὁ κυριώτερος κυβερνήτης τοῦ κράτους, ὁ ὁποῖος «ἐφεστήκει ταῖς μυστικωτέραις τῶν πράξεων καὶ τοῖς ἀπορρήτοις βουλευμασι καὶ προειστήκει τοῖς συμβουλευούσι», ἦταν δηλαδή ὁ πρωτοπὸς γὰς τοῦ Κράτους, «ὁ τῶν δημοσίων πραγμάτων τὰς ὑπομνήσεις τῷ βασιλεῖ κομίζων, ὁ εἰσαγγελεὺς τῷ κρατοῦντι (τῷ βασιλεῖ), ἔξωθεν καὶ ἐξαγγελεὺς τῶν τοῦ κρατοῦντος τοῖς ἔξωθεν καὶ ὡσανεὶ δεσμός τῆς διοικήσεως ἀκριβής».

Αὐτὸς παρουσίαζε στὸν βασιλέα τοὺς ξένους πρέσβεις καὶ ἀποκρινόταν σ' αὐτοὺς ἐν δνόματι τοῦ βασιλέως, γιὰ τὴν ἐπίσημην παρουσιάσει τῶν ξένων ὁ βασιλεὺς δὲν τὸν μιλοῦσε ἀμέσως.

Ὁ λογοθέτης ἐπομένως τοῦ δρόμου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα καθήκοντά του, εἶχε κ' ἐκεῖνα, πού ἀντιστοιχοῦσαν μὲ τὰ καθήκοντα

τῶν σημερινῶν ὑπουργῶν τῶν ταχυδρομείων, τῶν ἐξωτερικῶν καὶ τῶν ἐσωτερικῶν, καὶ εἶχε «ὑπὸ τὴν φυλακὴν του» τὸ μελανοδοχεῖο τῆς ἐρυθρᾶς μελάνης καὶ τὸν κάλαμο, μὲ τὸ ὁποῖον ὑπέγραφεν ὁ βασιλεὺς τὰ διατάγματα. Καὶ γιὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου εἶχε καὶ τὸν τίτλο «ἐπὶ τοῦ κανικλείου»⁽³⁾.

Ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου συνώδευε πάντοτε τὸν βασιλέα στὶς ἐξόδους του κ' ἐπῆγαινε πίσω ἀπὸ τὸν βασιλέα καὶ κοντὰ στὸν πρωτοσπαθάριο εὐνοῦχο, «περιβεβλημένος σάγιον ἀληθινόν, ἐφ' ἵππου ἐστολισμένον».

Ἀλλὰ καὶ στὰ «πρόκευσα» ἢ τοὺς «Μαΐουμάδες» ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου συνώδευε τὸν βασιλέα κ' ἔπαιρνε θέση μὲ ἄλλους αὐλικούς στὸ βασιλικὸ δρόμωνα.

Ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου φοροῦσε τὴ στολή, πού εἶχε ὀρίσται γιὰ τοὺς ἄρχοντες καὶ τοὺς ἄλλους ὀφφικιοῦχους τοῦ παλατίου. Ἡ στολή γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου εἶχε, κατὰ τὸν Κωδινόν⁽⁴⁾, «σκιὰδιον κλαπῶτον, βλατίον, φακεωλὶδα καὶ ἐπιλῶρικον, οὐ μὴν καὶ σκαράνικον».

Στοὺς χρόνους τῶν Ἀγγέλων ἀναφέρεται πρώτη φορὰ καὶ ὁ *Μέγας λογοθέτης*, πού εἶχε τὸν τίτλο τοῦ «πανυπεριτιμωπερτάτου»! Τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἦταν τὸ ἴδιο μὲ τὸ ἀξίωμα τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου⁽⁵⁾.

Στὰ τέλη 8^{ου} αἰῶνος τῆς αὐτοκρατορίας φαίνεται, ὅτι ὁ τίτλος τοῦ «λογοθέτου τοῦ δρόμου» ἔμεινε ἱστορικὸς⁽⁶⁾ καὶ ἀναφαίνεται ταυτοχρόνως καὶ νέα ἀξία, τοῦ *ἀρχοντος τοῦ ἀλλαγίου*, πού ἦταν 47η στὴν τάξη πρὶν ἀπὸ τὸν πρωταλλαγάρτορα καὶ ὕστερα ἀπὸ τὸν κριτὴ τοῦ φωσσάτου⁽⁷⁾.

Ὁ ἀρχοντας τοῦ ἀλλαγίου, πού συναντοῦμε στοὺς 19^ο καὶ 18^ο αἰῶνες, φαίνεται πῶς ἦταν προϊστάμενος ὅλης τῆς ὑπηρεσίας τοῦ «δημοσίου δρόμου», ἔπειτα ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ ἀχρήστευση τοῦ λογοθέτη τοῦ δρόμου.

(Ἀκολουθεῖ)

(1) Κανικλείον ἀπὸ τὸ λατινικὸ *canna* (κάλαμος) = μελανοδοχεῖο. Οἱ βασιλεῖς ὑπέγραφαν στὰ ἔγγραφα τοὺς (τὶς σάκρες) συνηθὺς μὲ μονογραφή, πού τὴν ἔλεγαν κανικλίωμα.

(2) Κωδινὸς τοῦ Κουροπαλάτου: Περί τῶν ὀφφικιαλίων. Ἔκδ. Βόννης 22. 14.

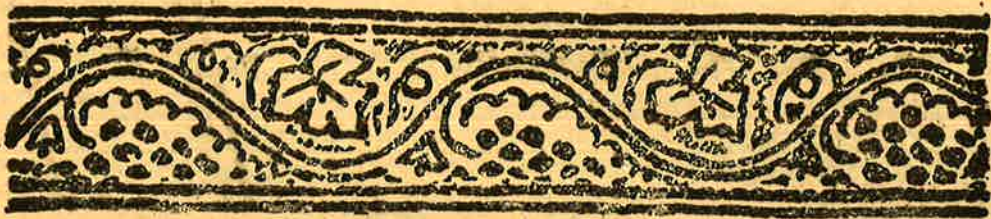
(3) Ὅπου οἱ συγγραφεῖς ἀναφέρουν ἀπλῶς λογοθέτη, χωρὶς ἄλλη διάκριση, ἔννοον τὸν λογοθέτη τοῦ δρόμου.

(4) Ὁ λογοθέτης τοῦ δρόμου εἶχε μὲν πάλαι καὶ οὗτος ὑπηρεσίαν, νῦν δὲ οὐδεμίαν» (Κωδ. Κουροπ. δπου πιδ πάνω, 36. 8).

(5) Κωδ. Κουρ. δπ. πιδ πάνω 116. Τέτοιους ἀρχων τοῦ ἀλλαγίου ἀναφέρεται ὁ Κωνσταντῖνος Μαργάρτης ἀπὸ τὸ Νεόκαστρο, ἀνὴρ ἀγροικὸς καὶ ἐξ ἀγροικῶν γεγεννημένος, μάζη καὶ πιτόροις ἀνατεθραμμένος καὶ λαγυυρίζων μόνον εἰδώς. (Γ. Ἀκροπολίτης: 129. 2 καὶ 130. 6).

(1) Κωνσταντίνου τοῦ Πορφυρογεννήτου: Ἔκθεσις τῆς Βασιλείου τάξεως. (Ἔκδ. Βόννης II 52 σ. 707.1.

(2) Κωνσταντίνου Πορφ. δπου πιδ πάνω, βιβλ. 2 Κεφ. 52 σ. 713 καὶ 715.

ΗΛΙΑ ΒΕΝΕΖΗ

Η ΚΑΛΥΒΑ ΤΟΥ ΡΟΕ*

ΕΚΕΙ ΟΠΟΥ ΕΖΗΣΕ, ΟΠΟΥ ΥΠΕΦΕΡΕ, ΕΚΕΙ ΟΠΟΥ ΕΓΡΑΨΕ
ΤΗΝ "ANNABEL LEE., Ο EDGAR ALLAN ROE

ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ

— Είναι ή πρώτη φορά που έρχεστε στην Καλύβα του Ροε; ρώτησε ή γυναίκα με τὰ άσπρα μαλλιά.

— Ναί, είναι ή πρώτη φορά.

Πλησιάσαμε στο μέρος της. Με τὸ λίγο φῶς που έμπαινε απ' τὸ παράθυρο, πλάι της, είδαμε καθαρά τὸ πρόσωπό της. Ήταν ροδοκόκκινο, τὰ μάτια της ήταν γαλανὰ, είχε πολλή ευγένεια, ήταν σὰν αρχόντισσα τοῦ παλιοῦ καιροῦ, μιά απ' τίς βριγιαννές αρχόντισσες τοῦ καιροῦ τοῦ Ροε.

— Ήταν άρρωστη ἐδῶ ή μίσεις Ροε; λέει ή Φρίντα. Γιατί ήρθαν νὰ ζήσουν ἐδῶ;

— Βρήκα τὸ σπίτι τοῦ Ροε, χαμηλά στην πόλη, στο Greenwich Village, είπα. Θὰ ήταν τόσο ὠραία ἐκεῖ! Γιατί ήρθαν νὰ ζήσουν ἐδῶ πού, τότε, πρὶν ἀπὸ ἕνα αἰῶνα, θὰ ήταν ἐρημιά;

Ἡ κυρούλα με τὰ άσπρα μαλλιά ἀρχίζει νὰ μιλά σιγανὰ γιὰ τὴ ζωὴ τοῦ Ροε. Ἐνῶ μιλά, κουνιέται πάντα ἀνάλαφρα στην πολυθρόνα της, σὰ νὰ είναι οἱ ἀναμνήσεις ἀέρας πού τὴ σαλεύει, πού τὴν ψαύει. Πότε-πότε, κοιτάζει ἔξω τὴ βροχή, τὴν ὕγρὴ βεβαιότητα, τὰ φύλλα τοῦ φθινοπώρου. Ἐνῶ ή ἄλλη, ή αἰωνιότητα ή πιδ αὐθεντική είναι γύρω της, στὰ πράγματα πού ἀγγίζει.

— Ἡ Virginia ήταν άρρωστη πολύ, είπε. Ήταν φθισική. Κι' ὁ Edgar ήταν τότε θεόφτωχος. Τὴν περισσότερὴ φτώχεια του τὴν πέρασε ἐδῶ, σ' αὐτὴ τὴν καλύβα. Ἐπειδὴ ήταν φθισική, τὴν ἔφερε ἐδῶ πού ήταν ἐξοχή. Δέστε, στο πορτραῖτο της αὐτὸ ἐδῶ, τί ὁμορφὴ πού ήταν!

Τραβᾷ απ' τὸ συρτάρι τοῦ μικροῦ γραφείου πού είναι μπροστά της ἕνα παλιὸ πορτραῖτο τῆς Βιργινίας Ροε. Ἡ ευγενική ὑπαρξη, ή ἀθάνα ματιά, τὰ τσιτωμένα μαλλιά, τὸ μεγάλο μέτωπο. Λίγο γερμένο τὸ κεφάλι. Καὶ βαθιὰ κούραση στὰ κλειστὰ μάτια. Ἀπ' τὴ ζωή. Ἀπ' τὴ μοίρα.

— Κοιτάξτε τί ὠραία γυναίκα πού ήταν! Εἶπε ή κυρούλα με τὰ άσπρα μαλλιά. Ὁ Edgar,

ξέρετε, τὴν ἀγαποῦσε μᾶλλον σὰν ἀδερφή. Ὅμως ἐκείνη ήταν πολὺ ἐρωτευμένη μαζί του. Ὅταν ἔμεναν ἐδῶ τὸν φρόντιζε σὰν ἔγραφε, τοῦ ἔβαζε λουλούδια. Νὰ σ' αὐτὸ ἐδῶ τὸ τραπεζάκι. Ἀκριβῶς ἐκεῖ πού στέκεστε ήταν ή θέση του. Ὅταν πέθανε ή Virginia, ὁ Edgar γύριζε μὲς στο δάσος ἀπελπισμένος.

Τοὺς ἔλεγε με τὰ μικρά τοὺς ὀνόματα. Ὁ Edgar, ή Virginia. Ὅλοένα γινόταν πιδ ζεστή ή αἴσθηση: πῶς ήταν δικά της πρόσωπα, πῶς νὰ, τώρα δὰ στέκαν πλάι της. Με τὸ νὰ ζεῖ χρόνια καὶ χρόνια ἀκατάπαυστα ἀνάμεσα στὰ πράγματά τους, στο καλύβι τους, ὅλες τίς μέρες της καὶ ὅλες τίς νύχτες της, ήταν φανερό πῶς είχε ἀρχίσει νὰ μπερδεύεται μὲς αὐτῆς ὁ καιρός, νὰ συγχέεται τὸ παρὸν με τὸ παρελθόν, ὁ θάνατος με τὴν αἰωνιότητα.

Ἡ Φρίντα, τὸ κορίτσι τῆς Νέας Ὑόρκης, λέει στην κυρούλα:

— Ήταν φίλοι οἱ δυὸ τους δταν ἐκείνη πέθανε;

— Ὦ, ναί! Ήταν πολὺ φίλοι. Ξέρετε, παντρευτήκανε σχεδὸν παιδιά. Ἐκείνη ήταν δεκατριῶ χρονῶ, ἐκείνος εἰκοσιεπτά. Ήταν ξαδέρφια. Ἡ οἰκογένειά του ήταν ἐννιτίον αὐτοῦ τοῦ γάμου. Ὅταν ή Virginia άρρώστησε, ὁ Edgar πιδ τὴν κοίταζε καὶ τὴν ἀγαποῦσε σὰν ἀδερφή.

— Καὶ ή μίσεις Sarah Whitman; ρώτησε τὸ κορίτσι.

Τῆς κυρούλας τὸ πρόσωπο στάθηκε ἐπίμονα νὰ τὴν κοιτάζει.

— Τὴν είδατε; εἶπε. Εἶδατε κι' αὐτὴ τί ὁμορφὴ πού είναι;

Πάλι τράβηξε απ' τὸ συρτάρι τοῦ μικροῦ γραφείου, μπροστά της, μιά φωτογραφία. Είναι τὸ ἴδιο πορτραῖτο, τὸ ἴδιο κοριτσιώτικο πρόσωπο πού είδαμε στο διάδρομο τῆς εἰσόδου.

— Δὲν είναι ὠραία;

— Ὦ, ναί!

— Ἡ μοίρα, εἶπε ή κυρία με τὰ άσπρα μαλλιά.

* Συνέχεια απ' τὸ προηγούμενο.

Τὸ παλιὸ ρολόδι. Οἱ χτύποι. Ἐξω ἡ βροχή.

— Ξέρετε, ὅλες οἱ γυναῖκες ἦταν ἐρωτευμένες μὲ τὸν Edgar. Ἦταν νέος, ἦταν καλλιεργημένος, ἦταν ἀνοιχτοχέρης, ἦταν ποιητὴς. Κι' ἐκείνη, ἡ μίσης Whitman, τὸν ἀγάπησε πολὺ. Ἀλλὰ ἦταν μεγαλύτερῃ του. Ἀποφασίσαν νὰ ὀστόσο νὰ παντρευτοῦν. Μιὰ βραδυὰ πρὶν ἀπ' τὸ γάμο τους ἐκείνη εἶχε προσκαλεσμένους σπῆτι της. Διασκεδάζαν. Ὁ Edgar ἦπιε πολὺ, καὶ πάνω σὸ μεθύσι του πρόσβαλε ἕνα φίλο τῆς μίσης Whitman, ἂν καὶ τῆς εἶχε ὑποσχεθεῖ νὰ πάψει νὰ πίνει. Αὐτὸ ἐγινε ἀφορμὴ καὶ δὲν παντρεύτηκαν. Ὅταν τὰ χάλασαν ἔφυγε ὁ Edgar στὴ Virginia καὶ ἤθελε νὰ παντρευτεῖ μιὰν ἄλλη παλιά ἀγάπη του, τὴν Emma Shelton. Ἀλλὰ σὲ ἔξι μῆνες ὁ Edgar πέθανε.

Ἡ κυρούλα μὲ τὰ ἄσπρα μαλλιά σῶπασε λίγο. Πάλι ἔξω ἡ βροχή, οἱ χτύποι τοῦ παλιοῦ ρολοιοῦ.

— Τώρα σημειώστε, λέει, ὅλα αὐτὰ εἶναι ἡ δική μου ἱστορία γιὰ τὸν Edgar. Θέλω νὰ πῶ, ὅ,τι ἔφτασε σ' ἐμένα γιὰ τοὺς Poe. Μὲ τὸν τρόπο πού ἔφτασε. Μπορεῖ νὰ μὴν ἐγιναν ὅλα ἀκριβῶς ἔτσι. Ὅμως ποῖος εἶναι αὐτὸς πού ξέρει τί εἶναι τὸ πιδ ἀληθινὸ, ὅχι μονάχα στὴ ζωὴ τῶν ἄλλων ἀλλὰ ἀκόμα καὶ στὴν ἴδια τὴ δική μας τὴ ζωὴ ;...

Δὲν μᾶς κοίταζε ὅσο τὰ ἔλεγε αὐτά. Τὸ μάτι της ἦταν στηλωμένο σὸ κοράκι τῆς γωνίας τοῦ δωματίου, σὸ πουλὶ τὸ τυλιγμένο ἀπ' τὶς σκιὰς τοῦ βροχεροῦ ἀπογέματος. Σὰν ἐκεῖ, σὸ πουλὶ αὐτό, στὴ δόξα τοῦ χάρου, στὴν ἀνένδοτη ἀκίνησία τῆς μαύρης στιγμῆς, νὰ ἐκφραζόταν ἡ

δύναμη τοῦ πεπρωμένου.

— Θέλετε νὰ ξέρετε κάτι πιδ αὐθεντικὸ γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ Poe ; ρώτησε. Θέλετε νὰ δεῖτε πῶς ξεκινοῦν, πῶς μπλέκονται τὰ νήματα ἴσαμε πού νὰ φτάσουν σ' ἕνα καλύβι σὸ Northham ;

Καθήσαμε γύρω της, τράβηξε ἀπ' τὸ συρτάρι κάτι κιτρινασμένα φύλλα. Ἦταν μιὰ ἀφήγηση τῆς Elisabeth Ellicott Poe, ἑνὸς μέλους τῆς φαμίλιας τῶν Poe, γιὰ τὸν ἐνδοξο πρόγονο. Ἦταν γραμμένα στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνα.

Ἡ κυρούλα μὲ τὰ ἄσπρα μαλλιά ἀρχίζει νὰ διαβάζει τὰ κίτρινα φύλλα. Λικνίζεται πάνω στὰ ἔθλινα τόξα τῆς πολυθρόνας της, διαβάζει σιγανά, ἀργά. Πολλὰς στιγμὲς ξεχνᾷ τὸ κεῖμενο τῶν κιτρινασμένων φύλλων, παίρνει τὰ μάτια της ἀπ' τὸ κεῖμενο, συνεχίζει τὴν ἀφήγηση μὲ τὸ δικό της παραμῦθι γιὰ τὸν Poe — δὲν ξέρεις πὰ τί εἶναι αὐθεντικὸ, τί εἶναι φανταστικὸ. Ὁλοένα συνθέτεται ἡ μουσικώτερη ἡ ἁρμονία τῆς ζωῆς : ἡ ἀλήθεια νὰ τελειώνεται μὲς στὴν περιοχὴ τῆς φαντασίας.

«Ἦταν, λέει, κάποτε στὴν Εὐρώπη, πέρα ἀπ' τὸν Ἀτλαντικόν, μιὰ οἰκογένεια,

ἕνα ὄνομα παλιὸ ἰταλικόν, τοὺς λέγαν De la Roer. Le Roer. Ἀπ' τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου ποταμοῦ, τοῦ Πό. Ἐκεῖ κατὰ τὸ 1000 μ. Χ. ἕνας βαρὼνος τῆς φαμίλιας τῶν Roer ἀφῆσε τὴν Ἰταλία, ἔμεινε λίγον καιρὸ στὴ Νορμανδία, ἔπειτα πῆγε κι' ἔμεινε στὴν Ἀγγλία καὶ στὴν Ἰρλανδία. Ἐκεῖ ρίζωσε, ἐγινε ὁ γενάρχης.

Περνοῦσαν οἱ αἰῶνες, ἐκεῖ κατὰ τὸν 18^{ον} ζοῦσε ὁ Arnold le Roer. Ζοῦσε τότε κι' ἕνας, τὸν λέγανε Maurice Desmond, πού πολὺ

Ἡ VIRGINIA POE

(Σχέδιο τοῦ Learned καμωμένο ἀπὸ μνήμης
εὐθὺς μετὰ τὸ θάνατό της)

τῶθελε νὰ τὸν λένε ποιητὴ. Ὁ Le Roer ποὺ ἦταν σὲ θέση νὰ συγκρίνει τὰ ἀκατέργατα κελτικά τραγούδια μὲ τὸ μουσικὸ ὕφος τῆς Μεσογείου τοῦ λείει μιά μέρα:

«Τὶ ποιητὴς; Ἐοὐ εἶσαι ἓνας ριμαδό-
ρος!».

Χτυπηθῆκαν. Ἦταν ἡ πρώτη μάχη γιὰ τὴν ποίηση ποὺ δίνανε οἱ Ροε. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Arnold Le Roer, ὁ παλικαρᾶς, ἦταν ποὺ ἔσωσε καὶ τὴ λαϊκὴ Ζεραλντίνα ποὺ τὴν εἶχαν φυλακισμένη σ' ἓναν ψηλὸ πύργο κατηγορώντας τὴ γιὰ μάλιστα κι' ἦταν νὰ τὴν ἀποκεφαλίσουν. Τὸ περιστατικὸ αὐτὸ ἔμεινε ἀπὸ τότε στὸ οἰκόσημο τῶν Ροε.

Πάλι πέρασαν μερικοὶ αἰῶνες τῆς Ἀγγλίας, ἦρθε ὁ Κρόμβελ. Ὅταν μπῆκε στὴν Ἰρλανδία, οἱ Ροε ἦταν μαζί μ' ἐκείνους ποὺ τὸν χιτυψάνα. Αὐτὸ τοῦς κόστισε ὅλο τὸ ἔχει τους, ὁ Κρόμβελ κι' οἱ ἄνθρωποι τοῦ ρημάζανε ἀλύπητα τοὺς Ροε. Ἔτσι ὁ Δαυτὶδ Le Roer, ξεπαρκάρισε μιά μέρα μὲ τοὺς γονιούς του στὴν Ἀμερική, στὰ μέσα τοῦ 19' αἰῶνα κι' ἐγκαταστάθηκε στὴν Πενσυλβάνια. Ὁ Δαυτὶδ Le Roer, — ὁ Δαυτὶδ Ροε καθὼς ἔγινε μὲ τὴν ἀμερικανικὴ πορροφθορὰ τοῦ ὀνόματός του, — παντρεύτηκε μιά μέρα κρυφὰ τὴν Ἐλισάβετ Arnold, μὴν ἀγγλίδα ἠθοποιοῦ ἀπὸ καλὴ φαμίλια. Ἀγαπιόντανε πολὺ, ἀγαποῦσαν καὶ οἱ δυὸ πολὺ τὴν περιπέτεια καὶ τὸ θέατρο. Φαίνεται νὰ 'ταν κι' αὐτὴ ὠραία γυναίκα. Οἱ Ροε πάντα εἶχαν νὰ κάνουν μὲ δημοφεῖς γυναῖκες».

Ἡ κυρούλα μὲ τὰ ἄσπρα μαλλιά σταματᾷ λίγο, δείχνει πάνω ἀπ' τὸ κεφάλι της, στὸν τοίχο, ἓνα ἄλλο πορτραῖτο.

— Κοιτάξτε τὴ κι' αὐτὴ, τὴν Ἐλισάβετ Arnold, τὴ θεατρίνα. Τὴ μητέρα τοῦ Edgar. Τὶ ὠραία ποὺ θά'ταν!

Εἶναι σ' ἓνα κἀντρο τοῦ παλιοῦ καιροῦ, τοῦ παλιοῦ γαλλικοῦ καιροῦ, μὲ ποικίλματα σὰν τὸ ὕφος τῆς Νέας Ὁρλεάνης. Τὰ μαλλιά, μπούκλες, σκεπάζουν πολὺ μέρος ἀπ' τὸ πρόσωπο. Τὰ μάτια φεγγοβολοῦν στὸ πρόσωπο — μεγάλα, ὀλάνοιχτα, λίγο ρεμβαστικά. Αὐτὰ εἶναι, σίγουρα, τὰ μάτια τοῦ Ροε.

Συνεχίζει ἡ κυρούλα, σκυμμένη στὰ κίτρινα φύλλα τῆς Ἐλισάβετ Ροε.

«... Ὁ Δαυτὶδ Ροε παντρεύτηκε τὴ θεατρίνα, ἀποξενώθηκε ἀπ' τὴ φαμίλια του, μπῆκε στὸ θίασο τῆς γυναίκας του. Ἀρχισαν οἱ περιπλανήσεις μὲ τὸ θίασο — ἀπὸ πόλη σὲ πόλη, ἀπὸ χωριὸ σὲ χωριό. Ἐνα βράδου ἦταν μὲς στὸ ἀκροατήριό τὴ Zilpah Wadsworth — ἓνα κοριτσάκι δεκαοχτὼ χρονῶ, αὐτὸ ποὺ ἔμελλε νὰ γίνῃ ἀργότερα ἡ μητέρα τοῦ Henry Wadsworth Longfellow. Ἡ νέα θεατρίνα ποὺ ἔπαιζε στὴ σκηνὴ ἔμελλε νὰ γίνῃ ἡ μητέρα τοῦ Edgar Allan Poe. Ὁ γιὸς τῆς μικρῆς θεατρίνας ἔμελλε νὰ γίνῃ ὁ ἀμείλιχτος κριτικὸς τοῦ γιοῦ τῆς κόρης τῆς πλατείας. Ὁ Longfellow θὰ ἔλεγε

ἀργότερα γιὰ τὸν Ροε, χωρὶς μνησικακία: «Πάντα εἶχα τὴν ἰδέα πὼς αὐτὴ ἡ σκληρότητα τῆς κριτικῆς του δὲν εἶχε ἄλλα κίνητρα παρὰ μόνον τὴν οὐθουμὴ καὶ ὑπερευαίσθητη ἰδiosisυγκρασία του, τὴ διαπλάσμενη ἀπὸ ἓνα ἀκαθόριστο αἰσθηματικὸ ἀδικίαν».

Σὲ μιά ἀπ' αὐτὲς τὶς περιπλανήσεις τοῦ θίασου, στὴ Βαλτιμόρη, γεννήθηκε ὁ Ροε. Ἦρθε στὴ ζωὴ πρὶν τὴν ὥρα του, οἱ Ροε δὲν εἶχαν καθόλου χρήματα. Τοὺς βοήθησε ἡ σπιτονοικοκυρὰ τους. Ὅταν ὁ Edgar ἔγινε τριῶν χρονῶ ἡ μητέρα του πέθανε. Ὅταν κατάλαβε πὼς θὰ πεθάνει γύρεψε νὰ τῆς δώσουν ἓνα μικρὸ μενταγιὸν μὲ τὴν εἰκόνα τῆς κ' ἓνα δέμα γράμματα. Τὰ ἔβαλε στὸ χέρι τοῦ μικροῦ παιδιοῦ της. Τότε, σὰν ἔγινε αὐτὸ, ἡσύχασε καὶ ἐψύχθηκε. Τὴ θάψανε ἔξω ἀπ' τὸ κοιμητήριον, μακριὰ ἀπ' τοὺς ἄλλους τάφους. Γιατὶ τὸν καιρὸ ἐκεῖνον ἦταν ἀπαγορευμένο νὰ θάβουν τοὺς ἡθοποιούς στὰ κοινὰ νεκροταφεῖα. Ἡ μητέρα τοῦ Ροε ἔπρεπε νὰ περιμένει ἐκ τὸν δέκα ἑπτὰ χρόνι ὥσπου νὰ ἀποκτήσῃ ἓναν τάφο στὴν αὐλὴ τῆς ἐκκλησίας καὶ νὰ ἀναπαυθεῖ. Ἀλλὰ καὶ πάλι τ' ὄνομά της δὲν καταχωρήθηκε στὸ βιβλίον τῆς ἐκκλησίας.

Ὁ μικρὸς Edgar, υλοθετημένος ἀπ' τὸν John Allan τοῦ Richmond, ὅσο μεγάλωνε τόσο κλεινόταν μὲς στὸν ἑαυτὸ του. Ἦταν ἓνα παιδί ὀνειροπόλο καὶ ρεμβαστικό. Ὅταν ἔφυγε ἀπ' τὸ Richmond κι' ἔφτασε στὴ Βαλτιμόρη ἄρχισαν οἱ πρώτες λογοτεχνικὲς ἐπιτυχίες, ὁ ἔρωτας. Ἔμενε τότε στῆς Μαρίας Clemm. Ἐνα κοριτσάκι, ἓνα πλάσμα μὴ μου ἄπτου, ἡ Βιργινία, τοῦ ἄνοιγε τὴν πόρτα. Στὰ 1833 ἔνα βομοαδιᾶτικο φιλολογικὸ φύλλον, τὸ Saturday Visitor, ἔγραψε πὼς θὰ δώσει βραβεῖο ἑκατὸ δολλάρια στὸ καλὺτερο διήγημα καὶ ποίημα. Ὁ Ροε πῆρε τὸ βραβεῖο μὲ τὸ διήγημά του «MS Found in a Bottle». Ἐδῶσε τὰ ἑκατὸ δολλάρια στὴν κυρία Clemm, νὰ βγεῖ λίγο ἀπ' τὴν υποχρέωση. Ἀρχισαν οἱ κοινωνικὲς υποχρεώσεις, ἀλλὰ ἦταν φτωχὸς καὶ δὲ δέχονταν τίς προσκλήσεις. Στὰ 1834 παντρεύτηκε μὲ τὴ Βιργινία. Τὸν ἴδιο καιρὸ τοῦ ἦρθε καὶ ἡ πρόταση: ἔγινε συνδιευθυντὴς τοῦ Southern Literary Messenger. Ἀρχισε σκληρὴ δουλειά. Ἀρχισαν καὶ οἱ φοβερὲς ἀντιζηλίες, ὁ φθόνος τῶν συναδέλφων του, οἱ ἐπιθέσεις τους, οἱ ἀθλιότητές τους. Ἡ ἀδικία ποὺ τοῦ γινόταν τοῦ πλημύριζε τὴν καρδιά, βασάνιζε τὴν εὐαίσθητη φύση του. Ὁλοένα τὸν κυριεῖ ἡ μελαγχολία, ὀλοένα τὸ μυστήριον καὶ ἡ ἑλξη τοῦ θανάτου γίνονταν ἀκαταμάχητα καὶ δυναστευτικὰ. Ὁλοένα βυθιζόταν στὴν αἰσθητικὴ ἐκείνη πὼς δὲν εἴμαστε τίποτα ἄλλο ἀπὸ ἓνα παιχνίδι τοῦ πεπρωμένου, ἓνα παιχνίδι τῆς αἰωνιότητος. Ὡστόσο μέσα του χτυποῦσε πάντα ἡ καρδιά ἐνὸς παιδιοῦ. Καὶ ὁ κόσμος αὐτὸ δὲν τὸ ξεχνᾷ εὐκολα. Εἶναι τὸ πιὸ ἀσυγχώρητο σφάλμα».

Ἡ κυρούλα μὲ τὰ ἄσπρα μαλλιά, ἡ φύ-

λακας τῆς καλύβας τοῦ Ροε, στάθηκε. Φαίνεται θὰ κουράστηκε. Σὰ νὰ μὴν ἤμαστε ἐκεῖ, ἀπὸ πάνω της, — τὸ κορίτσι τῆς Νέας Ὑόρκης κ' ἐγώ, — σὰ νὰ ἦταν μόνη της μὲ τὴ βροχὴ ἔξω καὶ τὰ φύλλα τοῦ πάρκου. Κοίταξε τὴ βροχὴ, κοίταξε τὰ φύλλα. Ἔπειτα, ἄργα, ξαναγύρισε στὰ κιτρινασμένα φύλλα τοῦ χαρτιοῦ, στὰ γόνατά της.

Εἶπε ἄργα :

«Τότε, ἔτος 1846, ἦρθαν μὲ τὴ Βιργινία του, ἐδῶ, στὴν καλύβα αὐτὴ ἐδῶ τοῦ Fort-ham. Λίγο νωρίτερα εἶχε ἀρχίσει νὰ γράφει τὸ «Κοράκι», τὸ ἀθάνατο παράπονο τοῦ «Nevermore». Τὸ ὑπέγραψε μὲ ψευδώνυμο. Ὡστόσο τὸν ξμαθάν ἔγινε ἀμέσως ἐνδοξος.

«Ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ Ροε, ὁ νέος προφήτης στὸν κόσμον τῆς ποίησης;»

ῤωτοῦσε ὁ κόσμος. Ἡ δόξα, ἡ φήμη, ἔρχονταν καλπάζοντας. Ὅμως ἡ Βιργινία του πέθαινε στὴν καλύβα αὐτὴ ἐδῶ. Κι' ὁ Edgar

εἶχε σφαλιχτὰ τ' αὐτιά του σ' ὄλες τὶς φωνές τοῦ θριάμβου ποὺ ἔρχονταν ἀπέξω, δὲν ἄκουγε παρὰ μόνον αὐτό: τὸ συριχτὸ τοῦ θανάτου καθὼς ἐβγαίνει ἀπ' τὸ λαιμὸ τῆς ἀγαπημένης του. Τί ἀξία εἶχαν τὰ ἐγκώμια τῶν λυκῶν ποὺ χτέες μόλις λυσοῦσαν γυρεύοντας νὰ τὸν κατασπαράξουν; Τί ἀξία εἶχαν τὰ χαμόγελα καὶ τὰ ἐγκώμια τῶν φίλων του ὅταν ἦταν τόσο κοντόφθαλμοι ὥστε νὰ μὴν μποροῦν νὰ δοῦν πὼς εἶχε ἀνάγκη πρὸ πολλοῦ ἀπὸ βούτυρο γιὰ νὰ βασιτάξει στὴ ζωὴ τὴ γυναῖκα του κι' ὄχι ἀπὸ ὕμνους; Πέθαινε ἐκείνη, πέθαινε ἡ Annabel Lee του, ἡ παιδικὴ του ἀγάπη πέθαινε. «Τὸ πρὸ ἐξαισιοῦ θέμα γιὰ τὴν ποίηση εἶναι μιὰ ὠραία γυναῖκα ποὺ πεθαίνει». Ἔτσι δὲν εἶχε γράψει κάποτε; Νὰ λοιπὸν ποὺ ἐμελλε αὐτὴ ἡ ἐξαισία ποίησης νὰ ὑπάρξει στὴν τραγωδίᾳ τῆς ζωῆς του.

(Ἀκολουθεῖ)

ΑΝΕΚΔΟΤΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ *

Τ Α Μ Α Τ Ι Α

Αὐτὰ τὰ μάτια σου ἐσένα,
μαῦρα μεγάλα καὶ γλυκά,
δὲν εἶν' αὐτοῦ τοῦ κόσμου γέννα,
μόν' εἶναι μάτια ξωτικά.

Αὐτὰ ἔναι μάτια ἀπ' ἄλλη χώρα,
ποὺ κάποια μάγισσα παλιὰ
εἶχε κρυμμένα ἴσαμε τώρα
σὲ μιὰν ἀπόκρυφη σπηλιά.

Καὶ μιὰ νυχτιὰ σοῦ, τᾶχει φέρει
ἐσὺ νὰ τᾶχεις μοναχὴ,
αὐτὰ ἔναι μάτια ἀπ' ἄλλα μέρη,
αὐτὰ γητεύουν τὴν ψυχὴ.

Καὶ γὼ χωρὶς νὰ τὰ γνωρίζω
πῆγα στὰ μάγια νὰ δεθῶ,
τώρα τὰ μάγια πῶς θὰ λύσω,
πῶς θὰ σωθῶ, πῶς θὰ σωθῶ;

ΑΝΤΩΝΗΣ ΓΙΑΛΟΥΡΗΣ

Σημ. τ. «Νέας Ἑστίας». — Ἀπὸ τὶς ἀνέκδοτες σελίδες τῶν λογοτεχνῶν τῆς Πόλης ποὺ παρουσιάζει σὲ σειρὰ τευχῶν ἡ κ. Τατιάνα Σταύρου. Τὸ χειρόγραφο διατηρήθηκε ἀπὸ τὸν κ. Γ. Ροντάκη.

SOEREN KIERKEGAARD

ΤΟ ΙΣΥΜΠΟΣΙΟ*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ: Κ. Θ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Γι' αυτό βρίσκω σωστό το λόγο του Κι-
κέρωρος, που πάντα δίνει άδικο στο γυιό
άπέναντι του πατέρα του και ακριβώς ή
στοργή με διδάσκει να το πιστεύω με δι-
δάσκει να μη θέλω να έξιχνιάσω το μυ-
στικό του πατέρα μου. Στ' αλήθεια, αίσθά-
νομαι εύτυχως νάμαι ο μεγαλύτερος όφει-
λέτης ενός άλλου ανθρώπου, άλλ' αντι-
στροφώς, πρίν άποφασίσω να καταστήσω
έναν άλλον άνθρωπο τόν μεγαλύτερο όφει-
λέτη μου, θέλω νάμαι πράγματι όφειλέτης
του έαυτού μου· γιατί στή σκέψι μου δέν
υπάρχει καθόλου σύγκρισι μεταξύ του νά-
μαι όφειλέτης ενός άλλου ανθρώπου και
του νά κάμω όφειλέτη μου έναν άλλο, που
δέν θά μωρέσει, σ' όλη τήν αιώνιότητα, να
μου εξοφλήσει το χρέος του. "Ετσι εκείνο
που ή υλική στοργή άπαγορεύει στο γυιό να
συλλογίζεται, ή αγάπη επιβάλλει στον πα-
τέρα να το ζυγίζει. Και να πάλι ή αντίφασι.
"Εάν λοιπόν ο γυιός είναι υπαρκτί αιώνια,
καθώς ο πατέρας, τί σημαίνει νάσαι πατέ-
ρας; Πρέπει να γελάσω σκεπτόμενος τόν
έαυτό μου πατέρα, ένψώς γυιός που εί-
μαι συγκινοῦμαι βαθύτατα σκεπτόμενος τίς
σχέσεις με τόν πατέρα μου. Καταλαβαίνω
πολύ καλά τόν Πλάτωνα (1), όταν λέει με
θαυμάσιο τρόπο, ότι ένα ζώο γεννᾷ ζώο του
ίδιου είδους, ένα φυτό, φυτό του ίδιου εί-
δους, το ίδιο κ' ένας άνθρωπος γεννᾷ άν-
θρωπο· μά έτσι δέν έξηγείται τίποτε, ή
σκέψι δέν Ικανοποιείται, μόνο ένα άόριστο
αίσθημα ξυπνᾷ· γιατί ένα δν αιώνιο δέν
γεννιέται. "Αν ο πατέρας Ιδῇ στο γυιό του
το αιώνιο δν, που θάταν ή ούσιωδέστερη
άποψι, θά γελάσει βέβαια με τόν έαυτό
του, γιατί δέν είναι με κανέναν τρόπο Ικα-
νός να συλλάβῃ πᾶν ό,τι, τόσο ωραίο και
γεμάτο νόημα, ένθουσιάζει το γυιό του στη
στοργή. "Αν, αντίθέτως, ο πατέρας Ιδῇ στο
γυιό του τήν αίσθησιακή φύσι, πάλι θά γε-
λάσει, γιατί το νάσαι πατέρας έκφράζει μιᾶ
σκέψι πολύ πιό εύρύτερη από αυτή τῇ

σχέσι. Τέλος, αν μπορούσε κανείς να ύπο-
θέσει πως ο πατέρας έξασκεί πάνου στο
γυιό μιάν επίδρασι, υπό τήν έννοιαν ότι ή
υπαρκτί του ύπῆρξεν ένα δεδομένον χωρίς το
όποιον ή ύπαρκτί του γυιού δέν μπορεί να
νοηθῇ, ή αντίφασι τότε έμφανίζεται μ' άλλη
μορφή· ή σκέψι αυτή πράγματι είναι τόσο
τρομερή, ώστε τίποτε στη γῆ δέν μοιάζει
τρομερώτερο από το νάσαι πατέρας. Σύγ-
κρισι δέν χωρεῖ μεταξύ του να σκοτώσης
έναν άνθρωπο και του να δόσης τῇ ζωῇ
σ' έναν άνθρωπο· το πρώτο κρίνει το πε-
πρωμένο για ένα διάστημα, το δεύτερο για
όλη τήν αιώνιότητα. "Ετσι έδω ή αντίφασι
προκαλεί το γέλιο και το κλάμα. Είναι
λοιπόν καθαρή φαντασία νάναι κανείς
πατέρας, βέβαια όχι υπό το πνεῦμα που ή
Μαγδαληνή το λέει στον "Ερασμο (2), ή εί-
ναι το τρομερώτερο άπ' όλα; Είναι ή με-
γαλύτερη ευεργεσία, ή μάλλον ή μεγαλύ-
τερη απόλαυσι; Είναι ένα τυχαίο γεγονός,
ή ο ύψηλότερος προορισμός;

"Ιδέντε λοιπόν! Γι' αυτόν το λόγο άπαρ-
νήθηκα τόν έρωτα (3), γιατί ή σκέψι μου εί-
ναι το πᾶν για μένα. "Αν ο έρως είναι ή
γλυκύτερη απόλαυσι, τόν άπαρνιέμαι χωρίς
να θέλω ούτε να πληγώσω ούτε να φθονήσω
κανένα. "Αν ο έρως είναι ή προϋπόθεσι τῆς
μεγαλύτερης εύτυχίας, παραιτοῦμαι τῆς εὐ-
καιρίας, αλλά ή σκέψι μου θά σωθῇ. "Οχι
πως δέν έχω μάτια για το ωραίο, όχι πως
ή καρδιά μου μένει άσυγκίνητη, όταν δια-
βάζω στίχους τών ποιητών, όχι πως ή ψυχή
μου δέν συνεπαίρνεται, όταν στα δνειρά μου
όπτασιάζομαι τήν ωραίαν αυτήν μορφή του
έρωτος, μά δέν θέλω ν' άπιστήσω στη σκέψι
μου. Γιατί για μένα εύδαιμονία δέν ύπάρ-
χει, όταν δέν έχω έλεύθερο το στοχασμό
μου και όταν, άκόμα και στις ήδονές, θά-
λωιωνα μέχρις άτελπισίας μετά τῇ σκέψι
που δέν μπορώ να έγκαταλείψω για να προσ-
κολληθώ σε μιᾶ γυναίκα, άφού ή Ιδέα για

* Συνέχεια άπ' το προηγούμενο.

(1) Σ. Μ. "Αριστοτέλους: "Ηθικά εις Εύδημον.

(1) Σ. Μ. Πρόσωπα τῆς κωμωδίας "Εrasmus Mon-
tanius· του Δανου συγγραφέως Holberg.

(2) Σ. Μ. "Εννοιεῖ τόν αίσθησιακόν έρωτα.

μένα εἶναι τὸ αἰώνιό μου εἶναι κ' ἔτσι πῶς πολυτίμη ἀπὸ πατέρα καὶ μητέρα, πῶς πολυτίμη ἀκόμα κ' ἀπὸ σύζυγο. Τὸ βλέπω πῶς ἂν ὑπάρχει πράγμα ἱερό, αὐτὸ πρέπει νὰναὶ ὁ ἔρως κ' ἂν ἡ ἀπιστία εἶναι κάτι ἄτιμο εἶναι στὸν ἔρωτα πρὸ παντός, κ' ἂν ἡ ἀπίστη εἶναι σιχαμερή, εἶναι ἰδίως στὸν ἔρωτα· μὰ ἡ ψυχὴ μου εἶναι ἀγνή· δὲν ἐκοίταξα ποτὲ γυναῖκα γιὰ νὰ τὴν ἐπιθυμήσω· δὲν ἔφετε-ρούμισα μὲς στὴν ἀστασία, ὡς πού, τυφλω-μένος ἢ ζαλισμένος νὰ λιποθυμήσω τῇ στιγμή τῆς ὑπερτάτης ἀποφάσεως. "Ἄν ἡ-ξερα τὴν εἶναι ἄξιο νὰ ἀγαπηθῇ, θὰ ἤξερα μὲ βεβαιότητα ἂν ἔγινε ἔνοχος ἀποπλανή-σεως, (1) μὰ ἐπειδὴ δὲν τὸ ξέρω, μπορῶ μόνο νὰ ξέρω μὲ βεβαιότητα πῶς ποτὲ δὲ θέλησα νὰ ἀποπλανήσω. "Ἄς ὑποθέσουμε πῶς χάνω τὸ συγκρατημὸ μου, ἄς ὑποθέ-σουμε πῶς μὲ πιάνουν τὰ γέλοια, ἄς ὑπο-θέσουμε πῶς παραλύω ἀπὸ τρόμο, γιὰτὶ μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ κρατηθῶ πάνω στὸ στενὸ δρόμο, ὅπου οἱ ἐρωτευμένοι βαδί-ζουν ἀνετα, σὰ νάταν φαρδὸς, καὶ χωρὶς νὰ ταραχθοῦνε ἀπ' ὅλες αὐτὲς τὶς ἀνησυ-χίες, πού τὶς συλλογισθῇκαν βέβαια, γιὰτὶ τὴν σημερινὴ ἐποχὴ μας ὅλα τὰ συλλογι-ζοῦνται οἱ ἄνθρωποι. Συνεπὲς εἶναι εὐκόλο-νόητο τί θέλω νὰ πῶ: ὅτι τὸ νὰ δράσῃ κα-νεὶς ἀμέσως δὲν ἔχει νόημα, καὶ ὅτι ταιριά-ζει μᾶλλον νὰ δοκιμάσῃ κανεὶς ὅλες τὶς σκέ-ψεις, πρὶν μπῇ στὴ δρᾶσι. "Ἄς ὑποθέσουμε πῶς χάνω τὸ συγκρατημὸ μου; δὲ θὰ ἐπρό-σβαλλα ἀνεπανδρώθω τὴν πολυαγαπημένη μου γελώντας, ἢ δὲ θὰ τὴν ἐσπρωχνα γιὰ πάντα στὴν ἀπελπισία; Γιὰτὶ τὸ βλέπω καλά: μιὰ γυναῖκα δὲ μπορεῖ νᾶναι τόσο ποτισμένη στὴ σκέψι· καὶ μιὰ γυναῖκα πού θάβρισκε κωμικὸ τὸν ἔρωτα, (πὺ μόνον οἱ Θεοὶ καὶ οἱ ἄνδρες τὸ μποροῦνε, γιὰ τοὺς ὁποίους ἡ γυναῖκα εἶναι πειρασμός, πὺ τὸς παρασύρει στὸ νὰ γίνουν γελῶντες), ἀποκαλύπτοντας ἔτσι ἀνησυχητικὲς προκατα-βολικὲς γνώσεις, κ' αὐτὴ δὲ θάταν ἱκανὴ νὰ μὲ καταλάβῃ. "Ἐξ ἄλλου μιὰ γυναῖκα, πὺ θὰ καταλάβαινε τὴν τρομάρᾳ μου, θάχανε τὸ θέλητρό της, χωρὶς μ' αὐτὸ νὰ γίνῃ ἱκα-νώτερη νὰ μὲ καταλάβῃ· θὰ χανόταν, πρά-γμα πὺ δὲ θὰ πάθω ἐγώ, ὅσο μοῦ μένει ὁ στοχασμὸς σωτηρία μου.

Κανεὶς λοιπὸν ἀπὸ σᾶς δὲ γελᾷ μὲ τὸ λόγο μου; "Ὅταν ἄρχισα λέγοντας πῶς θὰ μιλοῦσα περὶ τοῦ κωμικοῦ στὸν ἔρωτα, περιμένατε ἴσως νὰ γελάσετε, γιὰτὶ ὅλοι εἴ-σθε ἐπιρρεπεῖς στὸ γέλοιο, καθὼς κ' ἐγὼ ὁ ἴδιος φίλος τοῦ γέλοιου, κ' ἐν τούτοις δὲ γελάσατε. Διαφορετικὸ ὑπῆρξε τὸ ἀποτέ-λεσμα, κ' αὐτὸ ἀκριβῶς ἀποδείχνει πῶς ἐ-μίλησα περὶ τοῦ κωμικοῦ. "Ἄν κανεὶς δὲ βρισκεται νὰ γελᾷ μὲ τὸ λόγο μου, ἔ λοι-πὸν! γελάστε λίγο μὲ μένα, ἀγαπητοὶ φί-λοι,—αὐτὸ δὲ θὰ μὲ παραξενέψῃ· γιὰτὶ τὰ

λόγια πὺ σᾶς ἄκουσα, πότε-πότε, νὰ λέτε, δὲν τὰ καταλαβαίνω καθόλου· μὰ ἴσως γιὰτὶ ἐσεῖς εἴσθε μυημένοι!

"Ὁ νέος ἐκάθισε. Εἶχε γίνεῖ σχεδὸν ὡ-ραιότερος παρὰ πρὶν ἀπὸ τὸ δείπνο· ἐκοί-ταξε μπρὸς τοῦ, χωρὶς νὰ νοιάζεται γιὰ τοὺς ἄλλους. "Ὁ Ἰωάννης ὁ Ξελογιαστής θέλει νὰ προβάλῃ ἀμέσως ἀντιρρήσεις· μὰ τὸν ἀντέ-σκοψεν ὁ Κωνσταντῖνος, πὺ ἐθύμισε πῶς εἴ-χαν ἀπαγορευθῇ αἱ συζητήσεις καὶ πῶς ἐπρό-κειτο νὰ μιλήσουνε μόνο. "Ἐν τοιαύτῃ περι-πτώσει ὁ Ἰωάννης ἔβαλεν ὄρο νὰ μιλήσῃ τε-λευταῖος. "Ἡ ἐπιφύλαξι αὐτὴ ἀνοίξε συζή-τησι γιὰ τὴ σειρά ὅπου θὰ μιλοῦσαν. "Ὁ Κωνσταντῖνος ἐκλείσει τὴ συζήτησι, προ-σφερόμενος νὰ μιλήσῃ, ἀφοῦ οἱ ἄλλοι τοῦ ἀναγνώρισαν τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ὀρίσῃ τὴν τάξι, μὲ τὴν ὁποίαν θὰ μιλοῦσαν. "Ὁ Κων-σταντῖνος ἐμίλησεν ἔτσι.

Καιρὸς νὰ σωπαίνῃ κανεὶς καὶ καιρὸς νὰ μιλᾷ· τώρα μοῦ φαίνεται, καιρὸς νὰ μιλήσω σύντομα, γιὰτὶ ὁ νέος φίλος μᾶς ἐμίλησε πολὺ καὶ πολὺ παράξενα. "Ἡ κωμικὴ δεινότη-τος τοῦ μᾶς ὑποχρεώνει νὰ δώσουμε μάχην ἀμφίβολη, γιὰτὶ κ' ὁ λόγος τοῦ ὑπῆρξεν ἀμφίβολος, ὅπως κ' αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὅπως τονε βλέπετε καθισμένο στὴν καρέκλα τοῦ, σὰν ἄνθρωπος ἀναποφάσιστος, πὺ ἀναρω-τιέται ἂν πρέπει νὰ γελᾷ, νὰ κλάψῃ, ἢ νὰ πέσῃ στὸν ἔρωτα. "Ἄν εἶχα προκαταβολι-κῶς γνῶσι τῶν λόγων τοῦ, ὅπως αὐτὸς ζη-τάει προκαταβολικὴ γνῶσι τοῦ ἔρωτος, θὰ τοῦ ἀπαγόρευα νὰ μιλήσῃ—μὰ τώρα πῶς εἶναι πολὺ ἀργά. Σᾶς προσκαλῶ, λοιπὸν, ἀγαπητοὶ φίλοι, «νᾶμαστε εὐχαριστημένοι καὶ χαρούμενοι», (1) κ' ἂν δὲ μπορῶ νὰ σᾶς πείσω γι' αὐτό, σᾶς προστάζω, ἐν πάσῃ περιπτώσει, νὰ λησμονήσετε κάθε λόγο, μόλις τελειώσῃ καὶ νὰ τὸν καταπιήτε μο-νορροῦφι.

Καὶ τώρα, ἔρχομαι στὴ γυναῖκα, ὅπου θέλω νὰ σᾶς μιλήσω. Κ' ἐγὼ ἐπίσης ἐσκέ-φθηκα, κ' ἐγὼ ἐξέτασα τὴν κατηγορίᾳ της, κ' ἐγὼ ἐρεύνησα, κ' ἐγὼ εὗρηκα, ἔκαμα μάλιστα μιὰν ὑπέροχην ἀνακάλυψι, γιὰ τὴν ὁποία θὰ σᾶς μιλήσω. Δὲ μπορεῖ κανεὶς νὰ καταλάβῃ τὴν γυναῖκα, τί ἀκριβῶς εἶναι, παρὰ τὴν κατηγορίᾳ τῆς ἀστειότητος. "Ἀνή-κει στὸν ἄνδρα νᾶναι ἀπόλυτος, νὰ δρᾷ μὲς στὸ ἀπόλυτο, νὰ ἐκφράξῃ τὸ ἀπόλυτο· ἢ γυναῖκα βρίσκεται μέσα στὴν περιοχὴ τῆς σχετικότητος. Μεταξὺ δύο ὄντων τόσον διαφόρων, καμμιά πρᾶξι ἀληθινὰ ἀμοιβαία δὲν εἶναι δυνατὴ. "Ἡ ἀστειότης ἔγκειται ἀκριβῶς σ' αὐτὴ τὴν δυσαναλογία· καὶ μὲ τὴν γυναῖκα ἐμπεῖται τὸ ἀστεῖον στὸν κόσμον. "Ἐν τούτοις, εἶναι φανερό πῶς ὁ ἄνδρας ὀφείλει νὰ ξέρῃ νὰ μένῃ στὸ ἀπόλυτο ἀπέ-ναντι τῆς γυναικός, γιὰτὶ ἀλλοιῶτικα δὲ

(1) Σ. Μ. "Ἐδῶ ὁ Κίρκεγκωρντ ἀναφέρεται στὶς σχέσεις τοῦ μὲ τὴ Ρετζίνα "Ὀλσεν.

(1) Σ. Μ. Φράσι ἀπὸ τὴν κωμῳδία τοῦ Scribe «Βράμας καὶ Μπαγιαντέρα».

θὰ κατέληγαν σὲ τίποτε, παρὰ στὴν πεζότητα ἐνὸς ζεύγους ὁμοίου καὶ ταιριασμένου. ὡσάν ἄντρας καὶ γυναῖκα νᾶταν ἡμίση ἀνθρώπων.

Ἡ ἀστειότης δὲν εἶναι αἰσθητικῆς φύσεως· εἶναι ἐκτρωματικῆς ἠθικῆς κατηγορίας. Ἀσκεῖ στὴ σκέψι ἐπιδρασιν ὁμοία μ' ἐκείνην ποῦ θ' ἀσκοῦσε ὁ λόγος ἐνὸς ἀνθρώπου ποῦ θάρχιζε μίαν ὁμιλία μὲ τὸν ἐπίσημο, θάλεγε μιά-δυὸ φράσεις, ὕστερα ξερόβηχας, ἀπορία ρήτορος καὶ μετὰ σιωπῇ. Ἔτσι καὶ μὲ τὴ γυναῖκα. Τὴ βλέπει κανεὶς ὡς ἠθικῆς κατηγορίας, κλείνει τὰ μάτια, στοχάζεται τὸ ἀπόλυτο, σύμφωνα μὲ τοὺς ἠθικοὺς νόμους, συλλογίζεται τὸ ἀνθρώπινον ὄν, κατόπιν ἀνοίγει τὰ μύτια, ρίχνει τὸ βλέμμα στὴν ἐνάρτεση αὐτῆς δεσποινίδα, χάνει τὸν κόπον τοῦ νὰ βρῇ ἱκανοποίησι σ' ὅ,τι ζητᾷ ἀπ' αὐτῆς. τὸν πιάνει ἀγωνία, καὶ στὸ τέλος λέει: «ἀσφαλῶς ἐπρόκειτο περὶ ἀστειότητος!» Ἡ ἀστειότης, συνίσταται εἰς τὸ εἶχε προετοιμασθῇ ἡ κατηγορία γιὰ νὰ καταταχθῇ ἡ γυναῖκα, γιατί, μ' αὐτῇ, ἀπὸ τὸ σοβαρὸ δὲ μὴ ποῦ νὰ προέλθῃ σοβαρὸ καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς παράγει τὴν ἀστειότητα· γιατί, ἂν ἀξιῶση κανεὶς ἀπὸ τὴ γυναῖκα νὰ πᾶν ὡς τὸ τέλος στὰ σοβαρά τὸ σοβαρὸ, ἡ ἀστειότης δὲ θὰ ὑπῆρχε σ' αὐτὸ. Ἀν τοποθετήσετε τὴ γυναῖκα κάτου ἀπὸ τὸ γυαλί μιᾶς πνευματικῆς μηχανῆς, ποῦ σχηματίζουν, μὲ τὴν ἀντλῆσι τοῦ ἀέρα κενό, γιὰ νὰ τὴν ἐξαερώσετε, θάχετε ὀδικοὶ καὶ τὸ ἐγχείρημα δὲν θάξῃ τίποτε τὸ ἀστεῖο. Ἀλλ', ἂν τὴ φουσκώσετε ἀέρα ὥστε νὰ πάρῃ ὑπερφυσικὰς διστάσεις καὶ προσπαθήσετε νὰ τὴν κάνετε νὰ φθάσῃ τὴν ἰδανικότητα ἐκείνην ποῦ μόνο μιά μικροῦλα δεκάξῃ χρονῶ φαντάζεται πὼς ἔχει, ἔχετε τότε τὴν ἀρχὴ τοῦ θεάματος, τὸ προοίμιον μιᾶς παραπίσεως σὲ μέγιστο βαθμὸ ψυχαγωγικῆς. Οὐδ' ἓνας ἐφηβὸς δὲ βρίσκεται νὰ φαντάζεται πὼς ἔχει οὔτε τὸ μισὸ τῆς ἰδανικότητος ποῦ φαντάζεται πὼς ἔχει μιά νέα κοπέλλα· μὰ τί ὠφελεῖ, ἀφοῦ ὅλη ἡ ἰδανικότητα τῆς γυναίκας εἶναι ψευδαίσθησι;

Ἄν κανεὶς παρατηρήσῃ τὴ γυναῖκα, μ' ἄλλον τρόπο κι ὅχι ἔτσι, θὰ πάθῃ ἀπογοητεύσεις ἀνεπανόρθωτες. Ἀλλὰ μὲ τὴ θεωρία μου, ἡ γυναῖκα ἀποβαίνει ἀκίνδυνη καὶ διασκεδαστικῇ. Γιὰ ἓναν ἄνδρα δὲν ὑπάρχει τρομερώτερον πρᾶγμα παρὰ νὰ πιάσῃ τὸν ἑαυτοῦ τοῦ νὰ φλυαρή. Αὐτὸ καταστρέφει γι' αὐτὸν κάθε ἰδανικότητα· γιατί μὴ ποῦ κανεὶς νὰ μετανοιῶσῃ ποῦ ὑπῆρξε φαῦλος, μὴ ποῦ νὰ μετανοιῶσῃ ποῦ τοῦ ἐξέφυγεν ἓνας λόγος ποῦ δὲν ἔπρεπε, ἀλλὰ νᾶναι φλύαρος, φλύαρος σπουδαῖος, ποῦ νὰ λέγῃ ὅ,τι τοῦ περᾶσῃ ἀπὸ τὸ μυαλὸ καὶ στὸ τέλος νὰ διαπιστώσῃ πὼς ὅλ' αὐτὰ δὲν ἦσαν παρὰ φλυαρία, αὐτὸ τὸν ἀηδιάζει ἀκόμα καὶ νὰ τὸ μετανοιῶσῃ.

Ἀλλὰ δὲν εἶναι τὸ ἴδιο μὲ τὴ γυναῖκα. Ἐχει ἐκ φύσεως τὸ ἀποκλειστικὸ προτέρημα νὰ μεταμορφώνεται μέσα σὲ λιγώτερον ἀπὸ

εἰκοσιτέσσερες ὥρες. χάρι στὴν πιὸ ἀθῶα καὶ στὴν πιὸ ἀνώδυνη φλυαρία, γιατί στὴν εἰλικρινῇ ψυχῇ τῆς κάθε ἄλλο παρὰ ἔχει τὴν πρόθεσιν ν' ἀπατήσῃ κάποιον· πᾶν ὅ,τι ἔλεγε ἀνταποκρινόταν πράγματι στὴ σκέψι τῆς, μὰ τώρα βεβαιώνει τὸ ἀντίθετον μὲ τὴν ἴδια χαριτωμένη εἰλικρίνεια, γιατί εἶναι ἔτοιμη ἀκόμα καὶ νὰ πεθάνῃ γιὰ τίς νέες τῆς αἰδέες πεποιθήσεις. Ἄν λοιπὸν ὁ ἄνδρας ποῦ δίνεται στὸν ἑρωτὰ μὲ ὅλη του τὴ σοβαρότητα κατάρθωσεν νὰ συνάψῃ μιά ἀσφάλεια, μὴ ποῦ κανεὶς νὰ τὸν συγχαρῇ ποῦ ἔχει στὰ χέρια τοῦ ἑνὸς πρώτης τάξεως ἀσφαλιστικὸ συμβόλαιον, γιατί ἓνα ὄλικὸ τόσο εὐφλεκτό σάν τὴ γυναῖκα, βάζει σὲ πολλοὺς μετελάδες ἓναν ἀσφαλιστὴ. Καὶ τί ἔκαμεν ὁ ἄνδρας αὐτός; Ἐταυτίσθη μὲ τὴν γυναῖκα. Κι ἂν μιά βραδυὰ πρωτοχρονιάς αὐτὸς ἐκραγῇ σάν τρακατροῦκα (!), θὰ πάθῃ κι αὐτὸς ἔκρηξι κι ἂν σημειωθῇ ἀφλογιστία, ὅμως θὰ νοιώσῃ τοῦλάχιστον τὸν ἐπικείμενον κίνδυνον. Καὶ τί δὲ διακινδυνεύει! Μπορεῖ νὰ χάσῃ τὰ πάντα, γιατί τὸ ἀπόλυτον ἔχει ἀντίθετον ἀπόλυτον: τὴ φλυαρία. Ἄν δὲν πᾶν νὰ ζητήσῃ καταφύγιον σὲ κάποια συντροφιά ἠθικὰ διεφθαρμένη, γιατί δὲν εἶναι ἠθικὰ διεφθαρμένοι, κάθε ἄλλο, θὰ καταλήξῃ σὲ παραλογισμὸ καὶ θὰ καταταχθῇ μεταξὺ τῶν κρονολήρων, θὰ καταντήσῃ γελοῖος. Μεταξὺ ἀνδρὸς καὶ ἀνδρὸς παρόμοιο πρᾶγμα δὲ μὴ ποῦ νὰ συμβῇ. Ἄν ἓνας ἄνδρας πέσῃ ἔτσι σ' ἀνοητίες, θὰ τὸν καλύψω μὲ τὴν περιφρόνησί μου· ἂν, χάρι στὴν πανουργία τοῦ, καταρθώσῃ νὰ μ' ἀπατήσῃ, θὰ ἐφαρμόσω σ' αὐτὸν τοὺς κανόνες τῆς ἠθικῆς κι ὁ κίνδυνος θ' ἀποτραπῇ. Ἄν παρατραβῇ τὸ ἀστεῖον τοῦ, τοῦ φυτεύω μιά σφαῖρα στὸ κεφάλι, μὰ νὰ προκαλέσω μιά γυναῖκα!— Ποιὸς δὲν τὸ ἐρεῖ;—εἶναι ἀστεῖο, σάν τὸ φέροισι τοῦ Ξέρξη, ποῦ ἐπρόσταξε νὰ μαστιγωθῇ ἡ θάλασσα τοῦ Ἑλληνισπόντου. Ὁ Ὁθέλλος, σκοτώνοντας τὴν Δυσδαίμονα, ἔστω κι ἂν τὴν ὑποθέσουμε ἔνοχον, δὲν ἐκέρδισε τίποτε καὶ κατάντησε γελοῖος, γιατί καὶ σκοτώνοντας δὲν ἔκαμε τίποτ' ἄλλο παρὰ συνδέσθῃ μὲ μιά συνέπεια ποῦ τὸν κατέστησεν, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, γελοῖο. Ἐνῶ ἀντιθέτως, ἡ Ἑλβία (*), ὀπλισμένη μὲ τὸ ἐγχειρίδιον, γιὰ νὰ ἐκδικηθῇ, ἔχει κατὰ τὸ πολὺ παθητικὸ. Ὅτι ὁ Σαίξπηρ σ' ἐνέλαβε τραγικὰ τὸν Ὁθέλλο, (ἐξαιρουμένης τῆς οἰκτρῆς καταστροφῆς, ὅπου ἀποκαλύπτεται ἡ ἀθώότης τῆς Δυσδαίμονας) αὐτὸ ἐξηγεῖται καὶ δικαιολογεῖται πλήρως ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ὁθέλλος ἦταν μαῦρος. Γιατί ἓνας μαῦρος, φίλοι σύντροφοι τοῦ γλεντιοῦ, ποῦ δὲ μὴ ποῦ νὰ προβάλλῃ ἀξίωσι πνευματώδους ἀνθρώπου, ἓνας μαῦρος, φίλοι σύντροφοι τοῦ γλεντιοῦ, ποῦ γίνεται πράσινος

(1) Σ. Μ. Παλῆα συνήθεια στὴ Δανία νὰ ρίχνουν τὴ βραδιά τῆς παραμονῆς τοῦ Νέου Ἑτους πυροτεχνήματα.

(2) Σ. Μ. Ἡρώς τοῦ μελοδράματος τοῦ Μότσαρτ «Δὸν Ζουάν».

σάν θυμώση, (φαινόμενο φυσιολογικό), ένας μαυρός μπορεί ν' άποβή τραγικός, άν άπατηθῇ από μιὰ γυναίκα, όπως κι αὐτὴ διαθέτει ὅλο τὸ πάθος τῆς τραγωδίας, άν άπατηθῇ ἀπὸ ἕναν ἄνδρα.

Ένας ἄνδρας ποὺ κοκκινίζει, σάν τοῦ κοκκόρου τὸ λειρί, θὰ μπορούσε ν' άποβή τραγικός ἤρωας, μὰ ἕνας ἄνδρας ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἔχουν τὴν άπαίτησι νάχη πνευματικὴν ἀξία, ἡ δὲν πρέπει νάνοι ζηλότυπος, ἡ, άν εἶναι, γίνεται κωμικός, πρὸ παντός άν ἔμφανισθῇ τρέχοντας μὲ τὸ μαχαίρι στὸ χέρι. Εἶναι κρίμα ὅτι ὁ Σαίξπηρ δὲν ἄφησε δρᾶμα, δπου νά φαίνεται ἡ εἰρωνία νά περιφρονῇ τὴς δίκαιες ἀξιώσεις ἑνὸς συζύγου ἐναντίον τῆς άπιστης γυναίκος του· γιατί δὲν εἶν' εὐκόλο σ' ὁποῖον ἀνακαλύψῃ τὸ κωμικὸ αὐτῆς τῆς καταστάσεως, νὰ τὸ ἐκθέσῃ σὲ δραματικὴ μορφή, κι ὅταν ἀκόμα μπορῇ νὰ τὸ κάμῃ. Φαντασθῆτε τώρα τὸ Σωκράτη νὰ τύχῃ νά πιάσῃ. (νὰ τύχῃ γιατί θάταν ἀντίθετο μὲ τὴ σωκρατικὴ σκέψι νά ἀπασχολεῖται μὲ τὴν πίστι τῆς γυναίκος του, ἡ νὰ τὴν κατασκοπεύῃ), φαντασθῆτε λοιπὸν τὸ Σωκράτη νὰ πιάῃ τὴν Ξανθίππῃ ἐπ' αὐτοφῶρ· θὰ βλέπατε τὸ λεπτὸ ἐκεῖνο μειδίημα, ποὺ τὸν πρὸ ἄσχημον ἄνθρωπο τῶν Ἀθηνῶν τὸν ἐμεταμόρφωνε σ' ὠραιότατο, γιὰ πρῶτῃ φορά, νὰ μεταβάλλεται σ' ὁμηρικὸν γέλωτα. Ἀφ' ἑτέρου, ἀφοῦ ὁ Ἀριστοφάνης (!) θέλησε νὰ ἔμφανίσῃ τὸ Σωκράτη γελοῖο, δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς δὲν τοῦρθεν ἡ ἰδέα νὰ παρουσιάσῃ τὸ Σωκράτη τρέχοντα πάνου στὴ σκηνὴ καὶ φωνάζοντα: Ποῦ εἶναι, ποῦ εἶναι ἡ ἀθλία, νὰ τὴ σκοτώσω τὴν άπιστὴ Ξανθίππῃ; Ἄν ὁ Σωκράτης ἦταν κερατᾶς ἡ ὄχι, λίγο ἐνδιαφέρει κάθε τι ποὺ θάκανε ἡ Ξανθίππῃ στὸ Σωκράτη, ἔχει τόση σημασία, ὅση νὰ τρίζῃ κανεὶς τὰ δάκτυλά του μὲς τὴν τσέπη του, ἡ νὰ γαυγίσῃ ἕνα σκυλὶ τὸ φεγγάρι. Ὁ Σωκράτης, ἀκόμα καὶ μὲ κέρατα στὸ μέτωπο, μένει, μολαταῦτα, ἥρως διανοητικός. Ἄλλ' άν ἔπεφτε στὴ ζήλεια κ' ἤθελε νὰ σκοτώσῃ τὴ γυναίκα του, ἡ Ξανθίππῃ θ' ἀποκτοῦσε πάνου του δύναμη, ποὺ οὔτε ἡ Ἀθηναϊκὴ δημοκρατία, οὔτε ἡ ποινὴ τοῦ θανάτου μπορούσε ν' άσκήσῃ τὴ δύναμι νὰ τὸν ἐκμὴ γελοῖο. Ένας κερατᾶς μπορεῖ ἔτσι νάνοι κωμικός ἐν σχέσει μὲ τὴ γυναίκα του, ἀλλὰ μὴ μπορεῖ νὰ ἔμφανίζεται τραγικός ἐν σχέσει μὲ τοὺς ἄλλους ἄνδρες. Αὐτὴ εἶναι ἡ Ἰσπανικὴ ἀντίληψι περὶ τιμῆς. Έν τούτοις, στὴν κατάστασι ἑνὸς άπα-

τημένου συζύγου τὸ τραγικὸ ἔγκειται οὐσιαστικά στὸ ὅτι ἐπανάρθωσι δὲν εἶναι δυνατὴ καὶ τὸ θλιβερὸ στὸν πόνο του εἶναι ὅτι πραγματικά δὲν ἔχει νόημα, ποῦ εἶναι στ' ἀλήθεια τρομερό. Τὸ νὰ σκοτώσῃ κανεὶς μιὰ γυναίκα μὲ πιστόλι, νὰ τὴν προκαλέσῃ, νὰ τὴν περιφρονῇ, δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ καταντήσῃ τὸν καὶόμενον τὸν ἄνδρα ἀκόμα πρὸ πολλοῦ γελοῖο, γιατί ἡ γυναίκα ἀντιπροσωπεύει τὸ ἀσθενὲς φύλο. Τὸ φαινόμενο αὐτὸ ἔμφανίζεται παντοῦ καὶ τὰ μερδεύει ὅλα. Ἄν μιὰ γυναίκα ἐπιτελέσῃ κάτι μεγάλο, τὴ θαυμάζουν περισσότερον ἀπὸ τὸν ἄνδρα, γιατί δὲν ἐτολμοῦσαν νὰ περιμένουν τίποτ' ἀπὸ αὐτὴ. Ἄν άπατηθῇ μιὰ γυναίκα, ἔχει ὅλο τὸ πάθος ὑπὲρ αὐτῆς· άν ἕνας ἄνδρας άπατηθῇ, νοιώθουν κάποια συμπάθεια πρὸς αὐτόν καὶ δείχνουν ὑπομονή, μὰ σκάνουν στὰ γέλωτα μόλις γυρίσῃ τὴς πλάτες.

Προτιμότερο λοιπὸν εἶναι ἐγκαίρως κανεὶς νὰ πάρῃ τὴ γυναίκα στ' ἄσπερα. Ἡ διασκέδασι τότε δὲν ἔχει ταῖρι. Τοὺς ἀρέσει νὰ τῆς ἀποδίδουν ἀπόλυτη ὑπόστασι, ζώντας οἱ ἴδιοι μέσα στὴ σχετικότητα. Δὲν πρέπει νὰ τῆς ἀντιλέγῃ κανεὶς—κάθε ἄλλο,—γιατί, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἔρχεται σὲ βοήθειά της. Ἀκριβῶς ἐπειδὴ δὲ μπορεῖ νὰ βάλλῃ ὄριον στὸν ἑαυτὸ της, πετυχαίνει τὸ καλύτερο ἀποτέλεσμα, ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποὺ τῆς ἀντιλέγουν. Δὲν πρέπει ν' ἀμφιβάλλῃ ποτὲ κανεὶς γιὰ ὅ,τι λέει, ἀλλὰ νὰ δίνει πίστι σ' ὅλα της τὰ λόγια. Μὲ ἄρρητο θαυμασμό στὸ βλέμμα, ποὺ χάνεται μέσα στὸ δρᾶμα τῆς εὐτυχίας, στριφογυρίζουν γύρω της μ' ἐκδηλώσεις λατρείας, πέφτουν γονατιστοί, παίρνουν λιγωμένο ὕφος, σηκώνουν πρὸς αὐτὴν τὸ βλέμμα, μαραίνονται κι ἀναστενάζουν πάλι. Τὴν ὑπακούουν σὰ σκλάβοι. Μὰ καὶ τὸ ὠραιότερο: ὅτι μιὰ γυναίκα εἶναι ἱκανὴ νὰ μιλά, ν' ἀραδιάζῃ λέξεις, κανεὶς δὲ μπορεῖ ν' ἀμφιβάλλῃ. Δυστυχῶς δὲν εἶναι ἀρκετὰ προικισμένη μὲ στοχαστικὴν ἀξία νὰ φυλαχθῇ, μὲ τὸν καιρὸ, (ὅκιώ μέρες τὸ πολὺ) ἀπὸ τὴν ἀντίφασι, άν ὁ ἄνδρας δὲν ἔρθῃ νὰ τὴ βοηθήσῃ συστηματικὰ ἀντιλέγοντάς της. Ἀποτέλεσμα εἶναι ὅτι σὲ λίγο ἐπέρχεται πλήρης σύγχυσι. Ἄν παρακούσῃ κανεὶς τὴς προσταγὰς της, ἡ σύγχυσι θὰ περνοῦσε ἀπαρατήρητη, γιατί ἡ γυναίκα λησμονεῖ τόσο φυσικὰ ὅσο φυσικὰ καὶ φλυαρεῖ. Μὰ ὅταν ὁ ἐραστής βάλλῃ ὅλα τὰ δυνατὰ του νὰ ἐκτελέσῃ ὅλες τὴς ἐπιθυμίας τῆς γυναίκος, ἡ σύγχυσι ξεσπᾷ.

(Ἀκολουθεῖ)

(1) Σ. Μ. Στίς «Νεφέλες».

JOSEPH CONRAD

Ο ΝΕΓΡΟΣ ΤΟΥ "ΝΑΡΚΙΣΣΟΥ,"*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΤΖΙΝΑΣ ΠΕΣΚΕΤΖΗ

—«Είπε ότι θα μου σπάσει τὸ κεφάλι!» φώναξε ὁ Ντόνκιν σπαραξικάρδια.

Ὁ Σίκλετον ὅλο ἀπορία ἔφαξε κάτω στὸ πάτωμα. σὰ νὰ μὴν μπορούσε νὰ τὸν δεῖ.

—«Πανάθεμά σε!» εἶπε ἄδιστα μὴ δίνοντας σημασία στὰ λόγια του. Ἀχτινοβολοῦσε ἀπὸ ἄφατη σοφία, ἀπὸ σκληρὴ ἀδιαφορία, ἀπ' ἓνα παγερὸ ἀέρα ἀποχῆς. Τριγύρω του ὅλοι οἱ ἀκροατὲς νοιώθαν τὸν ἑαυτὸ τους τέλεια ξαλαφρωμένον ἀπ' τὴν ἀπογοήτευση, κι' ἀμίλητοι ρεμπέλευαν, μὲ τὴν ἀνέμελὴ ἀνεση ἀνθρώπων ποὺμποροῦν περίφημα νὰ ξεχωρίζουν τὴν ἀνεπανόρθωτη μεριά τῆς ὑπαρξῆς τους. Κι' ἐκεῖνος, ἀγνοητῆς δαθῆς, τοὺς προειδοποίησε κουνώντας τὸ δάχτυλο, καὶ βγῆκε ἔξω στὸ κατὰστρωμα χωρὶς ἄλλη κουβέντα.

Ὁ Μπέλφαστ ἀπόμεινε σκεπτικὸς, μὲ τὰ μάτια γουρλωμένα. Ἕνας δυὸ σκαρφάλασαν θареиὰ στὶς πιὸ ψηλὲς κουκκέτες, καὶ σὰν ξαπλώσαν στέναζαν δυνατὰ. Ἄλλοι δούταγαν γοργὰ μὲ τὸ κεφάλι μέσα στὶς χαμηλότερες κουκκέτες, στριφογυρίζοντας μιὰ δὴ μιὰ κεῖ, σὰ θεριὰ στὸ κλουβί. Ἐῤῥσιμο μαχαίριου ἀκούστηκε πᾶνω σὲ καμμιόν πηλό.

Ὁ Νόουλ δὲ χαμογελοῦσε πιά. Ὁ Νταίβις μὲ φλογερὴ πεποίθηση εἶπε:

—«Τότες ὁ κυβερνήτης μας εἶναι τρελλός».

Ὁ Ἄρτσι μουρμούρισε:

—«Μὰ τὴν πίστη μου! κι' ἀκόμα δὲν εἶδαμε τὸ τέλος!»

Τέσσερις καμπάνες θάρεσαν.

—«Οἱ μισοὶ ἀπ' τοὺς λευτεροὺς τῆς θάρειας ἔχουν φύγει!» φώναξε πανικόδνητος ὁ Νόουλ κι' ὕστερα ἔμεινε νὰ σκέπτεται: «ἄς εἶναι! δυὸ ὥρες ὕπνος κάτω εἶναι γιὰ νὰ ξεκουραστεῖ κανεῖς», παρατήρησε, γι' αὐτοπαρηγόρια. Στὸ λεφτὸ οἱ περισσότεροι καμώθηκαν τοὺς κοιμισμένους, κι' ὁ Τσάρλυ, ποὺ παραμίλαγε στὸν ὕπνο του, πέταξε ξάφνου μ' ἄχρωμὴ ἐπιταχτικὴ φωνή, κάτω προστυχόλογα.

—«Αὐτὸ τὸ καλιόπαιδο τὸ τρῶν σκουλίκια!» φώναξε ὁ Νόουλ κατ' ἀπ' τὰ σκεπάσματα, σὲ τόνο πολὺφερο. Ὁ Μπέλφαστ σηκώθηκε πλησιάζοντας τὴν κούνια τοῦ Ἄρτσι.

—«Ἐμεῖς τὸν γλυτώσαμε», ψιθύρισε θλιμένα.

—«Τί;» ἔκανε ὁ ἄλλος νυσταγμένα.

—«Καὶ τώρα θὰ πρέπει νὰ τὸν πετάξουμε

στὴ θάλασσα», προχώρησε ὁ Μπέλφαστ καὶ τὸ κάτω του χελεὶν τρεμουλιάσε.

—«Θὰ πετάξουμε τί;» ρώτησε ὁ Ἄρτσι.

—«Τὸ φτωχὸ μας Τζέιμς», στέναξε ὁ Μπέλφαστ.

—«Θὰ τὰ τινάξει!» εἶπε ὁ Ἄρτσι μὲ ψευτικὴ σκληρότητα, κι' ἀνακάθησε. «Ἐκεῖνος φταίει γιὰ ὅλα. Ἄν δὲν ἤμουνα ἐγὼ, θάχαν γίνεῖ σκοτωμοὶ πᾶνω σ' αὐτὸ τὸ καράβι!»

—«Δὲν εἶναι δικό του τὸ φταίξιμο, εἶναι;» ἔσετόμισε ὁ Μπέλφαστ. «Τὸν ἔδωλα στὸ κρεβάτι... κι' εἴταν πιὸ ἀλαφρὸς ἀπὸ πούπουλο», πρόσθεσε μὲ τὰ χέρια στὰ μάτια.

Ὁ Ἄρτσι τὸν κοίταξε ἐπίμονα, κι' ὕστερα γύρισε πρὸς τὴν μούρη του ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά.

Ὁ Μπέλφαστ στριφογύριζε, λὲς κι' εἶχε χάσει τὸ δρόμο του μὲς τὸ θαμπὸν ὑπνοθάλαμο, καὶ λίγο ἔλειψε νὰ πέσει πᾶνω στὸν Ντόνκιν. Στάθηκε ἀπὸ πᾶνω του, κοιτάζοντάς τον λυπημένα.

—«Δὲ θὰ πᾶς στὸ κατὰστρωμα σὰν θάρεσει προσκλητήριο;» ρώτησε τὸ Ντόνκιν ποὺ τὸν κοίταξε ἀπελπισμένα.

—«Κεῖνος ὁ σκληρόκαρδος ὁ σκωτσέζος, ὁ σπόρος ἀρχιλητῆ, μὲ κλώτσησε!» ψιθύρισε μ' ὕφος ἄγριος ἐγκατάλειψης.

—«Κι' ἔκανε ἄγια δουλειά!» εἶπε ὁ Μπέλφαστ. στεναχωρημένους πᾶντα. «Ἄς μὴν ἐμπλεκε μὲς τὰ ποδιάρια, ὅπως καὶ σήμερα θάρω, ποὺ νὰ πάρει ὁ διάβολος! Κοίταξε καλὰ μὴν ἀγγίξεις οὔτε μιὰ τρίχα ἀπ' τὸ Τζέιμς μου! Ἀκόμα δὲν τὸν ἔκανες. Πρόσεχε, σοῦ λέω! Γιατί ἂν ἀρχίσω νὰ σὲ κλωτσᾶω ἐγὼ!» Πανάθροσε τὸ κέφι του. «Ἄν ἀρχίσω καὶ σὲ κλωτσᾶω ἐγὼ, θὰ σὲ κλωτσᾶω ἄλ' ἀμερικάνικα καὶ θὰ σοῦ σπάσω τίποτα!» Χτύπησε λαφριά μὲ τὸν ἀστράγαλο τὸ σκυμμένο κεφάλι. «Νὰ μὲ προσέχεις, φίλε! ἀποτέλειωσε σταθερά. Ὁ Ντόνκιν ἔδωσε τόπο στὴν ὀργή».

—«Δὲς νὰ μὲ σκίσουν στὰ δυό;» ρώτησε μὲ πονεμένη ἀνυπομονησία.

—«Ποιὸν νὰ σκίσουν;» ταίριξε ὁ Μπέλφαστ κάνοντας ἓνα βῆμα πίσω. «Θὰ σοῦ κοβα τὴ μύτη στὸ μομένο, ἂν δὲν εἶχα νὰ προσέχω τὸ Τζέιμς. Γιὰ ποιοὺς μᾶς πέρασες τάχα;»

Ὁ Ντόνκιν ἀνασηκώθηκε, παρακολουθώντας τὴν ράχη τοῦ Μπέλφαστ ποὺ χάθηκε πίσ' ἀπ' τὴν πόρτα. Σ' ὅλες τίς γωνιὰς κοιμόνταν ἄρατοι ἄνθρωποι, ἀνασαινοντας γαλήνια. Ἐπαίρνε θάρρος ἀπὸ τὴ γύρω ἀδιατάραχτὴ ἡσυχία καὶ κόρωνε

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

ἀπὸ κακία. Σκελετωμένοι, στάζοντας δηλητήριο, ντυμένοι μέσα σὲ ρούχα ξένα φαρδιά, ποὺ κρέμονταν ἀπάνω του, κοιτάζε γύρω σὰ νάφαχνε κάτι νὰ βρεῖ γιὰ νὰ τὸ σπάσει. Μὲς τὸ καχεκτικό στέρνο του, ἡ καρδιά του χτυποῦσε κρυφά. Κοιμόντουσαν. Ἦθελε νὰ στρίψει λαιμὰ, νὰ δαλαίει μάτια, νὰ φύσει μούτρα. Σήκωσε ἀπειλητικά τις θωμερές κοκκαλιάρικες γροθιές του στὶς λάμπες ποὺ κἀπνίζαν. «Δὲν εἶσατε ἀντρες!» φώναξε μισοθυσιμένα. Κανένας δὲ σάλεψε. «Δὲν ἔχετε οὕτε τὸ θάρρος ἐνοῦ πογκιτὸ!» Ἡ φωνή του εἶταν τώρα στιγγιά καὶ βραχνή.

Ὁ Βάμιμπο, ξεχτένιστος, πρόβαλε κοιτάζοντας τὸν ἀγριωπὺ. «Γλύφετε τὰ καταστρώματα. Μακάρι νὰ σαπίστε ὅλοι σας πρὶν σὰς εὕρει ὁ θάνατος!»

Ὁ Βάμιμπο, χωρὶς νὰ καταλαβαίνει γρὶ, ἀνοιγόκλεινε τὰ μάτια.

Ὁ Ντόνκιν ἔκαστε κάτρου βαρειά. Ξεφύσαγε καὶ τὰ ρουθούνια του τρέμαν. Ἐτριβε, ἔσφιγγε τὰ δόντια. καὶ ὅπως πίεζε τὸ πηροῦνι του πᾶνω στὸ στήθος του. ἔμοιαζε σὰ νὰ το τραγάνιζε, πασχίζοντας νὰ φτασει τὸ βάθος τῆς καρδιάς του... Τὸ πρῶτ, σὰν ἄρχισε ἡ καινούργια μέρα τῆς περιπλάνησής, τὸ καράβι εἶχε μιὰν ὄψη πολυτιμῆς φρέσκιαδας, ὅπως ἡ γῆ τὴν ἀνοιξη. Τὰ καθαροπλυμένα καταστρώματα γυαλοκοποῦσαν. Οἱ πλάγιες ἡλιαχτίδες χτυποῦσαν πᾶνω στοὺς μπρούτζινους ἐκτυφλωτικές, πρόσβαλλαν πᾶνω στὶς γυλισιμένες θέργες, σὰ χρυσογραμμίες. καὶ οἱ λιγοστές ψιγάλες τ' ἀλμυρισμένον νεροῦ ποὺ ξεχάστηκαν δῶ καὶ κεῖ πᾶνω στήν κουπασιή, εἶχαν τῇ διαύγεια πῶχουν οἱ στάλες τῆς θροσιᾶς, κι' ἀσταρποβολοῦσαν πρὶο λαμπερά κι' ἀπὸ σκόρπια πρῆλ' νανι.

Τὰ παντὰ κοιμόντουσαν. Μιά ἀπαλή αὔρα τὰ νανοῦριζε. Ὁ ἥλιος, ὅπως ὑψώνουνταν μοναχικός καὶ με' ἀλότηρεπος στὸ γαλανὸ οὐρανὸ παρακολουθοῦσε τὸ ἐρημικὸ καράβι ποὺ γλυστροῦσε πᾶνω στὴ μενεξεδένια θάλασσα. Οἱ ἀντρες στέκονταν σὲ τρεῖς σειρὲς πλάι στὸ μεγάλο κατάρτι, ἀπέναντι ἀπ' τὴν πόρτα τῆς καμπίνας τῶν ἀξιωματικῶν. Χτυποῦσαν τὰ πόδια, ἐσπρωχόταν, εἶχαν ἓνα ὕψος ἀναποφάσιστο, ἀποβλακωμένο. Στὴν παραμικρὴ κίνηση ποὺ γινόταν, ὁ Νόουλ ἀναπηδοῦσε πᾶνω στὸ κουτσὸ ποδάρι του. Ὁ Ντόνκιν ξεγλυστροῦσε πίσω ἀπ' τις πλάτες τῶν ἄλλων, ἀκούραστος κι' ἀνήσυχος, σὰν ἄνθρωπος ποὺ φάχνει γιὰ ἐνέδρα. Ξαφνικά βγῆκε ὁ καπετάνιος. Ἀλλίστου. Λαφρὺς κι' εὐλόγιτος, μίξερος μὲς τὴν ἡλιόλουστη μέρα, σκληρὸς σὰ διαμάντι ἀκατέργατο. Πέρασε μπροστὰ ἀπὸ τὴν πρώτη σειρὰ. Εἶχε τὸ δεξὶ του χερὶ στὴν τσέπη τῆς ζακέτας του, καὶ κάτι ἄλλο ἀκόμη, ἓνα βαρὺ πρᾶγμα ποὺ ζάρωνε ὅλο τὸ ὕψος. Ἐνας ναυτικός ξεροθῆξε ἀπειλητικά.

«Δὲν ἔχω κανένα παράπονο μαζί σας ἴσαμε τώρα, ἀντρες», εἶπε ὁ κυβερνήτης, καὶ στάθηκε. Τοὺς ἀντίκρουσε μὲ τὸ ξεθωριασμένο ἀτσάλινο βλέμμα του, ποὺ ἔμοιαζε σὰ νὰ εἰσχωροῦσε θαθειά, μέσα σὲ κάθε ζευγάρι μάτια ἀπὸ εἰκοσι πρὶο τὸν ἀντίκριν. Πίσω του ὁ Μπαϊκέρ σκυθρωπός, μ' ἓνα σέβριο πλατὶ σὰν τσάντα, γρολλῆζε σιγαλά. Ὁ Κρέγκτον, φρέσκος σὰ ριπολίνα, μὲ

μάγουλα ροδοκόκκινα, εἶχε μιὰ στάση ἀποφασιστική.

— «Καὶ δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω», συνέχισε ὁ κυβερνήτης. «Ἐγὼ βρίσκομαι ἐδῶ πέρα γιὰ νὰ κουμαντάρω αὐτὸ τὸ καράβι. καὶ νὰ προσέχω νᾶναι στὴ θέση του, κάθε ἄνθρωπος καὶ κάθε μηχανή. Ἄν ἐσεῖς ἔφατε τὴ δουλειά σας, ὅσο καλὰ ἔξω γὼ τὴ δική μου, ὅλα θὰ πῆγαιναν καλὰ. Χτὲς μὲς τὸ σκοτάδι γκαρίζατε: «θὰ σοῦ δείξουμε μεῖς αὐριο τὸ πρῶτ!» Ὁραῖα, νὰ με λοιπόν! Τί θέλετε;» Πῆγαινε πᾶνω κάτω κοιτάζοντας τοὺς ἐρευνητικά. Τί θέλανε; Στεκόνταν μιὰ στόνα μιὰ στ' ἄλλο πόδι, ξεροκαταπίναν. Μερικοὶ ἐσπρωξάν πίσω τις σκούφιες τοὺς, κι' ἔβουσαν τὰ κεφάλια. Τί θέλανε;

Ὁ Τζῆιμς εἶχε πιά ξεχαστεῖ. Κανείς δὲν τὸν σκέπτονταν. Ἀπόμεινε μονάχος μὲς τὴν καμπίνα του, παλεύοντας μὲ τεράστιες σκιές, προσκολλημένος σὲ χαλκοπράσινες ψευτιές, σαρκάζοντας πονεμένα τις διάφανες ἀπάτες του. Ὅχι, ὄχι τὸ Τζῆιμς. Οὕτε νεκρὸς νὰ εἶταν δὲ θὰ τὸν εἶχαν ξεχάσει ἔτσι. Ἦθελαν μεγάλα πράγματα. Μ' ἀπότομα ὅλα τ' ἀπλὰ λόγια ποὺ ἔφαγαν, χάθηκαν γιὰ πάντα μὲς τὴν ἀπεραντοσύνη τῆς ἀοριστης φλογερῆς ἐπιθυμίας του. Ξέραν τί θῆκαν, μὰ δὲν εὗρισκαν τίποτε ποὺ ν' ἀξίζε τὸν κόπο γιὰ νὰ τὸ ποῦν. Στριφογύριζαν πᾶνω στὰ πόδια τοὺς, κουνώντας τὰ μεγάλα μουντζουρωμένα χέρια τοὺς ἀξέβια. Ἐνα μορμιουρητὸ σούστηκε.

— «Τί εἶναι, λοιπόν; Τὸ φαγητό;» ρώτησε ὁ κυβερνήτης. «Ξέρετε ὅτι ὅλες οἱ προμήθειες καταστράφηκαν ἔξω ἀπ' τ' ἀκρωτήρι;

— «Αὐτὸ τὸ ἔβουρε, κύριε», εἶπε ἓνας γέρω θαλασσόλυκος ἀπὸ τὴν πρώτη σειρὰ.

— «Δουλεῦτε σκληρά;» Ἐ; περισσότερὸ ἀπ' ὅ,τι βαστάτε;» Ξαναρώτησε.

Καταντροπιασμένοι σῶπαιναν.

— «Δὲ θέλουμε νὰ δουλεύουμε ἐν ὄσῳ τὸ πλῆρωμα δὲν εἶναι συμπληρωμένο, κύριε». Ἀρχισε ἐπιτέλους ὁ Νταίβις, κι' ἡ φωνή του ἔτρεψε. «Νά, αὐτὸς ἐκεῖ ὁ Νέγρος...»

— «Φτάνει!» φώναξε ὁ κυβερνήτης. Τοὺς κοίταξε ἀπὸ πᾶνω μέχρι κάτω, ἔκανε ὕστερα δύο τρία δῆματα, κι' ἄρχισε νὰ τοὺς περιλοῦζει, ἐσπώνοντας ἄγρια, μὲ λόγια τσουχερά.

— «Νά σας πῶ ἐγὼ τί τρέχει; Ὅσα δὲ φτάνει ἡ ἄλεπού τὰ κάνει κρεαστάρια. Νομίζετε πῶς εἶσατε ἄγιοι ἄνθρωποι! Κι' ὅλα τὰ κάνετε μισά. Ἀκόμα καὶ τὸ καθῆκον σας. Τὸ σκέφτεστε πολὺ. Ἄν κάνετε δέκα φορὲς περισσότερὴν δουλειά, πάλι δὲ θάταν ἀρκετό!»

— «Κάνουμε ὅ,τι μπορούμε περισσότερὸ γι' αὐτὸ τὸ καράβι, κύριε!», φώναξε κάποιος θυμωμένο.

— «Ὅ,τι μπορεῖτε!» ἔσπαζε ὁ κυβερνήτης. «Σὰς φοβοῦσταν τὰ μαλάκ στὴν ξηρὰ, ἔ; Ἐκεῖ δὲ σὰς ζήτησαν νὰ κάνετε ὅ,τι μπορεῖτε. Καὶ δὲν καυχίστες θέβαια. Σὰς τὸ λέω, ὅτι τὸ καλλίτερό σας, δὲν εἶναι πρὶο καλὸ ἀπ' τὸ χειρότερο. Δὲ μπορεῖτε νὰ κάνετε περισσότερα! Ὅχι. Τὸ ἔξω. Καὶ δὲ μιλῶ. Ἀλλὰ σταματήστε τις τρέλλες, πρὶν σὰς τις σταματήσω ἐγὼ. Εἶμαι εἰσιμος γι' αὐτὴ τὴ δουλειά. Σταματήστε τις!» τοὺς προειδοποίησε, κουνώντας τὸ χερὶ.

— «Ὅσο γιὰ κεῖνον τὸν ἄνθρωπο», ὕψωσε τὴ

φωνή του, «όσο για κείνο τόν άντρα, αν θγάλει τή μύτη του έξω στο κατάντρομα, χωρίς τήν άδειά μου. Θά τόν ρίξω στά σίδερα. Όρίστε μας!»

Ο μάγκερας τόν άκουγε από τήν πλώρη. Πεταχτηκε έξ' απ' τήν κουζίνα μέ τά χέρια ψηλά, κατατρομαγμένος, μή πιστεύοντας στ' αυτιά του, και ξαναπήκε μέσα.

Βαθιά σιωπή απλώθηκε για λίγο. Ένας στραβοκάνης θαλασσινός αποτραβήχτηκε κι' έφτασε αξιοπρεπα μέσα στο πούνι.

— «Είναι και κάτι άλλο», είπε γαλήνια ο κυβερνήτης. Έχαν' ένα βήμα διαστικό, και μέ μιá κίνηση άστραπιαία, έβγαλε από τήν τσέπη του ένα σιδερένιο σκαρμό. — «Αυτό;» Η κίνησή του τούτη είταν τόσο άπρόσμενη και ξαφνική, πού όλο τό πλήρωμα τραβήχτηκε πίσω ταραγμένο. Είχε καρφώσει τό βλέμμα του μέσ' τά μάτια τους, και μερικοί πήραν ένα ύφος τόσο ξαφνιασμένο, λές και δέν είχαν δει προητέρω σκαρμό. Τόν σήκωσε ψηλά.

— «Αυτό, είναι δική μου δουλειά. Δέ θά τας κάνω καμιά έρώτηση, αλλά όλοι σας τά ξέρετε. Πρέπει νά πάει στο μέρος απ' όπου δγήκε». Τά μάτια του συνέφιασαν. Οι άντρες δέν ξέραν πώς νά σταθούν και τί νά κάνουν. Αποφύγαν νά κοιτάν κείνο τό σιδερένιο κομμάτι, φαίνονταν ντροπαλοί κι' άμύηχανοι, σκανταλισμένοι, λές κι' είταν κάτι τό άπαίσιο, τό σκανδαλώδες, τό χοντρό, πού σύμφωνα μέ τήν κοινή αξιοπρέπεια, δέ θάπρεπε ποτές μιá τέτοια πράξη νά δει τό φως τής μέρας. Ο Κυβερνήτης τούς παρακολουθούσε προσεχτικά.

— «Ντόνκιν!» φώναξε όρθιά κοφτά. Ο Ντόνκιν κρύφτηκε πίσω απ' έναν, ύστερα πίσω από κάποιον άλλον, μά τόν πήραν είδηση και παραμέρισαν όλοι. Άφισαν ένα διάδρομο άνοιχτό μπροστά του, κι' ένώθησαν πίσω. Στο τέλος έμεινε μόνος, φάτσα-φάτσα μέ τόν κυβερνήτη. Ο Άλλιστουν τόν πλησίασε. Είχαν τό ίδιο μπόι, κι' όπως ήρθαν πρόσωπο μέ πρόσωπο, τούριξε ο κυβερνήτης ένα βλέμμα θανάσιμο. Τά χάντρινα μάτια του τρεμόπαιζαν.

— «Τό γνωρίζεις αυτό;» ρώτησε.

— «Όχι! δέν τό ξέρω», απάντησε ξαδιάντροπα ο άλλος.

— «Κοπρόσκυλλο! Πάρτο!» διάταξε ο κυβερνήτης.

Τά χέρια του Ντόνκιν είχαν κολλήσει πάνω στα πόδια του. Στέκονταν μέ τά μάτια καρφωμένα μπροστά, λές και καθόταν σε παράταξη.

— «Πάρτο!» ξανάπε ο κυβερνήτης, κι' ήρθε πιο κοντά. Οι άνδρες τους σμίγαν.

— «Πάρτο!» είπε πάλι κάνοντας μιá κίνηση απειλητική. Ο Ντόνκιν ξεκόλλησε από τή μιá μεριά τό ένα χέρι.

— «Γιατί τά δάνετε μαζί μου;» μουρμούρισε ύστερ' από μεγάλη προσπάθεια, λές και τό στόμα του είταν γεμάτο ζυμάρι.

— «Αν δέν...» άρχισε ο κυβερνήτης.

Ο Ντόνκιν άρπαξε τό σκαρμό, τά νάθελε νά τόν κλέψει, και στύθηκε σά στήλη άλατενια, κρατώντας τον στο χέρι τά λαμπάδα.

— «Βίλτο στη θέση του», είπε ο καπετάνιος Άλλιστουν, κοιτάζοντας τόν άγριωπά. Ο Ντόνκιν μέ μάτια γουρλωμένα, αποτραβήχτηκε.

— «Φύγε βρε καλιάνθρωπε, γιατί άλλοιως θά σε κάνω γώ νά φύγεις!». Ξεφώνισε ο κυβερνήτης σπρώχνοντας τον θυμωμένα. Μισοκρύφτηκε, και μέ τό επικίνδυνο σίδερο πάχοςις νά προστατέψει τό κεφάλι του, απ' τήν άπειλητική γροθιά. Ο Μπαίκερ έπαψε για λίγο νά γρυλλίζει.

— «Έξοχα! Μά τό Θεό», μουρμούριζε επιδοκιμαστικά ο Κρέγκτον, μέ ύφος ειδικού.

— «Μή μ' άγγίζεις!» τσίριξε ο Ντόνκιν, όπισθοχωρώντας.

— «Τότε φύγε πιο γρήγορα».

— «Μή μέ θαράσεις... Θά σε πάω στο Πταιματοδικείο... Θά σου κάνω μήνυση». Ο καπετάνιος έκανε ένα μεγάλο βήμα κι' ο Ντόνκιν, γυρίζοντας τήν πλάτη, έτρεξε λίγο, γύρισε, κοίταξε μέ τό στόμα άνοιχτό, δείχνοντας τά σαπίδοντά του.

— «Πιό πέρα, στα ξάρτια τής πρώρας, τόν διάταξε, δείχνοντας μέ τό χέρι. «Έτσι στέκεστε σεις, μέ τά χέρια σταυρωμένα; και θ' άφίνετε νά μέ βρίζουν;» Ξεφώνισε ο Ντόνκιν στο σιωπηλό πλήρωμα, πού παρακολουθούσε τή σκηνή. Ο καπετάνιος τόν ξαναπλησίασε. Μ' ένα σάλτο, ξαναβρέθηκε πέρα, χύμηξε προς τά ξάρτια τής πρώρας, κι' έμπηξε τό σκαρμό στη θέση του.

— «Θά σάς τό ξεπληρώσω αυτό!», τούς φώναξε, κι' εξαφανίστηκε πίσω απ' τό πρωκάταρτο.

Ο καπετάνιος έκανε μιá στροφή, και προχώρησε άτάραχος κατά τήν πρύμνα, σά νάχε ξεχάσει κιόλας τή σκηνή. Οι άντρες στο πέρασμά του παραμέριζαν. Δέν κοίταξε κανέναν.

— «Άρκετά ως εδώ, κύριε Μπαίκερ, άς διαλυθούν», είπε ήσυχα. «Και σεις, άντρες, κοιτάχτε από δω και μπρός νά μή στραβοπατάτε», πρόσθεσε γαλήνια.

Γιά μιá στιγμή στάθηκε, και τούς κοίταξε σκεφτικός, όπως φεύγαν μέ τά κεφάλια σκυφτά.

— «Καμρώστε τό πρωινό!» φώναξε άνακουφισμένος, μπαίνοντας στην καμπίνα του.

— «Δέ μου καλοήρθε όταν σάς είδα νά δίνετε — χχρ! νά δίνετε κείνο τό σκαρμό, σ' εκείνο τό κάθαρμα, κύριε», παρατήρησε ο Μπαίκερ. «Μπορούσε νά σάς σπάσει — χχρ! σπάσει μ' αυτό τό κεφάλι, σαν αυγότσουφλο».

(Ακολουθεί)

ΠΕΤΡΟΥ ΜΑΡΚΑΚΗ

Ο "ΝΟΥΜΑΣ,"*

ΑΝΑΛΥΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ — ΤΟΜΟΣ Α' (1903)

849. (Δ. Π. Ταγκόπουλος): *Φαινόμενα καὶ πράγματα*. Φ. 56 (17 Αὐγούστου) σελ. 5.—'Επαινεί τὴν ἐφημ. «Φῶς» Σάμου ποὺ καθιέρωσε τὸ κήρυγμα τοῦ Ἐθαγγελοῦ νὰ τὸ γράφει στὴ δημοτικῇ.

— Σχόλιο πάνω στὴν ἀφιξη Ρώσων ἀρχαιο-λόγων.

850. 'Ομοίως: Φ. 57 (24 Αὐγούστου) σελ. 5-6.— Σχολιάζει τὴν ἰσχὺν ποῦχει ὁ Λιευθυτὴς τοῦ Πρακτορείου Ἐφημερίδων, πάνω στίς ἐφημερίδες καὶ τοὺς δημοσιογράφους.

— Ἀναφέρει πὺς τὸ μνημεῖο ποὺ ἔστησε στὸν τάφο τοῦ Καμπύση, ἡ μητέρα του, εἶναι ἔργο τοῦ Θ. Θωμόπουλου.

— Σχολιάζει τὴ διάδοση πὺς τὸ κόμμα τοῦ Ἀηληγιάννη θὰ ἄρῃ τὴν ἐμπιστοσύνη του ἀπὸ τὴν Κυβέρνηση.

— Ἐπαινεί τὸν Διοικητὴ τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας γιὰ τὸ ἐκχωρεῖ τὸ τέταρτο τοῦ μισθοῦ του στὸ Μακεδονικὸ ἄγωνα.

851. 'Ομοίως: Φ. 58 (31 Αὐγούστου) σελ. 5-6.— Σχολιάζει εἰς ἀσχημίες τῶν προεκλογικῶν συλλαλητηρίων.

— Ὑποστηρίζει τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Λευκαδίου, σὰν δημοτικοῦ συμβούλου.

— Σχόλιο πάνω στὴ διάδοση πὺς θὰ διαλυθῇ ἡ Βουλὴ.

— Εἰρωνεύεται εἰς δημοκοπίες τοῦ Καλησπέρη.

— Σχολιάζει τὸν προσηλυτισμὸ στὸν καθολικισμὸ κοριτσιῶν ποὺ φοιτᾶνε σὲ φράγκικα σχολεῖα.

— Σχόλιο γιὰ τὸν ἔρανο ὑπὲρ τῆς Μακεδονίας.

— Σχολιάζει τὴν προσπάθεια ν' ἀλλάξουν τ' ὄνομα τῆς τοποθεσίας Τζιτζιφιές.

852. 'Ομοίως: Φ. 59 (7 Σεπτεμβρίου) σελ. 6-7.— Σχολιάζει τὰ αἵματηρά προεκλογικὰ Δημοκρατικὰ γεγονότα.

— Σχολιάζει τὴ δράση τῶν Βουλγάρων στὴ Μακεδονία.

— Παρατηρεῖ πὺς τὰ ἑλληνικὰ κόμματα δια-

εἶναι στὴν Ἐξουσία εἶναι μοναρχικὰ καὶ διὰ τὴν ἀντιπολίτευση δημοκρατικὰ.

— Διαμαρτύρεται γιὰ τὴ μήνυση κατὰ τοῦ Ἡλ. Βουτιερίδη σὰν πρωταίτιον τῶν αἵματηρῶν δημοκρατικῶν προεκλογικῶν γεγονότων.

— Δημοσιεύει ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ κοριτικὸ γράμμα τοῦ Ἀργ. Ἐφταλιώτη γιὰ τὴν «Τρισεῦ-γενη» τοῦ Κ. Παλαμᾶ.

— Ἀπορεῖ γιὰ τὴ χάθηκε ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους δρόμους ὁ βουλγαρομάχος καπετὰν Ἀρκούδας.

853. (Δ. Π. Ταγκόπουλος): *Φαινόμενα καὶ πράγματα*. Φ. 60 (14 Σεπτεμβρίου) σελ. 5-6.— Σχολιάζει τὴ διέρεξη πρωθυπουργοῦ καὶ δημοσιογράφου.

— Ἐπαινεί τὴν ἐφημ. «Τὰ Νέα» καὶ τοὺς Λιευθυντές της.

— Σχολιάζει τὰ ἐκλογικὰ παρατάγματα τοῦ Πειραιῶς.

— Ἀνὰ λόγια γιὰ τὸν βαθύφωνο Νικολάου.

854. 'Ομοίως: Φ. 61 (21 Σεπτεμβρίου) σελ. 5-6.— Σχολιάζει τὴν ἀποτυχία τῆς Λιευθυτῆς ἐκθέσεως τοῦ Ζαπτείου.

— Δημοσιεύει σάτυρα ὑπογραμμένη ἀπὸ κάποιον Χατζηβεράκη(:) [ποίημα γιὰ τὴν ἀρνητικὴ ἀπάντησιν ποὺ πῆρε ὁ Γ. Χατζηδάκης ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου ν' ἀπάντησιν ἀπὸ τὸ βῆμα της στὸν Κρουμπάχερ].

— Σχολιάζει κάποιον δυστύχημα.

— Ἐπαινεί τὴ Σχολὴ Ρουσσοπούλου.

— Εἰρωνεύεται τὴν ἐπιθυμία τοῦ Ἀηληγιάννη νὰ διαλύσῃ τὴ Βουλὴ.

— Σχόλιο γιὰ τὸ Ἀηληγιάννη.

— Παραρτᾷ τὴ μετὰφραση στὴ δημοτικὴ τοῦ «Κρίτωνα» τοῦ Πλάτωνα ἀπὸ τὸν Γ. Σταμνοπούλου, ποὺ θὰ δημοσιέψῃ.

855. 'Ομοίως: Φ. 62 (28 Σεπτεμβρίου) σελ. 5-6.— Σχολιάζει τὴν ἀπρεπὴ διαγωγή στρατιωτικῶν καὶ ρασοφόρων.

— Σχολιάζει τὸ ζήτημα ἂν πρέπει ἡ ἀστυνομία νὰ δέσσει.

— Σχόλιο πάνω στὴν περικοπὴ τῆς μονῆς Πετράκη.

— Σχολιάζει τὴν καταγγελία τῶν Ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων ἀπὸ τὴ Λιευθυτὴ ἐκθεση τοῦ Ζαπτείου.

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο

— Εἰρωνεύεται τὸν διευθυντὴ τῆς ἐφ. «Καιροί» γιὰ τὴ συνέντευξιν ποὺ πῆρε ἀπὸ τὸν ὑπουργὸ τῶν Στρατιωτικῶν.

856. (Δ. Π. Ταγκόπουλος): *Φαινόμενα καὶ πράγματα*. Φ. 63 (5 Ὀκτωβρίου) σελ. 5-6.— Σχολιάζει τὴν πολεμικὴ τῶν ἐφημερίδων γιὰ τὰ ἔξοδα ποὺ γίνονται γιὰ τὰ ναυτικὰ γυμνάσια.

— Σχολιάζει τὰ μέτρα ποὺ παίρνονται κατὰ τῶν στρατιωτικῶν ποὺ παρεκτρέπονται.

— Σχόλιο γιὰ τὸν πρωθυπουργὸ Ράλλη.

— Σχόλιο γιὰ τὸ αἷμα ποὺ χύνεται παράλογα.

— Αὐθεντικὸς διάλογος δύο σκόμπ ἀπὸ τὴν πρῶτη τῶν «Κούρδων» τοῦ Καμπύση.

— Περικαιρικὸ σχόλιο κατὰ τοῦ κ. Λαμαλά.

857. Ὅμοιος: Φ. 64 (12 Ὀκτωβρίου) σελ. 5-6.— Σχολιάζει τὴς ἀποκαλύψεις ποὺ ἔκανε ἡ ἐφ. «Νέα» γιὰ τὸν Τεκτονισμὸ στὴν Ἑλλάδα.

— Υἱοθετεῖ τὸ ἄρθρο τοῦ Ν. Κονεμένου ποὺ δημοσιεύει στὸ ἴδιο φύλλο.

— Σχολιάζει τὴν ἀκύρωση τῆς δημαρχιακῆς ἐκλογῆς Πειραιῶς.

— Εὐνοϊκότερες κρίσεις γιὰ τὴ δημοσίευση τῆς μετάφρασης στὴ δημοτικὴ ἀπὸ τὸν Ζήσιμο Σιδέρη τοῦ «Οἰδίποδα» στὴν ἐφημ. «Φῶς» τῆς Σάμου.

— Αναγγέλλει τὴν ἔκδοση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς Ρόδου ἀπὸ τὸν ἀλεξανδρινὸ λόγιον Δ. Λέσκοπα.

858. Ὅμοιος: Φ. 65 (19 Ὀκτωβρίου) σελ. 6-7.— Σχολιάζει τὸ θόρυβο ποὺ σήκωσε τὸ σκάνδαλο τοῦ Παγκάλου.

— Σχολιάζει τὸ Ἀηλιγιάννη.

— Ὑποστηρίζει τὴν ἀποψη τοῦ Γ. Στρέϊτ κατὰ τοῦ θορύβου ποὺ σηκώθηκε γιὰ τὴς μετοχῆς τῆς Ἑθνικῆς Τραπεζῆς.

— Σχολιάζει τὰ ὅσα γράφει ὁ Ζ. Παπαντωνίου ποὺ ἀσφαλῶς ἀφορῶν τὸν Ν. Ἐπισκοπόπουλο.

859. Ὅμοιος: Φ. 66 (26 Ὀκτωβρίου) σελ. 5-6.— Ἐπαινεῖ τὸν ἀγῶνα τοῦ ποιητῆ Σ. Μαντσοῦκα γιὰ τὴν πολιτικὴν κατάστασιν.

— Ἡ «Μαζώχτρα» τοῦ Ἀργ. Ἐφταλιώτη μεταφράστηκε στὰ γερμανικά.

— Ἀπορεῖ γιὰτὶ πλᾶϊ στὴν ὑπογραφή τοῦ Δημάρχου ὑπογράφει καὶ ὁ πρόεδρος τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου.

— Αναγγέλλει μελλοντικὰς συνεργασίας τῶν Judas Errant (=Γ. Ἀβάζο), Σ. Ἀναστασιάδης (=Σ. Ἀλιμπέστη), καὶ τὴ μετάφραση τῆς Μήδειας τοῦ Εὐριπίδου ἀπὸ τὸν Γ. Περγιλιτῆ (=Ι. Γιαννοῦκο).

860. Ὅμοιος: Φ. 67 (2 Νοεμβρίου) σελ. 5-6.— Κατηγορεῖ τὸν ἡμερήσιο τύπο ποὺ γιὰ ψύλλου πήδημα ἔσσηκώνει τοὺς φοιτητὰς σὲ φασαρίες.

— Σχολιάζει τρία σατυρικά περιοδικὰ ποὺχοῦν ἐξονικὸς τίτλους.

— Ὑπερασπίζεται τὴς πολιτικὰς δηλώσεις τοῦ Θεοτόκη.

— Ἐπαινεῖ τὴν παρασημοφορίαν τοῦ Μπασιάκου.

— Σχόλιο γιὰ τὴ διεθνή ἔκθεση τοῦ Ζαπκίου.

— Χαιρετίζει τὴν ἀπόφαση τῶν φοιτητῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ νὰ συμπήξουν σύνδεσμον γιὰ τὴν ἀνύψωση τῆς ἡθικῆς τοὺς ὑπόστασης.

861. (Δ. Π. Ταγκόπουλος): *Φαινόμενα καὶ πράγματα*. Φ. 68 (9 Νοεμβρίου) σελ. 5-6.— Κατακρίνει τοὺς φοιτητὰς ποὺ παραιοῦμένοι ἀπὸ τὴν δημαγωγίαν τῶν ἐφημερίδων προκαλέσαν τὰ Ὁρεσειακά.

— Σχολιάζει τοὺς φοιτητὰς καὶ τὴν δημαγωγίαν τοῦ Τύπου πάνω σ' αὐτοὺς.

— Εἰρωνεύεται τοὺς καθαρευουσιάνους καὶ τὴς ἀπρέπειάς τοὺς.

— Δικαιολογεῖται πὼς ἡ παράλειψη ὠρισμένης ὕλης ὀφείλεται στὴν ἐπίκαιρον ὕλη τῶν Ὁρεσειακῶν.

— Σχολιάζει τὴς εἰρωνίες τῶν καθαρευουσιάνων κατὰ τῶν μεταφράσεων στὴ δημοτικὴ.

— Σχολιάζει τὴν καταπληκτικὴ διάδοση ἐνὸς ἀσέμνου περιοδικοῦ.

— Σχολιάζει τὸν ἐκκαθολικισμό τῶν δύο ἐλληνίδων ποὺ ἦταν ἐσωτερικὸς σὲ κολλέγιον.

— Σχολιάζει τὴν πολιτικὴν κατάστασιν.

— Σχολιάζει τὴν ἀπαίτηση τῶν καθαρευουσιάνων νὰ παρτῇ ὁ Παλαμᾶς γιὰτὶ ἔγραψε ὡδὴ στὸν Αἰσχύλον στὴ δημοτικὴ.

862. Ὅμοιος: Φ. 69 (13 Νοεμβρίου) σελ. 3-4.— Ἄν ὑπῆρχε πραγματικὸ Κράτος, ὁ Γ. Μιστριώτης ἔπρεπε νὰ πανθῇ ἀπὸ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου καὶ νὰ παραπεμφθῇ ἀπὸ τὸν ἐισαγγελεὰ σ' ἀνάκριση σὰν πρωταίτιος τῶν «Ὁρεσειακῶν».

— Γλωσσολόγους, λέει, τὸν Χατζηδάκι καὶ τοὺς ἄλλους, ποὺ τοῖμοῦν νὰ λένε τὸν Παλαμᾶ ὄντιον.

— Ἀποκαλύπτει ποιά συμφέροντα ἔσπρωξαν τοὺς Μιστριώτη, Καλαποθάκη, Πώπ κ. ἄ. νὰ ἔσσηκώθουν κατὰ τοῦ Β. Θεάτρον καὶ νὰ δημιουργήσουν τὰ «Ὁρεσειακά».

— Ἡ πᾶράθεση τῶν εἰκόνων τοῦ Μιστριώτη καὶ Σαράφωφ στὴν ἐφημ. «Καιροί» ἦταν πετυχημένη, κι' οἱ δύο εἶναι ἐχθροὶ τῆς Ἑλλάδος.

— Εἰρωνεύεται τὴν ἐφημ. «Ἀθῆναι».

— Ὑποστηρίζει πὼς ὅλοι οἱ καλοὶ λογοτέχνες εἶναι δημοτικιστὲς καὶ πὼς ὅλοι οἱ συνεργάτες τοῦ «Νουμά» εἶναι γραμματιομένοι μὲ τοὺς τίτλους στὰ χέρια.

863. Ὅμοιος: Φ. 70 (16 Νοεμβρίου) σελ. 5-6.— Σχολιάζει τὴ μελοδραματικὴ χειρονομία τοῦ κ. Λεβίδου κατὰ τοῦ μεταφρασμένου Εὐαγγελίου.

— Σχολιάζει τὰ ὅσα ἔγραψε ὁ γυμνασιάρχης Πρωτοπαπᾶς στοὺς «Καιροὺς» γιὰ τὴ δημοτικὴ γλώσσα.

— Ἐπαινεῖ τὴν ἐφημ. «Ἑστία» ποὺ σ' ἀπάντησιν τοῦ γλωσσικοῦ θορύβου ποὺ ἀναστάτωσε τὸν τύπον ἔβγαλε ἓνα ὁλόκληρον φύλλον τῆς γραμμένον σι' ἀρχαῖα.

— Εἰρωνεύεται τὴν εἰδὴση τῆς ἐφημ. «Ἀ-
χρόπολις» πῶς ὁ Μιστριώτης ἔλαβε πολλὰ συγ-
χαρητήρια γιὰ τὴ στάση του στὸ γλωσσικὸ ἄ-
γωνα.

— Ἐπαινεῖ τὸ Ν. Πολίτη γιὰ τὰ ὅσα εἶπε
γιὰ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα ἀπὸ τὴν πανεπιστημιακὴ
ἐδρα.

— Εὐθνυμος διάλογος γιὰ τὰ καμώματα τοῦ
Μιστριώτη.

— Κρίνει ὅσα εἶπε γιὰ τὶς μεταφράσεις τῶν
ἀρχαίων κειμένων ὁ Δημ. Γρ. Καμπούρογλου.

864. (Δ. Π. Ταγκόπουλος) : **Φαινόμενα καὶ
πράγματα**. Φ. 71 (23 Νοεμβρίου) σελ. 5-6.—
Σχολιάζει τὰ αἵματηρά γεγονότα τῆς 16 Νοεμβρίου
ποὺ προκλήθηκαν γιὰ τὴ γλώσσα.

— Ἐξηγεῖ πῶς ὁ Κ. Παλαμᾶς διαν. γράφει
στὴν καθαρὲν οὖσα ὑπογράφει μὲ ψευτόνομα.

— Ἐπαινεῖ τὴν Κ. Παρρὲν γιὰ ὅσα ἔγραψε
ὑπὲρ τοῦ Κ. Παλαμᾶ.

— Παραθέτει φαιδρότητες τοῦ Μιστριώτη.

— Κατακρίνει τὸν Ἡλιόπουλο γιὰ ὅσα εἶπε
σὲ μιὰ διάλεξή του κατὰ τῆς δημοτικῆς.

— Ἐπαινεῖ τὰ μέτρα τῆς δικαιοσύνης ἐναντίο
τῆς δημοκρατίας τῶν ἐφημερίδων.

— Σχόλιο γιὰ τὸ Σάμψακο.

— Σχόλιο γιὰ τὴν πολιτικὴν κατάσταση.

— Σχολιάζει ὅτι εἶπε κάποιος μετριοπαθὴς
φοιτητής.

865. Ὁμοίως : Φ. 72 (30 Νοεμβρίου) σελ.
5-6.— Παρατηρεῖ πῶς τὰ ἀηδιαστικά γεγονότα
ποὺ προκαλοῦν οἱ καθαρηνουσιᾶνοι μᾶς ἐκθέτουν
στοὺς ξένους.

— Ἀποδείχτηκε πῶς δὲν ἔφταξε ἡ γλώσσα τῆς
μετάφρασης τῆς «Ὁρέστειας» καὶ τῆς «Ἀντιγό-
νης», ἀλλὰ ἡ κακὴ μετάφραση.

— Μιὰ μικρὴ θερμὴ νεκρολογία γιὰ τὸν Αἰμ.
Λεγκράν.

— Παινέει τὸ περ. «Πύρρος» ποὺ ξαναδη-
μοσίεψε ἱστορικὸ μελέτημα τοῦ Ἑφταλιώτη παρ-
μένο ἀπὸ τὸν «Νουμᾶ».

— Σχολιάζει τὸ ρανάγιο στὴν Ἰθάκη.

— Σχολιάζει τὴν πολιτικὴν κατάσταση.

866. Ὁμοίως : Φ. 73 (7 Δεκεμβρίου) σελ.
5-6.— Σχολιάζει τὴν Κυβερνητικὴν κρίση.

— Ξαναδημοσιεύει σχόλια τῆς ἐφημ. «Νέο
Ἄστυ», πάνω στὸ ἄρθρο τοῦ «Νουμᾶ», «Περι-
αλγὴς Κλέων».

— Διαψεύδει τὸν Μιστριώτη πῶς οἱ Λοντρέ-
ζικες ἐφημερίδες τὸν παίνευν γιὰ τὴ στάση του
στὸ γλωσσικὸ.

— Σχολιάζει τίς παρασκηνιακὰς κινήσεις τοῦ
Δηληγιάννη.

— Πάνω στὸν ὕμνο τοῦ Γρηγορίου τοῦ Ε' κά-
ποιος φωτογράφος τὸ ἐπάγγελμα παρωδεῖ τὰ Ὀ-
ρεσטיακά γεγονότα.

867. (Δ. Π. Ταγκόπουλος) : **Φαινόμενα καὶ
πράγματα**. Φ. 74 (14 Δεκεμβρίου) σελ. 5-6.—
Σχολιάζει τὸ νέο ὑπουργεῖο τοῦ Θεοτόκη ποὺ δέ-
θᾳ τὸ δρίζει πιά ὁ Δηληγιάννης.

— Εἰρωνεύεται τὸν βουλευτὴ Βουδούρη γιὰ τὴν
παραίτησή του.

— Εἰρωνεύεται τὸν πρῶν ὑπουργὸ Παιδείας
Φαρμακόπουλο.

— Σχόλιο γιὰ τὸ νέο ὑπουργὸ Παιδείας Στάη.

868. Ὁμοίως : Φ. 75 (20 Δεκεμβρίου) σελ.
5-6.— Σχολιάζει τὰ ὅσα εἶπε ὁ ἀγγλος καθηγητὴς
Ruse γιὰ τὴν ἀξία τῆς νεοελληνικῆς γλώσσας.

— Σχολιάζει τὴν κλήση τοῦ Μιστριώτη ἀπὸ
τὴ δικαιοσύνη γιὰ τοὺς ἐμπρηστικὸς λόγους κατὰ
τῆς δημοτικῆς.

— Ἀναγγέλλει πῶς μὲ τὸν καινούργιο χρόνο
θὰ δημοσιέψει τὴ μετάφραση τοῦ μυθιστορημα-
τος τοῦ Ἀγγων «Ἀλφνις καὶ Χλόη» κι' ἀργότερα
μιὰ τραγωδία.

— Σχολιάζει τὴν ἀποκάλυψη πῶς ὁ νέος δῆ-
μαρχος Πειραιῶς εἶναι φυγόστρατος.

— Εἰρωνεύεται τὸν Ἐπισκοπόπουλο ποὺ ἀνέ-
λαβε νὰ ὑπερασπισθῇ τὸν Ἀνατόλ Φράνς, ποὺ
μαζὶ μὲ τὸν Μαίτσελινγκ τοὺς ἐπιτίθεται ὁ Ἀθη-
ναϊκὸς Τύπος.

869. Ὁμοίως : Φ. 76 (8 Δεκεμβρίου) σελ.
5-6.— Χτυπάει τὸν Μιστριώτη καὶ ζητάει ἀπὸ
τὸν Ὑπουργὸ τῆς Παιδείας νὰ ἐπέμβῃ ἐναντίο του.

— Ξαναδημοσιεύει γράμμα τοῦ Ἀλ. Πάλλη
στὸ διευθυντὴ τοῦ περ. «Πύρρος» ποὺ χτυπάει
ὅλους τοὺς ἔλληνες πολιτικούς καὶ ἰδίως τὸν Δη-
ληγιάννη.

— Σχόλιο γιὰ τὸ Δηληγιάννη καὶ τὰ στα-
φιδικά.

— Ἐπαινεῖ τὸν εἰσαγγελεῖα Μπενὴ Ψάλτη.

— Σχόλιο γιὰ τὸν Καζάζη.

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟ ΣΥΜΜΙΚΤΑ

Κεφάλαιο πρῶτο.

ΠΟΙΚΙΛΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ

870. ΑΡΧΙΜΗΔΗΣ (=ψευδώνυμο) : **Γιὰ
νὰ περνάει ἡ ὥρα**. Φ. 74 (14 Δεκεμβρίου) σ. 8.
[Διάφορες σπαζοκεφαλιές καὶ προβλήματα].

871. ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ ΣΠ. : **Εὐχαριστήριο
τοῦ Δημάρχου μας**. Φ. 60 (14 Σεπτεμβρίου)
σελ. 6. [Εὐχαριστήριο στοὺς Ἀθηναίους ἐκλογεῖς
γιὰ τὴν ἐπανεκλογή του σὰν δημάρχου].

872. ΜΟΥΤΖΟΠΟΥΛΟΣ ΑΘ. : **Ὁ νέος Δῆ-
μαρχος Πειραιῶς. Εὐχαριστήριο πρὸς τὸ λαό**.
Φ. 60 (14 Σεπτεμβρίου) σελ. 7. [Εὐχαριστήριο
δημοσίευμα πρὸς τοὺς ἐκλογεῖς του].

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

Τόδεκαπενθήμερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Μιχαήλ Δ. Βολονάκης.

Πλήρης ἡμερῶν ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ προσκαίρου κόσμου ὁ δωδεκανήσιος καθηγητὴς τῆς ἱστορίας ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν Μιχαήλ Βολονάκης. Ὁ αἰείμνηστος καθηγητὴς ἐγεννήθη εἰς τὴν μικρὰν νῆσον Σύμην τῆς Δωδεκανήσου, ὅπου καὶ ἤκουσε τὰ ἐγκύκλια μαθήματα, ἐπεράτωσε τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην— ὑπόδουλον τότε εἰσέτι—καὶ εἰς νεαρωτάτην ἡλικίαν ἔλαβε τὸ πτυχίον τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἐδῶς ἀμέσως διαρίσθη γυμνασιάρχης τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, τὸ ὅποιον διηύθυνεν ἐπὶ δεκαπέντε συναπτά ἔτη, μετὰ ταῦτα δὲ ὑπηρέτησεν ἐπ' ὀλίγον ὡς γυμνασιάρχης ἐν Αἰγίῳ καὶ ἐν Ἀθήναις. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἐλληνικῆς ἀνοικτοδομήσεως ὁ Ἐλ. Βενιζέλος γνωρίζων τὸ ἐθνικὸν καὶ ἐκπαιδευτικὸν ἔργον τοῦ Βολονάκη διώρισεν αὐτὸν Γενικὸν Γραμματέα τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας. Εἰς τὴν ἐπίκαιρον ταύτην θέσιν ὁ Βολονάκης παρέμεινεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη ἀνεξαρτήτως τῶν ἐναλλασσομένων ὑπουργῶν καὶ προσέφερεν εἰς τὸ ἔθνος ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας ἀνεγνώρισαν ἀμφότεροι οἱ διαμαχόμενοι ἔκτοτε πολιτικοὶ κόμμοι.

Νόμος καὶ ρυθμὸς τῆς μακρᾶς καὶ γονίμου ζωῆς τοῦ Μιχ. Βολονάκη ἦτο ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀναπαύλας ἡ ἐργασία καὶ τὸ καθήκον. Ἡ δημιουργικὴ δράσις αὐτοῦ ὑπῆρξεν ἀληθῶς πολυμερестаτὴ ἀναγκάμενη εἰς πλείστους σημαντικούς τομεις τοῦ ἐθνικοῦ μας βίου, ἐξ ὧν σπουδαιότεροι δέον νὰ λογισθῶσιν ὁ πατριωτικὸς, ὁ ἐκπαιδευτικὸς καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς.

Α'. Σπάνιος εἰς τὴν ζωὴν τῶν ὑποδούλων λαῶν ἐμφανίζονται ἄνθρωποι τῆς πνοῆς, τῆς ἀντοχῆς, τῆς ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀγωνιστικότητος τοῦ Μιχ. Βολονάκη. Ὁ δωδεκανησιακὸς λαός, ὁ ὁποῖος ἠύχθησε νὰ δουλεύσῃ μετὰ τοὺς Τούρκους εἰς τοὺς Ἱταλοὺς φασιστάς, εὗρεν ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Βολονάκη τὸν πνευματικὸν ἡγέτην, ὁ ὁποῖος διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν διδλίων, τῶν ἐθνικῶν λόγων, τῆς ἀκαταβλήτου δραστηριότητός του ἐφώτιζεν ἐπὶ ἔτη μακρὰ τὸ σκότος τῆς δουλείας του καὶ ἐκράτει πάντοτε ἀνοικτὸν καὶ ἐν τῇ ἐσωτερικῇ καὶ ἐν τῇ ἐξωτερικῇ τῷ Δωδεκανησιακῶν Ζήτημα συγκρουόμενος πολλάκις μετὰ τῶν ἐπισήμων ἀρχῶν τῆς Ἑλλάδος, αἵτινες δεσμεύονται ὑπὸ τῆς διπλωματίας ἡναγκάζοντο νὰ προσποιούνταν ἀγνοίαν ἢ ἀδιαφορίαν ἐναντι τοῦ ἀλτρωτικῶν θέματος τῶν Δωδεκανησίων. Ἀποσταλεῖς εἰς Βῆρδωπην ὁ Βολονάκης, μετὰ τοῦ ἐτέ-

ρου ἡρώος τῶν Δωδεκανησιακῶν ἀπελευθερωτικῶν ἀγώνων Στεῦου Ζερβού, ὡς πληρεξούσιος τῶν ἀλυτρώτων Δωδεκανησίων κατὰ τὸν χρόνον τοῦ συνεδρίου τῆς εἰρήνης μετὰ τὸν α' παγκόσμιον πόλεμον, εἰργάσθη εἰς Παρίσιους καὶ Λονδίνον μετὰ πρωτοφανοῦς ζήλου διαφωτίζων διὰ παντοίων μέσων ὅχι μόνον τοὺς ἡγέτας, ἀλλὰ καὶ τὸν λαόν τῆς Μ. Βρετανίας ἐπὶ τοῦ Δωδεκανησιακοῦ θέματος.

Βεβαίως ὁ ἐλληνικὸς λαὸς οὐδέποτε ἐληνμόνησε τὸ ὑπόδουλον τμήμα—τοὺς Δωδεκανησίους—ἀλλ' ἐσκέφθη κανεὶς ἄράγε, ποῦ ὠφελεῖτο ὁ ἀκοράτητος ἐθνουςιασμός, τὸν ὅποιον ἐξεδήλωνεν εἰς πᾶσαν εὐκαιρίαν ἡ Πρωτεύουσα καὶ αἱ ἐπαρχίαι τῆς Ἑλλάδος; Πῶς ἀνεφύησαν αἰφνιδίως ἀπὸ τοῦ 1925 κέξ. εἰς πᾶσαν γωνίαν ἐλληνικῆς γῆς σύλλογοι φιλοδωδεκανησιακοί, οἱ ὁποῖοι ἐξηγείρον τὴν ὁργὴν τοῦ λαοῦ μας κατὰ τοῦ δυνάστου Ἱταλοῦ καὶ διετῆρουν συνεχῶς ἀνημμένην τὴν φλόγα τοῦ ἐθνικοῦ ὑπὸ τῆς Δωδεκανήσου πόθου εἰς δόλοκληρον τὸ ἐλληνικόν; Παρετήρησεν ἄρα γε κανεὶς, ὅτι οἱ πρόεδροι ἢ οἱ δημιουργοὶ τῶν ἀπανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος θορυβουσῶν φιλοδωδεκανησιακῶν Ὀργανώσεων ἦσαν οἱ γυμνασιακοὶ καθηγηταὶ τῆς Φιλολογίας, οἱ ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ μαθηταὶ τοῦ Μιχ. Βολονάκη, εἰς τοὺς ὁποίους οὗτος μετέδιδε κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πανεπιστημιακῆς των φοιτήσεως τὴν ἀσθεστον φλόγα τῶν πατριωτικῶν του πόθων καὶ τὴν πίστιν του διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς μεγάλης ἰδέας. Θὰ ἦτο ἄδικον νὰ ἀρνῇθῃ τις τὴν συμβολὴν τοῦ αἰμνῆστου καθηγητοῦ εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀκαταβλήτου πολεμικοῦ μένους, μὲ τὸ ὅποιον ἀντιεστώπιον οἱ Ἑλλήνες τοὺς Ἱταλοὺς εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ ὡς πνευματικὸς ἡγέτης, ἐν μέσῳ τῆς ἐλληνικῆς κοινωρίας ὡς πολῦτιμον στέλεχος, μετὰ τῶν Δωδεκανησίων ὡς Πρόεδρος τοῦ Κεντρικοῦ Δωδεκανησιακοῦ Συλλόγου ὁ Βολονάκης ὑπῆρξεν ἡ ζωντανὴ εἰκὼν τοῦ δωδεκανησιακοῦ ἱρρεδευτισμοῦ, ἡ ἐκπροσωποῦσα τὴν ἀγωνίαν καὶ τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ τῆς Δωδεκανήσου. Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐθνικῆς δουλείας, ὅτε ὁ λαὸς τῆς Δωδεκανήσου ὑπὸ τὴν ἰταλογερμανικὴν κατοχὴν ἐκινδύνευσε νὰ ἀποθάνῃ ἀπὸ τὴν πείναν, ὁ Βολονάκης ἔδρυσεν ἐν Ἀθήναις τὴν «Ἑραρινὴν Ἐπιτροπὴν» καὶ κατάρθρωσε διὰ τῆς ἀποστολῆς τροφίμων καὶ φαρμάκων, τῇ βοηθείᾳ καὶ τοῦ Διεθνoῦς Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, νὰ ἀνακουρίσῃ τοὺς ἀδελφοὺς τὸν Δωδεκανησίους. Τὴν ἐθνικὴν ταύτην δράσιν τοῦ αἰμνῆστου ἀνδρὸς ἐκτιμῶσα ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀπένευμεν εἰς αὐτὸν ἀργυροῦν μετάλλιον διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως τῆς Δωδεκανήσου μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Β'. Τὸ ἐκπαιδευτικὸν ἔργον τοῦ Βολονάκη κα-

τατάσσει αὐτὸν ἀδιστακτικῶς εἰς τὴν χορείαν τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ γένους μας. Οὐδέποτε οἱ Κύπριοι θὰ λησμονήσουν τὸν ἐθαυπώστολον, ὅστις μαζὶ μετὰ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἐκαλλιέργησεν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὴν μεγαλόνησον τοῦ Φοινικικοῦ πελάγους τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐθνικῆς ἐνότητος. Τὸ ἔργον του εἰς τὸ Ὑπουργεῖον Παιδείας καὶ εἰς τὴν προεδρίαν τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Συμβουλίου ὑπῆρξε θεμελιώδης. Ἰδιαιτέρως εἰργάσθη διὰ τὴν σύνταξιν διδακτικῶν βιβλίων ἱκανῶν καὶ ἀμειλίχων τοῦ χάσματος μεταξὺ τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς καθαρευούσης συστήσεως τὴν χρησιμοποιοῦσαν ἀνημέρου γλωσσικοῦ ὀργάνου τῆς ἀπλῆς καθαρευούσης. Ἐπεθύμει οὕτω ὁ ἀείμνηστος διδάσκαλος νὰ γεφυρώσῃ τὸ χάος μεταξὺ τῶν δύο γλωσσικῶν συστημάτων, τὰ ὅποια ταλαιπωροῦσαν ὑπὲρ πάντα ἄλλον τοῦς μικροὺς μαθητὰς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου καὶ τῶν πρώτων γυμνασιακῶν τάξεων. Ἐξαιρέτοι ὑπῆρξαν αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ Βολονάκη εἰς τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐκπαιδεύσεως ἐν Δωδεκανήσῳ εὐθὺς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν. Ἢ μακρὰ δουλεία καὶ ἡ κατοχὴ εἶχον ἀφήσει εἰς τὰς νήσους μας ἐκπαιδευτικὸν μόνον ἐρείπια καὶ ἐκρηκτικὴν ὁ βέλος ζήλος, ἡ μακρὰ πεῖρα καὶ ἡ ἰκανότης τοῦ Βολονάκη, διὰ νὰ ἱδρυθῶν γυμνάσια, δημοτικὰ σχολεῖα, διδασκαλεῖον, τεχνικὰ σχολεῖα, νὰ ἀποσταλῶν ἐπαρκεῖς ἐκπαιδευτικοὶ καὶ νὰ ἐξευρεθῶν αἱ ἀπαραίτητοι πιστώσεις διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν σχολῶν τούτων. Ἐπίστευε καὶ ἐκίχυτεν ὁ Βολονάκης, ὅτι τὸ καλῦτερον δῶρον τῆς μεγάλης πατρίδος πρὸς τὸν ἀπελευθερωθέντα Δωδεκανησιακὸν λαὸν ἦτο ἡ ὁργάνωσις ἑλληνοπροπεῶς παιδείας εἰς τὰς νήσους αὐτάς, αἱ ὅποιαι καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας διεκρίνοντο διὰ τὴν ἀγάπην των πρὸς τὰ γράμματα. Ὅσοι παρηκολούθησαν ἐκ τοῦ πλησίον τὸ ζήτημα τοῦτο, γνωρίζουν πόσον μέγας ὑπῆρξεν ὁ ἄθλος οὗτος τοῦ μακαρίτου καθηγητοῦ.

Γ'. Διατελέσας μαθητῆς τοῦ Κ. Κόντου διεκρίνετο ἀπὸ νεωρτύτης ἡλικίας διὰ τὴν βαθεῖαν ἑλληνομαθειάν του καὶ τὴν ἐπιστημονικὴν του ἐπίδοσιν. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς διαμονῆς του ἐν Κύπρῳ εἰργάζετο—παρὰλλήλως πρὸς τὴν ἐκπαιδεύσιν—ἐπιστημονικῶς, ὅτε δ' ἐπανῆλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας, διὰ τῶν ἐπιστημονικῶν του μελετῶν καὶ τῆς εὐμενοῦς φήφου τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς ἐγένετο καθηγητῆς τῆς Ἱστορίας τῶν Μένων καὶ Νεωτέρων χρόνων ἐν τῇ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν. Οὐδεμία ἄλλη ἐδρα ἡρμοῦεν εἰς τὴν ἀποστολικὴν διάθεσιν τοῦ Μιχαὴλ Βολονάκη ὅσον ἡ ρηθεῖσα ἀνωτέρω. Ἐκεῖθεν ἐδίδασκε τοὺς τροφίμους τοῦ Πανεπιστημίου τοὺς προσερχομένους ἐκ πάσης ἑλληνικῆς γῆς τὰ δίκαια τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος καὶ τοὺς παλμοὺς τῶν ὑποδούλων ἀδελφῶν. Τὰ μαθήματά του ἀπετέλουν ἐθνικὸν κήρυγμα καὶ διὰ τοῦτο ἡ αἰθουσα τῆς διδασκαλίας του ἦτο πάντοτε ὑπερπλήρης ἐνθουσιῶντων φοιτητῶν. Νομίζω ὅτι, ἀφ' ἧς ἱδρύθη τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον, ὀλίγοι διδάσκαλοι ὠμίλησαν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν φοιτητῶν ὡς ὁ Μιχ. Βολονάκης.

Τὸ ἐπιστημονικὸν τοῦ ἔργου εἶναι σημαντικὸν καὶ πολὺπλευρον· ἀναφέρω ἐνταῦθα τὰ σπουδαιό-

τερα ἐκ τῶν ἐπιστημονικῶν του βιβλίων: «Παλμοὶ τῆς Κύπρου» (1913), «Ἀγωγή τοῦ Πολίτου» (1914) πολλάκις ἐπαναδοθεῖσα, «Ἡ Σαλαμίς τῆς Κύπρου διὰ τὸν αἰῶνα» (1917), «Ἱστορία τοῦ ἔορτασμοῦ τῆς πρώτης τοῦ ἔτους» (1917), «The Island of Roses and her eleven Sisters, or the Dodecanese» (Λονδὶνον 1922), «Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος» (1925), «Πῶς καὶ πότε ὠφελεῖ ἡ ἱστορία» (1925), «Ἡ μεγάλη ἐθνικὴ ἰδέα τῶν Ἑλλήνων» (1936), «Ἱστορία καὶ πολιτισμὸς τῆς Δωδεκανήσου» (1939) κ. ἄ. Σημειωτέον, ὅτι εὐρισκόμενος ἐν Λονδίῳ ἐμελέτησε καὶ ἀντέγραψε χιλιάδας ἱστορικῶν ἐγγράφων τῆς ἐποχῆς τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, τῶν ὁποίων τὴν ἐκδοσὶν ἐμελέτα πάντοτε, συνεκέντρωσε δὲ τεράστιον ὕλικόν περὶ τοῦ Λόρδου Βύρως, τὸ ὅποιον δυστυχῶς δὲν ἐπρόφθασε νὰ φέρῃ εἰς φῶς. Τὸ κύκνειον ἄσμα τοῦ Μιχ. Βολονάκη ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπιστάγασμα τῆς ἐπιστημονικῆς του ἐργασίας ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος τόμος τοῦ δευτέρου μέρους τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν εἰργάζετο. Ὁ τόμος οὗτος ἀναφερόμενος εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Κωνσταντίνου καὶ τῶν διαδόχων του ἀποτελεῖ πράγματι ἀπόκλημα τῆς ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας ἐπαινεθὲν ὑπὸ πολλῶν ἡμετέρων καὶ ξένων. Παρουσιάζων τὸν τόμον τοῦτον τοῦ Βολονάκη ἐνώπιον τῆς ὁλομελίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ὁ καθηγητῆς καὶ ἀκαδημαϊκὸς κ. Σωκράτης Κουγιάς ἐτόνισεν, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ σπουδαίου ἐπιστημονικοῦ ἔργου πληροῦτος ἀληθῆς κενὸν ἐν τῇ ἑλληνικῇ ἐπιστήμῃ. Τόσον δὲ συνεκινήθη ἐκ τῆς εὐφήμου ταύτης ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ μνείας ὁ μακαρίτης Βολονάκης, ὥστε ἐπὶ μακροὺς μῆνας μετ' ἀκαλύπτου χαρᾶς ὑπενηθύνετο εἰς τοὺς φίλους του τὸ γεγονός τοῦτο. Μετ' ἀδιαιρέτου ἐνδιαφέροντος παρηκολούθει τὴν ἐπιστημονικὴν ζωὴν τῆς πρωτεύουσας συχνάκις εἰς τὰς διαλέξεις καὶ τὰς ἐπιστημονικὰς συγκεντρώσεις ἀνευ ἐξαιρέσεως. Ὑπῆρξε σύμβουλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τῆς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, Πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους καὶ μετείχε τῆς διοικήσεως πολλῶν ἐπιστημονικῶν σωματείων καὶ ἐπιτροπῶν.

Τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ Βολονάκη ἀπησχόλησαν ἡ προσφιλὴς του Δωδεκανήσος καὶ ἡ τύχη τῶν ἀλυτρώτων Ἑλλήνων. Ὡς ἀντιπρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς Ἐθνικῶν Δικαίων ὑπῆρξεν ὁ στενὸς παραστάτης καὶ ὁ ἐπιστημονικὸς σύμβουλος τοῦ ἐθαυπώστου Ἀργυροκλάστου Παντελεήμονος, ὅστις ἐν ἐκκλησιαστικῇ ὀνόμας τὸν Μιχ. Βολονάκην ἀξίον τῆς ἑλληνικῆς πατρίδος. Ἡ Δωδεκανήσος ὑπῆρξεν ὁ μέγας ἔρως τοῦ ἀπελευθέρου ἱστορικοῦ· ἐνθυμούμαι μετὰ συγκινήσεως τὴν ἡμέραν τῆς ἐνσωματώσεως τῶν νήσων εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα, ἥτις ὑπῆρξε τὸ προσφιλέστατον ὄνειρον τοῦ βίου του. Ἠσπάρθη τότε κατὰ σειράν ὅλους τοὺς μαθητὰς του καὶ τοὺς φίλους του, ὅσοι μετέδθημεν νὰ συγχαρῶμεν τὸν ἀληθινόν του διδάσκαλον καὶ θαυρῶν ἐπιθύριζε τὸ τοῦ Συμμεών: «Νῦν ἀπολόις τὸν δοῦλον Δέσποτα».

ΕΜΜ. Γ. ΠΡΩΤΟΨΑΛΤΗΣ

Ἡ Δίκη τῆς Κριτικῆς.

Ἀγαπητέ μου Χάρη,

Εἰς τὴν περίληψιν τοῦ λόγου μου διὰ τὴν δίκην τῆς Κριτικῆς, πού δημοσίευσες σὸ τελευταῖο τεύχος (15-8-50), δὲν ἐσημειώθῃ ὅτι ἐν ἀρχῇ ἀνέπτυξα τὰ τῆς ἀκυρότητος τοῦ κατηγορητηρίου, τὴν ἀνυπαρξίαν ἀδικήματος καὶ τὴν πλήρη ἀνυπαρξίαν ἀποδεικτικοῦ ὕλικου ἐκ μέρους τοῦ μηνυτοῦ. Ἀκολουθῶς ἐπέστῃσα τὴν προσοχὴν τοῦ Δικαστηρίου ἐπὶ τοῦ κύρους καὶ τῆς προσωπικότητος ὅχι μόνον τῶν ἐξετασθέντων μαρτύρων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐμφανισθέντων μὲν μὴ ἐξετασθέντων ὅμως, οἵτινες καὶ ἐξεπροσώπων τὸν πνευματικὸν κόσμον τῆς χώρας. Ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ κ. κ. Οὔμβ, Ἀργυρός, Αἰμ. Χουρμούζης, Γ. Θεοτοκάς, Ἀχ. Μαμάκης, Μ. Πλωρίτης, Πολ. Μοσχολίτης, Γ. Φουσάρας, Ἀλ. Εὐστρατιάδης καὶ ἄλλοι.

Ἐπίσης σὲ παρακαλῶ νὰ διορθωθῇ ἡ φράσις «διότι αἱ ἰδέαι δὲν προτείνονται διὰ μετακερασμοῦ ἀπὸ κυπέλλου θρωμεροῦ εἰς κύπελλον καθαρόν», ἥτις ἀποδίδει τ' ἀντίθετα τῶν ἐκ μέρους μου λεχθέντων, μὲ τὰ ὅσα εἶπα: Δηλαδή: «Ἐν Λακεδαίμονι, ἀνδρὸς ἀκολάστου, γνῶμην εἰπόντος ἀρμόζουσαν, ἀπέρριψεν ὁ Δῆμος, οἱ δ' Ἐφοροὶ κληρώσαντες ἕνα τῶν γερόντων ἐκέλευσαν εἰπεῖν τὸν αὐτὸν λόγον ἐκείνου, ὥσπερ εἰς καθαρὸν ἄγγεῖον ἐκ ρυπαροῦ μετακέρσαντες, ὅπως εὐπρόσδεκτος γένηται τοῖς πολλοῖς. Οὕτω μεγάλῃν ἔχει ροπὴν ἐν πολιτείᾳ πίστις ἥθους, καὶ τὸνναντίον». Γιὰ τοιοῦς ἐλέγχουσαν; Ὁ νοῶν νοεῖτω.

Διόξ σου

ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΝΙΚΟΛΑΣ

Τὸ βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἀπένειμε τὸ ἐφετεῖν ὁ βραβεῖο τῆς στὸν κ. Θ. Πετσάλη γιὰ τοὺς «Μαυρολόκους» καὶ τὴν «Καμπάνα τῆς Ἀγιά - Τριάδας», πού πρωτοδημοσιεύτηκε στὴ «Νέα Ἑστία». Συγχαίρουμε τὸν ἀγαπητὸ μας συνάδελφο καὶ συνεργάτη, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν πού ἔδειξε τὴν τιμητικὴν τῆς προτίμησιν σ' ἕναν ἀληθινὰ ἐκλεκτὸ πνευματικὸ ἀνθρώπο.

Χ.

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ἡ συλλογὴ «Παρνασσού».

Στὸν «Παρνασσό» εἶναι ἐκτεθειμένα τελευταῖα μιὰ σειρά ζωγραφικῶν κυρίως ἔργων, ὅσα οἱ καλλιτέχνες ἦταν ὑποχρεωμένοι ν' ἀφήσουν στὸν «Παρνασσό» ἀπὸ τίς ἐκθέσεις πού ἔκαναν στὶς αἰθουσές του κι ἀκόμα μερικά πού ἀνῆκαν στὴν ἰδιωτικὴ συλλογὴ τοῦ προέδρου τοῦ κ. Καραβία καὶ τὰ χάρισε στὸν «Παρνασσό». Ἀπὸ τὴν προσέλευσίν τῆς ἡ συλλογὴ αὐτὴ δὲ μπορεῖ νὰ χεῖ κανένα χαρακτῆρα, εἶναι τυχαία μαζέματα, θάλαγε κανεῖς, καὶ δὲν παρουσιάζει τίποτε νὰ

κινήσῃ τὴν προσοχὴν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινού. Φαίνεται ὅμως ὅτι κ' ἐκεῖνοι πού εἶχαν τὴν πρωτοβουλία νὰ μᾶς δείξουν τὰ ἔργα αὐτὰ δὲ φρόντισαν νὰ τὰ ἐμφανίσουν κάπως ἀξιοπρεπέστερα καὶ μάλιστα μὲ κάποια μεγαλύτερη τάξη καὶ σειρὰ. Αὐτὸ μάλιστα τὸ κρέμασμα τῶν περισσότερων πινάκων τοῦ ἐνός πάνω ἀπὸ τὸν ἄλλο σὲ τρεῖς καὶ τέσσαρις σειρὰς ὅχι μονάχα δὲν ἐπιτρέπει νὰ τὰ ἰδεῖ κανεῖς ἀνετα καὶ προσεχτικά, ἀλλὰ μαρτυρεῖ καὶ μιὰν ἀντίληψιν περίεργη καὶ πρωτότυπη γιὰ τὴν ἐποχὴν μας καὶ γιὰ τὰ καλλιτεχνικά ἔργα πού τὰ κολλᾷ πάνω στὸν τοῖχο σὰν σὲ μιὰ ἀποθήκη ἐμπορικοῦ καταστήματος καὶ μὲ κάποια περιφρόνηση δὲν λέω στὴν οὐσιαστικὴ ἀξία τους, πού μπορεῖ καὶ νὰ μὴ τὴν ἔχουν, ἀλλὰ σὸ εἶδος αὐτὸ τοῦ ἐμπορεύματος. Καὶ ἴσα-ἴσα γι' αὐτὸ ἔφερα τὸ λόγο σήμερα στὴν ἐκθεσὴ αὐτὴ πού μὲ τόση ἐπιστημότητα μάλιστα ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς. Θὰ περιμενε κανεῖς ὕστερα ἀπὸ τὴ σημασία πού ἔτσι τῆς δόθηκε νὰ τῆς ἔκανε ὁ «Παρνασσός» τὴν τιμὴ νὰ τὴν ἐμφανίσῃ σὲ κάποια εὐπρεπέστερη αἶθουσα, ὅπως εἶναι ἡ ἐπάνω μεγάλη σάλα τῶν ἐκθέσεων, ἐκτός ἐὰν ἐκεῖνη εἶναι προωρισμένη μονάχα γιὰ τὴν ἐμπορικὴ ἐκμετάλλευσιν κ' ἡ ἐκθεσὴ τῶν ἔργων τῆς Συλλογῆς τοῦ δὲν ἀξίζει αὐτὴ τὴν τιμὴ. Πιστεύω πὼς δὲ θὰ ζητήθηκε ἡ γνῶμη κανενὸς ἀπὸ τὰ καλλιτεχνικά μέλη τοῦ Συλλόγου πού ἀσφαλῶς θὰ περιλαμβάνη τοὺς κόλπους του, γιατί ἀλλίως τὰ ἔργα αὐτὰ θάβρισαν κάπως καλύτερη περιποίησιν.

Ὅπως δὲ ποτε πρέπει κανεῖς νὰ τὰ σημειώσῃ τοῦλάχιστο γιὰ τὴν ἱστορίαν πού μπορεῖ καμμιὰ φορὰ νὰ τὰ χρειαστῇ. Εἶναι καμμιὰ σαρανταρὶα καλλιτεχνῶν ἔργα ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα ὥς τὰ σήμερα. Μερικὰ σχέδια τοῦ Θέμου Ἀννίνου ἀρκετὰ χαρακτηριστικά. Τρία τοπία τοῦ Μ. Οἰκονόμου, ὅπου διακρίνομε μιὰ λεπτὴν εὐαισθησίαν τόνου μὲ ἐπικράτησιν τοῦ μπᾶζ, ὅπως στὴν Καισαριανὴ πού εἶναι ἀξία προσοχῆς καὶ γιὰ τὴ σύνθεσιν τῆς μὲ τίς λοφῆς γραμμῆς. Ἐνα μικρὸ τοῦ Ρολίου ἐμπρεσιονιστικῆς τεχντροπίας μὲ δυὸ παιδάκια, ὅπως καὶ δυὸ τοπία τῆς Λασκαρίδου καὶ τῆς Φλωρᾶ - Καραβία. Τοῦ Μαθιοπούλου δυὸ ὠραιοπαθῆ καστὲλ καὶ τοῦ Θωμοπούλου ὁ γνωστός βοσκὸς μὲ πρόβατα κατὰ τὸ συνηθισμένον τρόπο μὲ τίς μικρὰς γραμμῆς πού σὰν σκουληκία διανθίζουν ὅλη τὴν ἐπιφάνειαν. Ἀπὸ ἕνα τοπία ἀξιόλογο τοῦ Περικλῆ καὶ τοῦ Νικολ. Λύτρα. Τοῦ Μαλέα τοπιο μὲ τοῖχο, σπῆτια καὶ πλαγιά, πολλὸ διακοσμητικὸ σὸ χρῶμα καὶ σὸ σχῆμα. Θὰ σημειώσω ἔδω τοῦ Φοράουερ μερικὸς πίνακες. Ὁ Φοράουερ, ἀυστριακὸς καλλιτέχνης, πού ἔμεινε ὀλίγα χρόνια στὰ τοπία μας, μᾶς ἔδωκε δείγματα ἐξαιρετικῶν ταλάντων καὶ στὴν ἐλαιογραφίαν καὶ σὸ σχέδιο. Στους πίνακες πού ἐλέγομε ἔδω ὅρισκε μιὰ πρωτότυπη ἀντίληψιν στὴν ἀπόδοσιν τοῦ τοπίου πού τὸ ἀντικρῶζει ἀπὸ δικὴ του γωνία καὶ μάλιστα μὲ χρωματικὴν εὐαισθησίαν ἀξιοσημείωτη, ὅπως στὴν Ἀθήνα ὅπου τὸ πρῶτο καὶ τελευταῖο ἐπίπεδο μὲ τὰ στρογγυλὰ σχήματα σὲ καφεῖ σκούρους καὶ ἀνοιχτοὺς διαβαθμισμένους τόνους ἔχουν στὴ μέση τὴν ἀχνὴ λευκὴ ται-

νία τῶν σπιτιῶν τῆς Ἀθήνας, ἐνῷ φηλὰ κλείνει τὴ σύνθεση ὁ γκριζογάλανος οὐρανός. Πιὸ πλούσιοι καὶ διακοσμητικώτεροι εἶναι οἱ τόνοι στὰ Σπίτια, μιά γεωμετρικὴ σύνθεση, μὲ τοὺς κυβιστικούς της ὅγκους, καλὰ δεμένη. Ἀπὸ τοὺς ξένους καλλιτέχνες θὰ ἀναφέρω τὸν Σχορτσέσκο μὲ τὴν πηχτὴ του πινελιά, τὸν Πέσσκε ποὺ ἔχει πιά μείνει μεταξὺ μας, ἀλλὰ σὰ νὰ ἔχῃ ἀφήσει πιά τὴ ζωγραφικὴ, γιατί ἔχει πολὺν καιρὸ νὰ παρουσιάσῃ ἔργα του. τὸ Μόρ καὶ τὰ λεπτὰ χαρακτικὰ τοῦ Νοττόν. Θὰ σημειώσω καὶ τὸ τοπίο μὲ τὸ φροῦριο τῆς Κέρκυρας μὲ σινικὴ μελάνη λεπτὰ χαραγμένο τοῦ Δ. Κογεβίνα.

Ἀπὸ τοὺς νεωτέρους ὁ Ἀργυρός ἔχει ἕναν καλὸ γέρο μάγιστρο καλὰ σκτισαρισμένο κ' ἡ Ἀργυροῦ τὰ ἀνθή της. Τῆς Π. Οἰκονομίδου ἕνα καλὸ τοπίο καὶ τῆς Ἀναγνωστοπούλου τὰ Πατήσια, ἀπλῆ. ἔλαφρὴ καὶ φωτεινὴ ἀκουαρέλλα. Ἡ Χρυσοχοῖδου ἔχει ἕνα γλυπτό κ' ὁ Καπράλος ἕνα ἀνάγλυφο μὲ τὴν τραγικὴ πομπὴ τῶν προσφύγων ποὺ ὁ πόλεμος τοὺς ἔδιωξε ἀπὸ τὸ σπίτι τους καὶ φεύγουν σέρνοντας ἐπάνω τους τὰ ὑπάρχοντά τους καὶ τὰ παιδιὰ καὶ τὰ ζῶα μὲ ἀπλότητα καὶ ρυθμικὴ διάταξη ποὺ δὲν κρύβει τὴν παρατήρηση καὶ τὴν ἀλήθεια. Ἐδῶ θὰ ἀναφέρω καὶ μερικά φρούτα σὲ μίαν ἀπλάδα—δίσκο μὲ ἐξαιρετικὴ χρωματικὴ ἀπόδοση ποὺ φαίνεται ὅτι ὀφείλονται στὸ ἀκριβὸ πινέλλο τοῦ Μπουζιάνη, γιατί στὸν κατάλογο φέρονται χωρὶς ὄνομα ποὺ δὲ διαβάζεται εὐκολα στὸν πίνακα. Ὁ Κοσμαδόπουλος ἔχει μερικά ἀνθή, μερικά ἄψυχα πράγματα (ἐννοῶ τὴ λεγόμενη νεκρὰ φύση, ποὺ νομίζω ὅτι εἶται ἀποβίβεται καλύτερα ἐλληνικὰ) τοῦ Ποταμιάνου μὲ τὴν ἀκαδημαϊκὴ τεχνοτροπία, ὅπως καὶ τοῦ Γερμενῆ τὴν ἡθογραφία Σαρωμα τῆς ἀγλῆς καὶ τοῦ Δ. Γεραλτῆ ἕνα πρόσωπο. Ὁ Δάδης ἀντιπροσωπεύεται μ' ἕνα τοπίο ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο, ὅπως κ' ὁ Ματσάκης, τὸ ἴδιο κ' ὁ Ἐένος κ' ὁ Συρίγος κ' ἡ Καπαϊτζῆ. Ὁ Βακαλό ἔχει ἕνα διακοσμητικὸ κομμάτι, λεπτὸ καὶ ὑποβλητικὸ, μὲ ἀνθή καὶ πεταλοῦδες ποὺ τὰ κρατεῖ ἕνα χέρι σὰν βάζο. Τελευταῖο θὰ ἀναφέρω τὶς χρωματικὲς προσπάθειες τοῦ Γαῖ' η προτοῦ καταλήξει σὲ ἀφρηνημένα σχεδιάσματα. Μερικὰ σχέδια ἡ ἀκουαρέλλες ἀξίζουν νὰ τίς σημειώσω χωριστά, ὅπως τοῦ Κανέλλη ἕνα σχέδιο καὶ μιά ὥρα ἀκουαρέλλα του ἀπὸ ἕνα λιμάνι, τοῦ Ρέγκου τὸ Σπίτι τοῦ Παπαδιαμάντη ἀξιόλογο καὶ ἀπλό καὶ μιά ζωγραφία τοῦ Τηνιακοῦ.

Ἀπὸ τὴ σύντομη αὐτὴ ἀπαρίθμηση δὲ βλέπει κανεὶς τὴν ἐξαιρετικὴ σημασίαν τῆς συλλογῆς, ὅπου ἐλάχιστα κομμάτια μποροῦν νὰ κρατηθοῦν στὴ μνήμη. Γιατί ἡ συλλογὴ αὐτὴ, ὅπως σημειώσα στὴν ἀρχή, δὲν ἔγινε μὲ κανένα κριτήριον ἢ προσωπικὸ γούστο, ἀλλὰ ἀπὸ τυχαία καὶ παράταιρα καὶ τὰ περισσότερα ἀσήμαντα κομμάτια ποὺ δὲν ἀξίζε νὰ αποτελέσουν συλλογὴ καὶ νὰ φανοῦν σὲ ἔκθεση. Ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἔχει κάποια σημασία ἀπ' τὴν ἀρνητικὴν του πλευρὰ κ' ἔπρεπε νὰ σημειωθεῖ.

Δ. Ε. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ

Ἕνα ἑλληνικὸ κ' ἕνα τουρκικὸ ἔργο.

Θέατρο Κεντρικόν, Θίασος Λογοθετίδη: Ἄλ. Σακελλάρου—Χρ. Γιαννακόπουλου, «Δεσποινὶς ἑτῶν 39», κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις.—**Θέατρο, Θίασος Ἀργυροπούλου:** Τζ. Φεχμή, «Παῦντος», κωμωδία σὲ τρεῖς πράξεις.—**Θέατρο Ρέξ, ἐφηβικὸν θέατρον Ἑλλάδος:** Ἰαν. Καμπανέλλη, «Στὸ δίσκος τοῦ κακοῦ», παραμυθόδραμα σὲ δυὸ πράξεις.

Οἱ κ. Σακελλάριος καὶ Γιαννακόπουλος μὲ τὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα ποὺ δημοσίευσαν, πρὶν ἀπὸ τὴν παράστασιν, στίς ἐφημερίδας καὶ στὸ πρόγραμμα, μὰς ἄφησαν νὰ ὑποθέσωμε ὅτι ἡ καινούρια τους θεατρικὴ σύνθεσις δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἕνα σκηνικὸ παίχινδι. Νομίζω ὅτι οἱ ἴδιοι τὴν ἀδίκησαν. Ἀπὸ μετριοφροσύνης; Ἀπὸ κοκεταρίας, ἀπὸ τὴν ἐπίγνωσιν, ποὺ καθὼς εἶναι ἐξυπνότατοι εἶναι πιθανότατο νὰ τὴν ἔχουν, ὅτι τὸ νοινὸ θὰ κρίνει πολὺ εὐκολότερα εὐνοϊκὰ ὅταν ἔκτεινο ποὺ τοῦ προσφέρεται εἶναι καλύτερης ποιότητος ἀπὸ καίνο ποὺ περιμένε, παρὰ ὅταν τρανὲς ὑποσχέσεις εἶχαν ὡς συνέπεια τὴν ἀπογοητεύσιν του; Δὲν ἔχει ὅμως σημασίαν τὸ εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα. «Ἡ Δέσις 39 ἑτῶν» δὲν μπορεῖ, τοῦλάχιστον γιὰ τὴν ἀντίληψίν μου, καθόλου νὰ συγκαταλεχθεῖ στὰ ρηχὰ ἐργάκια πού, κ' ὅταν εἶναι ἐξαίρετα σὲ εἶδος τους, δὲν ξεπερνοῦν τὸ ἐπίπεδο τοῦ στραφετεροῦ καὶ διασκεδαστικοῦ κομψοτεχνήματος· δὲν εἶναι βέβαια ἕνα μεγάλο ἔργο. Εἶναι ὅμως μιά ἀριστη δραματικὴ κωμωδία.

Τὸ θέμα δὲν ἔχει πολλὴ ἐπικαιρότητα. Ὁ κεντρικὸς τύπος τοῦ ἀνδρὸς ποὺ ἐνῶ ἐπιθυμεῖ νὰ σχηματίσῃ οἰκογένεια, καὶ νὰ περιβληθεῖ ἀπὸ τὴ θάλπωρή της, ἐντούτοις δὲν παντρεύεται, γιατί θεωρεῖ ὅτι εἶναι ὑποχρεωθὴς τοῦ πρώτου ν' ἀποκαταστήσῃ τὴν ἀδερφή του, κ' αὐτὴ ἄφησε νὰ περάσουν τὰ χρόνια, κ' ὁ ποθητὸς γαμπρὸς πιά δὲν ἐμφανίζεται, δὲν εἶναι σήμερα συνειθισμένος στὴν κοινωνίαν, ὅπως ἐξελιχθῆκε. Ἡ χειραφέτησις τῆς γυναίκας περιποῦ τὸν κατήργησε. Δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀπομαχρυσμένος ἀπὸ μᾶς, καὶ καθὼς οἱ κ. Γιαννακόπουλος καὶ Σακελλάριος τὸν διαπλάσανε μὲ κατανόησιν καὶ μὲ θερμότητα συμπάθεια, καὶ τοῦ δώσανε καὶ ἐντονη θεατρικὴ ζωή, δὲν μᾶς φαίνεται καθόλου ξένος· συμμετέχομε στὰ πάθη του. Αὐτὸ εἶναι μιά ἀναμνηστικὴ ἐπίτευξις τῶν συγγραφέων.

Δὲν εἶναι ἡ μόνη. Ὁ ἄντρας, ὁ ὁποῖος εἶναι ὑποχρεωμένος, ἐνῶ δὲν τὸ θέλει, νὰ περιορισθῇ στὴν ἀδερφικὴ στήν, εἶναι τύπος τραγικός. Οἱ κ. Σακελλάριος καὶ Γιαννακόπουλος προτίμησαν νὰ κυριαρχήσῃ στὸ ἔργο τους ἡ κωμικὴ νότα· γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχουν, μὴν ποὺ ἡ νότα αὐτὴ δὲν ἀναπηδᾷ αὐτόματα ἀπὸ τὴν κατάστασιν ποὺ παρουσιάζουν. ὑπῆρχε φόδος νὰ τὴν ὑπερτονίσουν· ἀπέφυγαν αὐτὸν τὸν σκόπελο. Ἐνῶ δεσπόζει ὁ φαίδρὸς τόνος πᾶσι του ἀκούεται ἀδιάλειπτα ἕνας διακριτικώτατος, ὑπόκωφος, σιγανὸς θρή-

νος. Ἡ διάθεσις τοῦ κλαυσιγέλου ἔχει ἀριστοτεχνικά ἐνορχηστρωθεῖ. Οἱ κ. Γιαννακόπουλος καὶ Σακελλάριος προχώρησαν ἀκόμα πρὸς πέρα τοὺς τολμηροὺς ἀκροβατισμοὺς, χωρὶς οὐτε σιγμὴ νὰ χάσουν τὴν ἰσορροπία· χρησιμοποίησαν στὴν πλοκὴ καὶ παρεξηγήσεις, δηλαδὴ μοτίβα ποὺ θεωρητικὰ ἀνήκουν ἀποκλειστικὰ στὴ φάρσα· ἀλλὰ τίς παρεξηγήσεις αὐτὲς τίς παρουσίασαν πάντα ἔτσι, ὥστε νὰ φαίνονται δικαιολογημέναι καὶ φυσικῆς, νὰ μὴ προβάλλουν σὰν αὐθαίρετα ἐπινοήματα· παράλληλα δὲν ἐπέτρεψαν στὸν αὐτὸν τοὺς καμιά παρεκτροπὴ πρὸς τὴν χυδαίωσιν. Ἡ ἔστω καὶ τὴ χοντροκοπία· ἡ «Διὸς 39 ἔτων» δὲν ξεφεύγει ἀπὸ τὰ πλαίσια μέσα στὰ ὁποῖα εἶταν πρόθεσις τῶν συγγραφέων τῆς νῆς τὴν τοποθετήσουν.

Οἱ κ. Γιαννακόπουλος καὶ Σακελλάριος, οἱ ὁποῖοι ξεκίνησαν ἀπὸ τὸ τραγητὸν σὲ μικρὸς ἔργο· σκέτις-ἐπιθεώρησης, ἀποχτήσαν σήμερα μαεστρία, καὶ σύγχρονα δὲν ἀρκοῦνται νὰ εἶναι μόνον δεξιότητες. Τὰ κύρια τουλάχιστον προσώπα τῆς «Διὸς 39 ἔτων» εἶναι πλάσματα ποὺ ζοῦν καὶ συγκινοῦν. Δὲν ἔχω παρὰ μιὰ ἐπιφύλαξιν. Στὸ τέλος ἡ ἐξαιρετικὴ ἐναρμόνισις τῆς ὑπολανθάνουσας δραματικότητος μετὰ τὴν κωμικότητα κάπως διασπάται, κ' ὑπερισχέει ὑπογραμμισμένη ἡ τραγικότης, ἡ ὁποία ξενίζει τόσο περισσότερο ποὺ δὲν εἶχε καθόλου προετοιμασθεῖ. Ἰσως ὅμως γιὰ τὴν παραφωνία αὐτὴ νὰ εὐθύνεται προπάντων ὁ κ. Λογοθετίδης. Ἐνῶ σ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς παράστασης εἶχε ἀριστα συλλάβει τὸν τόνο τοῦ ἔργου, καὶ εἶχε διαπλάσει ἕναν ἀπὸ τοὺς καλύτερούς του ρόλους, εἶχε ἀφώσκι μὲν νὰ διαφανεῖ ὁ σπαρταγμὸς τοῦ προσώπου ποὺ ἐνσάρκωνε κάτω ἀπὸ τὸ μπριγιάντικόν του μπρόι, στὴν τελευταία σκηνὴ ξεγλύστρησε σὲ ἄτοπο μελοδραματισμό. Εἶταν τὸ μόνον σφάλμα τῆς ὅλης ἐρμηνείας. Ὁ θίασος Λογοθετίδης, ὁ ὁποῖος δὲν μᾶς ἔχει συνεισφέρει νὰ παρουσιάζεται συντονισμένος, εἶταν αὐτὴ τὴν φορὰ μελητημένος, πευθαρχημένος. Ἰδιαίτερα θέλω ν' ἀναφέρω τὸ παῖξιμον τῶν κ. Α. Κυριακοῦ καὶ Μ. Λαμπρινοῦ, οἱ ὁποῖοι φανέρωσαν μιὰ πολὺ ἀξιοπρόσεχτη προσοδευτικὴ ἐξέλιξιν.

* *

Ὁ θίασος Ἀργυροπούλου ἀνέβασε ἕνα τουρκικὸ ἔργο. Ἡ παράστασις αὐτὴ προκάλεσε μερικὰς διαμαρτυρίας, τίς ὁποῖες θεωρῶ ἐντελῶς ἀδικαιολόγητες καὶ ἄνοτες. Δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει κανένας λόγος οἱ ὀλιγοὶ ἀθλητικοὶ καυγάδες νὰ ἔχουν ἀπήχησιν στὴν περιοχὴ τοῦ πνεύματος. Ἀλλοῖμονο ἂν τὸ πνεῦμα ρυμουλκεῖται, ἀντὶ νὰ προπορεύεται, δὲν δείχνει ὑπεροχὴ ἀπάνω στὰ πόδια, δὲν δείχνει ὅτι αὐτὸ τουλάχιστον κατανόησε πὺς οἱ ἐχθρότερες, ὅπου εἶναι ἐφίχτο, ὅπου ὑπάρχει δυνατότητα συνεινότητος, πρέπει νὰ κατευνάζονται. Ὁ ρόλος τοῦ πνεύματος δὲν εἶναι νὰ ἐξίπται, ἀλλὰ νὰ προετοιμάζει τὴ συναιδέφωσιν τῶν λαῶν, ποὺ κάποτε θὰ πρέπει νὰ ἐπιτευθεῖ. Πῶς παρέβλεψαν μερικοὶ ἀπὸ μᾶς ὅτι στὸν τομέα τῆς τέχνης οἱ Τοῦρκοι ἐδείξαν αὐτὴ τὴν καλὴ θέλησιν γιὰ προσέγγισιν, ὅτι ὑποδέχθηκαν πάντα ἐγκάρδια τοὺς θιάσους μας ποὺ

περιοδεοῦν; Μὰ καὶ ἂν ἀκόμα ὅλοι αὐτοὶ οἱ λόγοι δὲν ὑπαγόρευαν ὅτι ἡ στάσις ὧν μας ἔπρεπε νὰ εἶναι φιλική, πῶς δὲν διαμόρφωσε αὐτόματα αὐτὴ τὴν στάσις ἡ φιλοξενία ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μιὰ χαρακτηριστικὴ ἐλληνικὴ ιδιότητα;

Ἄλλωστε ἡ παράστασις εἶχε ἐνδιαφέρον, καὶ γιὰ τὴν πάντα κατὰ κερδίζομε ἅμα γινώσκουμε κατὰ τὸ νέο, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν μᾶς ἔδωσε τὴν ἐγωϊστικὴν ἱκανοποίησιν, νὰ διαπιστώσουμε καὶ πάλι, ὅπως κάθε φορὰ ποὺ μᾶς παρουσιάσθηκε ἕνα θαλκινικὸ ἔργο, ὅτι στὸν τομέα τῆς λογοτεχνίας αἰσθητὰ ὑπερέχομε ἀπάνω τοὺς γείτονές μας.

Τὸ «Παῦνιός» ἔχει μερικὰ προσόντα, ἡ ἀκριβέστερα μερικὰ συμπληρωτικὰ στοιχεῖα. ἔχει ἕνα καλογραμμένο καὶ δονισμένο μετὰ παλμό φινάλε, καὶ ἀπ' ὅλες τίς πρᾶξεις καὶ τίς σκηνὰς ἀναδίδεται μιὰ θερμότης συμπόνιας γιὰ τὸν ταλαιπωρημένον σημερινὸ ἄνθρωπον. Οἱ συνθήκες τῆς ζωῆς, ὅπως ἔχουν διαμορφωθεῖ, συνθλίβουν καὶ ἐξοντώνουν, ἀχρηστεοῦν τὸν ἄνθρωπον ποὺ θέλει νὰ παραμείνῃ τιμὸς καὶ ἰδεαλιστής. Ἐνας δάσκαλος ἔχει θέσει γιὰ σκοπὸ τῆς ζωῆς του νὰ διαμορφώσει χρηστοὺς πολίτας· διάφορες ἱντριγκες τὸν υποχρεοῦν νὰ παραιτηθεῖ ἀπὸ τὴ δουλειὰ ποὺ τοῦ δίνει χαρὰ, καὶ ὅπου εἶναι ὠφέλιμος, καὶ νὰ μεταμορφωθεῖ σὲ μπακάλη· στὴν μπακαλικὴ εἶναι δέδωτο ὅτι ὁ ἀποτύχει γιὰ τὴν δὲν ἔρει νὰ κλέβει στὸ ζῦγι, καὶ νὰ νοθεύει τὰ ἐμπορεύματά του.

Τὸ θέμα εἶναι ἀριστό· ἡ διάθεσις ποὺ τὸ διανέει ἐξαιρετικὴ ἡ μορφολογία του ὅμως εἶναι ἐλαττωματικότης. Ὁ συγγραφέας δὲν κατόρθωσε καθόλου οὐτε ν' ἀποκρύψει ὅτι εἶχε γιὰ πρότυπό του τὸ «Τοπάζ», οὐτε ν' ἀποφύγει τίς ἀπλοϊκότητες καὶ τίς ἀδεξιότητες, τίς ρητορικότητες—ὁ κεντρικὸς τοῦ ἥρωος συχνὰ μονολογεῖ, καὶ γράζει λόγους—τὸ φῶρτωμα μετὰ περιτολογίας. Συνέπλεξε μὲ τὸν μύθο του ἐπεισόδια ποὺ δὲν ἔχουν καμιά σχέσιν μ' αὐτὸν καὶ καμιά θέσιν σ' ἕνα ἔργο ποὺ θέλει νὰ σταθεῖ σὲ περιωπή—ὅπως εἶναι π. χ. ἡ ἀναγνώρισις ἐνὸς γέρου πατέρα μετὰ τὴν κόρη του, μιὰ σκηνὴ ποὺ ἀνήκει ἀποκλειστικὰ στὴν περιοχὴ τοῦ μελο—καὶ πλείστες πολὺ φθηνὰς ἡθογραφικὰς γραφικότητας. Ὅλα τὰ πρόσωπα ποὺ περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὸν κεντρικὸ ἥρωα, ὁ ὁποῖος μόνος ἀποχτὰ κάποια ὑπόστασιν καὶ ζωὴ, εἶναι πολὺ ἀπλοϊκὰ σκισμαρισμένα, μᾶς κάνουν τὴν ἐντύπωσιν ἀνδρείκλων· ὅλες οἱ εἰσοδοὶ τους κ' ἐξοδοὶ τους στὴ σκηνὴ δὲν εἶναι ποτὲ δικαιολογημέναι· βλέπουμε τοὺς σπᾶγγους ποὺ τὰ κινεῖν.

Ὅταν ἀκούμε τίς διαβεβαιώσεις ὅτι τὸ «Παῦνιός» εἶναι τὸ καλλίτερον σύγχρονον τουρκικὸ θεατρικὸ ἔργο καὶ παράλληλα ἀναγκαστικὰ κάνομε μιὰ σύγκρισιν μετὰ τὴ δική μας παραγωγὴ· ἡ ὁποία στὸν τομέα τῆς τεχνικῆς ἔχει σημειώσει τεράστιες προόδους, πῶς νὰ μὴ συμπεράνομε ὅτι τὸ τουρκικὸ θέατρο δρίσκεται ἀκόμα στὸ πρωτοβάθμιον στάδιον; Ἀλλὰ γιὰ τὴν ἀπορήσομε γι' αὐτό; Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε ὅτι καὶ τὸ σύγχρονον θέατρο καλλιεργεῖται σὲ μᾶς πολὺ περισσότερα χρόνια παρὰ στὴν Τουρκία.

Ὁ θίασος Ἀργυροπούλου κατέβαλε μιὰ φι-

λότιμη προσπάθεια για να παίξει το «Παιντός» με τις ασθενικές του δυνάμεις όσο είναι δυνατό πιά εθελούσια. Δεν παρασύρθηκε όπως άλλοτε σε απάραδχτες προχειρότητες και εθολίες. Κυριάρχησε όμως στην έρμηνεία μιὰ βασική παρεξήγηση. Οι περισσότεροι ήθοιοι οι υπογράμμισαν με τις μίσικες τους και τις κινήσεις τους, με τόν τρόπο πού κλόνονταν άπάνω στα πόδια τους, τή γραφικότητα, ενώ θά έπρεπε τουναντίον, μιὰ πού αποτελεί τό άδύνατο σημείο του έργου άν όχι νά άπαλειφθεί, τουλάχιστον νά μήν άποχτήσει άναγλυφ κότητα. Η κ. Γ. Λάσκαρη π. χ. επέμεινε, παραδίδοντας ότι τό έργο έχει μεταφρασθεί, νά μιλεί έλληνικά με τουρκική προφορά. Γιατί; Πώς φαντάζεται ότι τά έντελώς έξωτερικά αυτά τεχνάσματα έχουν οποιαδήποτε αισθητική αξία; Πώς τά επιτρέπει ό καλλιτέχνης κ. Αργυρόπουλος; Ό κ. Αργυρόπουλος στη διάπλωση ένος ρόλου πολύ περισσότερο τραχικού παρά κομικού άναδείχθηκε και πάλι μεγάλος καλλιτέχνης, μεγάλος έρμηνευτής, μεγάλος δημιουργός ανθρώπων. Ακολούθησε τις υποδείξεις του συγγραφέα και τις συμπλήρωσε. Η συμβολή του υπήρξε ένεργητικότερη. Μας έκανε άλλη μιὰ φορά νά ληθησούμε γιατί σπατάλησε τον έαυτό του σε άσημαντότητες, και χυδαίες φάσεις, αντί νά τόν άναπτύξει σε έργα πού δίνουν τή δυνατότητα δημιουργίας ανθρώπων.

Η πρόθεση του έφηβικού θεάτρου νά δώσει στο παιδί τό θεάτρο του είναι έξαιρετη. Συχνά έχει έξηγηθεί ότι ή μύηση στον κόσμο της Τέχνης, από τόν οποιο άντλεί κανένας έμπλουτισμό, πολύ θά εδκούνηθεί άν άρχίζει νά γίνεται στην εύπλαστη παιδική ηλικία. Μαζί με τό διέλλο του—στον τομέα αυτόν γίνεται εύτυχώς έξαιρετικά καλή δουλειά—πρέπει ν' άποχτήσει τό έλληνόπουλο και τό θεάτρο του. Για τήν ώρα όμως φοβόμαι ότι τό έφηβικό θεάτρο δέν έχει ακόμα προσπεράσει τό στάδιο τών προθέσεων. Τό παραμυθόδραμα «Τό Λάσος του Κακού», πού διέλεξε για τήν πρώτη του εμφάνιση, έχει έναν μύθο πού περιέχει και δραματικότητα και ουσία, πού θά μπορούσε νά είναι γοητευτικός, εάν ό συγγραφέας κ. Καμπανέλλης δέν είχε άγνοήσει ότι τό παιδί δέν μπορεί νά συναρπαχθεί παρά από μιὰ πράξη πολύ σύντομη και με ζωηρά άνάγλυφα σημεία. Τό παιδί είναι ευκίνητο και σφριγηλό· τό ενδιαφέρον και ή προσοχή του δέν είναι δυνατό νά καθλωθούν σ' ένα έργο πού αποτελείται προπάντων από φλύαρους διαλόγους κι άσυμπύκνωτες συζητήσεις.

Πολύ πρέπει επίσης νά προσέξει τό Έφηβικό θεάτρο και τήν έρμηνεία. Τήν ανέθεσε σε έρασιτέχνες πού επέδειξαν άπειρη καλή θέληση, άλλ' αναγκαστικά κι' άδεξιότητα, και στους χορούς έμφανέστατη άνεπάρκεια. Τό παιδί, περισσότερο ακόμα κι' από τόν μεγάλο, μιὰ πού δέν είναι σε θέση όπως ό μεγάλος νά συμπληρώσει, και προσλαμβάνει μόνον έντελώς άμεσα, χρειάζεται τήν τελειότητα. Μόνον αυτή του επιβάλλεται, άκριβώς γιατί δέν είναι στίς δυνατότητές

του νά έξηγήσει ποιά στοιχεία τήν άπαρτίζουν, δέν ξέρει πού είναι τό έπιχτό, και έτσι δέν έχει συνθέσει σε καμιά επίδεικεια, άνοχή και παραχώρηση.

Εξαιρετική μέσα στην όλη παράσταση είταν ή συμβολή του ένδυματολόγου και σκηνογράφου κ. Γ. Μελάση. Η σκηνογραφία του είχε και παραστατικότητα κι' ύποβλητικότητα.

ΑΛΚΗΣ ΘΥΡΛΟΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Ο "Άγγλος άρχιμουσικός Σέρ Μάλκολμ Σάρτζεντ. Η «Τόσκα» με τόν Όδυσσέα Λάππα.—Ο Βόρων Κολάσης με τήν Κρατική Όρχήστρα—Μουσική Γ. Καζάσογλου στην ταινία «Αρραβωνίσματα».—Τό Κουαρτέτο Αθηνών στο Βρετανικό Ίνστιτούτο.—Επίδειξη τραγυδιών Μαρίας Γουναροπούλου.—Συμφωνική σουίτα Θ. Καρυωτάκη.

Είχαμε τήν τύχη νά μάς έπισκεφθεί και νά διευθύνει συναυλίες της Κρατικής Όρχήστρας ένας έξαιρετικός άγγλος άρχιμουσικός, ό Σέρ Μάλκολμ Σάρτζεντ. Ο πόλεμος έχει προκαλέσει άνυπολόγιστες καταστροφές σε νικητές και νικημένους, κερρα όμως και μερικά καλά, τή στενότερη διεθνική έπικοινωνία και τή γνωριμία ανάμεσα στους διαφόρους λαούς. Η Αγγλία ήταν, ως πριν από τόν πόλεμο, μιὰ χώρα τόσο αδιάφορος για όλο τόν άλλον κόσμο. Δέν έκανε καμιά προσπάθεια νά γνωρίσουν οι άλλοι λαοί τή σημερινή θέση της στην καλλιτεχνία. Η μουσική της, έδω τουλάχιστο, μάς ήταν τέλεια άγνωστη. Για μάς ήταν ακόμα «ή χώρα χωρίς μουσική» όπως τήν όνόμαζαν περιφρονητικά στη Γερμανία.

Με τό Βρετανικό Ίνστιτούτο πού οργανώνει διαλέξεις και εκθέσεις, με τό Βρετανικό Συμβούλιο, πού οργανώνει ταχτικά τά «εραδυνά κοντσέρτα Παρασκευής» στο Ραδιοφωνικό μας Σταθμό, μάς έδόθηκε ή ευκαιρία νά έπικοινωνήσουμε με τήν πνευματική ζωή της Αγγλίας και νά γνωρίσουμε έργα παλιάς και σύγχρονης άγγλικής μουσικής. Και τελευταία μάς έστειλε μερικούς σπουδαίους άρχιμουσικούς, όπως τόν Άλεχ Σέρμαν πέρσι, και φέτος τόν Μάλκολμ Σάρτζεντ, πού άναγνωρίζεται σήμερα γενικά ένας από τους κορυφαίους μαέστρους του κόσμου όλου, έπειτα από τις συμφωνικές συναυλίες πού διεύθυνε στα μεγαλύτερα μουσικά κέντρα της Εύρώπης και της Αμερικής. Η μουσική του δράση δέ σταμάτησε σ' όλο τό διάστημα τού πολέμου. Και είναι βέβαιο πως στον ήρωισμό και τήν αθωσία των άγγλων μουσικών όφείλεται κατά μέγα μέρος ή νίκη της μάχης της Αγγλίας. Κάτω από τις φοβερότερες έπιδρομές της Luftwaffe, οι σπουδαιότεροι άγγλοι άρχιμουσικοί Henry Wood, Adrian Boult, Thomas Beecham και Malcolm Sargent οργανώναν συναυλίες μέσα στα καταφύγια, στα έργοστάσια, σε μακρινά κι άπομονωμένα χωριά για

νά κρατήσουν ψηλά τὸ ἥθικο τοῦ τόσο σκληρὰ δοκιμασμένου πληθυσμοῦ. Κι ὅχι μόνο μέσα στὴν Ἀγγλία, ἀλλὰ παντοῦ ὅπου υπῆρχε ἀγγλικὸς στρατός, ἀπὸ τὴ Μέση ὠς τὴν Ἀπὸ Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὸ Ἑλ' Ἀλαμίν ὠς τὴ Μπούμα. Πολλοὶ μουσικοὶ ἔπασαν θύματα στὶς ἐπικίνδυνες αὐτὲς περιόδους, μέσα στὶς πιὸ τρομαχτικὲς συνθήκες.

Ἡ καταπληχτικὴ αὐτὴ δράση, ἐκτός ἀπὸ τὴν πατριωτικὴν τῆς σημασία, εἶχε γιὰ ἀποτέλεσμα νὰ ἐξυψωθεῖ σημαντικὰ τὸ μουσικὸ ἐπίπεδο τοῦ κοινοῦ. Σ' ὅλο τὸ 1940 ἡ Φιλαρμονικὴ Ὀρχήστρα τοῦ Λονδίνου, μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ Σέρ Μάλλκολμ Σάρτζεντ, ἔδινε μέρα καὶ νύχτα συναυλίες σὲ διωμηχανικὲς πόλεις, ὅπου τὸ ἀκροατήριό, τὸ περισσότερο ἀπὸ ἑργάτες, γέμιζε τίς αὐτοσχέδιες αἰθούσες καὶ παρακολουθοῦσε μὲ ἐνδιαφέρον συμφωνικὰ ἔργα κλασικὰ καὶ σύγχρονα. Κι ὅταν γύρισε πίσω στὸ Λονδίνο στὰ 1941 ὁρῆκε τὸ Queen's Hall, ποῦ ἦταν τὸ κέντρο τῆς μουσικῆς ζωῆς τοῦ Λονδίνου, τέλεια καταστραμμένο ἀπὸ βομβαρδισμό. Στὴν αἴθουσα αὐτὴ εἶχαν διευθύνει συμφωνικὲς συναυλίες οἱ μεγαλύτεροι ἀρχιμουσικοὶ τοῦ κόσμου, Τσκακνίνι, Μπρούνο Βάλτερ, Νίκις, Κουσεβίτσκι κ.ἄ. Ὅταν ἔφτασε ἐκεῖ ἡ ὀρχήστρα γιὰ τὴν τελευταία πρόβα, βρέθηκε μπροστὰ σ' ἐρείπια. Ὅλα τὰ ὄργανα ποῦ εἶχαν ἀφῆσει ἐκεῖ ἀπὸ βρασμοὺς οἱ μουσικοὶ ἦσαν καταστραμμένα. Ὡς τόσο ἡ ἀγγλικὴ ψυχραιμία νίκησε καὶ τοῦτ' ἐπὶ τῇ φορᾷ. Ἡ συναυλία κατορθώθηκε νὰ δοθεῖ τὴ μέρα ποῦ εἶχε ὁρίσθει, σὲ κάποια ἄλλη αἴθουσα, οἱ μουσικοὶ δανείστηκαν ὄργανα ἀπὸ δῶ κι ἀπὸ κεῖ κι ἀπὸ τότε ἡ Φιλαρμονικὴ Ὀρχήστρα τοῦ Λονδίνου πῆρε καινούρια ζωὴ.

Ὁ Σέρ Μάλλκολμ Σάρτζεντ, ὁ διεθυντὴς τῆς Φιλαρμονικῆς αὐτῆς ὀρχήστρας, διεύθυνε δύο συναυλίες τῆς Κρατικῆς μας Ὀρχήστρας στὶς 12 καὶ 19 Φεβρουαρίου. Ἡ βαθεῖα τοῦ μουσικῆ ἀντίληψης φάνηκε στὴν ἐκτέλεση ἔργων διαφόρου σχολῆς καὶ ὕφους, τόσο στὰ κλασσικὰ—Χαίντελ, Πῶρσελ, Μότσαρτ, Μπετόβεν—ὅσο καὶ στὰ ρομαντικὰ—Μπερλιόζ, Λίστ. Ἀναδείχθηκε ἀρχιμουσικὸς μεγάλης ὀλκῆς, ποῦ ἐπιβλήθηκε ἀμέσως στὴν ὀρχήστρα μας, μὲ τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴ ζωντάνια τῆς διεύθυνσής του, μὲ λογικὴ ἀντίληψη στὴν ἀρχιτεχνικὴ τῆς φόρμας. Ξεχωριστὸ, ἐνδιαφέρον παρουσίασαν τὰ ἔργα τῶν ἀγγλῶν συνθετῶν Ντῆλγιους καὶ Ἐλγκαρ, ποῦ τ' ἀκούσαμε ἐδῶ σὲ πρώτη ἐκτέλεση. Καὶ οἱ δύο ἀνήκουν στὴ μουσικὴ γενεὰ τοῦ τέλους τοῦ 19ου καὶ ἀρχῆς τοῦ 20ου αἰῶνα. Σύγχρονα—κι' οἱ δύο πέθαναν τὸν ἴδιον χρόνον 1984—λογαριάζονται σήμερα οἱ κορυφαῖοι ἀντιπροσώπων τῆς σημερινῆς μουσικῆς ἀναγέννησης στὴν Ἀγγλία. Ὁ χαρακτήρας τῆς μουσικῆς τους εἶναι καθαυτὸ ἀγγλικός, ὅσο κι ἂν εἶναι τόσο διαφορετικὸ ἀναμεταξύ τους.

Ὁ Φρέδεрик Ντῆλγιους εἶναι ἕνας ἐξαίσιος λυρικός. Τὸ ἔργο του εἶναι διαποτισμένο ἀπὸ ποίηση νοσταλγικὴ, ἀπὸ λεπτὴ εὐαισθησία, ἀπὸ λατρεία γιὰ τίς ὁμορφιὲς τῆς φύσης. Ἡ μουσικὴ του εἶναι, ὅπως λέγει ὁ Κόνσταντ Λάμπερτ, «ἐνα ρομαντικὸ κύκνειο τραγούδι, ποῦ νοσταλγεῖ τὰ περασμένα». Μόλο ποῦ ἔμεινε πολλὰ χρόνια

στὴ Γαλλία, δὲν πῆρε τίποτα ἀπὸ τοὺς γάλλους. Ἡ ἀτμόσφαιρά του εἶναι καθαυτὸ βορεινὴ. Ἡ μόνη φανερὴ ἐπίδραση τοῦ ὕψους του εἶναι τοῦ Γκρήγκ. Τὰ ἔργα του ἔχουν περισσότερο ραφωδικὸ χαρακτήρα. Πολὺ λίγο ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν κλασικὴ ἀρχιτεχνικὴ τῆς φόρμας. Ὁ Μάλλκολμ Σάρτζεντ ἀπέδωσε μὲ λεπτότατη διαίσθηση ὅλη τὴν αἰθέρια ποίηση ποῦ περιέχουν οἱ δύο ἐξαισιεῖς σελλίδες «Irmelin» καὶ «La Calinda».

Ὁ Ἐδουάρδ Ἐλγκαρ λογαριάζεται ὁ πρῶτος ἀγγλὸς συνθέτης ποῦ διακρίθηκε ἔπειτα ἀπὸ τὸν Πῶρσελ. Εἶναι ὁ ἀναγνωρισμένος ἔθνικος συνθέτης, ποῦ βρίσκεται σὲ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὸ κοινὸ καὶ μὲ τὴν ἐποχὴ του. Ἐξόμνησε τὸ μεγαλεῖο τῆς Βρετανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἔγραψε τὸν ὕμνον γιὰ τὸ Ἀδελφάντιο Ἰωήλαιο. Οἱ δύο του συμφωνίες, τὰ δύο κοντσέρτα του, γιὰ βιολὶ καὶ γιὰ βιολοντσέλλο, τὰ ὁρατόρια, «Τὸ ὄνειρο τοῦ Γερωντίου», «Οἱ Ἀπόστολοι», οἱ «Παραλλαγές Αἰνίγματος» πήραν μόνιμη θέση στὸ ρεπερτόριο τῶν συμφωνικῶν συναυλιῶν, μέσα κι ἐξω ἀπὸ τὴν Ἀγγλία. Οἱ ξένες ἐπιδράσεις ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τὸν ἐντελῶς προσωπικὸ χαρακτήρα τῆς μουσικῆς του. Ὁ Ἐλγκαρ ἐκφράζεται ἐστὶ ἐθνικὰ σὲ γλώσσα διεθνικῇ.

Οἱ «Παραλλαγές Αἰνίγματος» εἶναι μιὰ σειρά ἀπὸ δεκατέσσερις φανταστικὲς προσωπογραφίες φίλων του. Ἰσως μὲ ἄλλη διεύθυνση τὸ ἔργο αὐτὸ θὰ φαινόταν κάπως μακρὺ, πρὸ πάντων στὴν τελευταία παραλλαγή. Ἀλλὰ ὁ Σάρτζεντ, μὲ τὴ θαυμαστὴ του μουσικὴ ἀντίληψη, ἀπέδωσε ὅλες τίς λεπτομέρειες, μὲ τὰ τόσα εὐρήματα, τὴν ποιικιλία, τὸ χιοῦμορ, τὴν τολμηρὴ ἐνορχήστρωση καὶ κράτησε ἐστὶ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ ἀδιάπτωτο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος.

Πρέπει καὶ πάλι νὰ τονίσω πῶς ἡ ὀρχήστρα μας ἔκανε θαύματα καὶ στήθηκε ἀξία τοῦ λαμπροῦ ἀγγλοῦ μαέστρου ποῦ τὴ διεύθυνε.

Ἡ Ρένα Κυριακοῦ ἐπαιξε στὴν πρώτη συναυλία τὸ κοντσέρτο σὲ μι ὕψ. τοῦ Λίστ μὲ ὅλο τὸ μπρίο ποῦ ἀπαιτεῖ τὸ πειθόβολο αὐτοῦ ἔργου, μὲ ἀφογὴ τεχνικὴ, μὲ μαλακὸ καὶ πλούσιο ἦχο, μὲ βαθὺ καὶ συγκρατημένο αἰσθημα.

Ὅταν ἀκουσα στὰ Ὀλύμπια τὴν «Τόσκα» μὲ τὸν Ὀδυσσέα Λάππα καὶ τὴ Φλῶρενς Κέρκ, ἔλασα ὅλους διόλου τὴν πρώτη ἀμαρτωλὴ παράσταση τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς, ποῦ προκάλεσε γενικὴ ἀποδοκιμασία. Τὴν ἔλασα, μ' ὅλα τὰ ἐλαττώματα τῆς σκηνοθεσίας ποῦ δὲν μπόρεσαν νὰ λείψουν, γιὰτὶ μὲ συνεπῆς τὸ περίφημο τραγούδι τῶν δύο καλλιτεχνῶν καὶ τὸ φυσικὸ καὶ ζωντανό τους παίξιμο. Καὶ ἀπόρησα ἀληθινὰ πῶς ἔνας τόσο μεγάλος καλλιτέχνης σὰν τὸ Λάππα μένει ἀχρησιμοποίητος ἀπὸ τὴ Λυρικὴ Σκηνή, ποῦ καθε ἐμφάνισή του θὰ ἦταν ἐνα σπουδαῖο μάθημα γιὰ τοὺς νέους μας λυρικοὺς ἡθοιοὺς. Ἐνα παράδειγμα ζωντανό ποῦ θὰ φιλοτιμοῦνταν νὰ τὸ μιμηθοῦν. Κάθε κίνησής του ἦταν φυσικὴ, ἀληθινὴ. Μ' ὅλη τὴ συμβατικότητα τῆς ὁπερας μᾶς ἔπειθε, μᾶς συγκλονίζε μὲ τὴν

ἐκφραση τοῦ πάθους στὸν τραγικὸ ρόλο τοῦ Κἄ-
 βαραντόσι. Καὶ πόσο γοητευτικὴ ἡ Κἄρκ στὸ
 ρόλο τῆς Τόσκα, πόση χάρη καὶ ἀνωση στὸ παί-
 ξιμό της, πόσο σίγουρο καὶ ἐκφραστικὸ τὸ τρα-
 γούδι της. Μὲ τοὺς δυὸ αὐτοὺς μεγάλους καλλι-
 τέχνες ἡ παράσταση ἦταν ἀληθινὰ μνημειώδης.
 Γιὰ νὰ στέκεται ὁμοῦ πάντα ἡ Λυρική Σκηνὴ
 σ' αὐτὸ τὸ ὕψος, πρέπει νὰ φροντίζει περισσό-
 τερο γιὰ τὴν ποιότητα τῆς ἐκτέλεσης, παρὰ
 γιὰ τὸν πλοῦτο καὶ τὴ φανταχτερὴ λαμπρό-
 τητα τῆς ἐξωτερικῆς ἐμφάνισής.

Στὴ συμφωνικὴ συναυλία τῆς 26 Φεβρ. μὲ δι-
 ευθυντὴ τὸν κ. Φίλ. Οἰκονομίδη, ἐκτός ἀπὸ τὴ
 συμφωνία σὲ σ. ὕφ. μείζον τοῦ Ἰω. Χρ. Μπάχ
 καὶ τὴν 4η συμφωνία τοῦ Μπράμς, ἀκούσαμε σὲ
 πρώτη ἐκτέλεση τὸ κοντσέρτο γιὰ βιολί τοῦ
 ἀρμένιου συνθέτη Ἀράμ Κατσατουριάν, μὲ σολίστα
 τὸν λαμπρὸ μας βιολιστὴ Βύρωνα Κολάση. Ὁ Κα-
 τσατουριάν λογαριάζεται ἀπὸ τὴ Σοβιετικὴ Ἑ-
 νωση ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ γνήσιους ἀντιπροσώπους
 της. Ἡ μουσικὴ του βασίζεται γενικὰ πάνω στὰ
 λαϊκὰ μοτίβα τῆς πατρίδας του Ἀρμενίας, καὶ
 ἀκόμα καὶ οἱ πρωτοτυπες μελωδίες του ἔχουν
 ἐντονο ἐθνικὸ χρώμα. Τὸ κοντσέρτο γιὰ βιολί
 ἔχει περισσότερο ραφωδικὸ χαραχτήρα παρὰ
 μορφὴ ἀρχιστεχνονική, πολὺ ζωντανὸ χρώμα, δρα-
 ματικότητα, ρομαντισμό, ρυθμικὴ ποικιλία. Ὁ
 Κολάσης τὸ ἐπαίξε μὲ λαμπρὴ τεχνικὴ, μὲ πλού-
 σιο καὶ ὠραῖο ἦχο, δὲν μπόρεσε ὁμοῦ νὰ ποδοῦσει
 ἐκείνη τὴ θρησκευτικὴ ἐξαρση, τὴ ferveur ποὺ
 ἔχουν τόσο τὰ ἐβραϊκὰ ὅσο καὶ τὰ ἀρμένικα
 μέλη, ὅπου ἡ νοσταλγία καὶ ὁ θρήνος μιᾶς θα-
 σανι:μένης φυλῆς γίνονται δέηση κατανυχτική,
 ἐπικίνηση θερμὴ πρὸς τὸ θεῖο. Μία τέτιαν ἐκ-
 φραση θὰ τὴ δροῦμε μόνο σ' ἕνα Γεχούνητ Με-
 νουχίν καὶ ἕνα Μπρόνισλαβ Χούμπερμαν, ποὺ
 ἔζησαν τὸν πόνο τῆς φυλῆς τους. Ὡς τόσο ἦταν
 ἀριστοτεχνικὴ ἡ ἐκτέλεση τοῦ Κολάση καὶ ἐτυ-
 χισμένη ἡ ἰδέα του νὰ μᾶς γνωρίσει ἕνα τόσο
 ὠραῖο καὶ ἀντιπροσωπευτικὸ ἔργο.

Ἡ ἐλληνικὴ κινηματογραφία θρίσκειται ἀ-
 κόμα στὰ σπάργανα. Δὲν ὑπάρχουν ἴσως τὰ τε-
 χνικά μέσα γιὰ τὸ γύρισμα μιᾶς καλῆς ταινίας
 καὶ πάλιν φεύγουμε ἀρκετὰ ἀπογοητευμένοι ἐ-
 πείτα ἀπὸ αὐτὸ ποὺ μᾶς προσφέρει ὁ τόπος μας.
 Ὡς τόσο γίνονται μερικὲς ἀξιέπαινες προσπά-
 θειες, ὅπως εἶδαμε στὰ «Ἀρραβωνιάσματα» τοῦ
 Μπόγρη, ὅπου χάρη στὸ περίφημο παίξιμο τοῦ
 μεγάλου μας Βεάκη καὶ στὴν πολὺ ταιριαστὴ
 μουσικὴ τοῦ Γιώργου Καζάσογλου ἡ ταινία ἦταν
 ἐξαιρετικὰ ἐλκυστικὴ. Τὰ λογαριαφικὰ στοιχεῖα
 τῆς ταινίας παρουσιάζεται ἐντονα στὴ μουσική,
 ποὺ, ἂν καὶ δὲ μᾶς κουράζει μὲ τὸ ν' ἀκοῦμε
 τοὺς ἴδιους καὶ τοὺς ἴδιους δημοτικὸς σκο-
 ποὺς καὶ χορούς, γιατί εἶναι ὅλοι πρωτότυ-
 ποι τοῦ συνθέτη, διατηρεῖ καθαρὸ τὸ λαϊκὸ
 χρώμα. Τώρα ποὺ ἡ μουσικὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ
 προσαρμόζεται στίς σύγχρονες ἀπαιτήσεις καὶ

γίνεται μηχανικὴ μὲ τὸν κινηματογράφο καὶ
 τὸ ραδιόφωνο, εἶναι σωστὸ νὰ τὴν πάρουν
 στὰ χεῖρια τοὺς μουσικοὶ μὲ ταλέντο, γιὰ νὰ
 τῆς δίνουν κάποιον καλλιτεχνικὸ χαραχτήρα.
 Σήμερα τὴν ἀνάγκη αὐτὴ τὴν ἔχουν κατανοήσει
 πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κορυφαίους σύγχρονους μου-
 σουργούς, ὅπως ὁ Χίντεμπερτ, ὁ Βὼν Οὐίλλιαμς,
 ὁ Οὐὼλτον, καὶ ἔγραψαν ἀξιόλογα μουσικὴ γιὰ
 τὸν κινηματογράφο. Ἔτσι ἡ μουσικὴ ἀντίληψη
 τοῦ κοινοῦ ἐξυψώνεται. Μήπως δὲν πρέπει καὶ
 οἱ μουσικοὶ νὰ συμβαδίζουν μὲ τὸν καιρὸ τους;

Στὴ μικρὴ καὶ τόσο συμπαθητικὴ αἰθουσα τοῦ
 Βρετανικοῦ Ἰνστιτοῦτο ἀκούσαμε πάλι τὸν Κου-
 αρτέτο Ἀθηνῶν στὸ Κουαρτέτο ἔργο 59 τοῦ
 Μπετόβεν καὶ στὸ Κουαρτέτο ἔργο 25 τοῦ Μπρίτ-
 τεν. Γιὰ τὸ πρῶτο ποὺ παίχτηκε ἀπὸ τὸ Κουαρ-
 τέτο Ἀθηνῶν στὸν Παρνασσό, εἶχα γράφει σὲ
 προηγούμενο σημεῖωμά μου. Τὸ κουαρτέτο τοῦ
 Μπρίττεν εἶναι ἔργο τολμηρὸ, μὲ ἐξαιρετικὴ
 πρωτοτυπία, ποὺ ἐμφανίζει τὸν ἀκρατὴ ἀλλὰ
 καὶ τὸν γοητευτικὸ. Ὁ Μπένζαμιν Μπρίττεν εἶναι
 ἀπὸ τοὺς νεότερους ἀγγλοὺς μουσουργούς—γεννή-
 θηκε στὰ 1913—καὶ ἔχει σήμερα τὴν πλατύτερη
 φήμη διεθνικὰ. Ἐχει γράφει ὡς τώρα πολλὰ, σὲ
 ὅλα σχεδὸν τὰ εἶδη τῆς μουσικῆς, καὶ εἶναι τόσο
 πλούσιος καὶ ποικίλῃ ἡ ἔμπνευσί του, ποὺ σὲ
 κανένα δὲν ἐπαναλαμβάνεται. Τὸ σημαντικώτερο
 ἔργο του εἶναι τὸ μουσικὸ τοῦ δράμα «Peter
 Geimes», ποὺ παίχτηκε μὲ μεγάλῃ ἐπιτυχίᾳ καὶ
 μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν. Τὸ ὕψος του εἶναι
 ὅλος διόλου προσωποπικὸ. Στὸ κουαρτέτο ποὺ ἀ-
 κούσαμε τὸ σπουδαιότερον ἴσως μέρος εἶναι τοῦ
 διολοντσέλλου, ἀλλὰ καὶ τὸ πρῶτο βιολί ἔχει
 δεξιολογικὸ ρόλο. Μόλο ποὺ εἶναι γραμμένο στὸ
 κλασικὸ διάγραμμα, δὲν ἔχει καμιά ἐσωτερικὴ
 ὁμοιότητα μὲ τὰ κλασικὰ κουαρτέτα. Ξεγεῖλλει
 ἀπὸ ζωντάνια, πνεῦμα καὶ κάποιον εἰδυλλιακὸ
 ρομαντισμὸ στὸ Andante. Οἱ ἀσυνήθιστοι ἁρμο-
 νικοὶ συνδυασμοὶ εἶναι τόσο τεχνικὰ τοποθετη-
 μένοι ποὺ τὸ ἀκρατήριο ὄχι μόνον δὲν ἐνοχλή-
 θηκε ἀπὸ τίς τολμηρὲς διαφωνίες, ἀλλὰ ἐμνευ-
 γοητέμενο μὲ τὴ σπιθόβολη αὐτῇ μουσικῇ. Ἡ
 ἀλήθεια εἶναι ὅτι εἶναι τόσο δύσκολο, πρὸ πάν-
 των γιὰ τὸ ρυθμὸ, ποὺ ἀξίζει κάθε ἐπαινο τὸ
 Κουαρτέτο Ἀθηνῶν γιὰ τὴν λαμπρὴ καὶ σί-
 γουρη ἐκτέλεση τοῦ ὠραίου αὐτοῦ ἔργου.

Ἡ κ. Μαρία Γουναροπούλου παρουσίασε στὸ
 Λύκειο Ἑλληνίδων στίς 16 Μαρτίου μιὰ σει-
 Ͼ ἀπὸ τραγούδια τῆς πάνου σὲ στίχους τῶν
 ποιητῶν μας. Κρυστάλλη, Γκόλφη, Παλαμά, Μυρ-
 τιώτισσας, Μελισσάνθους κ. ἄ. Εἶναι δύσκολο νὰ
 κατατάξει κανένας τὰ τραγούδια αὐτὰ σὲ ὀρι-
 σμένη κατηγορίαν. Δὲν μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν
 τραγούδια λαϊκὰ, τοῦ τύπου Κοκκίνου καὶ Ρο-
 δίου, γιατί δείχνουν κάποιες περισσότερες ἀξιώ-
 σεις, τὰ κείμενα εἶναι διαλεγμένα μὲ ποιητικὴ
 διαίσθηση καὶ δείχνεται μιὰ καλὴ προσπάθεια

νά προσαρμοστεί πιστά ή μουσική στο ποιητικό περιεχόμενο.

Ωστόσο δε φτάνουν στο επίπεδο του Lied, του τεχνικού τραγουδιού, που έχει πολλές απαιτήσεις, τόσο για το μελωδικό όσο και το οργανικό μέρος της συνοδείας. Τα τραγούδια της κ. Γουναροπούλου έχουν μιάν άβρην μελωδικότητα, που είναι ωραία προσαρμοσμένη στις δυνατότητες της φωνής, χωρίς σπασμωδικές εκρήξεις, απλά, φυσικά, ρομαντικά, τρυφερά. Έχουν μιάν εδγένεια που σπάνια την απαντούμε σε τραγούδια του είδους αυτού. Το οργανικό μέρος είναι το αδύνατο σημείο και ααυτό θα πρέπει να προσέξει περισσότερο ή συνθέτρια. Η μελωδία της είναι αρκετά εύλωτη, ώστε φτάνει μιάν απλή αρμονική βάση για να κουμπά άπάνω της το τραγούδι, χωρίς να ζητά δική της αυτοτέλεια. Ξεχωρίζω μερικά από τα πιο πετυχημένα: «Ξαίρω τα λόγια», «Τό σπίτι μου» του Παλαμά, «Έλα να ξεχαστούμε» Α. Μελαχρινού, «Τα γέλια σου» Ρ. Γκόλφης, «Ω μακρυσμένη ψυχή» Μυρτιώτισσας.

Η κ. Κλειώ Καραντινού, που δείχνει πάντα τόση στοργή για τα έργα των νέων μουσουργών μας, απέδωσε τα τραγούδια της κ. Γουναροπούλου με τη λεπτή της τέχνη και την καλλιέργημένη της μουσική αντίληψη.

Στή συναυλία της Κρατικής Όρχήστρας της 19 Μαρτίου άκούσαμε σε πρώτη έκταλεση μιάν σουίτα «Divertimento» του Θ. Καρυωτάκη. Καί στο έργο αυτό, όπως και σε άλλα προηγούμενα, ξεχωρίζουμε το προσωπικό ύφος του συνθέτη, λεπτότητα, εδγένεια, μοντερνισμό συγκερασμένο, χωρίς υπερβολές. Βρίσκω εξέλιξη στην τεχνική του της όρχήστρας, που τη χειρίζεται τώρα με άνεση για τους έκφραστικούς του σκοπούς. Στο πρώτο μέρος—Ρομάντσα—έχει πολύ λυρισμό και μελωδικότητα. Το δεύτερο—intermezzo—έχει περισσότερο ρυθμικό, χορευτικό χαρακτήρα, με κάποιο χρώμα ελληνικό, χωρίς έντονο ένυνο χαρακτήρα. Καί σε άλλα του έργα ο Καρυωτάκης χρησιμοποιεί το ένυνο στοιχείο με φυσικότητα, όχι σαν κάτι έξωτετικό, αλλά σαν από έσωτερική ανάγκη. Το τρίτο μέρος είναι ένα χαρούμενο, ζωντανό Σκέρτσο. Το σύνολο παρουσιάζει μιάν λογική αντίληψη της φόρμας, χωρίς ρητορείες περιττές και κουραστικές επαναλήψεις.

Στήν ίδια συναυλία άκούσαμε τη νεαρή πιανίστρια Ρίτσα Σαλδάνου στο κοντσέρτο σε ντο έλ του Μπετόβεν. Τό έπαιξε με χάρη, καθαρή τεχνική και μουσικότητα αντίληψη. Εδτυχώς που αποφασίζουν κάπου κάπου μερικές από τις νέες μας καλλιτέχνιδες να έκτελουν και τα λιγότερο τεχνικά δύσκολα έργα που μπορούν να τα απέδωσαν τελειότερα. Τό παράδειγμα τό δίνουν οι πιο μεγάλοι καλλιτέχνες, όπως ο Κέμπελ, όταν έπαιξε μιάν σονάτα του Μπετόβεν, που μόλις καταδύονται να την παίζουν μαθήτριες της μέσης σχολής. Άλλά τι χαλάρωμα της όρχήστρας στη συνοδεία του κοντσέρτου; Τι αδύνατα τά πρώτα διολιά, τι έλλειψη ένότητας.

Εδτυχώς που κατάφεραν να πέσουν μαζί στην τελευταία συγχροδία. Κι' όμως πόσες φορές μάς έδωσε καλές και φροντισμένες έκτελέσεις ο μάεστρος κ. Λυκούδης. Πώς να τό έξηγήσουμε;

ΑΥΡΑ Σ. ΘΕΟΔΩΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ο ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΟΣ

Τέχνη και βιομηχανία.

Δέν πρέπει να ξεχνούμε πως ο κινηματογράφος είναι—έχει γίνει σήμερα—μιάν από τις σημαντικότερες βιομηχανίες του κόσμου. Τό γεγονός αυτό έχει θεμελιώδη σημασία, γιατί έξηγεί ως ένα βαθμό τό χαμηλό επίπεδο του μεγαλύτερου μέρους της κινηματογραφικής παραγωγής, πρό πάντων της άμερικανικής. Οι μεγάλες εταιρίες ενδιαφέρονται πριν απ' όλα για τό κέρδη τους. Τό 1939 τό Χόλλυγουντ δαπάνησε 187 εκατομμύρια δολάρια για τό γύρισμα των ταινιών του, χρησιμοποιώντας 34.000 πρόσωπα. Από τις 251 ταινίες που γύρισαν τό 1939 στο Χόλλυγουντ τά 6 κυριότερα στούντια, οι 19 (7.6%) στοίχισαν έπάνω από 1.000.000 δολ. ή μιάν. οι 60 (23.9%) στοίχισαν άπο 500.000 ως 1.000.000, οι 40 (15.9%) από 250.000 ως 500.000 και οι 132 (52.6%) λιγώτερο από 250.000 δολάρια ή μιάν. Από τις εταιρίες του Χόλλυγουντ, τέσσαρες, ή Παραμάουντ, ή Τουέντινθ Σέντιουγου Φόξ, ή Μετρο-Γκόλντουιν-Μέγιερ, ή Ουόρνερ εισέπραξαν τό 1939 τά 95% των καθαρών κερδών του έτους (οι πρώτες τρεις τά 85% και ή δεύτερη και τρίτη μαζί τά 71.6%). Στις 'Ην. Πολιτείες υπολογίζονται σε 110.000.000 τά ελπιτήρια που κόβουν οι κινηματογράφοι την έβδομάδα—πέρπου 5.720.000.000 τό χρόνο! Μία στατιστική, προπολεμική, δίνει τους ακόλουθους αριθμούς για τους κινηματογράφους, που υπάρχουν στις διάφορες χώρες: 'Ην. Πολιτείες 17.700, Σοβιετική Ένωση 8.000, Γερμανία και Αυστρία 6.450, Αγγλία 4.750, Ιταλία 3.800, Γαλλία 3.750, Ιαπωνία και Μαντορία 2.097, Σουηδία 1.907, Αυστραλία 1.483, Βραζιλία 1.456, Αργεντινή 1.446, Μεξικό 1.410, Τσεχοσλοβακία 1.245, 'Ινδίες 1.025, Βέλγιο 950, Ρουμανία 354, Νότια Αφρική 300, Φιλανδία 285. Μία άλλη στατιστική δίνει τους ακόλουθους αριθμούς για τις ταινίες που γυρίστηκαν τό 1938-39: Ιαπωνία 575, 'Ην. Πολιτείες 545, 'Ινδίες 200, Αγγλία 162, Γερμανία 137, Γαλλία 122, Φιλιππίνες 67, Μεξικό 60, Χόγγ-Κόγγ 53, Ρωσία 51, Αργεντινή 50, Ιταλία 47, Τσεχοσλοβακία 41, Κίνα 33, Σουηδία 30, Ουγγαρία 26, Πολωνία 25, Φιλανδία 20, Αίγυπτος 16.

Οι αριθμοί αυτοί είναι όλοι προπολεμικοί. Τώρα είναι σημαντικά μεγαλύτεροι. Είναι χαρακτηριστικοί και άρκουν για να δείξουν την τεράστια σημασία του κινηματογράφου σαν βιομηχανίας, σαν έμπορίου και σαν έπιχείρησης. Έκατομμύρια άνθρωποι ζουν από τον κινηματογράφο. Δισεκατομμύρια δολάρια είναι έπενδυμένα στις κινηματογραφικές έπιχειρήσεις όλου του κόσμου. Τεράστιες είναι οι δαπάνες και τε-

ράστια τὰ κέρδη πού πραγματοποιούνται. Τεράστια είναι τὰ συμφέροντα τῶν ἐπιχειρηματιῶν. Καί φυσικά γι' αὐτοὺς ἔχειον πού ἐνδιαφέρει, πρὶν ἀπὸ τὴν τέχνη, εἶναι ἡ ἐμπορικότητα τῶν ταινιῶν. Μία ταινία πρέπει νὰ εἶναι, πρὶν ἀπ' ὅλα, «ἐμπορική», γ' ἀποδίνει, νὰ φέρνει κέρδη. Γι' αὐτὸ πρέπει ν' ἀπευθύνεται βασικά στοῦ μεγάλου κοινού—στὰ ἐκατομμύρια τῶν θεατῶν—καί γιὰ νὰ τὸ πετύχει αὐτὸ πρέπει νὰ κολακεύει καί νὰ ἱκανοποιεῖ τὰ πιὸ πρωτόγονα ἐνστικτα, τὰ πιὸ ταπεινά γούστα. Ἐτοί χρησιμοποιούνται συνταγές. Οἱ περισσότερες ταινίες—πρὸ πάντων οἱ ἀμερικανικὲς—ἀκολουθοῦν πιστὰ τὶς συνταγὲς αὐτές, πού ἐξασφαλίζουν τὴν ἐμπορικὴν τοὺς ἐπιτυχία. Τὸ εὐτυχιζόμενο τέλος εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ βασικά στοιχεῖα κάθε τέτοιας συνταγῆς. Τὸ κοινὸ δὲν πρέπει νὰ βλέπει τὴ ζωὴ ἀπὸ τὴ δυσάρεστη ὄψιν τῆς, δὲν πρέπει νὰ βλέπει τὶς κοινωνικὲς ἀδικίες, τὶς ἀνθρώπινες κακίες καί προστυχίες, τὶς ἀσχημίες καί τὶς σκληρότητες τῆς ζωῆς. Ἄν τὶς βλέπει, πρέπει νὰ ἱκανοποιεῖται μὲ τὴν τιμωρία τοῦ κακοῦ καί τὴ θράβευση τῆς ἀρετῆς. Ὅλα πᾶνε καλά σ' αὐτὴν τὸν κόσμον. Οἱ πλούσιοι ἀγαποῦν τοὺς φτωχοὺς καί τοὺς βοηθοῦν, οἱ ἐρωτευμένοι πάντοτε παντρεύονται, οἱ κακοὶ μετανοοῦν καί γίνονται καλοὶ ἢ σκοτώνονται στὸ τέλος ἀπὸ τὸν ἀγαθὸ ἥρωα, ἡ ζωὴ εἶναι ρόδινη, οἱ δυσκολίες νικηθῶναι στὸ τέλος, ἡ ἀρετὴ θριαμβεύει, ἡ κοινωνία εἶναι στὴν οὐσία τῆς καλῆς καί δίκαιης. Ἐτοί καί περίφημα λογοτεχνικά ἔργα, ὅταν γίνονται ἀμερικανικὲς ταινίες, ἀλλάζουν συχνά μορφή γιὰ νὰ ἱκανοποιήσουν τὸ θεατὴ μ' ἕνα εὐτυχιζόμενο τέλος. Γιατί ἔτσι θὰ προσελκύσουν περισσότερο κοινὸ, θὰ εἶναι ἐμπορικώτερες, θὰ θάσουν μεγαλύτερα κέρδη. Οἱ σκηνοθέτες τοῦ Χόλλυγουντ εἶναι συγχρόνως μόνο ἐκτελεστικά ὄργανα. Ὁ «παραγωγὸς» (δηλαδή ὁ ἐκπρόσωπος τῆς ἐταιρείας) τοὺς δίνει ἔτοιμο τὸ θέμα καί ζητᾷ ἀπ' αὐτοὺς νὰ τὸ ἐκτελέσουν τεχνικά. Συχνά, μάλιστα, ἐπεμβαίνει καί σ' αὐτὴν ἀκόμα τὴν τεχνικὴ ἐκτέλεση. Γι' αὐτὸ βλέπουμε πολλὰς φορές ταινίες πού ἔχουν τὴν ὑπογραφή σπουδαίων σκηνοθετῶν νὰ εἶναι ἀνόητες, ἀσχετα μὲ τὴν τεχνικὴ ἀριτιότητά τους. Ἐλάχιστοι σκηνοθέτες, ὅπως ὁ Τζῶν Φόρντ, ὁ Φράνκ Κάπρα, ὁ μακαρίτης Λούμιερ, ὁ Φράνκ Λόυντ, ὁ Λιούις Μάϊλστον, ὁ Γκρέγκορ Λά Κάθα, ὁ Ράγκλες ἔχουν στὸ Χόλλυγουντ ἀπόλυτη ἐξουσία νὰ γυρίσουν τὴν ταινία τους ὅπως θέλουν αὐτοί. Δὲν εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπακούσουν (τουλάχιστον ὡς ἕνα σημεῖο) σὲ τίς ἐπιταγὰς τῆς συνταγῆς.

Μόνο στὴν Ἑδρώπη, ὅπου ὁ κινηματογράφος δὲν ἔχει γίνεαι ἀκόμα μονοπώλιο λίγων ἐταιρειῶν (στὴν Ἀγγλία ἄρχεις νὰ γίνεαι) ἡ τέχνη λογαριάζεται καμιά φορὰ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὴν ἐμπορικότητα. Ἐτοί ὑπάρχουν σκηνοθέτες πούμποροῦν νὰ γυρίσουν αὐτοὶ τὶς ταινίες τους σύμφωνα μὲ τὶς καλλιτεχνικὲς, τὶς αἰσθητικὲς, τὶς πνευματικὲς, τὶς κοινωνικὲς ἀντιλήψεις τους. Τοὺς ἐνδιαφέρει νὰ δημιουργήσουν ἕνα ἔργο τέχνης, ὅχι ἕνα ἐμπόρευμα. Ἡ ἀδυσώπητὴ ἐπιταγὴ τοῦ βιομηχανικοῦ καί τοῦ ἐμπορικοῦ κέρδους δὲν τοὺς πιέζει ἀλύπητα. Ἐχουν τὴ δυνατότητα νὰ ποῦν τὴ σκέψη τους, νὰ μιλή-

σουν μὲ εἰλικρίνεια, νὰ δείξουν τὴ ζωὴ ὅπως τὴ βλέπουν ὅχι ὅπως τὴν ἐπιθυμεῖ μιά αὐτάρεστη αἰσθηματολογία. Δὲν ἔχουν τὴ λατρεία τῆς χρυσῆς μετριότητος. Τολμοῦν νὰ ἔχουν πρωτοτυπία, τολμοῦν νὰ πᾶνε ἀντίθετα μὲ τὸ κοινὸ γούστο, μὲ τὸ κοινὸ αἶσθημα, ἂν ἔτσι εἶναι ἡ ἀλήθεια. Δὲν ἀκολουθοῦν συνταγὰς, γιατί δὲν ἔχουν ἐπᾶνω τους τὸ βέτο μιᾶς ἀπληστής ἐπιχειρήσεως.

Εἶναι, ὁμῶς, σταγόνα στὸν ὠκεανὸ τῆς κινηματογραφικῆς παραγωγῆς οἱ σκηνοθέτες αὐτοὶ καί τὰ ἔργα τους συχνά καταλήγουν σ' ἐμπορικὴ ζημία. Δὲν ἀρέσουν στὸ κοινὸ πού ἔχει συνηθίσει νὰ βλέπει τὶς ρόδινες ταινίες τῶν διαφόρων συνταγῶν. Γιατί γίνεται ἐδῶ ἕνας φαῦλος κύκλος: οἱ ταινίες τῶν μεγάλων ἐταιρειῶν κολακεύουν τὰ ταπεινότερα γούστα τοῦ κοινού, τὸ κοινὸ συνειθίζει σ' αὐτὰς τὶς ταινίες καί ἐπηρεάζεται ἀπ' αὐτὰς καί ὁ κύκλος συνεχίζεται χωρὶς τέλος. Οἱ περισσότερες ἀμερικανικὲς ταινίες (καί ἀρκετὲς εὐρωπαϊκὲς, πρὸ πάντων ἀγγλικὲς) δείχνουν στὸ κοινόν ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι κάτι καλὸ, ὅτι ἡ πολυτέλεια, πρὸ πάντων γιὰ τὶς γυναῖκες, εἶναι κάτι φυσικὸ καί κανονικὸ, ὅτι οἱ ἄνδρες εἶνε πηγὴ χρημάτων γιὰ τὶς γυναῖκες, ὅτι ἡ ζωὴ τῶν νυκτερινῶν κέντρων εἶναι κάτι πού πρέπει νὰ λαχαρᾷ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι μιά γροθιά στὸ σαγόνι εἶναι σωστὴ ἀπάντησις τοῦ τίμιου ἀνθρώπου στὸν ἀντίπαλόν του, ὅτι οἱ ἄνδρες πρέπει νὰ ἐκτιμῶν τὶς γυναῖκες ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν τους, ὅτι οἱ γυναῖκες πρέπει νὰ θεωροῦνται ἱκανοποιητικὲς ἀνάλογα μὲ τὸ ἂν προκαλοῦν τὸν πόθον ἢ ὄχι, ὅτι τὰ πνευματικὰ πράγματα εἶναι κομικά, ἐκκεντρικά ἢ ἀπατηλά, ὅτι ὁ ἀμυαλὸς πατριωτισμὸς εἶναι προτιμότερος ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ αὐτοκριτικὴ, ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι ἕνα σπῶρ, ἂν ἔχετε ἀνέσεις, ὅτι ὁ πλοῦτος εἶναι ἡ ἀνταμοιβὴ τῆς ἀρετῆς, (παίρνω τὴ συνταγὴ αὐτὴ ἀπὸ τὸ λαμπρὸ βιβλίον τοῦ Ρότζερ Μάνδελ «Φίλμ»)! Ἐτοί φτηναίνει ἡ ἀντίληψις τοῦ κοινού γιὰ τὰ βασικά προβλήματα τῆς ζωῆς, ὁ θεατὴς συγκατεῖται (γιατί ἔτσι μαθαίνει ἀπὸ ἀναρίθμητες ταινίες) μὲ ψευτικὰ μελοδράματα, ἐκτιμᾷ τὰ ἀπατηλά φαινόμενα, χάνει κάθε ἱκανότητα γιὰ ψυχολογικὴ καί κοινωνικὴ παρατήρησις, καταπνέει ἕνα ρομπότ πού ἀντιδρᾷ μηχανικά στὴν ὁδόν: ὅπως τὸ κινεῖται τὰ νήματα μιᾶς ἐπίμονης καί ἀνελέητης κινηματογραφικῆς προπαγάνδας. Προτιμᾷ ἀξιοθρήνητα κατασκευάσματα, ὅπως «Ἄς τὴν κρίνει ὁ Θεός», ἀπὸ λαμπρά ἔργα σὰν τὴ «Σύντομη Συνάντησις», δὲ ζητᾷ τέχνη σὲ μιά ταινία, μολύνεται ἀπὸ τὴν ἀρρώστεια τοῦ βενεττιανοῦ, ἐνδιαφέρεται γιὰ τὴν ὁμορφίαν τῆς πρωταγωνίστριας, γιὰ τὶς τοιαύτες τῆς, γιὰ τὴν πολυτέλῃ τῆς ζωῆς τῶν ἡρώων, γιὰ τὸ εὐτυχιζόμενο τέλος τοῦ ἐπεισοδίου, συγκατεῖται ἀπὸ μελοδραματικὲς περιπέτειες, δὲν καταβαίνει ἀπὸς, ἀγνοεῖ τὴν ἰδιότητα τῆς κινηματογραφικῆς ἀφήγησε, μένει ἀδιάφορος στὸ ρυθμὸ καί θέλει μόνο μιὰ συγκινητικὴ ἱστορία πού στὸ τέλος, ἐπεται ἀπὸ δυσκολίες στιγμῆς καί φτηνὲς περιπέτειες, καταλήγει σ' ἕνα γάμο ἢ σὲ μιὰν ἐπιδράσει τῆς ἀρετῆς (καί εἶναι πολὺ σχετικὴ ἡ ἀρετὴ τῶν ταινιῶν αὐτῶν) καί τιμωρία τῆς κακίας. Ἐτοί μορφώνεται κι-

νηματογραφικά (και όχι μόνο κινηματογραφικά, αλλά και γενικώτερα, γιατί ο κινηματογράφος έχει γίνει σήμερα ένας από τους κύριους παράγοντες της παιδείας των μαζών) το κοινό, γιατί έτσι το θέλουν μια τεράστια και πανίσχυρη βιομηχανία κι' ένα μεγάλο εμπόριο, που είναι φυσικό να ζητούν να υπερασπίσουν και να στερεώσουν τις κοινωνικές αντιλήψεις του καθεστώτος που αντιπροσωπεύουν και να κρατήσουν τα πλήθη σε μία πλάνη για τις πραγματικές ανάγκες και απαιτήσεις της ζωής και για την αληθινή ουσία του σωστού και του αδικού.

G. N. ΜΑΚΡΗΣ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ

Ήλεξάνδρου Φιλαδελφέως : «*L'homme singe dégénéré*».

Ένας φίλος μου γελοιογράφος με εξαιρετικό ταλαντο μου έλεγε κάποτε :

— Θα φαντάζεσαι βέβαια, επειδή προτιμάς να ζωγραφίζεις ωραίες κυρίες με παστέλ, ότι κι' αυτό είναι και ιδεαλιστής. Έχεις λάθος. Εγώ, με τις γελοιογραφίες μου, είμαι πειο ιδεαλιστής από σένα.

— !!!...

— Μην κάνεις έτσι και θα σου το αποδείξω : Όταν εσύ έχεις μπροστά σου ένα μοντέλο, αρκετά νόστιμο, χωρίς να το αντιλαμβάνεσαι, μπαίνεις σε κάποια έκτασι. Το μοντέλο σου σ' έχει κατακτήσει και βάζεις τα δυνατά σου ν' αποδόσης τα χαρακτηριστικά του, όσο μπορείς καλλίτερα και ωραιότερα. Έμένα όμως μ' έχει κατακτήσει ένας άλλος τύπος πολύ πειο ιδανικός, τόσο που δεν υπάρχει καν στην πραγματικότητα. Έννοείς τώρα ότι όταν αυτό το ιδεώδες τώχω διαρκώς μπροστά μου, πώς όλα 'τ' άλλα μου φαίνονται άσχημα — πολύ ή λίγο, αδιάφορο. Συμβαίνει όμως να έχω εσύμο χαρακτήρα και έτσι, ακόμη και τα στραβά, αντί να με συγχίζουσιν με κάνουν να γελῶ μέσα μου. Κι' έτσι βλέποντας τα άσχημα με κέφι κι' εσύμια, έγιναν γελοιογράφος.

Τὰ λόγια αυτά του γελοιογράφου (σήμερα έχει καταλάβει εξαιρετική θέση μέσα στην γαλλική τέχνη) μου ήλθαν στον νου, ύστερα από χρόνια, όταν είδα την νέα γαλλική έκδοσι του παλαιού βιβλίου του κ. Ήλεξ. Φιλαδελφέως «Ο άνθρωπος πύθηκος έκφυλισμένος» και ιδού γιατί :

Ο κ. Φιλαδελφέας είχε εις όλη του την ζωή ένα ισχυρότατο ιδανικό, «το αρχαίον κάλλος». Ή επίμονος αυτή όπτασία τον παρακολουθούσε παντού και πάντοτε. Τί πειο φυσικό λοιπόν, ο κόσμος, αί έποχαί, οί άνθρωποι, οί χαρακτηρισες να μην άντέχουν σε μία τέτοια σύγκρισι και να του φαίνονται σάν μια άπέραντη γελοιογραφία ; Άν ληφθῇ μάλιστα ύπ' όψιν ότι όταν έγρφετο αυτό το βιβλίον, ή θεωρία του Δαρβίνου — άρκετά μάλιστα παρεξηγημένη — ήταν ή μεγάλη μόδα της εποχής, έγηγείται πώς ο συγγραφέας, εις την μωρία, την πονηρία, την κακία και την

σκληρότητα των ανθρώπων, ένόμιζεν ότι άνεγνώριζε τα ούσιώδη χαρακτηριστικά του πύθηκου, διότι και στίς πειο σοβαρές και φιλοσοφικές γραμμές του βιβλίου, από κάτω είχε κρυμμένος ο πύθηκος, έτοιμος να προβάλλη το ρύγχος του.

Είνε σπάνι τα βιβλία που με τόσο ευρύτητα γνώσεων παρουσιάζουν και τόσο δροσερό πνεύμα. Είνε αλήθεια ότι αί διεθνείς προσωπικότητες που ήσχολήθησαν μ' αυτό, παρά τους άφειδεις έπαίνους που του άφιερώνουν, κατά μέγα μέρος όμως, νομίζουν ότι θάπρεπε να διαχωρισθῇ το σοβαρόν μέρος από το εδθυμογραφικόν, και ότι κάποια τάξις και περισσοτέρα έπεξεργασία θά ήτο έπιβεβλημένη. Άλλά και πότε οί σοφοί δεν ήσαν φίλοι της τάξεως ;

Πολύ φοβούμαι όμως ότι άν έμπαινε κάτω από τον έλεγχον αυτόν ένα βιβλίον που έγράφη μέσα στα καφενεία της «Λατινικής Συνοικίας» από ένα έρμητικόν και πάνσοφον νέον, — από ένα «παιδι θαύμα», παρ' όλίγο θάλεγα — θά έχανεν ένα πολύτιμο προσόν, που εις ή άπαράμιλλη φρεσκάδα του. — Έχω ιδεί πολλά ταμπλώ πολύ ωραία και σοφά ζωγραφισμένα, τα όποια όμως δεν έχουν την φρεσκάδα του αρχικού σκίτσου από το όποτον προήλθον. Μήπως ένα σημαντικό μέρος της ζωτάνιας, που χαρακτηρίζει το έργο του μεγάλου Ροντέν, δεν όφείλεται και σε κάποια έλλειψι «έπεξεργασίας» ;

Αυτή εις ή έντύπωσις ενός ζωγράφου που συνήθισε ακόμη και την φιλοσοφία να την βλέπη σάν ζωγραφιά.

ΠΑΥΛΟΣ ΜΑΘΙΟΠΟΥΛΟΣ

Της Άκαδημίας Άθηνών

Υ. Γ. Το βιβλίον αυτό έχει κι' ένα άλλο προσόν : Διαβάζεται ευχαρίστως τόσο από τους φανατικούς καθαρουσιάνους, όσο κι' από τους κατακάθαρους δημοτικιστάς, γιατί εις γραμμένο... γαλλικά.

Γ. Θέμελη : «*Η διδασκαλία των νέων Έλληνικών*».

Σημασία δέ θα είχς να προσθέσουμε ακόμη μία φωνή στον έπαινον που άπνεμήθηκε σ' αυτό το βιβλίον. Άλλά να έρευνήσουμε τους λόγους που προκάλεσαν τον έπαινον, που έκαμαν το βιβλίον άξιο για τον έπαινον. Χρειάζεται ασφαλώς κάποια προσωπική πείρα του θέματος (που δέ μπορούν να την έχουν πλήρη, παρά μόνον όσοι διδάσκουν τα Νέα Έλληνικά στα Γυμνάσια) για να έκτιμήσει κανείς στίς λεπτομέρειες τίς άπόψεις του κ. Θέμελη, για να κρίνει όχι μόνο το θεωρητικό τους περιεχόμενο αλλά και την πρακτική τους άξια. Ή αλήθεια είναι ότι πολλοί διδάσκουν το μάθημα, αλλά λίγοι είναι εκείνοι που μπορούν ν' άνταποκριθούν στο μέγεθος της προσφοράς που άπ' αυτούς άπαιτεί. Τίποτε δέν ύπηρεξε χειρότερο, σ' αυτή την περίπτωση, παρά ή έφαρμογή μιάς μεθόδου, που ανέκαθεν είχε χρησιμοποιοθῇ για την έρμηνεία των αρχαίων κειμένων, με άποτέλεσμα να τα κάμει άντιπραθητικά στα παιδιά. Ή νέα μας λογοτεχνία στα χέρια δασκάλων που δεν την έχουν αγαπήσει

και κατανοήσει, κινδυνεύει νά υποστεί μιὰ τύχη ἀκόμη χειρότερη. Ἡ σχολαστική ἀπασχόληση μὲ τὸ περίβλημα κι' ὄχι μὲ τὸ περιεχόμενο, μὲ τοὺς τύπους καὶ ὄχι μὲ τὴν οὐσία, δὲν εἶναι δυνατόν παρὰ ν' ἀπομακρύνει τοὺς σπουδαστὲς ἀπὸ ὅ,τι θὰ ἔπρεπε νά τοὺς προκαλέσει ζωηρότατη ἐλξη.

Σ' αὐτὴ τὴν κατάσταση θέλησε ν' ἀντιδράσει ὁ κ. Θέμελης, κι' αὐτὸν τὸν κίνδυνο ν' ἀποτρέψει. Ὑστερα ἀπὸ τὸ πυκνὸ, γεμάτο ἐμβρόχια, δοκίμιο πάνω στὸ ἴδιο θέμα τοῦ κ. Πέτρου Σπανθωνίδη, ἡ ἔκτενής κι' ἀναλυτικὴ μελέτη τοῦ κ. Θέμελη προωθεῖ ζωηρὰ τὴν προσπάθεια γιὰ νά μπεῖ σὲ σωστὸ δρόμο ἡ διδασκαλία τῶν Νέων Ἑλληνικῶν. Δὲν ἀποκρύπτονται οἱ δυσχερείες ποὺ ἔχει ν' ἀντιμετωπίσει ὁ ἐκπαιδευτικὸς, καθὼς εἶναι στερημένος ἀπὸ ὀριστικὰ κριτικὰ κείμενα κι' ἀναγκάζεται νά καταναλώσει πολὺν καιρὸ καὶ πολὺν κόπο, γιὰ νά πάρει τὴν ὀρθὴ θέσι ἀνάμεσα σὲ ἀντιλεγόμενες γνώμες. Καὶ εἶναι ἀρκετὰ φανερὴ ἡ ἀνάγκη, ὁ ἐκπαιδευτικὸς νά μὴν ἀπομένει ἕνας ἀπλὸς δάσκαλος, ἀλλὰ νά γίνεταί καὶ ἐμφυχωτὴς καὶ νά διαβῇ ὁ ἴδιος προσωπικῶς ἱκανότητες γιὰ μιὰ κριτικὴ διεύθυνση, γιὰ μιὰ τοποθέτηση τῶν προσώπων καὶ τῶν κειμένων ποὺ ἐρμηνεύει. Ἀλλὰ εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι ἡ παρθενικότητα αὐτῆς, ἂν μοῦ ἐπιτραπεί νά τὴν ὀνομάσω ἔτσι, τῆς διδασκαλίας ὅλης, δίνει τὴν εὐκαιρίαν στοὺς διδασκάλους ποὺ ἀγαποῦν πραγματικὰ τὸ μάθημα, νά βροῦν εὐκολώτερα τὸ δρόμο πρὸς τὴν ψυχὴ τῶν μαθητῶν τους. Ἄν οἱ ὀριστικὰ καθιερωμένες ἀξίες τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας εἶναι σχετικὰ λίγες, ὅμως ἐκεῖνες ποὺ βρισκονται ἀκόμη σὲ μιὰ περίοδο διαμορφώσεως δὲν ἀποτελοῦν ἕνα θέμα λιγώτερο ἐνδιαφέρον, ἀφοῦ ἐπάνω σ' αὐτὲς ὑπάρχει περισσὸτερὴ δυνατότητα στὰ παιδιὰ νά δοκιμάσουν τὰ ἀτομικά τους κριτήρια, τὸ γούστο τους, τὴν προτίμησή τους, χωρὶς τὸ βάρος τῆς καταθλιπτικῆς ὑποβολῆς ποὺ συνεπάγεται ἡ ὀριστικὴ καθιέρωσή. Πάνω σ' αὐτὲς εὐκολώτερα θὰ κριθεῖ ἀπὸ ἕναν ἔμπειρο καὶ διορατικὸ δάσκαλο, ἡ αἰσθητικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ προσληπτικότητα τοῦ μαθητῆ.

Μολοντί, ὅπως εἶπα, ἡ προσωπικὴ πεῖρα τῆς διδασκαλίας θὰ εἶταν ὁ καλλίτερος δὴγός γιὰ τὴν κρίση μας, μπορούμε νά ποῦμε μὲ βεβαιότητα ὅτι ἡ χρησιμότητα τοῦ διδλίου τοῦ κ. Θέμελη εἶναι ἀναμφισβήτητη. Ποιὸς δὲ θὰ συμφωνοῦσε μαζί του ὅτι «διδασκτὸς ἀγαθός» δὲν εἶναι μόνον ἡ γλωσσικὴ μορφή τῶν κειμένων, ἀλλὰ ἡ λογοτεχνικὴ τους ἐνότητα, ποὺ προϋποθέτει συσχετισμὰ μορφῆς καὶ οὐσίας, διεύθυνση στὸ πνεῦμα τοῦ δημιουργοῦ καὶ σύλληψη τοῦ ἴδιου τοῦ δημιουργικοῦ παλμοῦ του; Ἐπὶ πλέον, τὸ δεύτερο μέρος τοῦ διδλίου προσφέρει μιὰ σειρά ἀπὸ «δείγματα» γιὰ τὴν κατατόπιση τοῦ δασκάλου καὶ τὴν καθοδήγησή του πῶς πρακτικὰ ν' ἀντιμετωπίσει τὸ θέμα. Ὁ κ. Θέμελης ποὺ εἶναι ὁ ἴδιος ποιητὴς καὶ ποὺ ἀπὸ πολλὰ χρόνια διδάσκει τὰ νέα Ἑλληνικά στὸ Πειραματικὸ Σχολεῖο τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, εἶταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πιὸ ἀρμόδιους γιὰ τὴ μελέτη τοῦ

ζητήματος στὸ ὁποῖο μπόρεσε νά δώσει καὶ ἔκταση καὶ βάθος.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

Δημήτρη Οικονομίδη: «Ὁ δρόμος μὲ τὶς τετράγωνες πέτρες».

Τρομάζουμε κάθε φορὰ ποὺ βλέπουμε ἕναν λογοτέχνη νά μετακινεῖται μέσα στὸν ἀπέραντο χῶρο τῆς λογοτεχνίας, νά δοκιμάζει τὶς δυνάμεις του σ' ἕνα εἶδος ἄλλο, ἐκτὸς ἀπὸ κεῖνο στὸ ὁποῖο τὸν εἴχαμε γνωρίσει, τὸν εἴχαμε ἴσως ἀγαπήσει. Ὁ Τάλλος Ἀγρας εἶχε δίκιο νά ἐπαινεῖ κάποτε τόσο θερμὰ, τόσο ἐγκάρδια, τὰ ποιήματα τοῦ κ. Δημήτρη Οικονομίδη. Συναντοῦσε μέσα σ' αὐτὰ κάτι ἀπὸ τὴ δική του ὀδυνηρὴ, σχεδὸν νοσηρὴ εὐαισθησία, γιὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀνθρώπινη ἐπικοινωνία εἶναι μιὰ ἀνάγκη καὶ συγχρόνως ἕνα μαρτύριο. Σὰν πεζογράφος τώρα ὁ κ. Δ. Οικονομίδης δὲν εἶταν δυνατόν παρὰ νὰ διατηρεῖ τὶς κεραῖες του ἐξίσου εὐπαθεῖς, γιὰ νά κινδυνεύουν, κάθε στιγμὴ, νά σπᾶσουν μπροστὰ σὲ ὅτι σκληρό, πληγωτικό, ἀπάνθρωπο, συνθέτει τὸν περίγυρο τῆς καθημερινῆς μας ὑπαρξῆς. Γι' αὐτὸ, προτιμᾷ νά τις κατευθύνει πρὸς τὰ περασμένα, γιὰ νά συλλάβει μέσα σὲ μιὰν ἀναπόληση, τὶς πολυτίμες ἐκεῖνες στιγμές, ποὺ σημείωσαν τὴν πραγματικὴ γνωριμία του μὲ τὴ ζωὴ.

Ἡ σύγκρουση πραγματικότητας καὶ ὄνειρου, ἡ ἀδιέκοπτη ἀναζήτηση τοῦ ὄνειρου μὲς ἀπὸ τὴ λάσπη, ἀποτελοῦν τὸ περιεχόμενο αὐτῶν τῶν στιγμῶν. Ὑπάρχουν σελίδες μεστός ἀπὸ στοχασμό, φλογισμένες ἀπὸ ζῶη, ποὺ ἀφίνουν πάνω στὸ κρυστάλλο τῆς ψυχῆς μιὰν ἀνεξίτηλὴ χαρακιά. Ἄν ὅμως θὰ ἔπρεπε νά μεταφέρω ἐδῶ μερικὰ σημεῖα, στὰ ὁποῖα ἴσως στάθηνκα περισσότερο, ὁμολογῶ ὅτι θὰ δυσκολευόμην. Θὰ εἶταν σὰ νά ἔκανα μιὰ προσωπικὴ ἐξομολόγηση. Εἶναι τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, ποὺ ὁ κ. Οικονομίδης ἀπευθύνεται στὸν ἀναγνώστη του, σὰ νὰ ἐρίσκειται μόνος μὲ μόνον. Κοράτια ζωῆς, ποὺ θὰ μπορούσαν νά ἔχουν θέση σὲ μιὰ φιλικὴ προφορικὴ κουβέντα, ἀλλὰ ποὺ ἀπὸ καθαρὰ πεζογραφικὴ ἀποψη παραμένουν ἀμετασώτιστα. Ἡ ἀδυναμία τοῦ συγγραφέα ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ του, νά καλύψει καλλιτεχνικὰ τὴν ἀπόσταση ἀνάμεσα στὸν ἑαυτὸ του καὶ στὸν ἥρωά του, δίνει σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἕναν τόνο στὴν ἀφήγησή του ποὺ μᾶς σοκάρει. Στὸ διήγημά του, λόγου χάρι, «Ἐγὼ, Ἐσύ καὶ τὸ Ρηινόν», ἕνα εἰς αὐτὸ διήγημα, σὰν θέμα τοῦλάχιστον, θὰ εἶταν πιὸ ἐμπρόσθετος ὁ προσωπικὸς τόνος ἂν ὁ συγγραφέας εἶταν ὁ ἡττημένος. Ὑπενθυμίζω τὸ «Ὁλόγυρα στὴ λίμνη» τοῦ Παπαδιαμάντη ὅπου ὁ προσωπικὸς τόνος εἶναι ὑπέρτοχος, ἀλλὰ ὁ Παπαδιαμάντης εἶχε κερδίσει μόνον τὴ θλίψη τῆς ἐρωτικῆς ἀποτυχίας.

Ἡ παρατήρηση αὐτῆς δὲ μπορεῖ νά εἶναι γενικὴ, γιὰ τὸν κ. Δημήτρη Οικονομίδη. Νά, στὸ τελευταῖο διήγημα, «Δεξίωση στὸ Σάν Ρέμο», ἔχουμε μιὰ κίνηση προσώπων, μιὰ διαγραφὴ ἀνθρώπων τύπων, στιγμὲς παθῶν ὥρατια προετοι-

μασμένες, πού φανερώνουν ότι ο κ. Οικονομίδης μπορεί ν' αντικρύσει τη ζωή και τους ανθρώπους πέρα από την άμεση προβολή του εαυτού του. Κάθε άλλο, λοιπόν, παρά μās απογοητεύει σαν πεζογράφος.

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Ο νέος ακαδημαϊκός.

Η έκλογή του Pierre Mac Orlan ως μέλους της Ακαδημίας Γκονκούρ είναι μια αξία επιβράβευση του έργου του συγγραφέα που στάθηκε, σ' όλη την καριέρα του, ένας σεμνός κι αθόρυβος εργάτης, μακριά από κλίκες και φατρίες, και που έταξε για σκοπό της ζωής του την εξυπηρέτηση των καλλιτεχνικών ιδανικών του.

Ο Pierre Dumarchais (τό Mac Orlan είναι ψευδώνυμο) γεννήθηκε στην Péronne στά 1888 και πέρασε την παιδική του ηλικία άθλια και φτωχική. Αργότερα, έφηβος, περιπλανήθηκε στα λιμάνια και στις θάλασσες, γοητευμένος απ' την περιπέτεια, έρσιοντος πραγματική ήδονή στο να ζωγραφίζει μιάν ανθρωπότητα απελπισμένη, που τὰ πρόσωπά της τ' ανακάλυπτε κυρίως στη Λεγώνα των Ξένων και στους άποίκους.

Ταλέντο άνισο, με μιὰ φαντασία που δείχνει όλη τη δύναμη, αλλά και την άδυναμία του συγγραφέα, ο Mac Orlan ξεκινάει συνήθως στά μυθιστορήματά του περίφημα, παρακολουθώντας τους ήρωές του για να τους αφήσει να βολοδέρνουν μόνοι τους, έρμαια της άδυσώπητης τύχης και μιās φαντασίας κουρασμένης, δίχως φτερά, σά να μην έφρει λές να έκμεταλλευθεί τις δυνατότητες ενός συνθετικού πίνακα και μιās αξιόλογης ψυχολογικής ανάλυσης. Έτσι οι ήρωές του, ενώ στην αρχή παρουσιάζονται με όλη τη ζωτικότητα, με όλη την ενέργεια ανθρώπων ικανών να παλαίψουν, στο τέλος, καταντούν σιλουέτες ώχρες, ίσως μαριονέττες, ικανές να πληρώσουν τὰ κενά ενός φιλμ.

Αυτή την άδυναμία τη βλέπουμε καθαρά στο *Τραγούδι του Πληρώματος* (1918), στη *Μπαντερά*, στην *Cavalière Elsa* και στο *Quai des Brumes*, άν και στά δυό αυτά τελευταία έργα ο Mac Orlan προσπαθεί να ισορροπήσει, συχνά μάλιστα τό κατάφερε, την πραγματική με τη φανταστική ζωή, δημιουργώντας μιάν ατμόσφαιρα ήμιου ρεαλισμού, που ή γένεσή της όφειλεται στά μεταπλάσματα άριστοτεχνικά αὐτοβιογραφικά στοιχεία.

Τό ιδιαίτερο ώστόσο χαρακτηριστικό στο έργο του Mac Orlan είναι το χιούμορ του, ένα χιούμορ κάποτε μακάβριο που συνδέεται με τις πιο άπιθανες έρωτικές περιπέτειες. Όστόσο, τό χιούμορ αὐτό άπαλύνεται κάποτε άπόνα συγκρατημένο λυρισμό, άπό δραματικά ξεσπάσματα, άπό βίαιες συχνά σκηνές που φέρνουν σέ συγκρούσεις τους ήρωές του.

Μ' όλα τὰ έλαττώματά του, ακόμα και στο ύφος του, — ένα ύφος περίεργο όπου ή γλώσσα

συχνά παρουσιάζει άρκετές συντακτικές άνακρίβειες, ο Pierre Mac Orlan, χωρίς νά είναι ο μεγάλος δημιουργός, είναι ένας συγγραφέας τίμιος, honnête, όπως λένε οι ίδιοι οι Γάλλοι, που προκαλεί συχνά τό ενδιαφέρον του αναγνώστη.

Η έκλογή του απ' την Ακαδημία Γκονκούρ είναι μιὰ πράξη δίκαιη, άν και ύπήρχαν άλλοι συγγραφείς, πολύ πιο άνώτεροι, πιο δημιουργοί, που θά μπορούσαν νά διεκδικήσουν τη θέση τους στη φημισμένη συντροφιά των Δέκα.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δελτίο άναλυτικής βιβλιογραφίας.

158.—*Δημήτηρ Οικονομίδης, Ο δρόμος με τις τετράγωνες πέτρες*. Άθήνα 1949. < Έργοστάσιο Γραφικών Τεχνών του Αρχαίου Έκδοτικού Οίκου Δημητρίου Δημητράκου Α. Ε. > 80, σελ. 110. Στις σελ. 109—110 κριτική του Τέλλου Άγγρα [=Εδούγ. Ίωάννου] για «Τό νησί μου».

Ο ποιητής του «Νησιού μου» συγκέντρωσε σ' έναν τόμο, δέκα τυπωμένα κι άνεκδοτα, διηγήματα—Ο δρόμος με τις τετράγωνες πέτρες, Τό μεγάλο μήνυμα, Έγώ, έσύ και τό Ρηινό, Ο Σέβος με τό μαστίγιο, Τό θανατικό, Σαζμέτ, Μυστική άποστολή, Κισμέτ, Τρεις Ιστορίες στο ίδιο θέμα, Δεξίωση στο Σάν Ρέμο— με θέματα άντλήσιμα απ' τις παιδικές και τις έφηβικές του θύμψεις απ' την Πόλη, που έχωρεζήκανε για την άφηγηματική τους άνεση και τη λαγασή διαγραφή των τύπων τους.

159.—*Έλευθερίου Γ. Προβελάνη, Η έκστρατεια του Ίμπραήμ Πασά στην Αργολίδα*. Άθήναι Έκδόσεις «Αετός» Α. Ε. 1950. < Τυπογραφικά Καταστήματα Κλεισιούρη, δόος Νεοφύτου Μεταξά 29, Άθήναι. > 80, σελ. 135.

Στηναιμένος σ' όλες τις γνωστές—όπως και σέ πάμπολλες άγνωστες—πηγές και σέ πλουσιότατη βιβλιογραφία, μās προσφέρει ο συγγραφέας μιάν ολοκληρωμένη εικόνα της Αργολικής έκστρατειας του Μπαρμης στά 1845, όπου σημειώθηκε στους Μύλους κ' ή πρώτη περιλάμπων νίκη των Έλλήνων άντίκρου στους άνίκητους ως τὰ τότες Μισορλήδες.

160.—*Επιστημονική Βιβλιοθήκη άρ. 2. É mile Durkheim, Οι κανόνες της κοινωνιολογικής μεθόδου*. Μετάφρασις Κ. Θ. Παπαλεξάνδρου. «Αετός» Α. Ε.—Άθήναι—1949. < Τυπογραφείον Άνδρέα Σιδέρη >. 160, σελ. 127.

Εισαγωγή στην κοινωνιολογία. «Υστερα απ' την εξέταση του τί θά πεί κοινωνικό φαινόμενο, μās δίνεται ή μέθοδος κ' οι κανόνες της κοινωνιολογικής έρευνας, που—κατά τον συγγραφέα—θά πρέπει νά γίνεται άντικειμενικά κ' έξω από κάθε λογής φιλοσοφικό σύστημα.

161.—*Επιστημονική Βιβλιοθήκη άρ. 3 Karl Roth, Ιστορία του Βυζαντινού πολιτισμού*. Μετάφρασις Ν. Γ. Σβρόννου. «Αετός» Α. Ε.—Άθήναι—1949. < Τυπογραφείον Άνδρέα Σιδέρη. > 160, σελ. 120.

Μία συνοπτική και μεθοδικά συνδυασμένη εικόνα του έλληνικού πολιτισμού στά χρόνια της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Ο συγγραφέας μιλεί για την κοινωνική και την πολιτική συγκρότηση του κράτους, για την Έκκλησία του, για την Τέχνη του και για τη λογοτεχνία του.

162.—*Επιστημονική Βιβλιοθήκη άρ. 4. Ριχ. Μούτρε, Ιστορία της ζωγραφικής στον Μεσαίωνα και στην πρώτη Αναγέννηση*. Μετάφραση Μ. Χατζηδάκη. «Αετός» Α. Ε.—Άθήναι—1949. < Τυπογραφικά Καταστήματα Πιρσός. > 160, σελ. 141.

Χωρίς νά στέκεται σέ βιογραφίες καλλιτεχνών και σέ περιγραφές έργων, πασχίζει ο συγγραφέας νά μās εξηγήσει τό «ύφος» των διαφόρων περιόδων σύμφωνα

μέ την ψυχολογία κάθε εποχής και νά μᾶς ἐρμηνεύει τὸ καλλιτεχνικὸν «σὺν ἀνθρώπινον τεκμήριον».

163.—**Ἡλεκτρολογία Γιάννη Γ. Γιαννιόπουλου.** Τόμος πρῶτος. Δεύτερη ἔκδοσις, συμπληρωμένη καὶ βελτιωμένη. Ἀθήνα. <1950. Τυπογραφεῖο Ν. Φραντζεσκάκη Καποδιστρίου 36β Ἀθήνα.> 8ο, σελ. 15 + 400.

Ξανατύπωμα, με συμπληρώματα καὶ βελτιώσεις, τοῦ πρώτου τόμου ἀπ' τῆ γνωστῆ, συνταγμένην στὴ δημοτικῇ, Ἡλεκτρολογία γιὰ ἠλεκτροτεχνίτες, ποὺ ἡ πρώτη τῆς ἔκδοσις τότες ἐπαινετικῶς κρίσεις προκάλεσε γιὰ τὸ ἀπλὸ καὶ μεθοδικὸ τῆς ὕψος καὶ γιὰ τὴν πληρότητά της.

164.—**Ἠλία Καμπίτη, Φῶς μέσα ἀπὸ τὶς γρίλιες.** Ἀθήνα. 1949. <Τυπογραφεῖο «Νικ. Βαφειάδης & Σία».> 8ο, σελ. 63.

Συμπαθητικὸ ποιητικὸ πρωτοφανέρωμα μ' εἰκοσιεφτά πολυστιχὰ λυρικά ποιήματα καὶ μὴν πολυτέτονη «Ὠδὴ στὴν ἀγνωστὴν περσικὴν», ποὺ ἀντιγράφω τὴν πρώτην στροφὴν τῆς:

Ὅταν σὲ φέριε κάποτε ἀλαργινὸ ἀγέρι
περσικὴν σὸ δρόμο μου, πικρᾶνέ ὁμορφίᾳ
ἔνα χλωμὸ γαϊάσιο φῶς φωτίζει τὴν νυχτὴ μου
ἐν αἴθρῳ φῶς ὡσάν αὐτὸ πού ἀναδίδει ἡ πέτρα
ποῦ μινε ἀδῶνες καὶ κ' ἰερὸς στῆς γῆς τ' ἀνὰ χτα βάθην
καὶ στὴ φωτιὰ ζυμώθηκε τῇ[ν] πρωτοπλάστῳ λάβα,
καὶ πῆρε φῶς καὶ δύναμη κ' ἀπὸ τῆ φλόγα πῆρε
ποῦ πλάιε κόσμους κ' ἄστρικοὺς ἐδεμελίσσε νόμους,
κ' ἡ κοσμικὴ τῆς δυνάμει κραταίει ὥς τὰ τώρα
ποὺ χρόνους κινεῖται στὴ γῇ λιθάρι στὰ λιθάρα.

165.—**Ι. Π. Κοντογεώργη, Γαλανὲς πνεύς.** Μὲ τρεῖς εὐλογγραφίες τοῦ Δ. Γαλάνη. Ἐκδόσεις «Ἄλφα». Ἱ. Μ. Σκαζίκη. <Ἀθήνα 1949. Τυπογραφεῖα τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἑταιρείας» Α. Ε.> 8ο, σελ. 93.

Συλλογὴ μ' ἐξηνταδύο λυρικά ποιήματα ποὺ ἐξεορίζουν γιὰ τὴν εὐαισθησίαν τους. Ἀντιγράφω τὸ «Ἐνὰς χρόνος κ' ἔνας κλώνος»:

Ἐνὰς χρόνος κ' ἔνας κλώνος μυγδαλιῶν μυρανθισμένης,
κ' ἔνα χρόνῳ σὺν ἀπλόων σι' ἄνθια σου με ἀνθὸ με
[γραίνεις.

Ἐνα χρόνῳ μυγδαλιᾷ μου, σὲ δροσίζουν τὰ φίλιά μου,
κ' ἔνα χρόνῳ σ' ἔναν τόνῳ λιανοτράγουδον ἡ μιὰ μου.
Μυγδαλιῶν μυρανθισμένης ἔνας κλώνος, κ' ἔνας χρόνος...

166.—**Ἰωάννης Χ. Μαλανδράκη, Χρωματικὴ φαντασία.** Ἀθήνα, 1949. <Τυπογραφεῖο Γ. Καραμάνεγκου.> 8ο, σελ. 126.

Ἡ ψυχικὴ ζωὴ καὶ τὸ πνεῦμα ζωγράφου εἶναι τὸ θέμα τῆς νοουμένης, ποὺ μᾶς δίνει μετὰ πολὺ λυρισμὸ τὶς ἀντιδράσεις τῆς λεπτότατης εὐαισθησίας τοῦ ἥρωα τοῦ μπροστὰ στὶς ὁμορφίαι καὶ στὰ χρώματα τοῦ ἑλληνικοῦ τοπίου. Καλλιτεχνικότητα τυπωμένο βιβλίο, στολισμένο με τέσσερις ὁραϊστάτες χαλκογραφίες τῆς κ. Ἰωάννας Χαριτοπούδης κ' ἔνα σχέδιο τοῦ κ. Εὐθύμη Παπαδημητρίου.

167.—**Κ. Α. Κύρου, Ματιὲς στὰ ξένα.** (Ἱστορικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ σημειώματα). «Ἄετος» Α. Ε.—Ἀθήνα—1949. <Τυπογραφεῖον Σ. Σίφνου—Φ. Καζούρη.> 8ο, σελ. 271. Μὲ ὀχτὼ διεξέλιδους πίνακες hors-texte.

Ἐνας δημοσιογραφικὸς, μὰ πολὺ καλογραμμένος, περιπαιχτὸς σὲ διάφορες εὐρωπαϊκὰς πολιτεῖες στὰ χρόνια τοῦ μεσοπολέμου.

168.—**Κρίτων Ἀθανασούλης, Λεπτομέρειες ἀπὸ τὴν λυπημένη ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου.** (Μαζί με τὸ μακρόπνοο καὶ ρωμαντικὸ ποίημα γιὰ τὴ Ναυσικά). Ἀθήνα 1950. <Τυπογραφεῖο Φ. Κωνσταντινίδου—Κ. Μιχαλάς (Στὰ Περμαζόγλου ἀρ. 10).> 8ο, σελ. 72. Μία καινούργια λυρικὴ συλλογὴ τοῦ ποιητῆ τοῦ «Τραγουδιοῦ τῶν πέντε ἀνέμων», ὅπου προσπαθεῖ νὰ βρεῖ μὴ νὰ ἀλλοδοξῆς μέσα στὴν καταθλιπτικὴ μελαγχολία τοῦ κινεῖσθαι μᾶς:

Ἀγωνίζομαι γιὰ νὰ γράψω
ἕνα τραγούδι μετὰ ἀνάστημα
μὴς ὕψους ἕνα τραγούδι
μετὰ σβουμένη πικρὰ
πὺν νὰ σᾶς μιλάει μετὰ εὐκρινείας
γιὰ ὁράτους ἀγγέλους

γι' ἀνοιχτοὺς παραδείσους
μὴς εὐτυχίας.

169.—**Μαργαρίτα Λυμπεράκη [Παλιότερα: Μαργάρिता Καραπανού], Ὁ ἄλλος Ἀλέξανδρος,** μυθιστόρημα. «Ἄετος» Α. Ε.—Ἀθήνα—1950. <Τυπογραφεῖα τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἑταιρείας» Α. Ε.> 8ο, σελ. 128.

Ὑστερα ἀπ' τὰ «Δέντρα» καὶ τὰ «Ψάθινα Καπέλλα», ποὺ τόσην ἐπιτυχία γνώρισαν, ἡ κ. Λυμπεράκη τυκάνει ἕνα καινούργιο μυθιστόρημα, ὅπου μέσα σὲ μίαν ἀγνότατην ἀτμόσφαιρα κινεῖται μίαν παράδοξον οἰκονομία τὰ παιδιὰ, ποὺ καθένα τους κατέχεται ἀπὸ «συμπλέγμα κατωτερότητας» γιὰ τὰ συνονόματά τους νῦνα τοῦ πατέρα τους.

170.—**Μ. Καραγάτση [Μ. Ροδόπουλου], Τὸ νερὸ τῆς βροχῆς.** «Ἄετος» Α. Ε.—Ἀθήνα—1950. <Τυπογραφεῖα Ἀνδρέα Σιδέρη.> 8ο, σελ. 120.

Ὁ συγγραφέας τοῦ «Γιούγκερμαν» μᾶς προσφέρει μίαν καινούργια συλλογὴ μετὰ δέκα διηγήματα: Τὸ νερὸ τῆς βροχῆς, Στὸ Γουδὺν με φῶγ, Τὸ ἐγγλέσιο μπαχαρί, Ὁ περιπαιχτὸς τοῦ Ἀββᾶ Πέτρους Βάν ντὲρ Χίμπτους, Ὁ πολυέλεος τοῦ «Παπουτσιώμενου Γάτου», Μπαρκάρισμα γιὰ τὰ Κύθηρα, Ὁ Θεῖα Δίκη, Βασιλικὴ, Τὰ χταποδάκια, Ρομάντισσο.

171.—**Νίκος Μοχλογιώργος, Ἀττικὸν τραγούδι,** ποιήματα. «Λογοτεχνικὴ Γωνία». [Ἀθήνα 1949]. 8ο, σελ. 47.

Συμπαθητικὸ ποιητικὸ πρωτοφανέρωμα μετὰ τριανταοχτὼ λυρικά τραγούδια, ποὺ ἔνα τους εἶναι καὶ τὸ ἐπιγραμματικὸ «Υπάλληλοι»:

Χλωμοὶ μετὰ τὴν ματιὰ θολὴ τοῦ Ἰδανικοῦ ποῦ σβύνει.
Νούμερο μὲ στῆ[ν] πρόσθεσιν ἑνὸς τριλῶ Θεοῦ.
Εἶναι τὸ τραῖνο πού κυλά. Φωτιά πού αἰσθύνει.
Τὸ τελευταῖο μηδενικὸ ὀβυσμένον πιά ἀριθμοῦ.

172.—**Νίκου Δωρᾶνθῆ [Ν. Γ. Γεωργακόπουλου], Τὸ παιδομάζωμα** (ἄλλοτε καὶ τώρα). Γ' ἔκδοσις συμπληρωμένη. Ἀθήνα, Δεκέμβριος 1949. Ἀρχ. 1500. <Τυπογραφεῖο Δ. Μουσουλιάδου Κιάφας 4>. 16ο, σελ. 3—18. Χωρὶς σελίδα τίτλου ἡ βιβλιογράφηση ἀπ' τὸ ἐξώφυλλο. Στὴ δεύτερη τοῦ ἐξώφυλλου σελίδα, γράμμα τῆς «Κυρίας ἐπὶ τῶν τιμῶν» τῆς Βασιλισσας Μαίρης Χ. Καρόλου καὶ στὴν τρίτη κρίσεις διὰ φορες γιὰ τὸ βιβλίο.

Ξανατύπωμα τῆς γνωστῆς μερσοῦρας.

173.—**Νίκου Ε. Μηλιώρη, Ὁ Παλαμᾶς καὶ οἱ πρόσφυγες.** Ὀμίλη. Ἀθήνα, 1950. 8ο, σελ. 24.

Διάλεξη πού ἀναζητεῖ μέσα ἀπ' ὄλεθρον τὸ ἔργο τοῦ Παλαμᾶ τὰ ποιήματα ποὺ μιλοῦν γιὰ τοὺς Μικρασιάτες καὶ γιὰ τὴ ζωὴ τους στὸν τόπο πού γεννήθηκαν, ὅπως καὶ γιὰ τὸ δράμα τῆς προσφυγίας τους.

174.—**Ντίμη Ἀποστολόπουλου, Σύντημη ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς φιλοσοφίας.** Collection de l'Union Franco-Hellénique des Jeunes. Ἑλληνογαλλικὴ Ἑνωσις Νέων. <Τοιοῦς: Ε. Χριστοδουλοῦ—Κ. Σιδέρη Ψαρῶν 49 τηλ. 5[3]602.> [Ἀθήνα 1950]. 8ο, σελ. 56.

Συνοπτικὴ ἀνασκόπηση τῆς φιλοσοφικῆς κινήσεως τοῦ τόπου μᾶς ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας ὡς τὶς μέρες μᾶς.

175.—**Νύση Μεταξᾶ Μεσηνέη, Τὸ Αἶγιον στὸν Ἀγῶνα.** Ἐπιλογὴ ἀνεκδότων ἐγγράφων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐκδόσεις «Ἄλφα» Ἱ. Μ. Σκαζίκη. <Τυπώθηκε τὸν Νοέμβριον τοῦ 1949 σὲ τυπογραφεῖα τῆς «Ἑλληνικῆς Ἐκδοτικῆς Ἑταιρείας» (Ἀθήνα, Παπαδιαμαντοπούλου 44).> 8ο, σελ. 126.

Βασισμένος ὁ συγγραφέας στ' ἀνεκδοτὰ ἀρχεῖα τοῦ Ἀντρέα Λόντου καὶ τοῦ Λέοντα Μεσηνέη, ποὺ ὁ ἴδιος χάρισε στὸ ἱστορικὸ Ἀρχεῖο τοῦ τόπου του, ὅπως καὶ σὲ πάμπολλα ἄλλα ἀνεκδοτὰ ἱστορικὰ ἔγγραφα, μᾶς παρουσιάζει ολοκληρωμένη εἰκόνα τῆς συμβολῆς τῆς Αἰγιαλείας στὸν Ἑθνικὸ μᾶς Ἀγῶνα.

176.—**Πέππου Μ. Σακκῆ, Πικρὲς ἀλήθειες.** Διηγήματα. «Ἰκαρος». <Ἀθήνα 1949. Τυπογραφεῖα Π. Σεργιάδη.> 8ο, σελ. 93.

Τρία διηγήματα: «Τὸν καιρὸ τοῦ σπαραγμοῦ», «Ἡ Λάλη» καὶ «Πέσυχ», πού ἀποτελοῦνε καὶ τὸ πρωτοφανέριον ἐνὸς καινούργιου μὲ ταλάντο πεζογράφου.

177.— *Πύρρον Γιαννόπουλον* *Ἡπειρώτου*, Δημοσιογράφου—Πρώην Νομάρχου. *Ἡ Ρωσσία καταρρέουσα*. Ἀπὸ τοῦ κολοσσοῦ μὲ τοὺς ἀργιλοῦς πόδας μέχρι τοῦ ὀργίλου τοῦ σιδηροῦ παραπετάσματος. Ἀθῆναι 1949. 80, σελ. 80.

Πολιτικοκοινωνική ἀνασκόπηση, πού καταλήγει στὸ συμπέρασμα πὼς κλονίζεται συνθέματα τὸ σοβιετικὸ καθεστῶς.

178.— *Ρένου* [=Ρένου Ἡρ. Ἀποστολίδη], *Ποιητικὰ γράμματα*. Ἀθήνα 49. <Τυπώθηκε στὸν «Πυρσό».> 160, σελ. 95.

Ποιητικὸ πρωτοφανέριον μ' εικοσιένα λυρικά τραγούδια τῆς «προχωρημένης ποιήσεως», πού ἔνα τους εἶναι καὶ τὸ «Ὅλα ἔχουν περάσει» :

...Τὸ πρῶτ' ἐξηγήσαμε
-κ' ἡ μέρα πέρασε...
Τὸ βράδι πέρασε,
-κ' ἡ νύχτα πέρασε...
Ἀυτοῦ τὸ πρῶτ' ἐξαευνήσαμε
-κι' αὐτοῦ ἡ μέρα πέρασε...
Ἀυτοῦ τὸ βράδι πέρασε.
Μεταῦτοῦ ἡ μέρα πέρασε.
Ἀντιμεταῦτοῦ ἡ νύχτα πέρασε.
-Κύριε,
ὅλα ἔχουν περάσει,
δὲ μὲνει τίποτα...
Εὐδόκησε νὰ πάει τέλος
ἡ ἀνιερὴ τούτῃ ὑπόθεσιν...

179.— *Σπύρου Β. Τριανταφύλλου*, Ἀρχισυντάκτου τοῦ «Εμπρός». *Ελλάς, ἔθνη καὶ ἀγωγή*. «Ἐπεὶ δ' ἔν — — ἀναγκαῖον εἶναι πάντων», Ἀριστοτέλης. Ἀθῆναι—1949. <Τυπογραφικὰ ἔργασια: Θ. [διάβαζε: Φ.] Κωνσταντινίδου—Κ. Μιχαλᾶ, Στοὰ Πεσμαζόγλου 10.> 80, σελ. 208.

Ὁ συγγραφέας μᾶς μιλεῖ γιὰ τὴν παλιὰ καὶ γιὰ τὴν συγκαρινήν Ἑλλάδα, γιὰ τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος, γιὰ τὸ ἔθνος μας καὶ γιὰ τὴν Φυλὴ μας, γιὰ τὰ καθήκοντα καὶ γιὰ τὰ δικαιώματα τοῦ ἑλλήνου πολίτη, ὅπως καὶ γιὰ τὸν κλασσικὸ ἑλληνικὸ πολιτισμό.

180.— *Στάθης Μάρα*, Ἀσυμφωνία Τεπείου. Ἀθῆναι, 1950. 80, σελ. 30.

Πολὺ συμπαθητικὸ ποιητικὸ πρωτοφανέριον μ' ἑντεκα πολυστροφα λυρικά τραγούδια σὲ λεύτερο στίχο.

181.— *Τάνη Ἀνθῆλη* [=Τ. Πλιάτσικα], *Ρέδινες στάλες*. Ἀθήνα. 1949. 80, σελ. 39.

Συλλογὴ μὲ 18 λυρικά ποιήματα σὲ λεύτερο στίχο.

182.— *Ψῶτος* *Ἐσπερας* [=;]. *Γαλᾶξίες ὥρες*. Ἐκδοσὴ Ἡ «Μέλισσα», Κιάφας 4. <Ἀθήνα 1949. Τυπογραφεῖο Δημ. Μουσουλιώτη καὶ Ἰωάν. Βαβαρέτου.> 8. σελ. 39.

Ποιητικὴ συλλογὴ μ' εικοσιτέσσερα, λιγόστιχα τὰ πιδ πολλά, λυρικά τραγούδια, πού ἔνα τους εἶναι καὶ τ' «Ἀνοιξιὰτικα» :

Τὰ χελιδόνια φάνηκαν ἀπὸ μακρὰ νὰ φτάνουν
Μπομπούνιασε ἡ τριανταφυλλία καὶ τὸ γλυκὸ σκοπὸ τοῦ
Ἀρχισ' μίσε' σὴν φυλλωσιά νὰ τραγουδᾷ τ' ἀηδόνι.
Γαλήνια πάλι ἡ θάλασσα κι' ὁ ὁρατὸς καθάριος,
Ἐν ἀεραὶς δλόδοσο σὺς μυρονδιᾶς γεμάτο,
Ὅλα μοῦ λέν ἡ ἀνοιχτὴ πὼς δὲν θ' ἀεργήσει νὰρθε.

~

183.— *Ἀνδρέα Μαϊστράλη*, *Ἀκρογιάλια καὶ πέλαγα*. <Τύποις: Ζάβαλλη, Λευκωσία. 1949.> 160, σελ. 47. Ἀφηγήματα.

184.— *Ἀνθέμια*. *Τάνη Μηχαῆλ* [=Π. Α. Μιχαῆλ]. <Ἀθήνα, 1948.> 160, σελ. 48.

Ποιητικὸ πρωτοφανέριον μὲ σαρανταεῖς λιγόστιχα λυρικά ποιήματα, πού τὰ πότερά τους ἐκφράζουν στοχαζομένους καὶ ψυχικὲς τοῦ ποιητῆ διαθέσεις :

Κάποια ἰδέα, πού σήμερ
μέσα μου φτερουγίζει ἀνέλιπτα
καὶ τῆς ψυχῆς μου διαπερνᾷ τὸ σύννεφο,
μ' ἀνέμου πνοὴ σπάρθηκε,
—μὰ ἡ μνήμη εἶναι βαθεῖα—
κι' ὅπως ξυπνᾷ τὴν ἀνοιχτὴ
κι' ὁ ἐκχρησμένος σπόρος
τώρα ἀνοίξει τὰ βέερα
κι' ἀπλώνει τὰ φτερά.

185.— *Ἀνοικτὴ ἐπιστολὴ* συνδικαλιστῶν πρὸς τοὺς ἐργάτες καὶ ὑπαλλήλους τῆς Ἀθήνας. Φεβρουάριος 1950. 80, σελ. 4 χωρὶς ἀρίθμηση. Χωρὶς ἐξώφυλλο.

Προπαγανδιστικὴ ἐκδοσὴ γιὰ τὴν ὑποστήριξιν τῆς βουλευτικῆς ὑποψηφιότητος τοῦ κ. Φώτη Μακρῆ.

186.— Ἀρ. 1. Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη. Ἀρ. 1. *Πλάτωνος Συμπόσιον*. Κείμενον, μεταφράσεις καὶ ἐρμηνεία ὑπὸ Ι. Σκουτρίτῃ. Ἐκδόσεις δευτέρα. Ἀθῆναι, Ἐκδόται: Ἰωάννης Δ. Καλλάρος & Σία Α. Ε., Βιβλιοπωλεῖ ν τῆς «Ἐστίας», 1949. <Τυπογραφικὰ Καταστήματα Ἀδελφῶν Γ. Ρόδη, Κεραιικοῦ 42—Ἀθῆναι.> 80, σελ. 255 + 1 λευκὴ + 244.

Ξανατύπωμα τῆς ἀριστουργηματικῆς ἐκδόσεως τοῦ περιφημοῦ Πλατωνικοῦ διαλόγου, πού «παρ' ὅλας—γοῦφε» στὸν πρόλογό τῆς ἡ Ἀκαδημία—τὰς περὶ αὐτῆς παρ' ἡμῶν κρίσεις, τινὲς τῶν ὁποίων καὶ ἀδικοὶ ἦσαν καὶ ἐπιστημονικῶς σφαλκερά, ἀποτελεῖ τιμὴν διὰ τὴν ἐν Ἑλλάδι φιλολογικὴν ἐργασίαν.

188.— *Γεράσιμου Σπαταλά*, *Καινούργιες παραλλαγές*. Α. Μορφές. Ἀθήνα 1949. 80, σελ. 16.

Δέκα μαλλάντες ἀπεριωμένες σὲ μορφές τῆς ἀρχαιότητος. Ἀντιγράφου τὸς πρώτους στίχους ἀπ' τὸν «Τίμος» :

Ὁ ἀπόκοσμος ὁ Τίμος, ἀποχτώντας
χτήμα μοναχικὸ καὶ μὲς σὲ χτήμα
ἀσφάριστο χρίζοντας καλὸν βί,
μόνος του ζοῦσε πὲρ' ἀπ' τοὺς ἀνθρώπους.

189.— *Γεωργίου Δελή*, *Συμφωνικὰ παράφωνα*. «Ἀετός» Α. Ε. <Τυπώθηκε στὸ Τυπογραφεῖο Φ. Κωνσταντινίδου & Κ. Μιχαλᾶ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1949.> 80, σελ. 96.

Ποιητικὴ συλλογὴ μὲ σαρανταπέντε λυρικά τραγούδια τῆς παράδοσης, πού τυπώνεται «μὲ σκοπὸ τὴ λυρικὴ συνδιαλλαγὴν» τοῦ ποιητῆ μὲ τὸν ἑαυτὸ του καὶ «τὰ μύρια τοῦ παραφώνου κι' ἀντίνομα ἐρωτήματα, μὲρὸς στῆς Ζωῆς τὴν ἀερόση ἐντολὴ καὶ τοῦ θανάτου τὸ ἀγεφύρωτο μυστήριον» :

Ὅλοι οἱ Φάνοι καὶ οἱ Ἀμῆτες
κι' ὅλοι οἱ Δόν Κιχῶτοι
Νάνοι καὶ Πυρῶτοι
στὸ δικό μου δρᾶμα,
στὸ βουρδὸ τὸ δρᾶμα,
πὺν μὲ δίχως λόγια
παίζεται σὲ τοῦ μου
τὰ θολὰ κατόγια.

190.— *Γεωργίου Παπαδόπουλου*, *Ἀγῶνες ὑπὲρ τοῦ λαοῦ*. Ἀθῆναι, ἔκδοσις «Ἑλλάδος». [1949]. 80, σελ. 48. Χωρὶς σελίδα τίτλου. ἡ βιβλιογραφία ἀπ' τὸ ἐξώφυλλο.

Συλλογὴ ἀπὸ ἀγορευσεῖς καὶ ἄρθρα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Δημοκρατικοῦ Σοσιαλιστικοῦ Κόμματος.

190.— *Γεωργίου Σ. Μαριδάκη*, *Ἰδιωτικὸν Διεθνὲς Δίκαιον* καθὰ τοχθεῖ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τόμος πρῶτος [:] Γενικὰ Ἀρχαί. Ἐκδοτικὸς Οἶκος Δ. Τζάκα—Σ. Δελογραμμάτικα (1876), Λεωφόρος Πανεπιστημίου 65α, Ἀθῆναι, 1950. <Τύποις «Πυρσό» Α. Ε., Ἱερὰ Ὁδὸς 61, Ἀθῆναι.> 80, σελ. XII+434.

Ὁ πρῶτος τόμος ἀπ' τὸ «Σύστημα» τῆς πανεπιστημικῆς διδασκαλίας τοῦ σοφοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ.

191.— *Γιάννη Μαυρίτῃ*, *Πορεία σὲ βουρκο*. «Γέγραπται — δδοντας ἀμαρτωλοῦ — — κάμω εἰς γῆν...». Ρόδος. 1949. <Τύποις: Κρατικοῦ Τυπογραφείου Δωδεκανήσου.> 160, σελ. 199.

Τρία διηγήματα—«Οἱ δακμονισμένοι», «Ὁ Κλέφ-

της», «Ο Ρασκολνίκωφ μου»—μέ θέματα ἀντλήμενα ἀπ' τὴ ζωὴ τῶν ἀπόκλιων τῆς κινωνίας. Σελίδες πού ξεχωρίζουν γιὰ τὴν ἀφηγηματικὴν τους ἀνέση καὶ γιὰ τὴ λαγαρὴ διαγραφή τῶν τύπων τους.

192.—Γιώργου Λίκου. *Τέσσαρις προσώπιδες τοῦ ἀνέμου*. «Ἰαρος». < Ἀθήνα 1949. Τυπογραφεῖα «Γερτρ. Χρήστου καὶ Υἱός». > 80, σελ. 61.

Ανοικτὴ συλλογὴ με συρροαλιστικὰ ποιήματα :

Φωνὴ τοῦ πελάγου

Ἀτμόμητη, βασιλῶν

Σ' ἀκουσα βουβός !

Κι' ἐπαῖξα σκάμι με τοὺς γλάρους

Πάνω στὸ σύννεφο πὺν μιμήθηκε τὸ πρόσωπό σου

Κερδίζοντας λίγες στιγμὲς ἐλευθερίας,

193.—Γ. Χ. Γεωργόπουλου. *Ὁ Αἴσωπος καὶ οἱ Αἰσώπειοι Μῦθοι*. Ψυχολογικὸ καὶ διδακτικὸ γιὰ κάθε ἡλικία κι[?] ἐποχῇ. Τεύχος Α'. Σεπτέμβριος 1949. < Ἐκδόσεις : «Ἀδελφὸν Χατζοπούλου»—Ἀγρίνιον. > 163, σελ. 3—34. Χωρὶς σελίδα τίτλου· ἡ βιβλιογράφηση ἀπ' τὸ ξώφυλλο.

Εἰκασμέντε μῦθοι μεταφρασμένοι σὲ στίχους.

194.—Δημητρίου Χέλμου. «Υπουργοὶ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἡ οἰκονομικὴ μάχη τῶν τεσσάρων ἐτῶν 1946—1950. Περιεχόμενα [:] Π εὐρήκαμε στὰ 1946.—Τι ἐκάμαμε.—Ὁ προϋπολογισμός.—Τι ἐπόμενα χρόνια.—Τὸ θετικὸ ἀποτέλεσμα.—Οἱ προϋπολογισμοὶ 1947, 1948, 1949.—Οἱ φόροι καὶ τὰ βιβλία.—Νὰ λείψῃ ἡ αὐθαίρεσις.—Κοινωνικὴ δικαιοσύνη.—Καταργήσεις φόρων.—Ἡ οἰκονομικὴ μας πολιτικὴ.—Οἱ Δημοσίαι ὑπάλληλοι.—Οἱ Συνταξιούχοι.—Τι ἀπομένει νὰ γίνῃ, Ἀθήναι 1950. 80, σελ. 32. Χωρὶς σελίδα τίτλου· ἡ βιβλιογράφηση ἀπ' τὸ ξώφυλλο.

Ἀπολογισμὸς μιᾶς ἐποχικῆς τετραετίας.

195.—Δρος Ντ. Μείχαροῦ. *Ἀντιπνευματικὸς ὀλισμὸς καὶ ἀντιδραστικὴ ἰδεοκρατία*. «Ἐκδόσεις τῆς Χριστιαν.—Σοσιαλιστικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ὁργανισμοῦ Νεοελληνικῆς Ἀναγεννήσεως ἀριθμ. 5. [Ἀθήνα 1949]. 80, σελ. 27 χωρὶς ἀρίθμηση.

Παίρνοντας ἀφορμὴ ἀπὸ μιὰ δῆμοσια συζήτηση ἀνάμεσα στὸν Παναγιῶ Λεκατσά καὶ στὸν Βασ. Λαοῦδα, ὁ συγγραφεὺς ἐπικρίνει τὸν μαρξιστικὸ ὀλισμὸ τοῦ πρώτου καὶ τὴν «ἀντισοσιαλιστικὴν» ἰδεοκρατίαν τοῦ δευτέρου.

196.—Δώρον Πολίτη. Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου. *Οἱ κοινωνικὲς ἰδέες τοῦ Κορσὰ Αἰτωλοῦ*. «Ἐκδόσεις τῆς Χριστιαν.—Σοσιαλιστικῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ὁργανισμοῦ Νεοελληνικῆς Ἀναγεννήσεως ἀριθμ. 6. [Ἀθήνα 1949]. 80, σελ. 18 χωρὶς ἀρίθμηση.

Μελέτη.

197.—Ἐθνικιστικὸς Σύνδεσμος ἀρ. 9. *Ἴων Δραγούμης*, ἕνας προφήτης τοῦ ἑλληνικοῦ ἐθνικισμοῦ. Ὑπὸ Δημητρίου Σ. Σούτσου. Μέλους τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τοῦ «Ἐθνικιστικοῦ Συνδέσμου», Με πρόλογον τοῦ κ. Δημ. Βεζανή, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Ἀθήναι, 1949. 80, σελ. 23.

Βιογραφία.

198.—Ἐλένη Ἀναστασίου—Καραντώνη. *Σχολικὲς ἐορτές, σκέτς, ποιήματα, ρυθμικὰ παιχνίδια, τραγεούδια*. Ἀθήναι 1949. «Τυποεκδοτικὴ», Ἐμμ. Μπεακῆ 42γ—Τηλ. 33.394 80, σελ. 152.

Βοήθημα γιὰ τοὺς δασκάλους.

199.—Ἐμμ. Γ. Καψαμπίλη, *Στοχασμοὶ καὶ ἐντυπώσεις*. Ἀθήναι, 1949. < Ἐργαστάσιον Γραφικῶν Τεχνῶν Γ. Χρήστου καὶ Υἱός, > 80, σελ. 85.

Τὸ ἀπστέμα τῆς βιοτικῆς πείρας μιᾶς πολὺ-χρονης ζωῆς μαζί με λίγα προσωπικὰ τοῦ συγγραφέα ἀνέκδοτα.

200.—Ἡγέτης ὧν ἄσω/ὧς ἂν ὀργανώσητε γῆ. *Σπύρον Διον. Κοντοπούλου, Ὁ ἄνθρωπος*, τριπρακτικὴ ἔμμετρη τραγωδία (Ριζοπατισμός). Τὸ γράμμω τοῦ ἀρχισε τὴν 1ην Φεβρ. 1948 καὶ τελείωσε τὴν 15 Ἀυγούστου 1949. Ἀθήναι 1949. 160, σελ. 87.

Ἀλληγορία σὲ στίχους.

201.—Θεοδῶρον Περιχλ. Ρηγοπούλου, *Ἀρατὲ Πύ-*

λας.. Τὸ Ἔπος τοῦ Σαραντὰ καὶ ὁ Θρύλος τοῦ Γεωργίου Β'. Ἡρωϊκὸ Πόλημα, στροφές 20, στίχοι 660. Ἀθήνα 1949. < Τυπογραφεῖο Ε. Χριστοδούλου—Ὁδὸς Χαλκοκονδύλη 25, > 80, σελ. 48.

Στίχοι.

202.—Θ. Παπακωνσταντίνου. *Ἐναντίον τοῦ ρεύματος*. Μία ἐπίμονη πορεία πρὸς τὸν ἀνθρωπισμό. «Ἀετός» Α. Ε.—Ἀθήναι—1949. < Τυπογραφεῖο Φ. Κωνσταντινίδου καὶ Κ. Μιχαλῆ, > 80, σελ. 304.

Ἐβδομηνταετῶ κύρια ἀρθρα, γραμμένα ἀνάμεσα στὰ χρόνια 1945 καὶ 1949 καὶ ξανατυπωμένα 8π' τὴν ἐφημερίδα «Ἐλευθερία», πού ἀναφέρονται σ' ὅλα σχεδὸν τὰ ἐσωτερικὰ καὶ τὰ ἐξωτερικὰ μας προβλήματα καὶ πού ξεχωρίζουν γιὰ τὴ γλαφυρότητά τους.

203.—Κείμενα καὶ μελέται τῆς Κρητικῆς ἱστορίας. Κρητικὰ Χρονικά. Τετραμηνιαία ἐπιστημονικὴ ἔκδοσις. *Μανούσου Ι. Μανουδάκη, Ἡ παρὰ Τρίνα π ἀπογραφή τῆς Κρήτης (1944) καὶ ὁ δῆθεν κατάλογος τῶν Κρητικῶν οἰκων Κερκυρας*. (Ἀνάτυπον ἐκ τοῦ Γ' τόμου). Ἐκδόσεις : Α. Γ. Καλοκαρινός—Ἡράκλειον Κρήτης 1949. 80, σελ. 35—59. Χωρὶς σελίδα τίτλου· ἡ βιβλιογράφηση ἀπ' τὸ ξώφυλλο.

Ἱστορικὴ μελέτη.

Γ. Ι. ΦΟΥΣΑΡΑΣ

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Πολλὰ καὶ εὐμενέστατα ἀρθρα καὶ σχόλια στὸ Σουηδικὸ καὶ Φιλανδικὸ τύπο γιὰ τὴ σουηδικὴ ἔκδοσις τῆς «Αἰολικῆς Γῆς» τοῦ κ. Ἡλία Βενέζη. Σημειώνουμε τὰ ἀρθρα τῆς Lunds Dagblad, Skanska Dagbladet, Aftonbladet, Göteborgstidningen Sydsvenska Dagbladet. Γιὰ νὰ δείξουμε πὺς στέκεται ἕνας Φιλανδὸς κριτικὸς ἀντίκρου σ' ἕνα νεοελληνικὸν κείμενον, δημοσιεύουμε μεταφρασμένον τὸ ἀρθρον τοῦ Hagar Olsson ἀπὸ τῆς «Nya Pressen» τοῦ Ἑλσινγκφορς τῆς Φινλανδίας.

Ἡ πόση χαρὰ εἶναι ὅταν τὰ βιβλία πού διαβάζουμε δὲν ἀφίνουν κενὰ, δὲν κάνουν νὰ σκέπτεσαι τοῦτῃ ἡ ἐκείνη τὴν συμπλήρωση, ἀλλὰ ξεχώνονται καὶ πλημμυρίζουν τὴ καρδίαν μας ὅσο ὁλόενα προχωρεῖ τὸ διάβασμα. Καὶ μένουν ἐκεῖ, συνεχίζοντας τὴ ζωὴ τους μέσα μας σὰν δνεῖρα ἀκαθόριστα καὶ σὰν ἀνανήσεις μιᾶς ἄλλης ζωῆς. Τότε κανεὶς δὲν σκέπτεται αὐτὸν πὺς ἔγραψε τὸ βιβλίο ὡς ἕνα συγγραφεὺς ἀνάμεσα σὲ τόσους. Γιὰτὶ ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἔχει ἤδη γίνει κατὰ ἕνα τρόπο φίλος μας καὶ μποροῦμε πιά νὰ μοιραστοῦμε μαζί του τίς ἐνδόμυχες ὥρες μας.

Τέτοιο βιβλίο εἶναι ἡ «Αἰολικὴ Γῆ», πού ἔκανε ξαφνικὰ τὴν ἐξοτικὴ τῆς ἐμφάνισή στὴ σουηδικὴ ἀγορὰ βιβλίων πρὶν ἀπὸ τὰ Χριστοῦγεννα.

Τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέα Ἡλία Βενέζη ἦταν τελείως ἀγνώστο σ' ἐμὰς ἐδῶ στὸ Βορρὰ, καὶ ἀσφαλὸς καὶ στοὺς περισσότερούς ἀπ' τὸν ὁλόλοιπο δυτικὸ πολιτισμένον κόσμον. Κι' ὅμως—ὅπως μὰς λέει ὁ μεταφραστὴς τοῦ Stig Wikander—εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς καλύτερους Ἑλλήνων συγγραφείς. Αὐτὸ λέει πολλὰ γιὰ τὸ πυκνὸν τεῖχος τῆς ἀγνοίας πὺς μὰς χωρίζει ἀπὸ τοὺς λογοτεχνικοὺς θησαυροὺς τῶν παλαιῶν πολιτισμένων χωρῶν τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Ἰσως γιὰ τέτοιους σκοποὺς θεμελιώθηκε καὶ τὸ «Σιδηρὸν Παραπέτασμα». Πρέπει ὥστόσο νὰ ἐκτιμηθεῖ ὅτι παρ' ὅλα ταῦτα, ὑπάρχουν ἄνθρωποι πὺς, ξεροντάς γλώσσες καὶ ἔχοντάς ἕνα γενικὸ ἀνθρώπινον ἐνδιαφέρον, κάνουν προσπάθεια νὰ ρίξουν κάτω τὰ τεῖχη. Καὶ πρέπει ἀκόμα νὰ εἰμαστε εὐγνώμονες πὺς ὑπάρχουν ἐκδόσεις σὰν τοὺς Greengrass στὴ Σουηδία, οἱ ὁποῖοι ἔχουν εἰδικευθεῖ σὲ βιβλία πὺς βρίσκονται στὸ περιθώριο τοῦ ἐμπορίου τοῦ θορύβου πὺς περιβάλλει τὴ λογοτεχνικὴ παραγωγή τῆς ἐποχῆς μας. Ἐνα βιβλίο σὰν τὴν «Αἰολικὴ Γῆ», σὲ τόσο ἥπιο τόνο, τόσο γεμάτο ἀπὸ φαντασία καὶ τόσο γνήσιο, δὲν μπορεῖ εὐκόλως νὰ ἐπιπλεύσει στὸ ἐμπόριον τῶν τυποποιημένων βιβλίων. Ἀλλὰ ὁποῖος ἔχει τὴν τύχη νὰ τὸ βρεῖ καὶ καθήσει νὰ ἀκούσει τὴν ἱστορίαν του, θὰ καταλάβει ὅτι πῆρε πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅσα περιέμενε : Πῆρε ἕνα μαγικὸ ὁρὸν ἀληθινῆς φαντασίας.

Διαβάζοντας τὸ βιβλίο αὐτὸ πρέπει νὰ θυμόμαστε ὅτι φέρνει ἕνα μήνυμα πὺς μὴ εὐρωπαϊκὴ χώ-

ρα πού μαρτύρησε περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη. Πολλὰ ἔγιναν σ' αὐτὸν τὸν κόσμο ἀπ' τὴς ἀρχές τοῦ 20οῦ αἰῶνος, στὰν ἡ Ἑλλάδα ἔπαθε τὴν πρώτη καταστροφὴ στὸν πόλεμό της μὲ τὴν Τουρκία. Καὶ ἀσφαλῶς πολλοί, ὅπως ἐγώ, ἔχουν μιὰ ἀσβηστὴ ἀνάμνηση τῆς τραγικῆς μετακινήσεως ἐνῆμισυ ἐκατομμυρίου Ἑλλήνων, πού τοὺς ἐξέριζωσαν ἀπὸ τὴς ἀρχαῖες ἐστίας τους στὴ Μικρὰ Ἀσία καὶ τοὺς διώξαν στὴ φτώχῃ Ἑλλάδα. Ἦταν τὸ φρικαλέο προανάκρουσμα τῶν διαδικιών μετακινήσεων πληθυσμῶν πού ἐξήσαμε ἐπειτα στὴν Εὐρώπῃ καὶ ὅχι λιγότερο στὴν ἴδια τὴ χώρα μας. Αὐτὸ εἶναι τὸ φῶτος τοῦ μυθιστορηματικῆς πού τὸ ἐξῆσε ὁ συγγραφέας καὶ οἱ συμπατριῶτες του. Ὁ μῦθος τοῦ βιβλίου δὲν προχωρεῖ μακρύτερα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ πρώτου παγκοσμίου πολέμου, ὅταν ὁ συγγραφέας, παιδὶ δέκα χρόνων, ἦταν μέσα στοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς πού, γεμάτοι τρόμο καὶ φόβῳ, φεύγανε κυνηγημένοι τὴν καταδίωξή τῶν Τούρκων. Ὅτι συνέβη μετὰ ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός καὶ πού τὸ ἐξῆσε ὁ συγγραφέας τοῦ βιβλίου τοῦτον (ὁ γυρισμός στὴν πατρίκη γῆ ἔπειτ' ἀπὸ τὴ συνθήκῃ εἰρήνης, ὁ νέος τοπικὸς πόλεμος ἐναντίον τῶν Τούρκων, ἡ αἰχμαλωσία, ἡ ἦτα καὶ ἡ τελειωτικὴ καταστροφὴ καὶ τὸ ἐξριζώμα) εἶναι ἐντελὸς ἔξω ἀπὸ τὸν κύκλο αὐτοῦ τοῦ βιβλίου. Μόνο τὰ αἰσθανόμεσθε σὰν βαρεῖα σκιά, μιὰ μυστηριώδη «φωτὴ θανάτου», πού πέφτει πάνω στὸν εἰδυλλιακὸ, ρωμαντικὸ κόσμο τῶν παιδικῶν περιπετειῶν.

Τὴν ἱστορία τῆς ἴδιας τοῦ τῆς παιδικῆς ἡλικίας στὴν περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γῆς στὴ Δυτικὴ ἀκτὴ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μᾶς ἀφηγεῖται ὁ Η. Β. Καὶ τὸ κάνει μὲ κίνητῃ τὴν ἀπέρριπτη, λυπητερὴ τρυφερότητα πού μόνο ὅτι, χάθηκε γιὰ πάντα μορεῖ νὰ μᾶς τὴ δώσει σ' ἐμᾶς τοὺς θνητούς. Ἐνὰ πλήθος ἀπὸ αὐθεντικὸς λαϊκὸς τύπος, χαρακτηριστικὸς καὶ ζωηρὰ χρωματισμένους, ζεσταίνεται μπροστὰ μας. Ἄλλοι εἶναι πρωτόγονοι, ὄνειροπολοὶ καὶ δραματιστές, ἄλλοι εἶναι φοβεροὶ ληστές καὶ λαθρμποροὶ πού—πῆστε ὅτι θέλετε—στὴν ἀλύγιστῃ περηφάνειά τους ἔχουν μεγάλη ὁμοιότητα μὲ τοὺς ἥρωες τῆς Ἰλιάδας. Στὸ κέντρο τοῦ μῦθου εἶναι τὸ ὑποστατικὸ τοῦ παιπτοῦ πού βρίσκεται στὶς ρίζες τοῦ ἀγρίου βουνοῦ τῆς Ἀνατολῆς, τὰ Κιμιντένια, ἡ ζωὴ καὶ ὁ ἀνθρώπου τοῦ τοιφλικινοῦ, καί, πρώτα ἀπ' ὅλα, τὸ χαρούμενο καπὰδ τῶν ἀδερφίων πού περᾶνε τὰ καλοκαίρια τους στὴ μαγεμένη χώρα τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ὅλα εἶναι ζωγραφισμένα μὲ ἀνοιχτὰ χρώματα καὶ ἀδρές γραμμές, ἀλλὰ σύγχρονα τυλιγμένα σὲ μιὰ ἀχνὸ ὄνειρο πού φαίνεται συνθεμένη ἐξ ἴσου ἀπὸ τὴ φαντασία τοῦ παιδιοῦ καὶ ἀπὸ τὴ νοσταλγία καὶ τὴ μελαγχολία τοῦ ἀφηγητῆ, καὶ βοηθημένη ἀπὸ τὸν πρωτόγονο μυστικισμὸ τῆς φύσης. Ἰσως σὲ μερικά μέρη αὐτοῦ ὁ μυστικισμός φαίνεται σ' ἐμᾶς τοὺς βορείους πολὺ λυρικὸς, ἀλλὰ τὸ σύνολο εἶναι ἀληθινὰ συναρπαστικὸ καὶ μαγικὸ ἐξηγητῶν ἀπὸ βαθεῖα καὶ καθάρια πηγὴ. Γενικά πίσω ἀπὸ αὐτὸ τὸ κείμενο τὸ γεμάτο περιπέτεια, βρίσκεται μιὰ πανθεϊστικὴ ὁψη τοῦ κόσμου, πού ἀπαιτεῖ φυσικὰ συμβολικὴ ἐκφράση τοῦ φαινομένου τῆς ζωῆς. Αὐτὸ εἶναι πού μᾶς κάνει νὰ ἀνακαλύπτουμε μὲς στὸ βιβλίο τοῦτο πολλὰ περισσότερα πράγματα ἀπὸ τὰ γεγονότα πού περιγράφει καὶ τὰ συνυφασμένα μὲ αὐτὰ ἐπεισόδια. Κι' αὐτὸ πού βρίσκουμε εἶναι ἀξία νὰ θρῆναι τὴν ψυχὴ μας. Εἶναι νὰ τὸ θαυμάσουμε καὶ νὰ τὸ χαρούμε. Θὰ μπορούσε νὰ πῇ κανεὶς: Εἶναι σὰν νὰ σοῦ δίνεται τὸ νῆμα γιὰ νὰ ἐξακολουθήσεις νὰ κλώθει, εἶναι σὰν νὰ σοῦ δίνεται τὸ κίνητρο γιὰ νὰ μπορεῖς νὰ ἀρχίσεις νὰ ὀνειρεύεσαι. Προσωπικὰ πιστεύω ὅτι ἡ σύγχρονον λογοτεχνία πού μὲ τόσο φανατισμὸ θέλει νὰ προβάλει τὰ πάντα καὶ νὰ μὴν ἀφήσει τίποτα μὲς στὸ σκίφος, μᾶς ἔχει κάνει νὰ διψᾶμε γιὰ κάτι τέτοιο. Γι' αὐτὸ πιστεύω ὅτι γρήγορα θὰ δοῦμε ἕνα νέο «φῶς συμβολισμοῦ» νὰ λάμπει πάνω ἀπ' τὴν ἀξία λόγου λογοτεχνία.

Ὁ Ἑλλήνων συγγραφέας χρησιμοποιεῖ ἀφθονά μῆσα, πού χωρὶς ἀμφιβολία ἐρχοῦνται ἀπ' τὸ παρελθόν, στὴν περιγραφὴ ἑνῶν τόσο παλαιῶν ἡρώων. Ἀλλὰ προτιμοῦμε αὐτὸ ἐρ' ὅσον μᾶς ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴ θανάσιμα ὑπολογιστικὴ στέρεση καὶ μᾶς

δίνει ἕνα κείμενο ποτισμένο μὲ τὸ μῦθο καὶ τὴ λάμψη μιᾶς ζωντανῆς φαντασίας.

Εἶναι καλὸ σημάδι γιὰ τὸν μεταφραστὴ τὸ ὅτι τὸ κείμενο τοῦ μοιάζει τόσο πρωτότυπο καὶ ἀληθινὸ, καὶ δίνει στὸν ἀναγνώστη μιὰ ἀδιατάρακτῃ αἰσθητικὴ χαρὰ.

Θὰ ἦταν εὐχῆς ἔργο ἀν αὐτὸ τὸ βιβλίο ἦ ἕνα ἄλλο τοῦ ἴδιου συγγραφέα μεταφραζότανε στὰ ἑνὶ λανδικά. Θὰ ἦταν ἐκπληκτικὸ ἀν αὐτὸ τὸ ἔργο μῆς πείρας πού ἔχει τέτοια ὁμοιότητα μὲ τὴν ἐμπειρία τοῦ δικοῦ μας λαοῦ, δὲν γίνοι δεκτὸ μὲ συμπάθεια. Ὁ μεταφραστὴς ἀναφέρει στὸν πρόλογό του ἕνα ἄλλο βιβλίο τοῦ Β., τὴ «Γαλήνη», πού περιγράφει τὴν τελευταία φάση τῆς μεγάλης μεταναστεύσεως τῶν πληθυσμῶν—τὴν ἐγκατάστασιν καὶ τὸν ἐγκληματισμὸ μῆς διόδου ἀνθρώπων ἀπὸ τὴ Μικρὰ Ἀσία στὴν ἀφιλόξενη γῆ τῆς Ἀτικῆς. Ἀκριβῶς τέτοιες περιγραφές, χωρὶς ἀμφιβολία, περιμένουμε, ἀπὸ τὴν Φινλανδικὴ λογοτεχνία. Γιατὶ κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ ἀμφισβητῇ ὅτι ὁ ἀποικισμὸς τῆς Δυτικῆς Φινλανδίας ἔμοιαζε μὲ ἡμεῖς πρὸς τὴν ἀφιλόξενη γῆ γιὰ τὸν μετακινούμενον κατοικὸς τῆς Καραίας. Πότε ἡ πείρα καὶ οἱ ἀναμνήσεις τῶν Καραλιανῶν θὰ γίνουν πόηση; — Haggar Olsson».

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

22 Μαρτίου

κ. Βασ. Καζ. Ὁ «Χωρισμός» λίγο ἀνὰ ἄνθρωπος.—κ. Βασ. Γιούργου. Οἱ στίχοι σας ἔχουν μιὰ ἐσωτερικὴ ἰσορροπία, μὰ καὶ σχηματικὴς ἐκφράσεως. «Ἡ κάτα τοῦ βουνοῦ» ἰκανοποιητικώτερη. Συνεχίστε.—δ. Α. Δ. Σ. ε. ρ. Κομοτηνῇ. Γιατὶ τὴ φραστικὴ ἐκκίνηση—ἡβλημένη μάλιστα, τὸ σὸντο σας; «Ἐκεῖν ἡ εὐείρη» κ' ἡ «κοσμοσμῆρ ἰδέα τοῦ χαμοῦ» προκαλεῖ δυσφορία μὲς σ' ἕνα σύνολο ὅχι εὐκαταφρόνητο.—κ. Π. Κερδ. Ρέθυμνο. Οἱ στίχοι σας ἔχουν μιὰ φλαυρία ἐνοχλητικὴ, πού ἀδικεῖ τὴ γνήσια διάθεσή σας. Αὐτοπειθαρχήστε.—δ. Α. Ν. Νιγρίτα. Στίχοι σμιλεμένοι, μὰ σὲ μοτίβο ξεπερασμένο. Ὡστόσο ἔχουν εὐγένεια καὶ θέρη.—κ. Γ. Γ. Γ. Ἀρίστα. Ἀνολοκλήρωτῃ ἡ «Κάποια ὥρα».—κ. Μ. η. σ. Ἐρμη. Οἱ στίχοι σας κάπως πλαδαροί, δυστυχῶς.—κ. Ἰ. α. Κ. Πρίν. Τὰ «Ποιμνικά εἰδύλλια» ἔχουν μεμονωμένους στίχους καλούς.—κ. Χρ. Ν. Ἀ. ν. Ἐνταῦθα. Τὸ «τὴ μάνα μου» ἔχει ἀνίστα σημεῖα. Λυπόμαστε πού, ὅδω τουλάχιστον, δὲν συμφωνοῦμε μὲ τὸν κ. Γ. Τρ...—κ. Χ. Ἀδελφὸς παίρνει ἡ «Ἀμφιβολία».—κ. Κ. Χ. α. τ. ζ. Θεσπλίκη. Ὁ ὄντος τοῦ χωριᾶντ' ἀπλὴ διάθεση.—κ. Κ. Τριαντ. Γιατὶ τὴν ἡλικία σας τὸ «Ἐλῶ» ἰκανοποιητικὸ.—κ. Ἀ. ν. δ. ρ. Σ. Ε. ὅ. Ἐνταῦθα. Ἀδέξιοι οἱ στίχοι σας.—κ. Ἰ. α. Κ. Ἀνιστ. Κάπως ρητορικὸι οἱ στίχοι σας.—κ. Σ. π. Γ. ο. ρ. Ἐνταῦθα. Οἱ στίχοι σας προβλύνουν εὐκολογραφία καί... ἐπιθεωρησιακὴ ἐπίδραση. Δυστυχῶς δὲν μᾶς εἶναι εὐκόλο νὰ σὰς γράψουμε ἰδιαίτερος.—κ. Ν. Γ. κ. ι. χ. Βλέπετε ὅτι ὁ ἀπόψεις μας δικαιώθηκαν.—κ. Γ. Ν. ο. μ. Δὲ νομίζετε πὼς τὸ τέλος τοῦ «Εἶναι ἕνα κορίτσι...» γίνεται ἄντονο, ἢ, καλλίτερα, κόβεται πολὺ ἀπότομα; Ἐνὼ προηγουμένως στίχοι ὀλοῦσιν τὴν βραδιότητα...—κ. Χ. Θ. Ζ. Ἐνταῦθα. Ἀνιστὸι οἱ στίχοι σας.—κ. Ἀ. λ. Κ. α. ζ. Ἐχουν παλμὸ οἱ στίχοι σας. Περιμένουμε, ὅμως, κάτι τὸ πῶ ἀντίπρο ὀπνευτικὸ γιὰ σὰς.—κ. Γ. Ἀ. λ. ε. ζ. Ἐνταῦθα. Εὐκολογραφία βρίσκουμε καὶ στὴ «Γιαννιώτισσα» σας.—κ. Ἀ. ν. Ἀ. σ. ι. μ. Σὰς ἀπὸ τῆς φαντασίας, νομίζουμε, γιὰ τὰ «Τριαντάφυλλα».—κ. Ι. Κ. α. ρ. Ὁ χωρισμός συμπαθητικὸς. Ὁ μικρὸς Χριστὸς κάπως κατώτερος.—κ. Μ. Ν. Κ. α. ζ. Τ' ἀποσπάσματα σας ἔχουν μὴν δόξτην μᾶλλον ἐπικαιρικὴ, πού προδίδει παρατηρητικότητα. Ὡστόσο οὐτὲ ἡ ἐπιγραμματικὴ ἰκανότης σας λείπει, οὐτὲ ἡ εὐχέρεια τῶν εἰκονικῶν συνδυασμῶν καὶ τῶν εὐστοφῶν πορραλλισμῶν προσέχτε τ' ἀντιλογιστικὰ τοῦτα σημεῖα: «ἀρχιερῶς», «λιμοκτονοῦσες», «εὐστοφὸ βλέμμα» κλπ.—κ. Θ. Χ. ι. ο. ν. Κοζάνη. Δὲ λείπει τὸ αὐτοῦ ἀπὸ τὰ «Souvenirs». Μὰ ἔχουν σῆμα χαλαρά.

Η ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ